

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ

Кваліфікаційна наукова
праця
на правах рукопису

ГОЛУБЧАК КАТЕРИНА ТАРАСІВНА

УДК.725.39

ДИСЕРТАЦІЯ

АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ
УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

18.00.02 - архітектура будівель та споруд

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури (доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

К.Т. Голубчак

Науковий керівник
Слепцов Олег Семенович,
доктор архітектури,
професор

*Удостовереність
всіх професійних
досвідчених
в. сен
спец.
з 35
проф.*



Львів - 2018 рік

АНОТАЦІЯ

Голубчак К.Т. Архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів Української Греко-Католицької Церкви – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 «Архітектура будівель та споруд».

Робота виконана в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу (ІФНТУНГ), Івано-Франківськ, 2018.

Зміст дисертації. Тема дослідження присвячена вивченню архітектурно-планувальної організації нового типу багатофункціонального сакрального комплексу - духовно-реколекційного центру УГКЦ, спроможного поєднати в собі широкий спектр функцій, забезпечити духовно-просвітницьке та рекреаційно-дозвілльєве середовище, що задовольняло б потреби свідомої християнської молоді, парафіян, паломників та туристів, а також сприяло б формуванню глибокої релігійної свідомості та духовності суспільства.

Питання духовного розвитку та духовного життя суспільства на сучасному етапі набуває особливої актуальності. Релігійна самобутність є важливим фактором впливу на розвиток особистості, культурне відродження народу та формування самосвідомості людини в сучасних умовах, а також запорукою формування свідомої, патріотичної нації. Духовно-реколекційний центр є важливим соціальним закладом, що наділений цілим спектром духовно-просвітницьких, соціально-культурних та рекреаційно-дозвілльєвих функцій з метою якнайповнішого задоволення вимог сучасного суспільства.

У першому розділі дисертаційної роботи "Стан та передумови дослідження архітектурної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ" здійснено аналіз та систематизацію наукових праць з різних галузей знань, дотичних до проблематики дослідження, виявлено основні передумови, що зумовлюють формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, здійснено аналіз сакрально-туристичного потенціалу Західної України та виявлено перспективи розвитку мережі духовно-реколекційних

центрів УГКЦ, а також узагальнено закордонний та вітчизняний досвід проектування закладів даного типу.

Відродження християнської віри та духовності, вплив релігії на українське суспільство, проблеми сакральної архітектури знайшли відображення в працях багатьох науковців різних галузей науки (архітекторів, істориків, соціологів, релігієзнавців та туризмознавців). Проведений огляд наукових праць свідчить про дефіцит досліджень з проблем багатофункціональної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ. Поза увагою науковців залишаються безліч актуальних проблем, зокрема питання формування термінологічного апарату і підходів до класифікації духовно-реколекційних центрів. Окрім того, практично немає досліджень, які б висвітлювали питання формування мережі духовно-реколекційних центрів, а також принципи архітектурно-планувальних рішень та типології даних закладів. Нестача наукових напрацювань з цієї теми зумовила необхідність розроблення комплексного підходу до вирішення даної проблеми та створення ґрунтовного дослідження.

Здійснено аналіз основних передумов що зумовлюють формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, а також визначають їх структуру, функціональну організацію та впливають на формування їх типології. Детально окреслено вплив наступних передумов: історичних, релігійно-духовних, туристичних, економічних, рекреаційно-дозвіллевих, комунікативних, природних, культурних, соціальних та інших.

В процесі аналізу теоретичних матеріалів стосовно виникнення та історичної еволюції духовно-реколекційних центрів УГКЦ, було виявлено першочергову роль історичного фактору, досліджено еволюцію закладів даного типу на території України, їх поетапне формування від найдавніших часів і до сьогодення. Окреслено 6 основних етапів історичної еволюції досліджуваної споруди - від перших духовних шкіл до багатофункціональних духовно-реколекційних центрів.

На основі аналізу статистичних даних проведено аналіз існуючого стану сакрально-духовної інфраструктури та архітектурної типології духовно-реколекційних центрів УГКЦ, а також виявлено її особливості, переваги та недоліки

з метою формування рекомендацій щодо покращення системи та проектування окремих типів ДРЦ на теренах Західної України. Наведені статистичні дані свідчать про вже фактично сформовану інституційну мережу конфесійно-церковних організацій, що служать для задоволення релігійних потреб віруючих. Однак, залишається недостатньо розвиненою мережа закладів, призначених для реалізації усіх соціальних процесів Церкви - навчально-просвітницьких, дозвіллевих, рекреаційних.

У даному розділі також проведено порівняльний аналіз світового та вітчизняного досвіду архітектурної організації духовно-реколекційних центрів, на основі якого виявлено основні світові тенденції організації закладів даного типу. Досвід функціонування духовно-реколекційних центрів у світі підтверджує їхню популярність та актуальність у сучасному суспільстві. Головною характерною рисою даних споруд є їхня універсальність та багатофункціональність, яка відображається у доповненні сакрального ядра додатковими просторами для різних сфер суспільної діяльності - дозвілля, відпочинок, творчість, навчання, оздоровлення, що в комплексі забезпечує повноцінний духовний розвиток людини.

Вивчення досвіду будівництва духовно-реколекційних центрів Європи є першочерговим кроком до реалізації даної тенденції в Україні і створення аналогічних багатофункціональних комплексів на основі українських паломницьких центрів, монастирів та парафіяльних храмів.

У другому розділі дисертації "Методичні засади дослідження архітектурної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ" визначена загальна методика дослідження. У дослідженні на кожному його етапі застосовуються як загальнонаукові, так і спеціалізовані архітектурно-містобудівні методи, які у своїй сукупності формують методологічну основу даного дослідження.

На основі проведених досліджень запропоновано методи виявлення впливу функціонально-технологічних аспектів на архітектурно-планувальні рішення духовно-реколекційних центрів УГКЦ. Як показує аналіз формування архітектури духовно-реколекційних центрів, існує ряд чинників, що визначають структуру, функціональну організацію цих споруд та впливають на формування їх типології. В

якості основних чинників, що обумовлюють архітектурно-планувальні рішення духовно-реколекційних центрів УГКЦ, виступають: канонічні, культурно-географічні, містобудівні, природно-кліматичні, ландшафтно-екологічні, соціально-економічні, архітектурно-планувальні, конструктивні. Аналіз наведених чинників дозволить архітекторам зрозуміти характер процесів, які необхідно врахувати з метою створення комфортного середовища для відвідувачів духовно-реколекційного центру. Врахування даних чинників підвищить архітектурний та соціально-економічний ефект духовно-реколекційних центрів.

У даному розділі також наведені критерії класифікації духовно-реколекційних центрів УГКЦ, що виведені в результаті ґрунтового аналізу світового та вітчизняного досвіду проектування духовно-реколекційних центрів (функціональне призначення; композиційно-просторова схема; місткість; розташування в структурі населеного пункту та по відношенню до існуючої забудови; спосіб зведення; режим експлуатації). Всі ці параметри є визначальними при проектуванні та впливають на склад приміщень, функціональне зонування, об'ємно-планувальні схеми, місткість споруди, можливість її трансформації.

В даному розділі дисертаційного дослідження наведено та охарактеризовано типовий перелік функцій духовно-реколекційних центрів, наявність та домінування яких визначають приналежність споруди до конкретного типу духовно-реколекційних центрів - парафіяльного, реколекційного, паломницького;

В третьому розділі дисертаційного дослідження виявлено основні містобудівні засади формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, та їх розташування в існуючому контексті, а також розроблено науково-обґрунтовані рекомендації щодо розміщення, функціональної та об'ємно-просторової організації даного закладу. Духовно-реколекційний центр виконує ряд важливих функцій, які формують відповідні взаємозалежні функціональні групи приміщень, поєднані між собою відповідними технологічними зв'язками. У розділі наведена номенклатура духовно-реколекційних центрів з орієнтовними параметрами для кожної групи приміщень відповідного типу духовно-реколекційних центрів.

З усього спектру приміщень духовно-реколекційних центрів виокремлено та детальніше розглянено ряд специфічних приміщень, що на даному етапі ще не розглядались науковцями. Зокрема, до цих приміщень слід віднести: зали для реколекцій, розмовниці та катехитичні класи, запропоновано варіанти планувальних вирішень даних приміщень з позначеним меблюванням та нормами.

Сформовано пропозиції щодо вибору території для проектування духовно-реколекційного центру залежно від типу (реколекційний, парафіяльний чи паломницький центр) та функціонального призначення споруди. Виявлено роль містобудівного чинника при формуванні та розвитку мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ та їх розташування в структурі міста, що залежить від кількох важливих передумов – типу населеного пункту, його планувальної структури, щільності та демографічного складу населення. Автором сформовано пропозиції щодо створення мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ на теренах Західної України.

У розділі також подані рекомендації щодо організації генерального плану території духовно-реколекційного центру, яка повинна сприяти повноцінній реалізації всіх функціональних процесів духовно-реколекційних центрів..

В результаті проведеного дослідження виявлено основні тенденції та сформульовано принципи, якими доцільно користуватись проектантам духовно-реколекційних центрів: принцип орієнтації на духовну складову; принцип диференціації за цільовою аудиторією; принцип взаємозв'язку території проектування та функціонального призначення споруди; принцип інтеграції, принцип пріоритетності сакральних ресурсів при виборі території для проектування.

Розроблені проектні пропозиції духовно-реколекційних центрів (молодіжного реколекційного центру у с. Рибне, паломницького центру у с. Погоня Івано-Франківської області, парафіяльного катехитичного центру у м. Івано-Франківську) відображають номенклатуру що отримана в результаті наукового дослідження в третьому розділі дисертації та демонструють широкий спектр та потенціал ідей для реалізації при проектуванні об'єктів даного спрямування.

Духовно-реколекційні центри в силу своєї специфіки та призначення повинні володіти високою інформативністю, виразністю та архітектурною репрезентативністю. Естетична інформація, яку несе споруда духовно-реколекційного центру, визначає емоційну оцінку глядачем форми, ритміки, пропорційності, кольору об'єкта, його художні характеристики. Основу сприйняття архітектурної інформації формують сенсорно-психологічні універсалиї людини (зокрема зоровий аналізатор), які необхідно враховувати при проектуванні. Для створення гармонійної довершеної архітектурної композиції духовно-реколекційних центрів рекомендується застосовувати ряд архітектурно-композиційних та дизайнерських прийомів: віддзеркалення логіки функціонального планування у тектонічному вираженні та композиційному вирішенні об'єкту; символізація домінуючої функції в архітектурному вирішенні об'єкту (підкреслення сакральної складової); гармонія форм та архітектурно-художня єдність через застосування основних засобів композиції (пропорція, масштаб, ритм, тектоніка та ін.); виявлення впливу природно-кліматичних чинників та існуючого середовища у формотворенні споруди; відображення прийомів екологічної архітектури в архітектурно-композиційному вирішенні споруди; застосування сучасних конструктивно-технологічних рішень та засобів трактування фасадів ДРЦ; гармонія форм об'єкту з природним довкіллям. сучасна інтерпретація та стилізація рис народної архітектури.

Враховання даних прийомів створить цілісну гармонійну структуру та забезпечить позитивне естетичне сприйняття та емоційне навантаження споруди на відвідувача.

Ключові слова: духовно-реколекційний центр УГКЦ, реколекції, архітектурно-планувальна організація, принципи, типологія, методика проектування.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. **Голубчак К.Т.** Особливості архітектурної організації духовно-реколекційних центрів у Європі. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник. К.: КНУБА. 2017. Вип. 63. С. 77-87.

Голубчак К. Т. Духовні реколекції в системі освіти молоді та визначення їх місця в архітектурному просторі. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 11-12. С. 436-447

2. Юрчишин Г. М., **Голубчак К. Т.** Релігійний туризм, як передумова розвитку духовно-реколекційних центрів Прикарпаття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2015. Вип. 38. С. 359-368.

3. **Голубчак К.Т.** Архітектурний потенціал Погінського паломницького центру в сакральнo-туристичному просторі Прикарпаття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА. 2017. Вип. 49. С. 275-284.

5. **Holubchak K.** Fundamental Principles Of Architectural Internal Arrangements Of Space Of Spiritual-Retreat Centre. Architectural Studies - Архітектурні дослідження : [науковий журнал] / Lviv Polytechnic National University. Lviv: Lviv Politechnic Publishing House, 2017. Volume 3, number 1. P. 25-32.

6. **Голубчак К.Т.** Принципи формування мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ (на прикладі Західної України). Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник. К.: ЦП "Компринт", 2017. Вип. 3 (19). 49-60 с.

7. **Голубчак К. Т.** Гошів як центр паломництва. Проблеми та шляхи реформування і розвитку. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 13. С.423-434

8. **Голубчак К. Т.** Світовий досвід архітектурної організації духовно-реколекційних центрів для практики України. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. 2018. Вип. 18. С. 232-239.

9. **Голубчак, К. Т.** Художньо-композиційні основи формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ. [Електронний ресурс]. Современное промышленное и гражданское строительство. 2018. Том 14, № 1. С. 33-40. Режим доступа : http://donnasa.ru/publish_house/journals/spgs/2018-1/04_holubchak.pdf

Статті в іноземних наукових виданнях:

10. **Holubchak K.** Principles of architectural planning arrangements of spiritual retreat centres. Space & Form: scientific journal. - Szczecin: Polish Academy of Sciences, 2017. № 31. P. 127-134

Статті у виданнях, включених до наукометричних баз:

11. **Голубчак К. Т.** Соціально-економічні аспекти формування духовно-реколекційних центрів. Молодий вчений. 2017. Вип. 10. С. 370-376

Тези та матеріали наукових конференцій:

12. **Holubchak K.** Spiritual retreat centers as a new type of recreational structure and its influence on the spiritual growth of the nation. Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference (December 8, 2016, Opole – Berdyansk – Slavyansk), 2016. P. 336-340

13. **Голубчак К.Т.** Аналіз впливу культурно-географічного фактору на архітектурно-планувальну організацію духовно-реколекційних центрів. Актуальні питання сучасної науки. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 7-8 липня 2017 року). У 2-х частинах. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Ч. 1 С.7-10

14. **Голубчак К.Т.** Екологічні засади формування духовно-реколекційних центрів. Архітектура: естетика+екологія+економіка: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Architecture: Aesthetic+Ecology+Economics: International Scientific Practical Conference Proceedings. Полт. національн. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка – Полтава: ПолтНТУ, 2017. С. 77-78.

15 . **Голубчак К.Т.** Архітектурна організація духовно-реколекційних центрів як шлях до збереження пам'яток сакральної архітектури. Експлуатація та

реконструкція будівель і споруд: матеріали II Міжнародної конференції. Одеська державна академія будівництва та архітектури . Одеса: ОДАБА, 2017. С. 25-28.

16. **Голубчак К. Т.** Принципи класифікації духовно-реколекційних центрів. К.Т. Голубчак. "International Trends in Science and Technology": Proceedings of the International Scientific Conference/ Warsaw, Poland, 2017. - vol. 1. p. 34-41.

17. **Голубчак К.Т.** Історичні передумови формування духовно- реколекційних центрів на території України. Актуальные научные исследования в современном мире: XXV Междунар. научн. конф., 26-27 мая 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. Сб. научных трудов - Переяслав- Хмельницкий, 2017. Вып. 5(25).С. 6 – 12.

18. **Голубчак К.Т.** Основні засади архітектурної організації внутрішнього простору духовно-реколекційних центрів. Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування: Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції (Харків Листопад 2017 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 174-175.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

19. **Голубчак К.Т.** Ретроспективний аналіз рекреаційних об'єктів гірської частини Івано-Франківської області. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА. 2016. Вип. 43. С. 103-114.

20. **Голубчак К.Т.** Містобудівні засади організації духовно-реколекційних центрів. Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 2017. Вип. 68. С. 3–8.

ANNOTATION

Holubchak K.T. Architectural and Planning Arrangement of Spiritual-Retreat Centres of UGCC – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the candidate's of architecture degree in 18.00.02 "Architecture of Buildings and Constructions".

Work is prepared in Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (IFNTUOG), Ivano-Frankivsk, 2017.

Content of the thesis. The subject of a research is devoted to studying of the architectural and planning arrangement of new type of multi-functional sacral building – a spiritual-retreat centre of UGCC that can combine a wide range of functions, provide appropriate spiritual, educational and housing environment, which would satisfy needs of Christian youth, parishioners, pilgrims and tourists, as well as would promote formation of deep religious consciousness and spirituality of society.

Today, the issue of spiritual development and spiritual recreation of the society is of special relevance. The religious originality is an important factor of influence on development of the personality, cultural revival of the people and formation of human consciousness in modern conditions, as well as the key to formation of the conscious and patriotic nation. Spiritual-retreat centre is an important multi-functional social institution that has the whole range of spiritual and educational, social and cultural, recreational and leisure functions to meet the requirements of modern society in full.

In section 1 of the thesis "State and prerequisites of the research of the architectural arrangement of spiritual-retreat centres of UGCC", I have analyzed and systematized the scientific works on various disciplines concerning the research problems, revealed the main prerequisites causing formation of spiritual-retreat centres of UGCC, analyzed the sacral and tourist potential of Western Ukraine and revealed the development prospects of network of spiritual-retreat centres of UGCC, as well as generalized the foreign and domestic experience of designing institutions of this type.

Revival of Christian faith and spirituality, influence of religion on the Ukrainian society, problems of sacral architecture have been reflected in works of many scholars of different sciences (architects, historians, sociologists, religious studies scholars and

tourism scholars). The review of scientific works points to the lack of researches on problems of the multi-functional arrangement of spiritual-retreat centres of UGCC. There are many current problems, which scientists do not pay attention to, in particular, issues of formation of basic vocabulary and approaches to classification of spiritual-retreat centres. In addition, there are almost no researches, which would cover the issues of formation of SRC network, as well as principles of architectural and planning solutions and typology of these institutions. The lack of scientific practices on this subject has led to need of development of a complex approach to the solution of this problem and creation of a thorough research.

I have analyzed the main prerequisites causing formation of spiritual-retreat centres of UGCC, as well as defining their structure, functional organization and influence formation of their typology. The influence of the following prerequisites is outlined in detail: historical, religious and spiritual, tourist, economic, recreational and leisure, communicative, natural, cultural, social and others.

Analyzing the theoretical materials concerning emergence and historical evolution of SRC of UGCC, I have revealed a primary role of a historical factor, investigated the evolution of institutions of this type in Ukraine, their stage-by-stage formation from the most ancient times to the present. There are 6 main stages of the historical evolution of the investigated constructions – from the first primitive spiritual schools to the powerful multi-functional spiritual-retreat centres.

Based on the statistical data analysis, the analysis of the existing state of sacral and spiritual infrastructure and architectural typology of SRC of UGCC has been carried out, as well as its features, advantages and shortcomings have been revealed to form recommendations for improving the system and designing certain types of SRC in Western Ukraine. These statistical data show already actually developed institutional network of the denominational and church organizations that are aimed at satisfying the religious needs of believers. However, a network of the institutions intended for realization of all social processes of a Church – educational, leisure, recreational – is still insufficiently developed.

In this section, I have analyzed the international and domestic experience of the architectural arrangement of spiritual-retreat centres, on the basis of which the main global trends in the arrangement of institutions of this type have been identified. Experience of functioning of these institutions in the world confirms their popularity and relevance in the modern society. The main feature of these constructions is their universality and multi-functionality, which is displayed with a sacral core with additional spaces for various spheres of public activities – leisure, rest, creativity, education, rehabilitation that, taken together, provides full spiritual development of the person.

Studying of construction experience of spiritual-retreat centres of Europe is the first priority step to realization of this tendency in Ukraine and creation of similar multi-functional complexes based on the Ukrainian pilgrim centers, monasteries and parish churches.

The second thesis section "Methodical bases of the architectural arrangement research of spiritual-retreat centres of UGCC" determines a general technique of the research based on a system approach. At each research stage, both general scientific, and specialized architectural and town-planning methods, which, taken together, form a methodological basis of this research, are applied.

Based on researches, I have offered methods of determining the influence of functional and technological aspects on architectural and planning solutions of UGCC SRC. According to the analysis, formation of architecture of spiritual-retreat centres, there is a number of factors that define structure, functional organization of these constructions, as well as influence formation of their typology. The main factors that determine the architectural and planning solutions of SRC of UGCC are: cultural and geographical, town-planning, natural and climatic, landscape and ecological, social and economic, architectural and planning, constructive. Analysis of the above factors will allow architects to understand the nature of processes to be considered to create the comfortable environment for visitors of spiritual-retreat centre. The architectural, social and economic effect of SRC will be increased due to these factors.

This section also describes the principles of classification of SRC of UGCC, which are derived as a result of a thorough analysis of world and domestic experience of

designing the spiritual-retreat centres (functional purpose; composite and spatial scheme; capacity and size, arrangement in structure of the settlement and in relation to existing buildings; way of construction; operation mode). All these parameters are essential in the design and affect the structure of premises, functional zoning, space-planning schemes, size and capacity of a construction, possibility of its transformation.

In this section of the thesis research, I have also presented and characterized the standard list of SRC functions, which existence and domination define construction belonging to specific type of spiritual-retreat centre – parish, retreat, pilgrim;

In the third section of the thesis research, I have defined the main town-planning principles for formation of SRC of UGCC, the principles of their arrangement in the existing context, as well as have developed the scientifically based recommendations for placement, functional and volume and spatial organization of this institution. Proposals on the choice of the territory for design of spiritual-retreat centre depending on type (retreat, parish or pilgrim centre) and functional purpose of a construction have been formed. I have revealed the defining role of a town-planning factor in formation and development of SRC network and their arrangement in structure of the city that depends on several important prerequisites – type of a settlement, its planning structure, density and demographic structure of the population. The author has formulated the proposals for creation of a network of UGCC SRC in Western Ukraine.

In the section, I have also formulated the recommendations for organization of the master plan of SRC territory, which should contribute to full implementation of all functional processes of SRC.

The spiritual-retreat centre performs several important functions forming the respective interrelated functional groups of facilities, related by the corresponding technological connections. This section outlines the nomenclature of SRC with typical parameters for each group of premises of each type of SRC.

From the whole range of SRC premises, I have allocated and examined in more detail a number of specific premises that, at this stage, have not been considered by scientists yet. In particular, these premises should include: halls for retreats, conversation and

catechetical classes; options of planning solutions of these premises with marked furnishings and normals have been proposed.

According to the deep analysis of the world and domestic experience in architectural arrangement of institutions of this type, the main trends and principles useful for the designers of the spiritual-retreat centres were identified: principle of orientation to a spiritual component; principle of differentiation; principle of interrelation of the territory of design and functional purpose of a construction; principle of integration.

The developed proposals of spiritual-retreat centres (youth retreat centre in Rybne Village, pilgrimage centre in Pohonia Village of Ivano-Frankivsk Region, parish catechetical centre in Ivano-Frankivsk City) reflect the nomenclature, obtained as a result of scientific research in the third section of the thesis and show a wide range and potential of ideas for realization in the design of objects of this direction.

Spiritual-retreat centres, due to their specificity and purpose, should have a high informational content, expressiveness and architectural representativeness. Aesthetic information, which SRC construction contains, defines the affective evaluation by the viewer of the form, rhythmicity, proportionality, object color, its artistic characteristics. Human touch and psychological universals (in particular, the visual analyzer), which should be taken into account in the design, form the basis of perception of architectural information. It is recommended to use a number of architectural and composition methods to create harmonious perfect architectural composition of SRC: taking into account a sacral component; aesthetic uniqueness and originality of architectural solutions; modern interpretation and stylization of the features of folk architecture; use of the newest construction materials and designs; focus on ecological architecture; use of the main means of composition (proportion, scale, rhythm, tectonics and so forth); unique combinations of colors and textures in facade finish; harmony with the environment.

These principles will create an integral harmonious structure and provide positive aesthetic perception and emotional load of the construction on a visitor.

Keywords: spiritual-retreat centre UGCC, retreats, architectural and planning arrangement, principles, typology, design methodology.

LIST OF PUBLICATIONS BY THE SUBJECT OF DISSERTATION

Articles in scientific specialized publications of Ukraine

1. **Holubchak K. T.** Peculiarities of the Architectural Arrangement of Spiritual-Retreat Centres in Europe. Urban Development and Spatial Planning: Collection of scientific and technological articles. Kyiv: KNUCA. 2017. No. 63. P. 77-87.
2. **Holubchak K. T.** Spiritual retreat in the system of youth education and its place in the architectural space. KNUCA Architectural Newsletter. Collection of research and production articles. Kyiv: KNUCA, 2017. Edition 11-12. P. 436-447
3. Yurchyshyn H. M., **Holubchak K. T.** Religious tourism as a prerequisite for the development of spiritual-retreat centres of Prykarpattia. Modern Problems of Architecture and Urban Planning. 2015. Edition 38. P. 359-368.
4. **Holubchak K. T.** Architectural potential of the Pohonia Pilgrim Centre in the sacral and tourist space of Prykarpattia. Kyiv: KNUCA. 2017. No. 49. P. 275-284.
5. **Holubchak K.** Fundamental Principles Of Architectural Internal Arrangements Of Space Of Spiritual-Retreat Centre. Architectural Studies - Architectural Studies: [scientific journal] / Lviv Polytechnic National University. Lviv: Lviv Politechnic Publishing House, 2017. Volume 3, number 1. P 25-32.
6. **Holubchak K. T.** Principles of the formation of the network of spiritual-retreat centres of UGCC (on the example of Western Ukraine). Urban Environment Development Problems: Collection of scientific and technological articles. Kyiv: Comprint Printing Center, 2017. Ed. 3 (19). P. 49-60.
7. **Holubchak K. T.** Hoshiv as a pilgrim centre. Problems and ways of reforming and development. KNUCA: Architectural Newsletter. Collection of research and production articles. Kyiv: KNUCA, 2017. Ed. 13. P. 423-434.
8. **Holubchak K. T.** The world experience of architectural organization of spiritual-retreat centers for ukrainian practice. Problems of the theory and history of architecture of Ukraine. 2018. Ed. 18. P. 232-239.

9. **Holubchak K. T.** Artistic and compositional foundations of forming of the spiritual retreat centers of the UGCC. [Electronic resource]. Modern industrial and civil construction. 2018. Vol. 14, No. 1. P. 33-40. Access mode: http://donnasa.ru/publish_house/journals/spgs/2018-1/04_holubchak.pdf

Articles in foreign scientific publications:

10. **Holubchak K.** Principles of architectural planning arrangements of spiritual retreat centres. Space & Form: scientific journal. Szczecin: Polish Academy of Sciences, 2017. No. 31. P. 127-134

Articles in publications included in scientometrical bases:

11. **Holubchak K. T.** Social and economic aspects of the formation of spiritual-retreat centres. Young Scientist. 2017. No. 10. P. 370-376

Abstracts and materials of scientific conferences:

12. **Holubchak K.** Spiritual retreat centers as a new type of recreational structure and its influence on the spiritual growth of the nation. Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference (December 8, 2016, Opole – Berdyansk – Slavyansk), 2016. P. 336-340

13. **Holubchak K. T.** Analysis of the influence of cultural and geographical factors on the architectural and planning arrangement of spiritual-retreat centres. Topical Issues of Contemporary Science. Materials of the V International Scientific Practical Conference (Ivano-Frankivsk, July 7-8, 2017). – In 2 parts. Kherson: Helvetica Publishing House 2017. Part 1. P.7-10

14. **Holubchak K. T.** Ecological fundamentals of the formation of spiritual-retreat centres. Architecture: Aesthetic +Ecology+Economics: Materials of the International Scientific Practical Conference. Architecture: Aesthetic+Ecology+Economics: International Scientific Practical Conference Proceedings, Poltava National Technical University named after Yuriy Kondratyuk. Poltava: PNTYKU, 2017. P.

15. **Holubchak K. T.** Architectural arrangement of spiritual-retreat centres as a way to preserve monuments of sacral architecture. Exploitation and Reconstruction of

Buildings and Structures: Materials of the II International Conference/ Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture Odesa: OSACEA, 2017. P. 25-28.

16. **Holubchak K. T.** Principles of Classification of Spiritual-Retreat Centres. “International Trends in Science and Technology”: Proceedings of the International Scientific Conference/ Warsaw, Poland, 2017. vol. 1. p. 34-41.

17. **Holubchak K. T.** Historical prerequisites for the formation of spiritual-retreat centres in the territory of Ukraine. Relevant Scientific Studies in in the Contemporary World: XXV International Scientific Conference, May 26-27, 2017, Pereiaslav-Khmelnyskyi. Collection of scientific articles. – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2017. Ed. 5(25). 6 – 12 pages.

18. **Holubchak K. T.** The main principles of Of Architectural Internal Arrangements Of Space Of Spiritual-Retreat Centre. Modern Trends in the Development of Architecture and Urban Development: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Technical Conference (Kharkiv, November 2017). Kharkiv: O.M. Beketov NUUE. 2018. - P. 174-175.

**Scientific works, which additionally reflect the scientific results of the
dissertation**

19. **Holubchak K. T.** Retrospective analysis of retreat facilities of the mountainous area of Ivano-Frankivsk region. Modern Problems of Architecture and Urban Planning. – Kyiv: KNUCA. 2016. No.43. P. 103-114.

20. **Holubchak K. T.** City-planning fundamentals of the arrangement of spiritual-retreat centres. Newsletter of the Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture. Odesa: OSACEA, 2014. Edition 68. C. 3-8.

ЗМІСТ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ АРХІТЕКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ35

1.1 Стан дослідженості проблеми архітектурної організації духовно-реколекційних центрів35

1.2 Передумови формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ.....48

1.3 Аналіз сакральнo-туристичного потенціалу Західної України та перспективи розвитку мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ56

1.4 Світовий та вітчизняний досвід проектування духовно-реколекційних центрів.....66

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....95

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ УГКЦ97

2.1 Критерії дослідження97

2.2. Загальна методика та етапи дослідження105

2.3 Методи оцінки впливу чинників на архітектурно-планувальні рішення духовно-реколекційних центрів УГКЦ119

2.4 Класифікація духовно-реколекційних центрів УГКЦ136

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II144

РОЗДІЛ III. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ УГКЦ146

3.1 Номенклатура духовно-реколекційних центрів УГКЦ.....146

3.2 Містобудівні особливості організації духовно-реколекційних УГКЦ.....168

3.3 Принципи архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ190

3.4 Архітектурно-композиційні прийоми формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ	200
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III	216
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	218
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	223
ДОДАТОК А. ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	244
ДОДАТОК Б. АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	248
ДОДАТОК В. ТЕКСТ АНКЕТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ...	255
ДОДАТОК Г. СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ	258

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ

ДУХОВЕНСТВО - верства суспільства, представники якої здійснюють релігійні обряди і служби. Зазвичай об'єднане в особливу ієрархічну спільноту [88].

ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИЙ ЦЕНТР (ДРЦ) - багатофункціональна сакральна будівля чи комплекс будівель, спроможний акумулювати у собі увесь спектр духовної, соціально-культурної, рекреаційної, благодійної, навчально-просвітницької діяльності церкви та забезпечити належне середовище, що задовольняло б потреби парафіян, паломників та туристів, свідомої християнської молоді, а також сприяло формуванню глибокої релігійної свідомості та духовності.

ЄПАРХІАЛЬНИЙ ЦЕНТР - формується із будинків, споруд і приміщень богослужбового призначення (собору, каплиці, дзвіниці, хрещальні) та допоміжного призначення (єпархіального управління, церковно-притчового дому, господарської служби, духовного училища, недільної школи, редакції видавництва, архиєрейського дому) [88].

ЄПАРХІЯ - адміністративно-територіальна одиниця в християнській церкві на чолі з єпархіальним архієреєм, який відповідає за стан єпархії та свою діяльність у ній перед органами вищої церковної влади [88].

САКРАЛЬНО-ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРИЯ - структура територіальної сакральної системи, що складається з функціонального ядра, сукупності закладів і підприємств, що виконують периферійні функції щодо ядра системи, сукупності закладів та інституцій управління релігійним життям і діяльністю [88].

КАПЛІЦЯ — невелика молитовна будівля або церква без вівтаря

КАТЕХИЗАЦІЯ - процес вивчення основ науки Христа.

КЕЛІЯ - кімната, житлове приміщення в монастирі, де проживає один або декілька членів монастирської громади.

КОНФЕСІЯ - віросповідання; самостійний, незалежний від інших, релігійний напрям.

КУЛЬТУРНО-ДУХОВНИЙ КОМПЛЕКС - нова форма парафіяльного храму, що являє собою багатофункціональний храмовий комплекс з розширеними соціальними функціями [88].

НЕДІЛЬНА ШКОЛА - група приміщень, призначена для православного виховання дітей, підлітків і дорослих у парафії, що включає універсальні і спеціалізовані класи для різних видів навчально-просвітницької діяльності.

ПАЛАМАРНЯ - підсобне приміщення при вівтарі для церковнослужителя [99].

ПАРАФІЯ - первинна одиниця адміністративно-територіального устрою у православних і католицьких церквах, ознакою якої є наявність храму та причту.

ПАРОХ - парафіяльний священик.

ПРОЩА - молитовна подорож віруючих до місця, яке в особливий спосіб пов'язане з Богом, освячене Його ласками й благодатями, чи пов'язане з явленням Богородиці, діяльністю святих і подвижників Христової віри [88].

РЕКОЛЕКЦІЇ (ДУХОВНІ ВПРАВИ) - будь-які способи виконання іспиту совісті, медитації (роздумування, розважання), контемпляції (споглядання), молитви та інші духовні дії [27].

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ - вид діяльності, пов'язаний із наданням послуг і задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць і релігійних центрів, розташованих поза межами звичайного середовища проживання [88].

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ - об'єднання віруючих певного віросповідання, які окрім головної (культової) діяльності, займаються продукуванням і обґрунтуванням релігійних ідей, управлінською, релігійно-освітньою та іншими видами діяльності [88].

РЕЛІКВІЇ - шановані релігією предмети, що пов'язані з життям Ісуса Христа чи святих.

РИЗНИЦЯ - окреме приміщення в храмі або місце у вівтарі (зазвичай праворуч від нього), де зберігаються облачення або святі посудини [99].

САКРАЛЬНО-ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ - релігійні об'єкти, здатні задовольняти духовні потреби туристів, сприяти відновленню та розвитку їхніх фізичних та духовних сил. Це сукупність матеріальних споруд (храмів і храмових комплексів, монастирів, лавр), природних об'єктів (джерел, гір, печер), а також місць, пов'язаних із життям і діяльністю визначних представників Церкви, що

мають пізнавально-виховне та суспільно-духовне значення і можуть використовуватися у рекреаційно-туристичній діяльності. [88]

ЦЕРКВА (як будівля) - культова споруда (храм), в якому відбувається християнські релігійні богослужіння.

ЦЕРКВА (як суспільна інституція) - спільнота віруючих, мирян і священників, одного віросповідання, як місцева так і спільнота всієї земної кулі. Найчастіше вживається для позначення спільноти віруючих християнського віросповідання.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Здобуття Україною незалежності суттєво вплинуло на активізацію духовного життя суспільства та відродження Української Греко-Католицької Церкви. Як результат, прискорилося розбудова храмів та монастирів, центрів духовної освіти, відновилося парафіяльне життя. Парафіяльні церкви, монастирі та храмові комплекси, окреслюючи архітектурний силует сучасного міста, мають неоціненний вплив і на соціальне життя сучасного суспільства, його благополуччя та культурно-духовний поступ. Необхідність формування і трансляції в соціум системи загальнолюдських та духовних цінностей і, як наслідок, нагальна необхідність пошуку нових прийомів та засобів поширення в суспільстві духовних знань і відповідних норм суспільного буття вимагають нових методик та підходів у функціональній та архітектурно-планувальній організації закладів релігійної діяльності.

Заклади, у яких сьогодні зосереджується уся соціальна діяльність Церкви, та їх територія спроектовані без належної методичної бази, потребують суттєвого матеріально-технічного переоснащення та не пристосовані до повноцінної реалізації духовного відпочинку, навчання, дозвілля й інших функцій Церкви. Тенденція до розширення спектру діяльності сучасної Церкви, її функціонального наповнення визначає потребу вдосконалення функціонально-планувальних та архітектурно-композиційних рішень парафіяльних храмів та появи якісно нового типу архітектурних об'єктів - духовно-реколекційних центрів (ДРЦ), що сприятиме якнайповнішій реалізації всіх сфер релігійної діяльності Церкви в сучасних умовах.

Актуальність порушеної теми базується і на законодавчій базі, зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» (від 24.04.2016), засвідчує можливість релігійними організаціями проводити навчально-просвітницьку діяльність.

Виходячи з цього, актуальною є потреба розробити теоретичні положення і дати практичні рекомендації з проектування та спорудження духовно-реколекційних

центрів, які на даному етапі втілюють духовний розвиток суспільства і є одним із нових перспективних напрямків у розвитку сакральної архітектури.

На основі вище наведеного пропонується нове трактування сучасного духовно-реколекційного центру УГКЦ згідно з новими вимогами та завданнями архітектурного проектування. Духовно-реколекційний центр (ДРЦ) - багатофункціональна будівля чи комплекс будівель, спроможний акумулювати у собі увесь спектр соціально-культурної, рекреаційної, благодійної, навчально-просвітницької діяльності Церкви та забезпечити належне середовище, яке задовольняло б потреби парафіян, паломників і туристів, свідомої християнської молоді, а також сприяло формуванню релігійної свідомості та духовності, було невід'ємним сектором духовного життя суспільства.

Створення таких центрів покликане активізувати суспільну діяльність парафій і підвищити їх значення в соціальній та культурній інфраструктурі областей. Отож, завдання пошуку раціональних архітектурно-планувальних рішень та засобів побудови композиції духовно-реколекційних центрів УГКЦ на сьогодні є актуальним.

Архітектурно-просторова організація духовно-реколекційного центру виступає цілісною структурною системою, а отже, вимагає комплексного дослідження та врахування двох важливих аспектів - етапів формування об'ємно-планувальних схем і канонічної складової та символізму сакрального простору.

Робота над темою була розпочата автором при розробці дипломного проекту на тему: "Духовно-реколекційний центр у с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області" (ІФНТУНГ), нагородженого дипломом I ступеня на всеукраїнському конкурсі-огляді дипломних проектів (м. Київ, 2015 р.).

Питання архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів України досліджені односторонньо і потребують комплексного розгляду духовно-ідейних, соціально-економічних, містобудівних, архітектурно-естетичних, філософсько-релігійних, технологічних та інших питань.

Архітекторами-дослідниками виконано ряд дисертаційних робіт на тему сакральної архітектури. Загальнотеоретичні питання становлення й розвитку

християнської сакральної архітектури, характеристику композиційних рішень сакральних споруд розкрито у працях: О.Ю. Водотики [21], О.О. Горбик [37], Р.Б. Гнідця [24], Ю. Р. Диби [43], Ю.В. Івашко [58], В.В. Куцевича [69], Р.Н. Ліпуги [73], Н.А. Плахотної [82], О.С. Слепцова [99, 100, 101], В.І. Соченка [103, 104], Я.М. Тараса [110], Черкеса Б. С. [122] та інших вчених.

Ґрунтовні дослідження з архітектурної організації та типології багатофункціональних духовних, парафіяльних, духовно-просвітницьких центрів в Україні та за кордоном проводились Т.В. Буличовою [17], Л.Р. Гнатюк [25]. Серед російських дослідників, що працюють у цій сфері слід виокремити О.В. Баранцеву [7], Н. Г. Благовидову [12], К. Р. Возняк [22], М.С. Івіну [55], І. П. Канаєва [59], Т.О. Панченко [79], М.В. Рягузова [92], Л.А. Федотову [118], в чій роботі досліджуються сучасні тенденції проектування духовно-просвітницьких та парафіяльних центрів.

Варто згадати й таких російських науковців як І.К. Белоярську [10], С.В. Ільвицьку [57], котрі розглядають просторову організацію монастирських комплексів та принципи їх сучасної реабілітації. Важливим з містобудівної точки зору є дослідження Ю.Е. Саратовської [95].

Проблематику методології дослідження сакральних комплексів, методики їх проектування, проблеми збереження дерев'яної храмової архітектури, реконструкції і реставрації вивчають: В.В. Вечерський [19], Р. Жук [51], Ю.В. Івашко [58], Ю.І. Криворучко [66], О.Л. Михайлишин [77], Л.В. Прибеґа [85], П.А. Ричков [90], О.С. Слепцов [99] та ін..

Особливої важливості набувають наукові дослідження, присвячені формуванню принципів проектування духовних навчальних закладів, здійснені в роботах О.І. Жовкви [49, 55], В. І. Проскураєва [87], Р. З. Стоцька [107], Л.О. Шулдан [124].

Питанням будівництва готельно-туристичних і відпочинкових комплексів, молодіжних таборів, рекреаційно-дозвіллевих закладів, а також проектуванню готельних і курортних споруд присвячені роботи М.І. Барановського [5, 6], Крижанівської Н.Я. [67], О.В. Лесика [72], Т.Ф. Панченко [80], В.Г. Топуза [113], Ю.С. Федорової [116].

Роль релігії в житті українського народу, феномен паломництва та загалом питання духовності в сучасному суспільстві досліджувались у працях Ю. О. Зеленюка [54], Я.М. Попович [83], Л.І Рудницького [91], В.В. Токмана [112].

У 2011 р. Патріаршим паломницьким центром Української Греко-Католицької Церкви видано довідник з детальною інформацією щодо основних паломницьких центрів України [81]. Для України духовні реколекції є відносно новою практикою, а отже і маловивченою. Натомість закордонні вчені здавна цікавилися специфікою духовних реколекцій. На цій ниві працювали: Св. Ігнатій Лойола [148] - основоположник духовних вправ, Дж. Вайз [133], М.Р. Малхолленд [136], Дж. Е. Веннард [131], Р. Роллхейзер [145], Дж. Рубіетта [132] та інші.

Актуальними для нашого дослідження є напрацювання науковців у галузі туризмознавства. Питання розвитку релігійно-паломницького туризму досліджують зокрема: О. О. Бейдик, Т.І. Божук, О.О. Любіцева, Л.І. Медвідь, З.П. Сапелкіна, П.Л. Яроцький, В.В. Шикиринець.

Провідний фахівець в галузі сакральної архітектури д. арх., професор О.С. Слепцов у своїх фундаментальних наукових дослідженнях, а саме: монографіях "Архитектура Православного Храма: от замысла к воплощению" (2012 р.) [100], 'Orthodox Church Architecture From Concept to Implementation' (2018 р.), та підручника "Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів" (2014 р.) [99], висвітлює історичні й загальнотеоретичні питання проектування сакральних будівель і комплексів. О.С. Слепцов і поєднав релігійні канони з проектуванням і будівництвом, та сформулював правила, які успішно реалізував у більше ніж 80 проектах церков, монастирів, храмових комплексів, каплиць, навчальних духовно-просвітницьких центрах.

Особливу актуальність для даного дослідження також становлять праці науковців у галузі туризмознавства. Питання розвитку релігійно-паломницького туризму висвітлені в дослідженнях вітчизняних науковців: О. О. Бейдик [9], Т.І. Божук [15], О.О. Любіцевої [74], Л.І. Медвідь [75], З.П. Сапелкіної [93], П.Л. Яроцького [125], В.В. Шикиринця [123].

Проведений огляд наукових праць засвідчує, що, незважаючи на чималу кількість досліджень, комплексних сучасних напрацювань, які б висвітлювали тенденції розвитку архітектури духовно-реколекційних центрів УГКЦ і, особливо, надавали практичні рекомендації для вітчизняної практики, недостатньо. Переважна більшість досліджень спрямовані на висвітлення тематики духовних та парафіяльних центрів Православної Церкви, всебічного розгляду архітектури ДРЦ УГКЦ, не проводилося.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена: соціально-культурним і духовним відродженням суспільства, зростанням самосвідомості української нації, а також активним розвитком паломницького туризму й активізацією парафіяльного життя; проблемою збереження унікальної історико-культурної та сакральної спадщини краю; науковими і практичними потребами в ґрунтовних комплексних дослідженнях архітектурно-планувальної та об'ємно-просторової організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота, її висновки і результати пов'язані з науковою темою "Архітектурно-містобудівний аспект рекреаційного середовища у розвитку туристичної інфраструктури Українських Карпат" кафедри архітектурного проектування ІФНТУНГ.

Роботу виконано відповідно до чинних законодавчих та нормативних актів, що регламентують діяльність у сфері архітектури, містобудування та релігії, зокрема: Закону України № 687/14 "Про архітектурну діяльність" (1999 р.), Закону України "Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини" (2010 р.), Указу Президента України № 422/97 "Про пріоритетні завдання у сфері містобудування" (1997 р.). Закону України "Про планування і забудову території" (2000 р.).

Метою дослідження є формування принципів архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ, їх типології, методичних та практичних рекомендацій щодо їх проектування.

Для досягнення визначеної мети необхідно вирішено **основні завдання:**

- здійснити аналітичний огляд і систематизацію наукових праць, нормативних та статистичних джерел, що ілюструють сучасний стан і різні аспекти проблеми формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ;

- встановити передумови формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, на основі аналізу світового та вітчизняного досвіду виявити й проаналізувати сучасні тенденції їх формування;

- розробити методику, дослідити основні чинники, що впливають на типологію та архітектурно-планувальну організацію духовно-реколекційних центрів УГКЦ;

- розробити типологію духовно-реколекційних центрів УГКЦ та сформулювати теоретичні моделі їх функціонально-планувальної організації;

- визначити основні містобудівні засади формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, на основі аналізу релігійно-інституційної мережі УГКЦ обґрунтувати перспективи розвитку мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ на теренах Західної України;

- розробити принципи архітектурно-планувальної організації ДРЦ УГКЦ й архітектурно-композиційні прийоми їх формування, а також методичні рекомендації для впровадження в практику проектування.

Об'єктом дослідження виступають духовно-реколекційні центри УГКЦ.

Предмет дослідження - архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Межі дослідження: змістові визначаються архітектурно-планувальними аспектами формування греко-католицьких духовно-реколекційних центрів; територіальні - межі областей Західної України як ареал найбільшого поширення УГКЦ, часові - пострадянським періодом відродження Церкви.

Методика дослідження. Загальна методика дослідження базується на методі комплексного функціонально-структурного аналізу духовно-реколекційних центрів УГКЦ, що включає натурні обстеження, порівняльний та статистичний аналіз, комплексний аналіз факторів впливу, графоаналітичний аналіз вихідних даних, експериментальне проектування. В процесі роботи використовувались:

- метод статистичного аналізу історичних і літературних джерел та проектно-технічної документації, натурних обстежень, фотофіксації для систематизації даних про стан вивчення досліджуваної теми та існуючий стан архітектурної організації ДРЦ;

- анкетування, опитування парафіян, духовенства, паломників для виявлення потреб, інтересів та рівня релігійності потенційних відвідувачів духовно-реколекційних центрів;

- метод комплексного аналізу та графоаналітичний метод, що можливість проаналізувати й систематизувати проекти духовно-реколекційних центрів, встановити їх функціональний склад, об'ємно-планувальну структуру, конструктивні схеми, інженерно-технічні та архітектурно-композиційні особливості;

- метод функціонального моделювання для визначення функціональної структури та складу приміщень сучасних ДРЦ;

- методи графічного моделювання та антропометричного аналізу, графоаналітичні методи дослідження та експериментального проектування для встановлення основних параметрів структурних елементів ДРЦ, прийомів їх об'ємно-просторової та естетично-образної трансформації.

В основі наукового дослідження власний досвід проведення науково-дослідних і проектних робіт, авторські експериментально-пошукові розробки та реальне проектування.

Визначена методика дослідження дозволила виявити нагальну потребу розробки методичних рекомендацій і принципів проектування сучасних духовно-реколекційних центрів на теренах України; узагальнити результати дослідження, виявити закономірності розвитку та перспективні тенденції формування ДРЦ; сформулювати нові пропозиції для розвитку й подальшого вдосконалення архітектурних рішень у цій сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- систематизовано результати теоретичних досліджень з визначеної проблеми та досвід проектування духовно-реколекційних центрів;

- виявлено закономірності й перспективні тенденції проектування закладів такого типу в Україні та в світі.

- встановлено передумови, що впливають на формування ДРЦ УГКЦ у сучасних умовах;

- удосконалено методи аналізу релігійно-інституційної мережі УГКЦ на теренах Західної України; обґрунтована доцільність та перспективи розвитку мережі ДРЦ УГКЦ;

- вперше на основі сформованих типологічних основ проектування ДРЦ УГКЦ розроблено теоретичні моделі їх функціонально-планувальної організації, а також встановлено площі приміщень ДРЦ і пропозиції щодо нормалей головних планувальних елементів ДРЦ УГКЦ;

- визначено принципи та відповідно до них сформульовано рекомендації щодо функціонально-планувальної, містобудівної, архітектурно-композиційної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Практичне значення отриманих результатів. На базі сформульованих принципів і прийомів побудови архітектурно-просторових рішень ДРЦ УГКЦ, розробленої класифікації та номенклатури і запропонованої методики архітектурної організації ДРЦ стає можливою розробка раціональних архітектурно-будівельних рішень, що дозволять зберегти існуючі сакральні об'єкти та їх духовне середовище, а також створити комфортні умови для перебування парафіян, паломників і туристів, свідомої християнської молоді. Рекомендації пропонується використовувати на теренах областей України як матеріал для проектування ДРЦ УГКЦ та інших релігійних конфесій.

Об'єднання архітектурно-типологічних основ і сучасного досвіду будівництва ДРЦ дає можливість удосконалити існуючу сакральну архітектуру з урахуванням адаптації споруд до нових соціально-культурних функцій.

Положення дисертації впроваджені при розробці проектних пропозицій з реконструкції Катехитичного парафіяльного центру по вул. Чорновола у м. Івано-Франківську, проекту духовно-реколекційного паломницького центру у с. Погоня

Тисменицького району Івано-Франківської області, молодіжного реколекційного центру у с. Рибне Тисменицького району Івано-Франківської області.

Матеріали дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес при викладанні дисципліни Архітектурне проектування та застосовані при формуванні тематичних планів для курсового і дипломного проектування для студентів Інституту архітектури будівництва і туризму ІФНТУНГ.

Особистий внесок здобувача. Усі результати, подані в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. В опублікованій у співавторстві статті [3] автору належить визначення передумов розвитку паломництва та релігійно-пізнавального туризму в Україні, аналіз і систематизація зарубіжного досвіду організації ДРЦ, а також окреслення напрямів архітектурно-просторової організації духовно-реколекційних центрів у рекреаційній сфері Прикарпаття.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи, результати теоретичних і практичних досліджень оприлюднені на: V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної науки» (Івано-Франківськ, 2017 р.), XXV Міжнародній науковій конференції «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2017 р.), міжнародній науковій конференції «International trends in science and technology» (Польща, 2016), міжнародній науковій інтернет-конференції «Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World» (Польща, 2016 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування» (Харків, 2017), II міжнародній конференції «Експлуатація та реконструкція будівель і споруд» (Одеса, 2017 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Архітектура: Екологія + Естетика + Економіка» (Полтава, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані у 9-ти статтях у фахових виданнях України, 2-х статтях у зарубіжних збірках наукових праць та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, а також у 7 тезах доповідей на наукових конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з термінологічного словника, вступу, трьох розділів з ілюстраціями до них, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Текстова частина дисертації містить 181 сторінку; графічна – 62 рисунків, 1 таблицю, додатки на 17 сторінках. Список використаних літературних джерел охоплює 156 найменувань.

РОЗДІЛ І. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ АРХІТЕКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

1.1. Стан дослідженості проблеми архітектурної організації духовно-реколекційних центрів

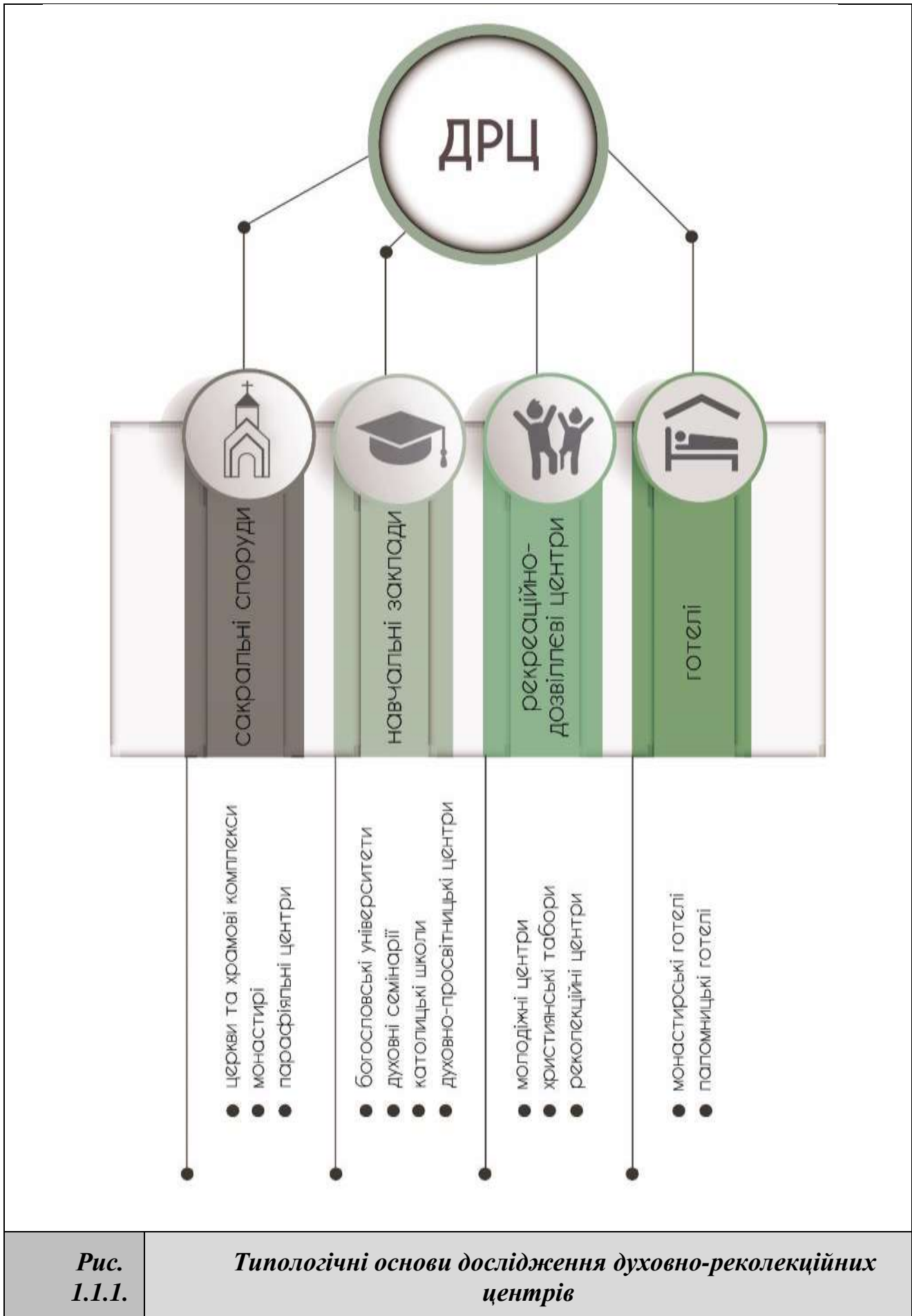
Питання формування архітектурного середовища духовно-реколекційних центрів потребує комплексного дослідження багатьох аспектів - містобудівних, архітектурно-планувальних, релігійних, соціальних, технологічних та інших.

Вітчизняна практика проектування сакральних споруд на даному етапі свого розвитку не враховує особливості проектування нового типу архітектурних об'єктів - духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Дефіцит наукових праць з архітектурної організації ДРЦ зумовив необхідність розгляду досліджень з галузей знань, дотичних до обраної теми та згрупування їх за основними класифікаційними напрямками - релігія, освіта, рекреація, житло.

Сакральні споруди та об'єкти давно стали предметом глибокого і всебічного вивчення. Існують дослідження по найрізноманітніших аспектах сакральної архітектури. Загальнотеоретичні питання становлення та розвитку християнської сакральної архітектури, характеристика композиційних рішень сакральних споруд висвітлені у працях: О.Ю. Водотики [21], О.О. Горбик [37], Р.Б. Гнідця [24], Ю. Р. Диби [43], Ю.В. Івашко [58], В.В. Куцевича [69], Р.Н. Ліпуги [73], Н.А. Плахотної [82], О.С. Слепцова [99, 100, 101], В.І. Соченка [103, 104], Я.М. Тараса [110], В.Я. Тарас [111], Черкеса Б. С. [122] та інших.

Монографія О.С. Слепцова "Архитектура православного храма: от замысла к воплощению" є ґрунтовним джерелом інформації про історію та розвиток сакральних споруд України з часів Київської Русі до сьогодення. В даній книзі "храм не розглядається як утилітарний простір, організований набір конструктивних елементів. Автор розкриває глибинну основу православного храмубудування, його ідеологію, символіку, особливості його архітектурно-художньої образності" [100]. Автором написано й інші роботи по сакральній архітектурі що становлять цінність для даного дослідження, зокрема підручник "Архітектурне проектування і



реконструкція православних храмів" [99]. О.С. Слепцов є практикуючим архітектором і його дослідження ґрунтуються на авторському досвіді. Ним запроектовано більше 80 сакральних комплексів, храмів, монастирів та каплиць різної місткості, як мурованих, так і дерев'яних. Автором визначено поняття храмового комплексу, виявлено містобудівні особливості розташування сакральних споруд, упорядковано канонічні вимоги до проектування даних споруд, їх архітектурно-просторових та конструктивних особливостей.

У дисертаційному дослідженні Р.Н. Ліпуги [73] сформульовані принципи формування архітектурно-планувальних рішень православних храмів Південно-Східної України з урахуванням особливостей їх історичного розвитку, проаналізовані регіональні особливості проектування церков в різних областях України, а також вперше запропоновано рекомендації щодо проектування храмів з врахуванням їх регіональної самобутності.

Аналіз історії розвитку монастирських комплексів України наведений у дисертації Мірошник Н.С. "Православні монастирські комплекси України (Принципи функціональної та естетичної реабілітації)" [76]. В даній роботі виявлено закономірності формоутворення архітектурно-просторової композиції та розпланування монастирів, запропоновано методи їх сучасного удосконалення і використання. Автором наведено типологію монастирських комплексів, їхні естетичні та конструктивні риси.

Висвітлено окремі питання розвитку культової архітектури та визначено новий тип сакральної споруди у дисертації Т.В. Буличової "Архітектура православних центрів на території України" [17]. У роботі досліджено питання класифікації духовних центрів, розроблені принципи їх рішень з урахуванням канону та традицій, культурно-історичної цінності й зроблено екскурс в історію виникнення перших церковних комплексів. У роботі також проведено аналітичний огляд виникнення й розвитку духовних центрів. Т.В. Буличовою аналізується функціональна та об'ємно-планувальна організація даних споруд, розглядаються композиційні й архітектурно-художні рішення духовних центрів.

Дисертація О.Ю. Водотики “Архітектурно - типологічні основи формування православних храмів України (на прикладі Центрального регіону)” [21] розглядає принципи формування православних храмів, їх типологічний поділ і визначає архітектурно-типологічні основи їхнього проектування.

Посібник з проектування „Культові будинки та споруди різних конфесій” [69], під загальною редакцією В.В. Куцевича надає ґрунтовну інформацію та практичні рекомендації щодо проектування сакральних споруд.

Державний комітет у справах релігій періодично видає довідник „Церкви і релігійні організації України”, який містить статистичні дані та інформацію про мережу релігійних організацій та споруд України.

Суттєвий внесок в дослідження тематики архітектурної організації церков та храмових комплексів серед закордонних вчених здійснили: Дж. Кільде [134], Р. Кікхефер [141], П. Річардсон [142], Р. Стеджерс [149], М. Торгерсон [153] та інші.

Дані праці містять не тільки засади архітектурно-планувальної організації простору, але і ряд конструктивних рішень для споруд такого типу.

Ґрунтовні дослідження щодо архітектурної організації та типології багатофункціональних духовних, парафіяльних, духовно-просвітницьких центрів в Україні та закордоном проводились Т.В. Буличовою [17], Л.Р. Гнатюк [25]. Серед російських дослідників, що працювали в даній сфері слід виокремити О.В. Баранцеву [7], Н. Г. Благовидову [12], К. Р. Возняк [22], М.С. Івіну [56], І. П. Канаєва [59], Т.О. Панченко [79], В. Рягузова [92], Л.А. Федотову [118], в чиїх працях досліджуються сучасні тенденції проектування духовно-просвітницьких і парафіяльних центрів.

Зокрема, білоруська дослідниця Панченко Т.А. у своїй дисертації "Архітектурно-просторова організація православних центрів Білорусії" [79] виявляє закономірності формування архітектурної організації духовних центрів, надає науково-обґрунтовані пропозиції щодо їх удосконалення. В роботі розглядається еволюція формування різних типів духовних центрів під впливом певних стилістичних концепцій та богословсько-догматичних аспектів Православ'я, а також пропонується їх типологічний поділ. Автором встановлюються характерні

містобудівні, функціональні та архітектурно-просторові особливості православних духовних центрів.

Грунтовне дослідження архітектури духовно-просвітницьких центрів кінця ХХ - початку ХХІ ст. здійснене російським науковцем Баранцевою О.В. [7]. Автором визначаються основні фактори формування нового архітектурного об'єкту - духовно-просвітницького центру та принципи його розміщення в урбанізованому середовищі. В роботі виявлено прийоми зонування, особливості композиційного рішення території духовно-просвітницьких центрів та функціональний склад приміщень даних будівель.

Російська дослідниця Федотова Л.А. у своїй дисертації "Архітектурна організація історичних комплексів паломницького туризму" [118] вивчає й аналізує основні тенденції архітектурної організації об'єктів паломницького туризму в Росії та світі та пропонує нову теоретичну функціонально-просторову модель історичного комплексу паломницького туризму на базі пам'яток культової архітектури.

Не менш важливим є дослідження І.П. Канаєва [59], у якому, на основі виявлення історичного значення церковної архітектури, розроблені теоретичні положення і науково обґрунтовані рекомендації з функціональної та об'ємно-просторової організації малих храмів та каплиць, а також пропозиції щодо відновлення та пристосування існуючих храмів до сучасних умов. Дисертація К.Р. Возняк [22] пропонує розробку науково обґрунтованих рекомендацій по розташуванню, функціональній та об'ємно просторовій організації православної церкви.

Архітектор А.Г. Суханова у своїй статті "Культова архітектура - традиції і новаторство" [109] робить власні прогнози про те, яким шляхом будуть розвиватися принципи формоутворення в храмовому зодчестві. На її думку, форми будуть більш пластичні і лаконічні, напрямлені до мінімалізму та свободи існування в просторі. Автор також пропонує вирішення проблеми розташування нової церкви в цінній історичній забудові шляхом використання великої кількості скла в архітектурному вирішенні фасадів. Таким чином нова споруда ніби розчиниться в історичному оточенні.

Тематика даних досліджень охоплює огляд світового досвіду організації духовного дозвілля та відпочинку, а саме різного роду реколекційних, духовно-просвітницьких та паломницьких центрів. Детально вивчено різноманітні аспекти функціонально-планувальної організації ДРЦ, набору приміщень і зв'язків між ними. А наведені в роботах зразки, ілюструють різні фактори, що впливають на архітектуру ДРЦ. Практичне значення даних робіт полягає у можливості використати основні результати досліджень в проектній практиці як культових споруд, так і багатофункціональних духовно-реколекційних центрів.

Також варто згадати російських науковців, зокрема С.В. Ільвицьку [57], І.К. Белоярську [10], які у своїх роботах розглядають просторову організацію монастирських комплексів і принципи їх сучасної реабілітації. Важливим з містобудівної точки зору є дослідження Ю.Е. Саратовської [95]. Ціль її дослідження полягає у виявленні принципів розташування храмів у сучасному місті, як цілісної структури, їх історичної цінності та взаємозв'язку з довкіллям.

Проблематику методології дослідження сакральних комплексів, римо-католицьких костелів, а також методики їх проектування, проблеми збереження дерев'яної храмової архітектури, реконструкції і реставрації висвітлювали: В.В. Вечерський [19], О.С. Слепцов [99] Р. Жук [51], Ю.В. Івашко [58], О.Л. Михайлишин [77], Ю.І. Криворучко [66], Л.В. Прибега [85], П.А. Ричков [90] та ін.

В останні роки в Європі та США опубліковано десятки путівників по духовних та реколекційних центрах. Найвідомішими авторами є: Т. Джонс [150], Е. Баріш [129], К.Дж. Райт [156], Т. Кларк [152], Дж. Келлі [130], Р. Дж. Регалбуто [144] та інші.

Особливу важливість для даного дослідження становить вивчення наукових праць присвячених формуванню принципів проектування духовних навчальних закладів, які представлені в роботах Р. З. Стоцька [107], В.В. Проскурякова [87], О.І. Жовкви [49, 50], В. Рожка [90], Л.О. Шулдан [124].

Даними науковцями проведено дослідження архітектурної організації духовних освітніх закладів Української Греко-Католицької та Православної Церкви, вивчена

типологія та проведена їх класифікація. Принципи проектування нових духовно-освітніх закладів проілюстровані в дослідженнях: В.І. Проскурякова, Р.З. Стоцька “Гене́за духовної освіти в Україні та формування основних типів віродуховних освітніх закладів” [87], “Сучасні архітектурні тенденції проектування і будівництва віродуховних освітніх закладів” [107], В. Рожка “Духовні православні освітні заклади Волині Х–ХХ ст.”[90], О.І. Жовкви "Типологічні основи архітектурно-планувальної організації духовних навчальних закладів" [50] та інші.

В даних дослідженнях наведено сучасний український та зарубіжний досвід, а також нормативні вимоги проектування духовно-освітніх закладів, наведена класифікація за різними критеріями. Особливу увагу приділено архітектурно-планувальним і конструктивним рішенням будівель.

Результати згаданих наукових робіт доречно враховувати при формуванні принципів і науково-теоретичних рекомендацій щодо архітектурного вирішення ДРЦ.

Оскільки специфіка проведення духовних реколекцій передбачає проживання реколектантів у духовно-реколекційних центрах протягом певного періоду, важливо розглянути особливості проектування готельних будівель.

Питанням будівництва готельно-туристичних та відпочинкових комплексів та загальним питанням проектування готельних та курортних будівель присвячені роботи М.І. Барановського [5, 6], Крижанівської Н.Я. [67], А.В. Лесика [72], Т.Ф. Панченко [80], Смадича І.П. [102], В.Г. Топуза [114], Ю.С. Федорової [117].

Серед закордонних вчених, що вивчали сучасні зразки готельних комплексів слід згадати: Д.Колінса [127], Р.Пеннера [140], Д.Планкета [128], М. Ронштеда [137], С. Аллен [126].

Для дослідження вагомого значення набуває вивчення наукових праць присвячених архітектурі молодіжних таборів, рекреаційних і дозвіллевих установ, клубів. У цій галузі працювало багато вітчизняних та закордонних науковців.

Зокрема, серед українських учених варто виокремити В.Г. Топуза, автора дисертації, що висвітлює принципи формування мережі та типологію молодіжних туристичних закладів. У спілці з іншими науковцями у 1978 році В. Г. Топуз видав

посібник "Рекомендації з удосконалення типів закладів відпочинку та туризму для молоді (на прикладі УССР)". У даному виданні окреслено основні принципи типологічної класифікації закладів відпочинку й туризму молоді згідно з конкретними ознаками (призначення, принципи розташування, рівень комфорту тощо), їх номенклатуру, особливості архітектурно-планувальної та об'ємно-просторової організації прогресивних типів закладів молодіжного відпочинку з урахуванням диференціації молоді за віком, професійними й іншими особливостями.

Серед російських вчених уваги заслуговують праці М. С Усманова [116], О. П.Голубєвої [36].

Дисертація М. С. Усманова виявляє принципи формування типів і мережі закладів дозвілля молоді та їх функціонально-планувальної організації. Вченим аналізуються основні форми і види дозвільної діяльності молоді та перспективні тенденції їх розвитку.

О.П. Голубєва у дисертації "Принципи формування архітектури рекреаційно-дозвілєвого комплексу" виявляє науково обґрунтовані принципи формування архітектури сучасних рекреаційно-дозвілєвих комплексів, виходячи з існуючої вітчизняної і зарубіжної практики проектування і будівництва подібних споруд. У роботі автором простежено еволюцію формування типів багатофункціональних рекреаційно-дозвілєвих закладів, споруд та їх комплексів протягом ХХ століття, що вплинули на виникнення сучасних рекреаційно-дозвілєвих комплексів.

Серед досліджень даної галузі слід згадати дисертацію Крижанівської Н.Я. [67] «Методологічні основи містобудівного проектування рекреаційного середовища для дітей», у якій висвітлено питання створення сприятливого середовища для відпочинку та дозвілля дітей. Автором здійснено аналіз сучасного стану організації рекреації дітей та, на підставі даного аналізу, розроблено ряд пропозицій для формування важливих складових рекреаційного середовища. Дана тематика також вивчалась в роботах Жебровської Л.Б [48].

Для України духовні реколекції є відносно новою практикою, а отже й маловивченою. Натомість закордонними вченими здійснено ряд наукових праць

присвячених специфіці духовних вправ. На цій ниві працювали: Св. Ігнатій Лойола [148] - основоположник духовних вправ, В.А. Баррі [155], Дж. Вайз [133], Дж. Е. Веннард [131], Р. Роллхейзер [145], Дж. Рубіетта [132] та інші.

Особливу актуальність для дослідження становлять праці науковців у сфері туризмознавства. Питання розвитку релігійно-паломницького туризму висвітлені в дослідженнях вітчизняних науковців: О. О. Бейдик [9], Т.І. Божук [14], О.О. Любіцевої [74], Л.І. Медвідь [75], З.П. Сапелкіної [93], В.В. Шикиринця [123], П.Л. Яроцького [125].

Актуальними є численні праці прикарпатського вченого В.В. Шикиринця [123], який досліджує церковні історико-культурні об'єкти Прикарпаття з метою їх використання в туристично-екскурсійній галузі краю. Релігійний туризм як фактор розвитку регіону розглядається в роботах російських вчених Т.Т. Сеніна [97], М.В. Силантьєва [98] та інших сучасних вчених-туризмознавців. Актуальним дослідженням в даній сфері є праця російського дослідника Т. Христова. «Религиозный туризм» [119].

Особливо важливими з точки зору духовного наповнення ДРЦ є дослідження вітчизняних вчених в галузях релігієзнавства та філософії. Роль релігії в житті українського народу, феномен паломництва й питання духовності в сучасному суспільстві підкреслювалась у працях В.В. Токмана [112], Л.І Рудницького [91], Ю. О. Зеленюка [54], Я.М. Попович [83].

У 2011 р. Патріаршим паломницьким центром Української Греко-Католицької Церкви видано довідник з детальною інформацією щодо основних паломницьких центрів України [81].

Відродження християнської віри й духовності та вплив релігії на українське суспільство знайшли відображення у працях вчених з різних галузей науки: істориків, соціологів, релігієзнавців та туризмознавців. Для розуміння феномену католицького паломництва, його структури та функцій важливою є дисертація українського вченого-філософа Попович Я.М. [83].

Таблиця 1.1.1. Аспекти наукового дослідження

Галузь		Аспекти дослідження	Дослідники	Основні проблеми
архітектура	сакральні споруди	Дослідження храмів та храмових комплексів	Водотика О.Ю. Возняк К. Р Гнідець Р.Б. Диба Ю.Р. Івашко Ю.В. Криворучко Ю.І. Куцевич В.В. Ліпуга Р.Н. Михайлишин О.Л. Петришин Г.П. Прибега Л.В. Ричков П.А. Слепцов О.С. Соченко В.І. Тарас Я.М. Торгерсон М. Черкес Б. С.	- світовий досвід організації сакральних комплексів; - теоретичні положення і науково обґрунтовані рекомендації з функціональної та об'ємно-просторової організації храмів; - еволюція храмів на території України; - вивчення церковної архітектури кінця ХХ - початку ХХІ століття.
		Монастирські комплекси	Белолярська І.К. Ільвицька С.В. Мірошник Н.С. Слепцов О.С. Тарас В.Я.	- особливості виникнення та формування монастирів; - просторова організація монастирських комплексів та принципи їх сучасної реабілітації.
		Духовно-просвітницькі, парафіяльні, паломницькі центри	Благовидова Н.Г Буличова Т.В. Гнатюк Л.Р. Івіна М.С. Панченко Т.О. Плахотна Н.А. Степанова І.В.	- особливості виникнення та принципи формування багатофункціональних духовних та парафіяльних центрів; - аналіз світового досвіду.
		Містобудівні особливості	Габрель М.М. Саратовська Ю.Е	- принципи розташування храмів у структурі населених пунктів.
		Типологія	Вечерський В.В. Івіна М.С. Лесик О.В. Лінда С.М. Слепцов О.С.	- вивчення типології та принципів класифікації сакральних споруд.
	Навчальні заклади	Духовні навчальні заклади. Недільні школи	Жовква О.І. Коляда Н.М. Пристай М. Проскураков В.І. Рожко В. Слепцов О.С. Стоцько Р.З. Шулдан Л.О.	- принципи проектування нових духовно-освітніх закладів Греко-Католицької та Православної Церкви; - розвиток недільних шкіл на території України.

	Рекреаційно-дозвілльві центри	Духовно-просвітницькі центри	Баранцева О.В. Івіна М.С. Благовидова, Н. Г.	- фактори формування та принципи розміщення в урбанізованому середовищі.	
		Молодіжні табори	Безродний П.П. Крижанівська Н.Я. Топуз В. Г.	- питання створення сприятливого середовища для відпочинку та дозвілля дітей та молоді.	
		Центри дозвілля, клубні споруди	Голубева О.П. Жебровська Л.Б Солодилова Л.А. Топорков В.Г. Усманов М. С. Чижевський О.П.	- принципи формування архітектури сучасних рекреаційно-дозвілльвих комплексів; - функціонально-планувальна організація закладів дозвілля.	
	Готельні споруди	Курортно-рекреаційні заклади	Лесик О.В. Крижанівська Н.Я. Панченко Т.Ф. Смадич І.П.	- загальні питання проектування готельних та курортних споруд.	
		Паломницькі готелі	Федотова Л.А. Т. Джонс К.Дж. Райт Т. Кларк Дж. Келлі Р. Дж. Регалбуто	- архітектурна організація готелів для паломників; - путівники по духовно-реколекційних та паломницьких центрах.	
		Туристичні готелі та комплекси	Барановський М.І. Киселевич Л.М. Колінс Д. Ронштед М	- дослідження закордонного досвіду проектування готелів.	
	Інші галузі знань	Релігієзнавство та філософія	Духовність та релігія	Гадамер Х.Г. Зеленюк Ю. О. Калужникова К.А. Попович Я.М. Токман В.В. Чміль В. Чміль О. В.А. Баррі К. О'Браян Вайз Дж. Дж. Рубіетта Св. Ігнатій Лойола	- духовність українського народу; - специфіка духовних вправ та реколекцій; - питання розвитку релігійно-паломницького туризму ; - дослідження феномену паломництва.
			Зміст та функції паломництва		
			Реколекції		
туризмознавство	Релігійно-паломницький туризм	Божук Т. Дусенко С.В. Любіцева О. Прокопенко Т.А. Сапелкіна З. Христов Т. Шикиринець В. Медвідь Л.І.	- економіко-географічні та історичні аспекти розвитку релігійно-паломницького туризму; - релігійний туризм як фактор розвитку регіону.		

Підсумовуючи огляд теоретичних досліджень з теми дисертації, слід зазначити, що дані праці в цілому дають можливість побачити рівень вивчення питання формування архітектури духовно-реколекційних центрів УГКЦ і дійти до висновку, що дані питання потребують детального вивчення та формування відповідних наукових положень та рекомендацій відносно проектування.

Зазначена тема досліджувалась багатьма авторами у вигляді наукових статей, монографій та дисертацій, які володіють колосальним практичним значенням. На рис. 1.1.2 поданий перелік термінів, близьких за значенням до досліджуваної теми, введених у науковий обіг різними вітчизняними і закордонними науковцями-архітекторами, дозволяє систематизувати та уникнути розбіжності в трактуванні понять. Проведений аналіз наведених наукових джерел демонструє, що дані дослідження є лише дотичними до теми дисертації і не висвітлюють її в повній мірі. Переважна більшість досліджень були спрямовані на висвітлення тематики духовних та парафіяльних центрів Православної Церкви. Всебічний розгляд архітектурної організації ДРЦ УГК, на разі не проводився. На даному етапі відчувається дефіцит досліджень проблем багатофункціональної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ, що формуються на базі храмових та монастирських комплексів, паломницьких центрів. Поза увагою науковців залишаються безліч актуальних проблем, зокрема питання формування термінологічного апарату і підходів до класифікації духовно-реколекційних центрів. Окрім того практично немає досліджень, які б висвітлювали питання формування мережі ДРЦ, а також принципи архітектурно-планувальних рішень та типології даних закладів.

Зокрема не досліджувались питання організації даних споруд з урахуванням різного ступеня релігійності потенційних відвідувачів. Немає інформації щодо переліку та параметрів основних приміщень та принципів розташування ДРЦ в міській та замській структурах.

Нестача наукових напрацювань з цієї теми зумовила необхідність самостійного наукового дослідження архітектурної організації духовно-реколекційних центрів.

	ТЕРМІН	АВТОР, РІК	НАЗВА ДОСЛІДЖЕННЯ
ВІТЧИЗНЯНІ	духовний навчальний комплекс	● Жовква О.І. 2017 рік	Типологічні основи архітектурно-планувальної організації духовних навчальних закладів
	духовно-освітній комплекс	● Стоцько Р.З. 2008 рік	Архітектурно-типологічні принципи формування духовних освітніх закладів Української Греко-Католицької Церкви в Україні
	Православний духовний комплекс	● Плахотна Н.А. 2005 рік	Принципи формування архітектури православного парафіяльного храму Південно-західного регіону України
	Церковно-причтова будівля	● Куцевич В.В. 2004 рік	Реформування архітектурно-методологічної бази проектування об'єктів соціокультурного призначення в сучасних умовах України
	Православний духовний центр	● Буличова Т.В. 1994 рік	Архітектура сучасних православних духовних центрів на території України
ЗАКОРДОННІ	Духовно-просвітницький центр	● Баранцева О.В. 2014 рік	Формирование духовно-просветительских центров в конце XX – начале XXI века (на примере Москвы)
	Парафіяльний храмовий комплекс	● Івіна М.С. 2016 рік	Архітектурна типологія православних приходських храмових комплексів (на прикладі Санкт-Петербурга)
	Православний центр	● Панченко Т.А. 2013 рік	Архітектурно – просторова організація православних центрів Білорусі
	Історичний комплекс паломницького туризму	● Федотова Л.А. 2013 рік	Архітектурна організація історичних комплексів паломницького туризму
	Культурно-духовний комплекс	● Саратовська Ю.Е. 2000 рік	Размещение и композиционная роль церковных комплексов в современных градостроительных условиях
	Парафіяльний комплекс	● Канаєв І. П. 2002 рік	Архітектура сучасних православних малих храмів і часовен

Рис.1.1.2.

Термінологічний аналіз наукових публікацій

1.2 Історичні передумови формування духовно-реколекційних центрів на території України

Величні силуети храмових будівель споконвіків окреслювали обриси українських міст та сіл [107, с.15]. Впродовж віків церква залишалася міцною засадою духовності та ідентичності українського суспільства, змінювались тільки архітектурні форми, через які церква здійснювала свій вплив - монастирські та парафіяльні школи, духовно-просвітницькі центри, а на сучасному етапі запорукою формування духовності суспільства стають духовно-реколекційні центри.

Аналіз теоретичних матеріалів стосовно виникнення й історичної еволюції ДРЦ дозволив виявити ряд передумов формування духовно-реколекційних центрів. Першочергово досліджено еволюцію закладів такого типу на території України.

Духовна освіта й виховання були започатковані ще за часів правління князя Володимира Великого, після запровадження християнської віри на Київській Русі [108, 59 с.]. Перші школи з'являлись при церквах і монастирях. Вчителями переважно були представники духовенства, а церковна наука була обов'язковою у навчальній програмі. У багатьох випадках через відсутність належних приміщень, призначених для навчальних цілей, уроки проводились на територіях храмів, монастирів чи в маєтках священиків [49].

Згодом, за часів правління Ярослава Мудрого, почали з'являтися перші приватні духовні школи, що діяли під покровительством єпископів. Дані заклади ще не мали чітко вираженої сакральної символіки, були невеликої місткості і розташовувались у рядовій забудові вулиць [107, с.53].

Пізніше такі духовні школи почали створювати безпосередньо при монастирях. Такі школи вже мали чітко виражену функціонально-планувальну організацію з відповідним набором приміщень, призначених для навчального процесу і були орієнтовані здебільшого на богопосвячених осіб і тих, що хотіли ними стати. Школи розташовувались здебільшого на околицях міст. Заклади такого типу фактично є найближчим прототипом сучасних ДРЦ. На територіях монастирів, окрім навчального блоку, розташовувались каплиця чи невелика церква, келії для

проживання учнів, трапезна, сади й землі для ведення господарства та інші важливі приміщення для забезпечення навчального процесу й проживання учнів [65].

Згодом схожі заклади почали зводити при храмах і називали їх парафіяльними школами. Вони дещо відрізнялись від попереднього типу формою навчання та планувальним рішенням, були орієнтовані вже на більш широкі верстви населення і передбачали більш поверхневу та спрощену програму. Прихрамові приміщення, в яких проходило навчання, формували разом з церквою єдиний архітектурний ансамбль. Окрім того, навчальний процес міг відбуватися безпосередньо в приміщенні церкви. Спальних корпусів, як у монастирських школах тут не було передбачено. Ще однією відмінністю наведеного типу від попереднього є містобудівне розташування - парафіяльні школи, як і самі храми, зводили в центральних районах населених пунктів, посеред головних площ чи вулиць, тим самим надаючи їм особливого значення [107, с.56].

Ще однією ланкою у проявах духовності на Русі в 16 ст. була поява богаділень - притулків для хворих, старих та убогих. Заклади такого типу формувались при церквах і монастирях, а піклування ними було доручено богопосвяченим особам.

В історії формування духовно-реколекційних центрів на території України не можна оминати братств — організацій українського міщанства, діяльність яких розгорнулася в XV-XVIII ст. Вони займалися благодійною та освітньою діяльністю. В XVI ст. з'являються перші братські притулки, які отримують назву шпиталів. Згодом постала необхідність створення цілої мережі таких богаділень-шпиталів [35, с. 8].

Отож, вже до початку XVIII століття територія церкви стала потужним суспільним осередком, на якому, окрім власне храму, розташовувалися богадільні, готелі для приїжджих, приватні будинки причту з господарськими будівлями, ризниця, громадські зали для зібрань громади.

Освітня діяльність братств полягала у їхньому сприянні відкриттю духовних шкіл та гімназій. На цій ниві активно проявило себе Успенське братство, засноване у 80-х роках XVI ст., члени якого, активні громадські діячі та просвітителі, що

виступали проти національно-релігійного гноблення. Під опікою Успенського братства у Львові при Успенській церкві було засновано гімназію.

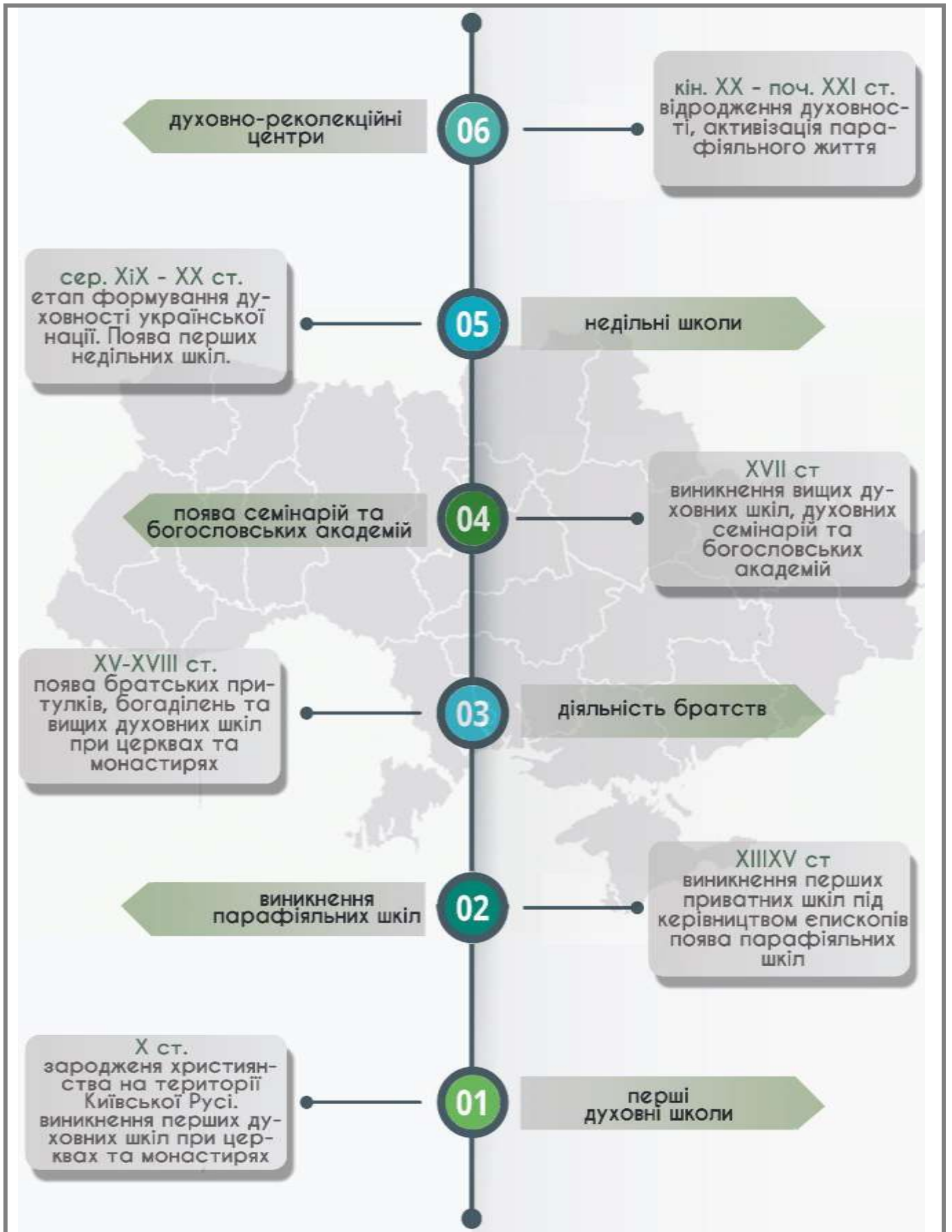
В історії формування ДРЦ на території України, слід не оминати увагою виникнення богословських академій та духовних семінарій, які за їхньою планувальною структурою можна вважати прототипом сучасних ДРЦ [107, с. 62].

Досліджуючи етапи формування духовних закладів на території України, важливо згадати першу вищу Духовну школу у Східній Європі, потужний духовний осередок української інтелігенції - Острозьку академію, засновану видатним захисником української Церкви князем Костянтином Острозьким [35, с. 10].

Наступною, не менш важливою подією було відкриття у 1615 р. Київської академії при Братському монастирі. А вже у 1633 р., за сприяння архімандрита Києво-Печерського монастиря П. Могили, на базі злиття Братської та Лаврської шкіл у Колегіум (згодом Києво-Могилянська академія) – осередок духовного та інтелектуального життя української еліти [49].

Згодом у великих містах країни - у Львові, Києві, Харкові, Одесі активно почали відкривати духовні семінарії, більшість з яких продовжують своє існування і сьогодні.

Наступною сходинкою у формуванні ДРЦ стала поява на території України недільних шкіл, які у ті часи вважались найбільш ранньою формою навчання. Перша недільна школа в Україні була відкрита відомим лікарем та педагогом Пироговим Н. І. Потреба в таких школах була колосальною, оскільки значна частина населення не володіла навіть елементарними навиками грамоти. Першочерговою метою таких шкіл було навчання всіх бажаючих - дорослих та дітей, базовим наукам - читанню, письму, азам арифметики й церковної науки. Спостерігалось різке зростання популярності недільних шкіл як своєрідного "педагогічного феномену" і вже за кілька років школи даного типу були створені не тільки при великих містах, але й у селах і до 1862 р. в Україні функціонувало 115 міських і сільських недільних шкіл, а до революції 1917 р. – 112 [20, с.178]. Однак, стрімкий розвиток недільної освіти викликав хвилювання в тодішнього уряду, який звинувачував "недільників"



**Рис.
1.2.1.**

Етапи формування духовно-реколекційних центрів на території України

в антиурядовій пропаганді. Це спричинило повсюдне їх закриття. Лише одиниці недільних шкіл продовжили свою діяльність на нелегальних засадах. А вже наприкінці XIX ст. недільні школи набули більшої стабільності та існували під протекторатом сільських товариств та об'єднань [1, 128 с.].

У кінці XX ст., після багатолітньої паузи, недільні школи розпочали своє відродження та набули нового значення. Сьогодні майже при кожній церкві діє недільна школа і їхня кількість постійно зростає [63].

Початок XXI ст. став періодом становлення ДРЦ, що відбувається синхронно з відродженням та розквітом духовності в Україні, з відбудовою сакральних центрів та комплексів і з популяризацією реколекційного відпочинку на теренах України. Тому необхідною стає потреба у формуванні ґрунтовних досліджень в галузях архітектурної організації сучасних сакральних споруд, в тому числі духовно-реколекційних центрів.

Якщо говорити про сучасний стан організації духовно-просвітницької інфраструктури парафій, то слід зауважити, що їй притаманна певна хаотичність, невизначеність. Лише незначний відсоток парафій має у своєму підпорядкуванні окрему будівлю парафіяльного чи духовно-реколекційного центру. У решті випадків уся духовно-просвітницька та дозвіллєва діяльність парафій проходить, у кращому випадку, на території церков чи монастирських комплексів, а в гіршому - за межами парафій, у приміщеннях не пристосованих для даної діяльності. Такий стан речей є наслідком 70-ти літньої атеїстичної політики уряду Радянського Союзу.

Соціальна діяльність парафій сьогодні виражається в діяльності музеїв, бібліотек, видавництв і в організації паломницьких турів. Сьогодні при кожній четвертій парафії функціонують бібліотеки й молодіжні християнські організації. Усе частіше при парафіях відкриваються паломницькі служби, лекторії, музеї та виставкові центри, організовуються християнські табори. Популярною серед парафій стає видавнича діяльність. Частина парафій вже випускає власні періодичні видання, створює свої інформаційні веб-портали. Всебічна діяльність парафій безумовно сприяє більшій християнізації та одуховленню суспільства. Ще одним проявом сучасного духовного життя є потяг до історичного минулого, до

пошанування сакральних святинь нашого краю. Храми та історико-культурні цінності, які повертаються Церкві з набуттям Україною незалежності, пробуджують у суспільстві неабиякий інтерес до рідної духовної спадщини. Деяким храмам присвоєно музейний статус (на Прикарпатті - Церква Святого Духа (1598) в Рогатині). Тенденція до поєднання двох функцій - музейної та духовної, сприяє пропагуванню історико-культурних цінностей у суспільстві. Музеї можуть розташовуватися безпосередньо в церкві, поблизу монастиря, включати в себе не тільки цінну забудову, але й існуючий природний ландшафт. Таким об'єктам слід приділити особливу увагу, запропонувати шляхи їх розвитку та популяризації. Одним з таких шляхів може бути створення на базі цінної сакральної пам'ятки сучасного духовно-реколекційного центру, що сприяло б не тільки збереженню цілісності пам'ятки, але й приваблювало нові потоки туристів та паломників. Як зазначає Саратовська Ю., "в таких історичних місцях культурний і духовний потенціал історичного ядра настільки сильний, що саме в цьому ядрі сучасне релігійне життя міста продовжує поєднуватися з різноманітними соціальними функціями. Для храмів в історичних містах характерне поєднання богослужбової і просвітницької функцій (створення музеїв, паломницьких центрів)" [95, 64 с.]. З проведеного аналізу можемо зробити висновок про неоднорідну соціальну та містобудівну ситуацію в селах та містах, що визначає функціональний устрій ДРЦ з відповідним переважанням тих чи інших функцій.

Отже, сучасну парафіяльну діяльність можемо поділити на наступні основні структурні блоки (рис. 1.2.2):

1. *Релігійний*: участь у Богослужіннях.
2. *Освітній*: парафіяльні катехитичні школи, недільні школи для дітей.
3. *Просвітницький*: бібліотеки, музеї, виставкові центри, лекторії.
4. *Виробничий*: видавництво релігійних журналів, часописів.
5. *Благодійний*: соціальні служби, будинки милосердя, реабілітаційні заклади, їдальні, "Вікно надії", паломницькі готелі.
6. *Рекреаційно-дозвіллевий*: творчі гуртки та студії (мистецькі, спортивні, музичні, художні, театральні), молодіжні організації, табори; паломницькі служби.



Рис. 1.2.2.

Спектр діяльності сучасної Церкви

Зазначені функції можуть бути вдало інтегровані в сучасних багатофункціональних сакральних комплексах на зразок ДРЦ.

У результаті вивчення сучасного стану функціонування парафіяльних храмів, виявлено, що система духовної освіти та християнської організації дозволяє на сьогодні зазнає значних труднощів, зокрема матеріально-технічного плану. Нестача спеціально організованих приміщень для проведення реколекцій, катехизацій, парафіяльних зборів, спричинили той факт, що ці та інші суспільно-духовні процеси проходять у храмах і монастирях, парафіяльних бібліотеках, трапезнях, орендованих приміщеннях. І тільки незначна кількість парафій володіють належними приміщеннями. У зв'язку з подібністю функцій, якими вони наділені, дані заклади носять різні назви: духовно-просвітницькі, парафіяльні, паломницькі та реколекційні центри. Автором пропонується об'єднати ці об'єкти під загальною назвою духовно-реколекційні центри УГКЦ для їх подальшого дослідження.

Духовно-реколекційний центр визначається як будівля чи комплекс будівель на храмовій, монастирській території, чи поза нею, що об'єднує в собі увесь спектр соціальних та духовних функцій для консолідації соціально-культурної діяльності парафії, проведення реколекцій, християнського дозвілля та навчання вірних.

1.3. Аналіз сакральнo-туристичного потенціалу Західної України

Важливою передумовою створення духовно-реколекційних центрів є потужний *історико-культурний потенціал*, наявність на території цінних сакральних пам'яток, Чудотворних ікон, мощей святих та реліквій, які часто зберігаються в невеликих занедбаних храмах. З метою їх популяризації і надання доступу до них туристам і паломникам, необхідно створити відповідно організований архітектурний простір на кшталт духовно-реколекційного центру.

Історія української Церкви засвідчує незліченну кількість місць появи святих та Богородиці, історії чудодійних зцілень. Територія України багата визначними місцями, пов'язаними з життям і діяльністю відомих представників Церкви. Окрім того, центральними об'єктами при організації ДРЦ можуть стати цінні дерев'яні церкви, які своєю унікальною архітектурою протягом віків зберігали культурно-релігійні традиції нашого народу і донесли їх до наших часів. Це справжні осередки духовної самобутності українського народу, які сьогодні потребують захисту й відновлення. Тому, створення належної інфраструктури довкола цих святинь допоможе врятувати ситуацію, приверне увагу туристів і нові фінансові потоки, необхідні для збереження й відновлення цінних занепадаючих зразків церковної архітектури.

Територія Західної України, налічуючи тисячі неоціненних пам'яток храмового зодчества, духовних паломницьких святинь та цінних зразків сакрального мистецтва, є однією з найперспективніших для формування мережі ДРЦ. Саме в цьому регіоні рівень духовності й релігійності його мешканців займає передові позиції в Україні. Багатолітня атеїстична політика радянської влади суттєво призупинила розвиток духовності на території цілої України, проте, зі здобуттям незалежності, духовне життя українців набирає колосальних обертів і розвивається з новою силою. У кожній області щороку відновлюються старі та споруджуються нові храмові й монастирські комплекси, розширюється та модернізується сакральнo-туристична інфраструктура, а також по всій території Західного регіону наразі невпевнено й стихійно починає розвиватися мережа духовно-просвітницьких, парафіяльних, реколекційних, катехитичних закладів.

У сучасній науковій літературі існують різні трактування ареалу Західної України (рис. 1.3.1). Така неоднотайність зумовлена історичною долею українських земель, різноманітними етнографічними, геополітичними чинниками. У різні часи української історії цим терміном визначали певну територію українських земель, а також Західноукраїнську Народну Республіку.

У сучасному розумінні до Західної України зараховують вісім областей - Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Волинську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку та Закарпатську. Історична доля цих областей зумовила найбільше поширення Української Греко-Католицької Церкви на даних землях, що і обумовлює географічні межі даного дослідження.

Греко-католицька церква продовжує активно розвиватись та завойовувати своїх прихильників на території Західної України. Для порівняння, у 1992 році на території України існувало 2643 релігійні організації УГКЦ, а вже через два десятки років їхня кількість збільшилась більш ніж на 30% [89].

Загалом, згідно із соціологічними опитуваннями центру Разумкова, показники рівня релігійності населення Західної України суттєво вищі за аналогічні показники на решті території. Тобто рівень релігійності має виразний регіональний характер: віруючими вважають себе 91% жителів Заходу і 56% жителів Сходу України. Невіруючих або атеїстів найменше на Заході (менше 2%), найбільше – на Сході (17%) [89]. Для підтвердження цього факту варто ознайомитись зі статистичними даними за 2017 рік (рис.1.3.2).

Показовими є і дані стосовно виховання релігійності дітей у сім'ї. Плекання цієї якості вважають найбільш важливим від 40% жителів Заходу до 4% – Сходу. Разом з тим, число тих, хто виховувався вдома в релігійному дусі серед жителів Заходу становить 79% [89].

Вражає число громадян, які відвідують релігійні служби, зібрання на теренах Західної України - 90%.

Дані соціологічні опитування також визначили роль релігії в житті суспільства. Згідно з ними, заперечують будь-який вплив релігії на життя українського суспільства лише 23% опитаних, 66% – не згодні з таким запереченням.

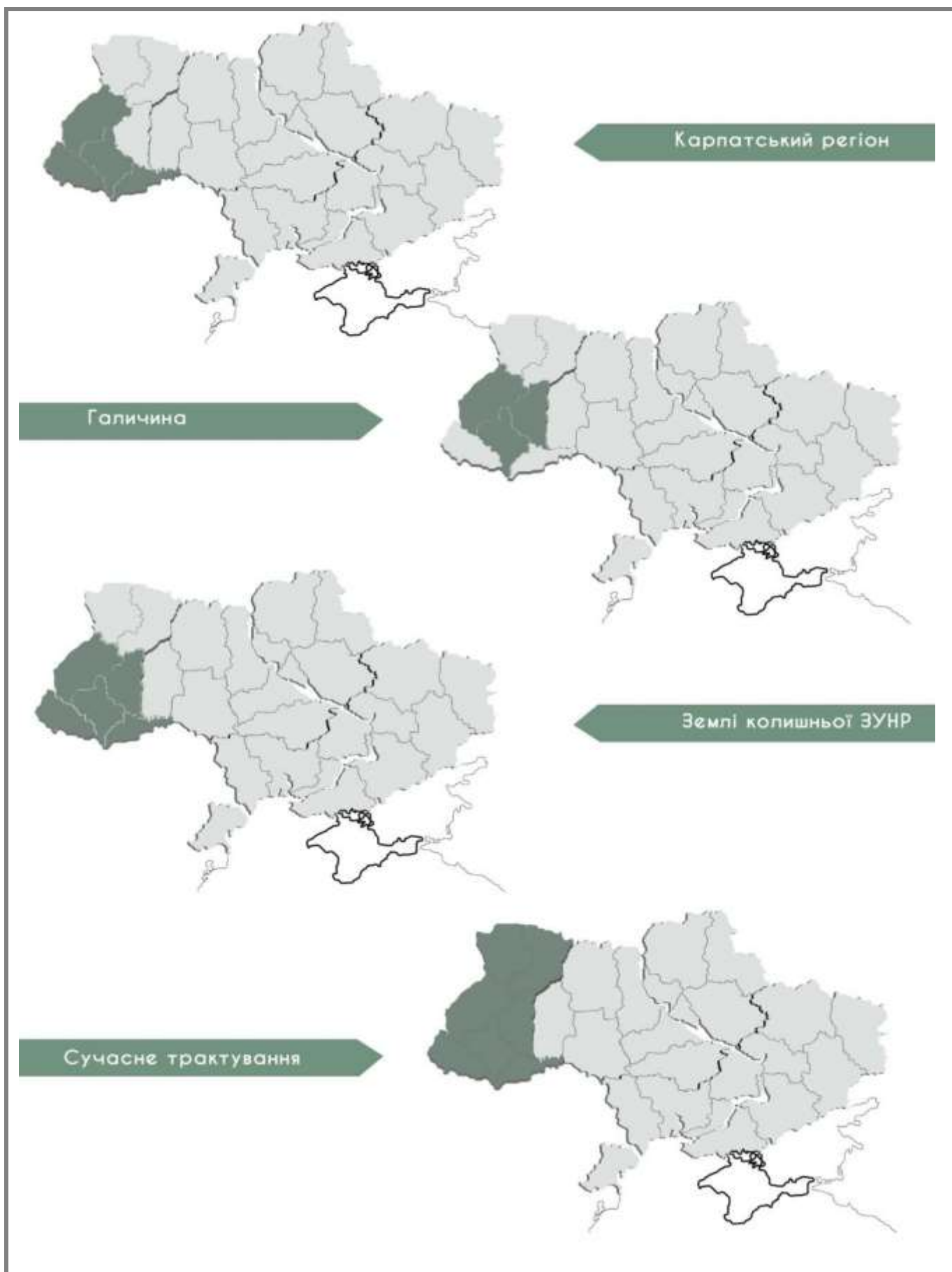


Рис. 1.3.1.

Трактування терміну *Західна Україна*

Натомість більшість громадян визнають вплив релігії на певні аспекти суспільного життя. Так, 73% громадян вбачають роль релігії в тому, що вона “підвищує моральність і духовність людей”; 65% вважають її “одним із важливих засобів відродження національної самосвідомості і культури”, 55% – “одним із чинників демократичного суспільства” [89].

За показником довіри Церква продовжує утримувати першу позицію серед суспільних і політичних інститутів. Як і під час усіх попередніх опитувань, більшість громадян засвідчили ту чи іншу міру довіри до Церкви. Наразі її висловили 57% опитаних: від 83% жителів Заходу до 51% жителів Півдня і Сходу [89].

Високим є рівень прихильників викладання релігії в школі на Західній Україні - 74% [89].

Якщо в 1992 р. Українська Греко-Католицька Церква мала 2643 релігійні організації, у 1999 р. – 3315 організацій, у 2000 р. – 3356, то в 2010 р. таких організацій було вже 3765 (зростання порівняно з 1992 р. склало 29,8 %).

Отже, наведені статистичні дані свідчать про вже фактично сформовану інституційну мережу конфесійно-церковних організацій, що служать для задоволення релігійних потреб віруючих. Однак, залишається недостатньо розвиненою мережа закладів, призначених для реалізації усіх соціальних процесів Церкви - навчально-просвітницьких, дозвіллевих, рекреаційних. Тобто постає питання доцільності створення регулярної мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ на території Західного регіону України.

Для формування рекомендацій щодо покращення системи та проектування окремих типів ДРЦ на теренах областей Західної України, важливо зупинитися на дослідженні існуючого стану сакральної-духовної інфраструктури та архітектурної типології ДРЦ, а також виявити її особливості, переваги та недоліки.

Для даного дослідження представляє інтерес характеристика сучасного стану мережі греко-католицьких сакральних об'єктів Західної України та динаміка її розвитку (рис. 1.3.3). На першому етапі дослідження проаналізовано та узагальнено інформацію щодо духовно-реколекційних центрів Західної України та виявлено

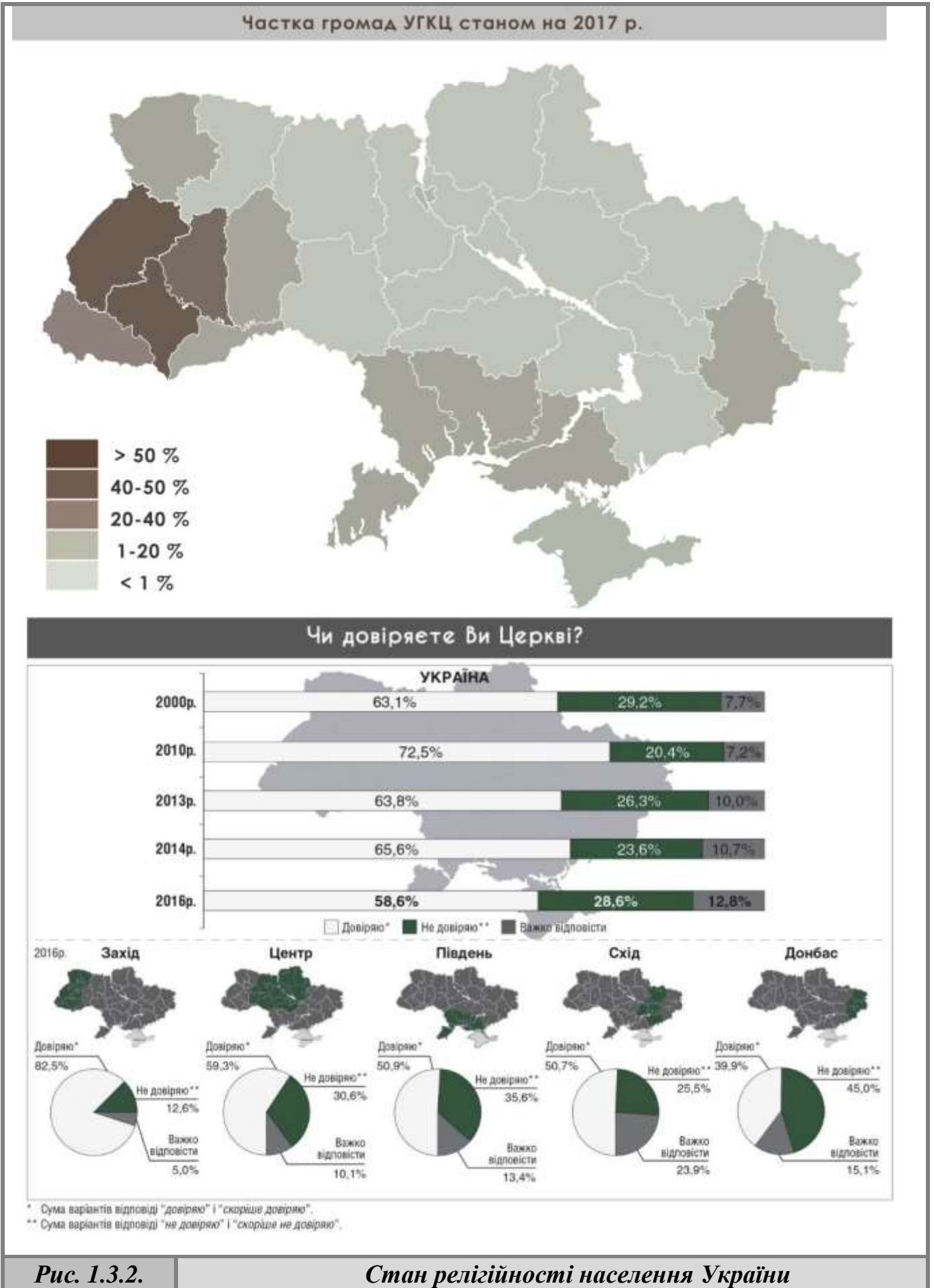
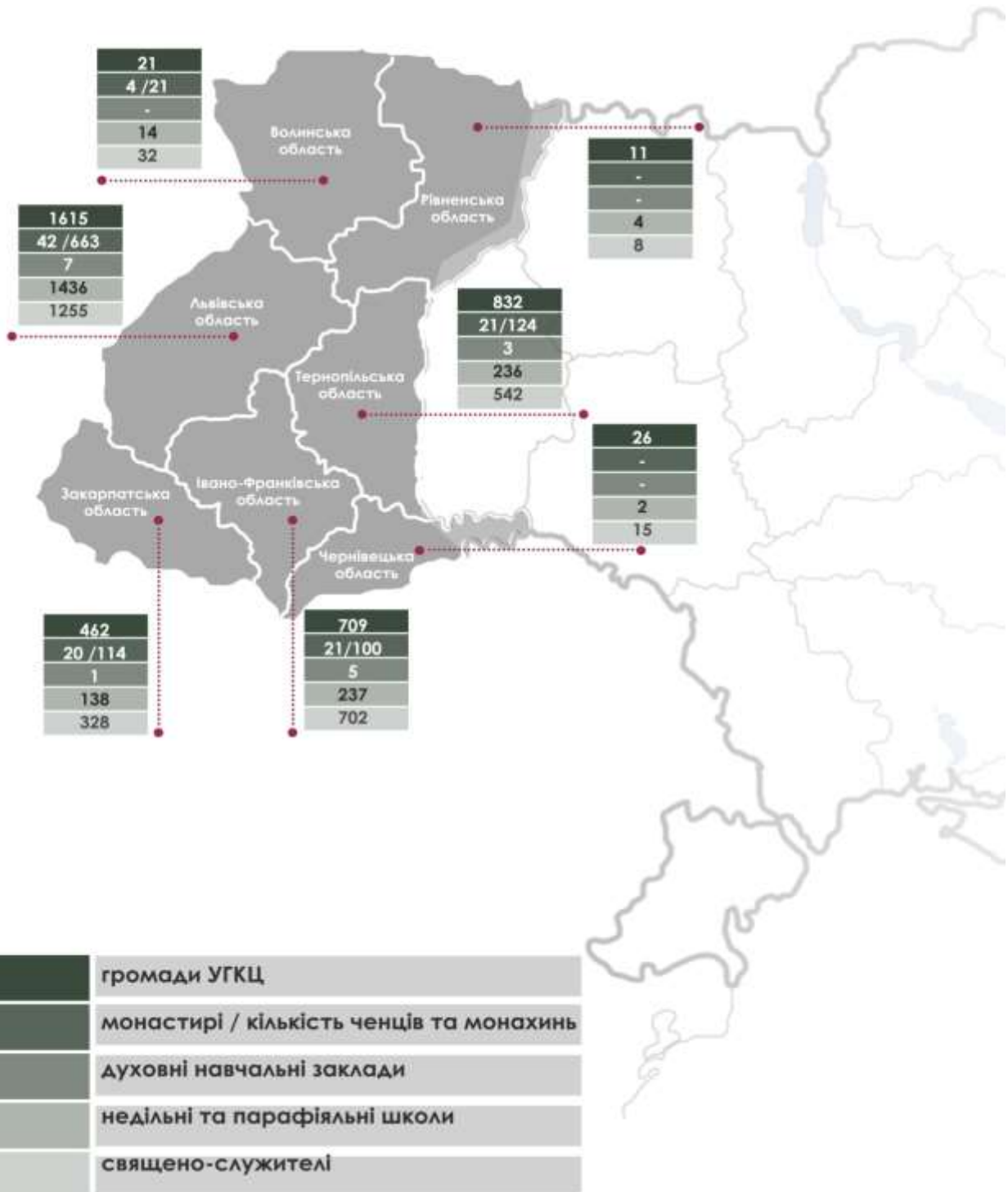


Рис. 1.3.2.

Стан релігійності населення України

**МЕРЕЖА РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УГКЦ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
(станом на 1 січня 2017 року)**



**Рис.
1.3.3.**

Мережа релігійних організацій УГКЦ на території Західної України (станом на 1 січня 2017 року)

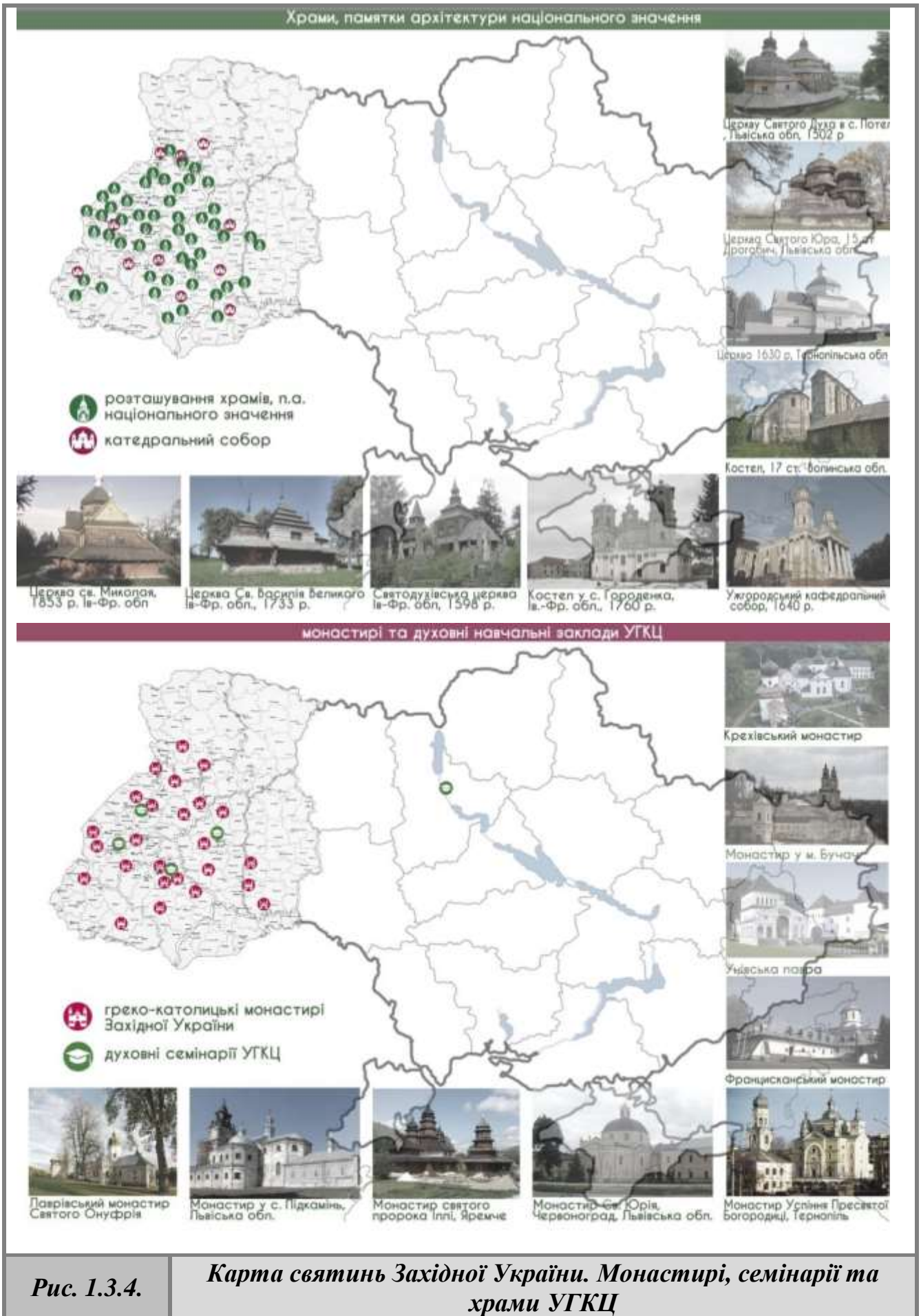
потенційні для спорудження ДРЦ території (паломницьких центрів, цінних історичних храмів та монастирів, парафіяльних церков, що ведуть активну духовно-просвітницьку та соціальну діяльність). Особливу увагу слід зацентувати на: розподілі даних об'єктів по території Західної України, пішохідній доступності їх для населення, масштабах нового будівництва з метою формування мережі ДРЦ на території Західної України [31, с.52].

Аналіз територій, що володіють значним потенціалом для формування ДРЦ подано на рис. 1.3.4 та 1.3.5. На даних картах позначені найзначніші святині Західної України - монастирі, духовні навчальні заклади, особливо цінні муровані та дерев'яні храми (рис. 1.3.4), паломницькі центри з Чудотворними іконами (рис. 1.3.5). На основі даного аналізу в третьому розділі сформовано пропозиції щодо створення мережі ДРЦ на теренах Західної України.

Не зважаючи на значний туристичний потенціал Західної України, територія займає досить скромне місце на європейському ринку туристичних послуг, першочергово це стосується релігійно-паломницького туризму. До того ж помітна тенденція до яскраво вираженого сезонного характеру цього виду туризму, що спричинене відсутністю відповідно організованих об'єктів для вихідного чи кількаденного духовного відпочинку. Прагнення доторкнутись до сакральних джерел, реалізувати свої духовні та інтелектуальні інтереси, отримати духовне зцілення в місцях, благословенних Богом є цілком закономірним, адже шалені ритми сучасного життя, проблеми деморалізованого суспільства суттєво виснажують людину і викликають прагнення повноцінного духовного відпочинку.

Отож, можна стверджувати, що області Західної України з їх значним релігійно-туристичним потенціалом забезпечують усі необхідні умови для створення мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ у різних куточках регіону та при різноманітних сакральних установах. В окремих населених пунктах програма таких закладів може бути суттєво збагачена народними художніми промислами, особливостями побуту.

Практично у кожному куточку Західної України знаходяться неоціненні шедеври сакрального мистецтва, які являють собою гармонійний синтез народних



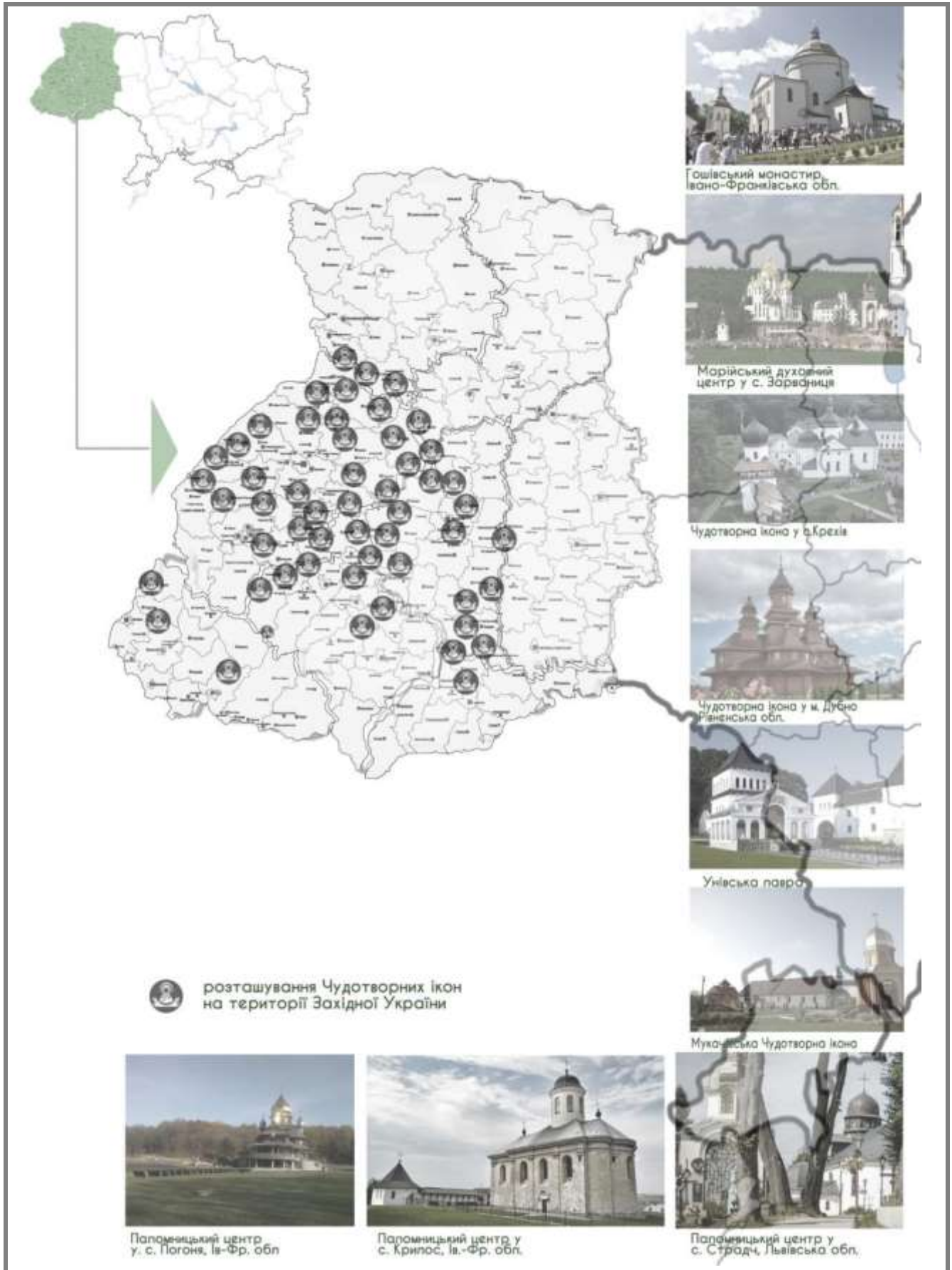


Рис. 1.3.5.

Карта святинь Західної України. Чудотворні ікони

традицій, історії й культури. Тому важливим є глибоке подальше вивчення та дослідження цінних сакральних об'єктів нашої області для подальшого використання їх у туристично-екскурсійній галузі [31, с.52].

Необхідне суттєве реформування мережі туристичних об'єктів та інфраструктури сакральних споруд із залученням їх потенціалу та багатства наявних ландшафтно-рекреаційних ресурсів, опираючись на багатий та успішний досвід функціонування даного типу споруд закордоном. Формування мережі церковних готелів, виставкових залів сакрального мистецтва, облаштування наметових містечок для паломників і духовно-реколекційних центрів УГКЦ по всій території Західної України стане потужним ривком у піднесенні сфери релігійного туризму на новий рівень.

1.4. Світовий досвід проектування духовно-реколекційних центрів.

Архітектура сакральних споруд завжди у найбільш повній мірі віддзеркалювала всю картину соціально-побутового, ідеологічного та духовного життя кожної країни. Політична ситуація, традиції та природно-кліматичні фактори накладали відбиток на архітектуру сакральних споруд. Сакральна архітектура європейських країн розвивалась природним еволюційним шляхом, на відміну від вітчизняної, яка застигла в розвитку на кілька десятиліть у зв'язку з атеїстичною політикою радянської влади. Тому, вивчення досвіду будівництва духовно-реколекційних центрів світу є першочерговим кроком до реалізації даної тенденції в Україні і створення аналогічних багатофункціональних комплексів на основі українських паломницьких центрів, монастирів і парафіяльних храмів.

На сучасному етапі архітектура закладів духовно-просвітницького призначення Європи характеризується широким діапазоном нових архітектурних рішень, які йдуть у ногу з часом, спрощеними церковними канонами, утверджуючи позиції та сферу впливу на сучасне суспільство.

Підтримуючи концепцію зближення церкви та суспільства духовенство охоче бере до уваги новітні архітектурні тенденції та йде на зустріч сучасним новаторським проектним рішенням, тим самим спрощуючи церковні канони та обряди [49].

Популярність та необхідність духовно-реколекційних центрів для сучасного суспільства підтверджується багатолітнім успішним досвідом функціонування даних споруд в країнах Європи та Америки. Над проектами духовно-реколекційних центрів працювали такі всесвітньо відомі зодчі, як Френк Ллойд Райт, Ренцо П'яно, П'єр Тібо, Остін Сміт, Роланд Рейнер та інші. З метою виявлення основних тенденцій проектування досліджуваних об'єктів, їх функціонально-планувальних та об'ємно-композиційних особливостей варто детально проаналізувати ряд світових аналогів.

Одним з перших ідею створення *багатофункціональної церкви* підтримав американський архітектор-новатор Френк Ллойд Райт у своєму інноваційному проекті уніатського церковного комплексу у Медісоні, США (1951 рік), що стало

важливим архітектурно-містобудівним новаторством. Храмовий комплекс окрім приміщень богослужбового призначення, вміщає недільну школу, навчальні класи, бенкетний зал. Концепція універсальності церкви згодом знайшла відображення у всіх культових проектах архітектора.

У 2008 році на замовлення уніатської спільноти Медісона, архітектурним бюро ТКWA було виконано модернізоване розширення церковного комплексу, у зв'язку з масовими потоками туристів та зростанням церковної спільноти (рис. 1.4.1). Нова будівля містить великий зал на 500 осіб, адміністративні та господарські приміщення, їдальню, зал для хорових співів. Сучасна добудова повністю відображає ідею органічної архітектури Райта і в поєднанні з існуючою церквою створює єдине ціле, що гармонійно співіснує з навколишньою природою. Нова будівля спроектована у вигляді злегка зігнутої дуги, яка обрамлює історичну будівлю Райта.

Поступово об'єднання різноманітних громадських функцій у культових будівлях стало поширеним явищем у світовій практиці. Демократизація ролі церкви спричинила той факт, що храм став не тільки місцем молитви, але й осередком дозвілля вірних: місцем святкових зібрань, навчання, спілкування парафіян та відпочинку [22, с. 14].

Особливо актуальним на сьогодні архітектурним рішенням монастиря та реколекційного центру є споруда монастиря Божої Мудрості у м. Медісон, штат Вісконсін, США, зведена у 2009 році (рис. 1.4.1). Будівля виконана виключно згідно з принципами екологічної архітектури. Монастир на 100% забезпечує себе відновлюваними джерелами енергії та відповідає найвищим стандартам еко-архітектури США. Монастир є домівкою для згромадження сестер-монахинь, реколекційним центром, місцем молитви і поклоніння та осередком для парафіяльних зустрічей, заходів, екскурсій, концертів.

Ще одним зразком монастиря з громадськими функціями є Аббатство Валь-Нотр-Дам у місті Сен-Жан-де-Мата, Канада, 2009 рік (рис. 1.4.1). Автором проекту є П'єр Тібо, відомий, як автор тонко пов'язаних з навколишнім ландшафтом приватних будинків. Подібний підхід, ймовірно, і привернув увагу чернечої

спільноти. Від архітектора вони отримали споруду традиційного плану - церква та атриум з розташованими навколо нього двоповерховими корпусами. Основні використані матеріали (дерево і скло) покликані відповідати оточенню і підкреслювати його красу. Навіть східна стіна церкви, замість апсиди, вирішена як 9-метровий скляний екран, що забезпечує тісний зв'язок зовнішнього і внутрішнього простору, сприяючи споглядальному настрою.

У зоні лісосмути в Ханчжоу знаходиться духовний комплекс Mei Li Zhou Church, який гармонійно вписався у природне оточення і логіку життя довколишнього міста (рис. 1.4.4). Проект церкви створений архітекторами бюро Tsushima Design Studio. Храм від початку задуманий не тільки як місце проведення релігійних церемоній, а й як осередок для духовного відпочинку посеред міської суєти. При проектуванні до уваги бралася не тільки функціональність споруди, але, в першу чергу, екологічність усіх будівельних матеріалів і мінімізація впливу будівлі на ландшафт. Комплекс храму складається з трьох будівель, окремих, але взаємопов'язаних між собою: церкви, садової каплиці разом з парафіяльними офісними приміщеннями у внутрішньому дворі та дзвіниці. Є ще дві будівлі меншого розміру, які призначені для прихожан. Всі вони мають свої конструктивні особливості і виконані з різних видів оздоблювальних матеріалів, проте їх об'єднує одна ідея «перетікаючого простору».

Заслуговує уваги споруда Католицького центру духовної освіти у Мельбурні, в Австралії (рис. 1.4.4). В Архієпархії Мельбурна та управління католицької освіти виникла ідея пристосувати існуючу територію колишньої школи Св. Івана Богослова під сучасний професійний навчальний центр для вчителів та директорів навчальних закладів католицької освіти.

Планувальна структура центру сформована з ряду навчальних приміщень, які плавно перетікають з існуючих історичних споруд у новозбудовані. На території збережені та відреставровані історична церква й споруда школи. Окрім того, в структуру історичних будівель вбудовані три нові будівлі, з'єднані критим переходом з конференц залом, їдальнею, навчальними залами та житловими номерами на верхніх поверхах. Композиційним і функціональним ядром є

внутрішній озеленений двір, який служить місцем соціальної взаємодії, споглядання і джерелом світла для аудиторій. Духовно-освітній комплекс є прикладом унікального поєднання новітніх будівельних технологій, естетики, функціональності й шанобливого ставлення до існуючої історико-культурної та архітектурної спадщини.

Уваги заслуговує проект найбільшого в Європі монастирського комплексу сестер чину кармеліток Мерітон Грейндж у Ліверпулі (Великобританія), за проектом архітектора Остіна Сміта (рис. 1.4.4). Планувальна структура монастиря включає каплицю, трапезну, загальну кімнату, бібліотеку, 24 келії та майстерні. Метою було створити скромну комфортну обитель, в якій монахині можуть жити і молитися в тиші і насамоті. Кам'яна стіна відділяє приватний сад монастиря від загальнодоступних садів, каплиці і гостьового будинку, який призначений для реколекцій та перебування паломників.

Зразком гармонійної інтеграції навчально-просвітницьких функцій у сучасну сакральну будівлю є парафіяльний центр в структурі храму у селищі Кнарвік, у Норвегії, спроектований архітектурним бюро Reiulf Ramstad Arkitekter (рис. 1.4.2). Завдяки своїй інноваційності та центральному розташуванню церква стала найважливішим осередком релігійно-культурного життя мешканців селища, а також місцем притягання туристів. При виборі стилістики храму, архітектори черпали натхнення з місцевої традиції норвезьких дерев'яних церков, будівля використовує чіткі геометричні форми, матеріали й конструкції [26, с. 83]. Компактний об'єм будівлі розділений на два поверхи, відокремлюючи приміщення для богослужінь на другому рівні від культурних та адміністративних функцій на першому. Церква прагне стати універсальною платформою для безпечного виховання дітей і молоді, локальним місцем зустрічей вірних, сприяти мистецтву, музиці й культурному розвитку парафіян.

Сучасним прикладом організації об'єкту релігійно-паломницького туризму є проект 2006 року архітектора Ренцо П'яно - паломницький центр і монастир в Роншані, на території поблизу славнозвісної модерністської церкви, спроектованої Ле Корбузе на початку 1950-х років (рис. 1.4.2). Проект ілюструє спробу

перетворити невеликий паломницький центр у місце масового туризму. У зв'язку з ростом кількості відвідувачів Роншану, постала нагальна потреба у належній організації території довкола церкви для потреб паломників і створення монастиря для місцевих черниць. У комплексі передбачено дванадцять келій з зимовим садом для проживання черниць, громадські місця для паломників, ораторії та номери для зустрічей і розміщення відвідувачів. Значну увагу приділено благоустрою території, який розроблявся архітектором Мішелем Куражу. Максимальний акцент зроблено на збереження існуючого ландшафту [26, с. 84].

Особливої уваги заслуговує один з найбільш відвідуваних паломниками релігійних центрів Європи - паломницький центр отця Піо, у Сан Джованні Ротондо на півдні Італії, спроектований архітектором Ренцо П'яно та споруджений у 2004 році (рис. 1.4.2). Храмний комплекс може вмістити 6500 осіб у самій будівлі та 30000 на площі. Особливим архітектурним рішенням було розділити великий інтер'єрний простір комплексу на декілька невеликих, відкритих до віттаря, кожен з яких міг вмістити близько 400 осіб.

У Європі широко практикується створення парафіяльних і реколекційних центрів у структурі церков. Ультрасучасні архітектурні рішення простежуються у будівлі парафіяльного центру Фройленд Орстад у Норвегії, спорудженому в 2008 році за проектом архітектурного бюро LINK Arkitektur AS. Центр займає площу 2100 м² (рис. 1.4.3). Особливістю церкви є те, що в ній передбачені максимальні зручності для людей з обмеженими можливостями. Парафіяльний центр складається з двох рівнів. На першому розташовані приміщення для молодіжних заходів, катехизацій та парафіяльних зборів [26, с. 85]. Будівля за рахунок свого об'ємно-композиційного рішення гармонійно вписана в існуючий скелястий ландшафт.

Популярності в Європі сьогодні набуває практика добудови до існуючих храмів сучасних об'ємів з культурно-просвітницькими функціями. Яскравою ілюстрацією є парафіяльний комплекс Сан Мартіно у Бергамо, в Італії, архітектора Gianluca Gelmini, 2011 рік (рис. 1.4.3). На першому поверсі добудованого блоку розташований вестибюль, адміністрація та кав'ярня, на другому - навчальні катехизаційні аудиторії та перехід до старого блоку та церкви.

Уваги заслуговують сучасні рішення монастирських комплексів. Сучасні монастирі Європи пропонують відвідувачам широкий спектр можливостей для духовного відпочинку. Такі монастирі вже не є закритими аскетичними будівлями, вони прагнуть бути ближчими до людей і тому часто у планувальному рішенні монастирів, окрім типових приміщень для життя та побуту ченців і монахинь, з'являється також група приміщень для паломників, туристів чи просто пересічних людей, що прагнуть провести час у монастирі й духовно збагатитись. У групу цих приміщень входять житлові кімнати, навчальні аудиторії, конференц-зал, кімнати для реколекцій, їдальня [26, с. 84].

Таким монастирем є Аббатство Стенбрук (рис. 1.4.3). В основі проекту - принцип простоти і спокою. Лаконічні форми комплексу відтіняють ефектні пейзажі, що відкриваються з півдня. Туди - звідки також приходить максимум сонячного світла - звернена закрита частина монастиря з 26 келіями, кухнею, трапезною та приміщеннями для роботи. Зараз в обителі з'явилися церква, каплиця, зал капітулу і різноманітні приміщення для гостей, включаючи конференц-зал і книжкову крамницю. У будівлі використані природні матеріали: піщаник, деревина дуба, мідь [84].

Вдалим прикладом архітектурно-просторової організації паломницького центру є паломницький комплекс Ценктут в Угорщині (рис. 1.4.5). Місце, що відоме завдяки цілющим властивостям джерел, відвідується паломниками вже понад 900 років. У 13 ст. поблизу джерел було зведено церкву та монастир. А в 30-их роках минулого століття звели спальний корпус для паломників. Нещодавно мешканцями монастиря вирішено розширити паломницький центр, відреставрувати існуючі будівлі та звести нові для відвідувачів. Сучасний комплекс складається з семи елементів - оновлена барокова церква й монастир, відреконструйована літургійна площа під відкритим небом, повністю відновлений дім паломника 30-их років, який складається з 25 двомісних номерів і ресторану, адміністративний блок з художньою галереєю та конференц-залом, багатофункціональний зал і 3 нові спальні корпуси для паломників з номерами, розрахованими на 8-14 осіб.

Прикладом масштабного паломницького центру є центр Івана Павла II "Не бійтеся". Автор проекту - Анджей Мікульський (рис. 1.4.5). Спорудження центру розпочалося 11 жовтня 2008 року. На першому етапі інвестицій був побудований нижній храм, де знаходяться мощі Івана Павла II. Тоді було зведено також Волонтерський Центр та Інститут Івана Павла II. На другому етапі інвестицій заплановано будівництво Музею Івана Павла II, оглядової вежі, а також закінчення робіт у верхній церкві. В інтер'єрі переважає камінь й архітектурний бетон. У майбутньому будуть збудовані інші об'єкти: конференц-центр, паломницький дім, реколекційний і реабілітаційний Центр, готель [26, с. 82].

Ще одним прикладом духовно-реколекційного центру є Католицький Центр у Пухену в Австрії, спроектований архітектором Рональдом Райнером (рис. 1.4.5). Центр розрахований на духовний відпочинок і проведення реколекцій для 120 осіб. До планувальної структури центру входять навчальні та лекційні аудиторії, кімнати для індивідуальних духовних медитацій, бібліотека й кілька житлових номерів. Окрім того, на території центру передбачено велику їдальню й конференц зал. Архітектурне вирішення будівлі характеризується вираженою лаконічністю, простотою з майже відсутньою сакральною символікою. Глухі стіни з невеликими віконними отворами гармонійно обрамляють окремі геометричні об'єми будівлі.

Аналіз світового досвіду проектування духовно-реколекційних центрів свідчить про те, що архітектура цих закладів піддається під вплив багатьох вирішальних чинників, зокрема соціальних, духовних, історико-культурних, ідеологічних. Що стосується об'ємно-планувальних рішень, слід зазначити що вище наведеним зразкам притаманні деякі спільні архітектурні риси, зокрема це сміливі архітектурні вирішення фасадів та архітектурних об'ємів, використання новітніх будівельних матеріалів і конструктивних технологій, гнучке відкрите планування й функціональний устрій приміщень, що найбільш повно задовольняє духовні, естетичні та фізіологічні потреби відвідувачів (рис. 1.4.6).


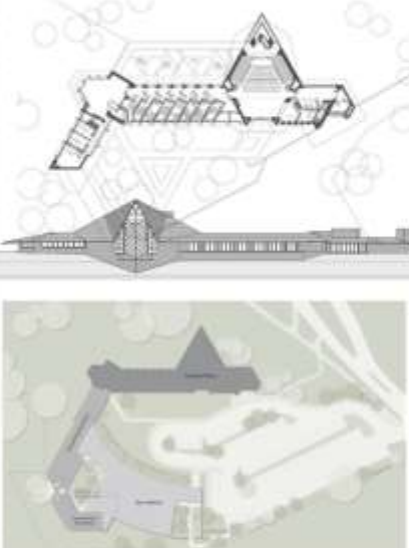





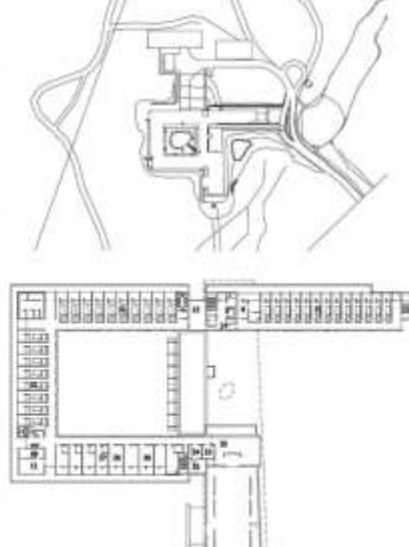

Тип	Загальні дані	Деталі проекту	Фото
парафіяльний центр	<p>Назва: Парафіяльний центр Уніатської церкви</p> <p>Архітектор: Френк Ллойд Райт, ТКША</p> <p>Рік: 1951, добуд. - 2008</p> <p>Місце розташування: Медісон, США</p> <p>Площа: 1860 кв.м</p>  <p>на окраїні міста, поблизу університету</p>		
реколекційний центр	<p>Назва: монастир Божої Мудрості</p> <p>Архітектор: Hoffman architect</p> <p>Рік: 2009</p> <p>Місце розташування: шт. Вісконсін, США</p> <p>Площа: 3200 кв.м</p>  <p>в рекреаційній зоні на окраїні міста</p>		
реколекційний центр	<p>Назва: Абатство Валь-Нотр-Дам</p> <p>Архітектор: Пер Тібо</p> <p>Рік: 2004</p> <p>Місце розташування: Сен-Жан-де-Мата, Канада,</p> <p>Площа: 2650 кв.м</p>  <p>за межами міста, в оточенні лісу</p>		

Рис.1.4.1.

Світовий досвід архітектурної організації ДРЦ



парафіяльний центр	<p>Назва: Парафіяльний центр</p> <p>Архітектор: Reiulf Ramstad Arkitektur.</p> <p>Рік: 2014</p> <p>Місце розташування: Кнарвік, Норвегія</p> <p>Площа: 2250 кв.м</p>  <p>на окраїні міста, на пагорбі</p>		 
паломницький центр	<p>Назва: Паломницько-монастирський комплекс</p> <p>Архітектор: Ренцо П'яно</p> <p>Рік: 2006</p> <p>Місце розташування: Роншан, Франція</p>  <p>на окраїні міста, поблизу значного туристичного об'єкту</p>		 
паломницький центр	<p>Назва: Паломницький центр отця Піо</p> <p>Архітектор: Ренцо П'яно</p> <p>Рік: 2004</p> <p>Місце розташування: Сан Джованні Ротонда, Італія</p>  <p>за межами міста, на території значного паломницького осередку</p>		 

Рис.1.4.2.

Світовий досвід архітектурної організації ДРЦ

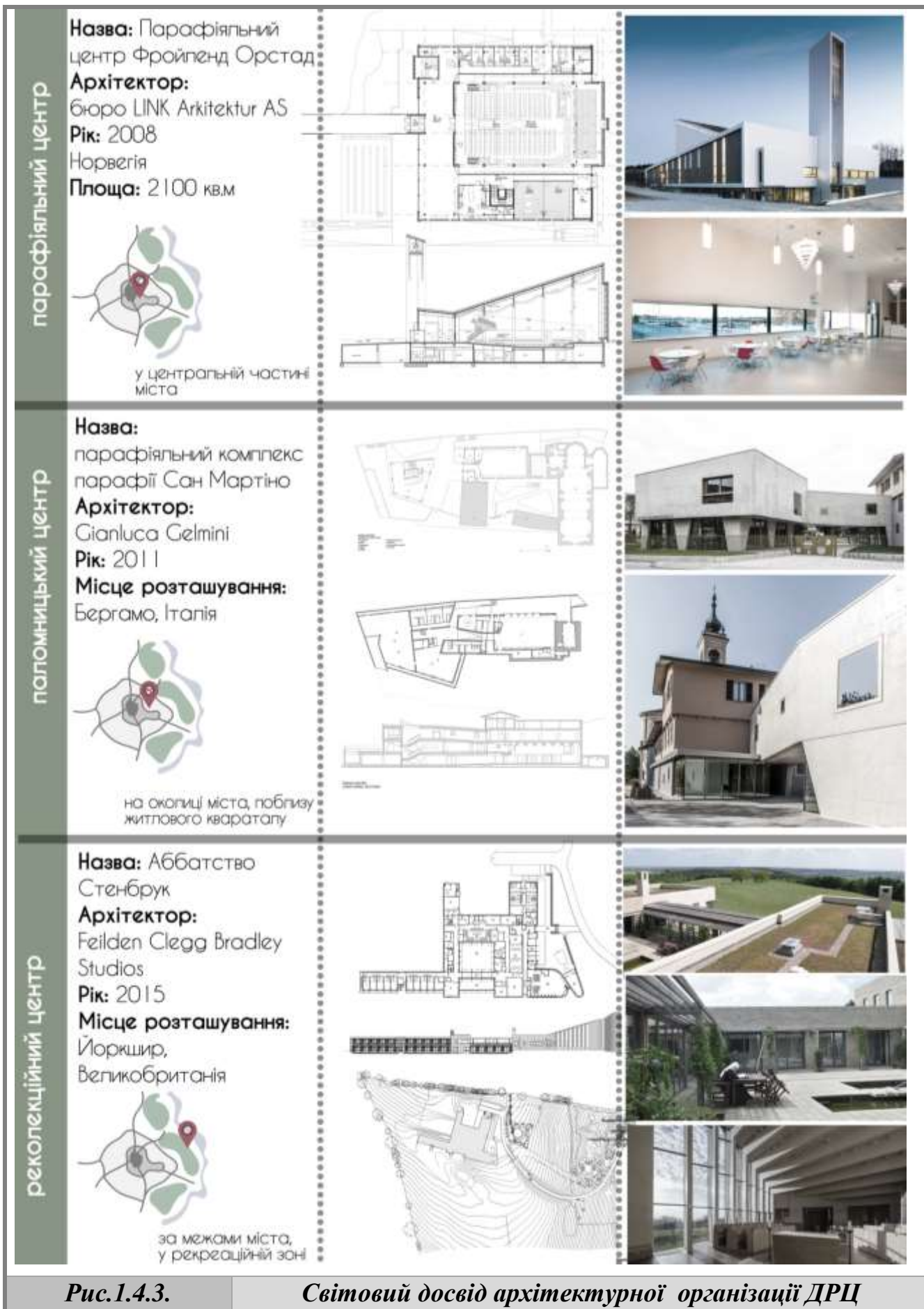


Рис.1.4.3.

Світовий досвід архітектурної організації ДРЦ

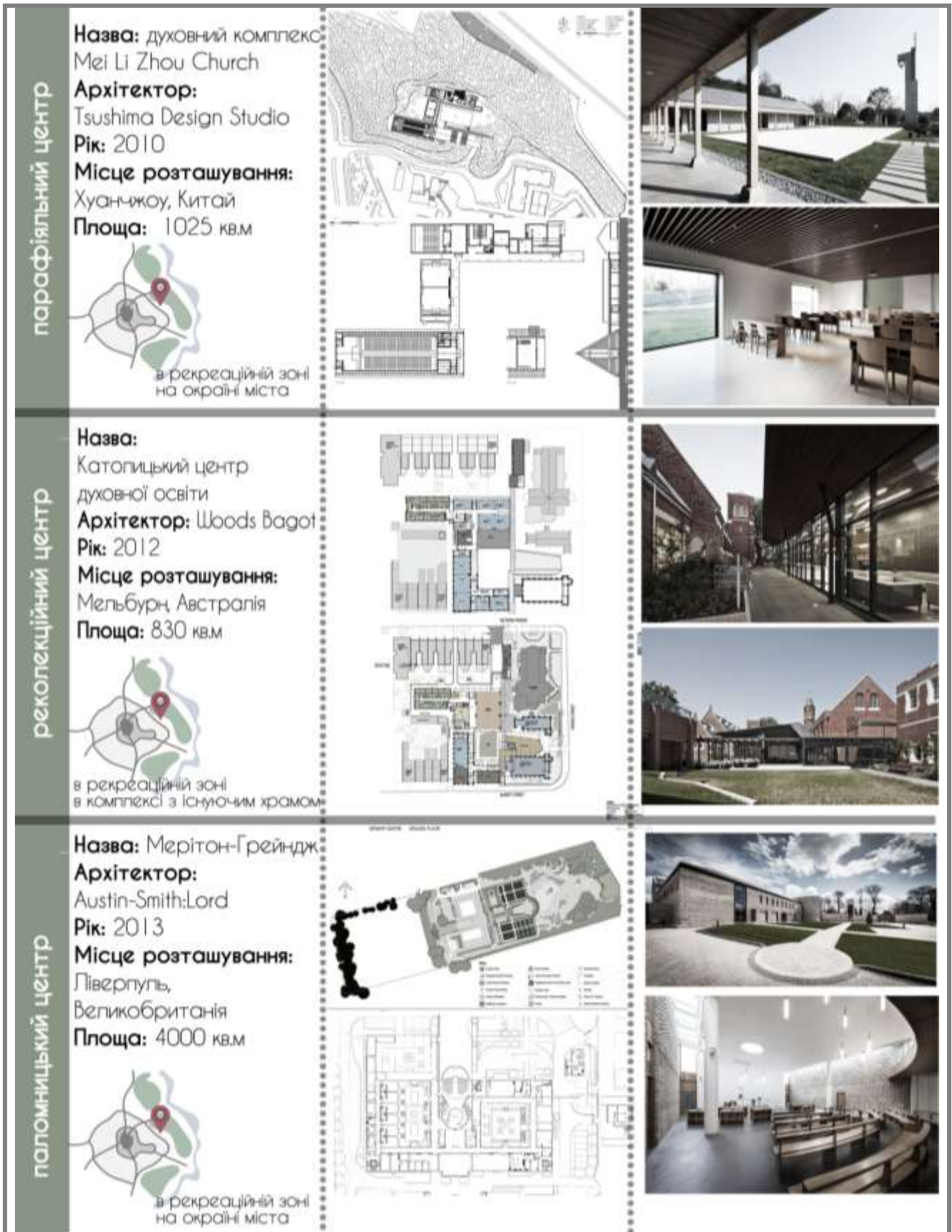


Рис.1.4.4.

Світовий досвід архітектурної організації ДРЦ



















папомницький центр	<p>Назва: папомницький комплекс Ценкнут Архітектор: Tamas Nagy Рік: 2015 Місце розташування: Угорщина Площа: 15523 кв.м</p>  <p>на окраїні міста, на пагорбі</p>	 	 
папомницький центр	<p>Назва: Папомницький центр Івана Павла II Архітектор: Andrzej Mikulski Рік: 2008 Краків, Польща</p>  <p>за межами міста, на території значного папомницького осередку</p>	 	 
реколекційний центр	<p>Назва: Католицький Центр Архітектор: Роланд Рейнер Рік: 2006 Пухену, Австрія</p>  <p>на окраїні міста, вздовж автомагістра</p>		
парафіяльний центр	<p>Назва: парафіяльний центр "Світло життя" Архітектор: IISAC Рік: 2014 Площа: 4 109 кв.м</p>  <p>в рекреаційній зоні на окраїні міста</p>	 	 

Рис.1.4.5.

Світовий досвід архітектурної організації ДРЦ

Проведений огляд *функціонально-планувальної структури* світових зразків ДРЦ демонструє, що характерною рисою сучасних сакральних споруд і духовно-реколекційних центрів є їхня універсальність і багатофункціональність, яка відображається у доповненні сакрального ядра додатковими просторами для різних сфер суспільної діяльності - дозвілля, відпочинок, творчість, навчання, оздоровлення, що в комплексі забезпечує повноцінний духовний розвиток людини. Даний аналіз дозволив виокремити наступні функціональні зони: вхідна, сакральна, рекреаційно-дозвіллева, навчально-просвітницька, приміщення харчування, житлова, торговельна, адміністративно-побутова, технічна, господарська, експозиційна, група допоміжних приміщень. Залежно від пріоритетного напрямку діяльності домінує та чи інша функціональна група приміщень. Однак в більшості випадків переважає домінування сакрального ядра в малих і середніх ДРЦ і блоку з навчально-просвітницькими та рекреаційними функціями у великих закладах.

Аналіз *об'ємно-планувальної структури* ДРЦ дозволив виявити домінування *централізованого* типу їх просторової організації, при якому всі функціональні групи приміщень розташовані в одному об'ємі на одному чи кількох рівнях. Даний тип об'ємно-планувальної організації набув поширення особливо в умовах щільної міської забудови та характерний переважно для невеликих і середніх духовно-реколекційних центрів (парафіяльний центр у м. Кнарвік та центр Фройленд Орстад у Норвегії). Однак, часто трапляються випадки *блокованого* типу просторової структури, при якому до існуючого сакрального ядра (каплиці, храму, монастиря) добудовується блок з навчальними, рекреаційними чи багатофункціональними приміщеннями (парафіяльний комплекс Сан Мартіно в Італії, католицький центр духовної освіти в Австралії та ін.). Для духовно-реколекційних центрів, зокрема значних за об'ємом і місткістю, характерні *павільйонні та комбіновані* типи просторової організації. Даний тип передбачає розташування різних функціональних груп приміщень в окремих корпусах (храм, житловий блок, навчальний корпус та ін.).

Аналіз архітектурно-планувальних рішень сакрального ядра як найважливішого структурного елементу ДРЦ продемонстрований на схемах (рис. 1.4.7, 1.4.8), що

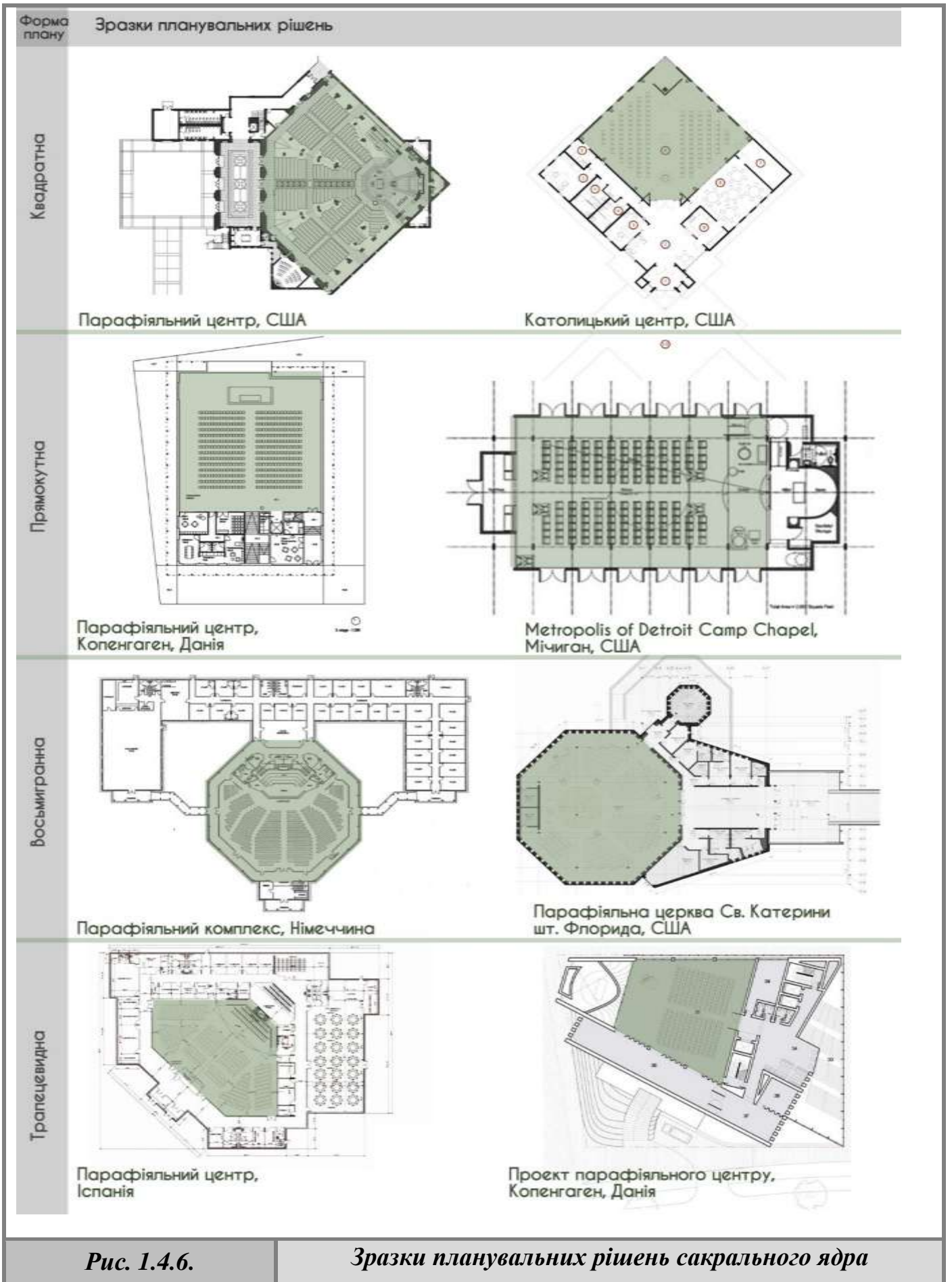


Рис. 1.4.6.

Зразки планувальних рішень сакрального ядра

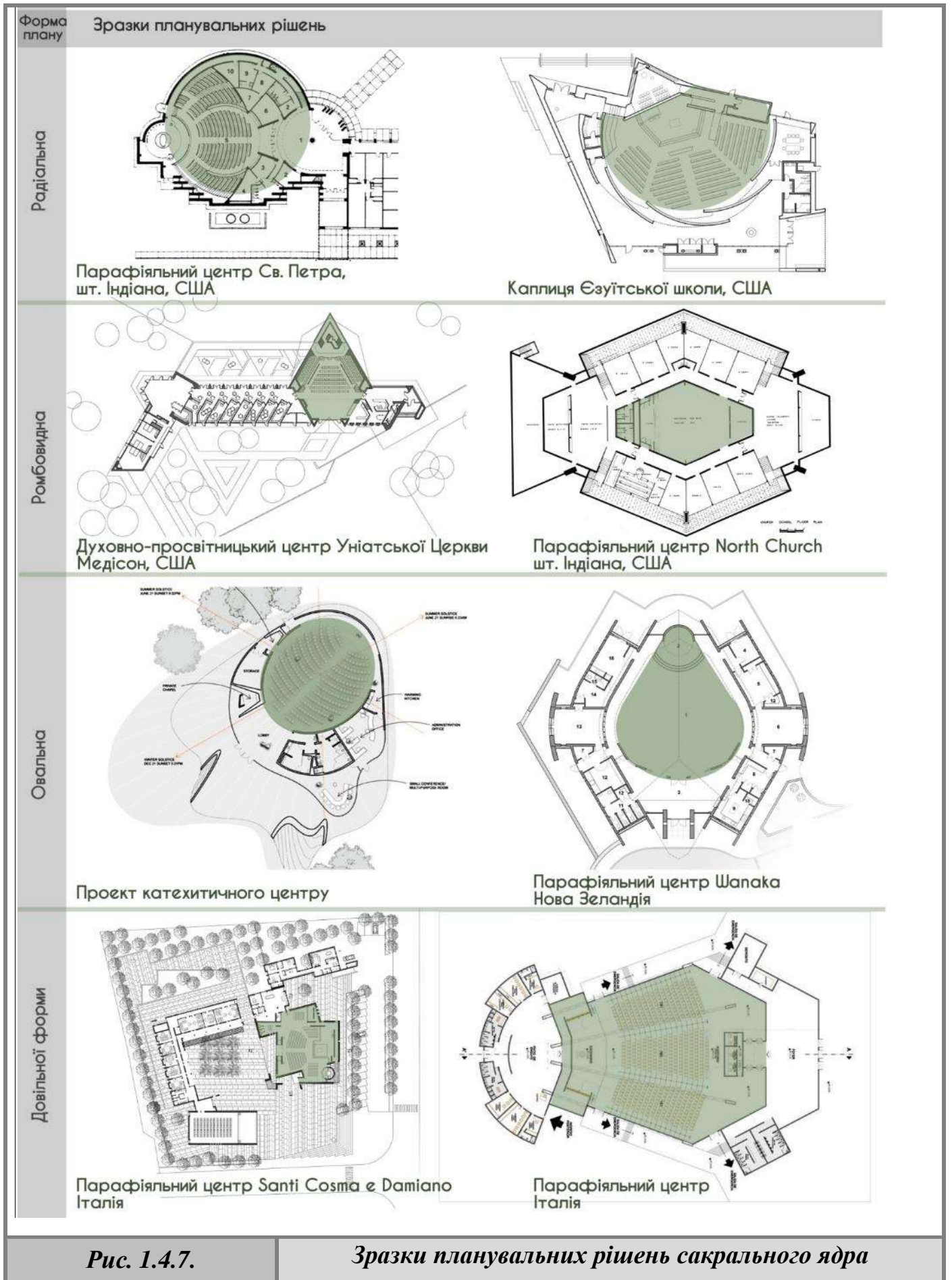


Рис. 1.4.7.

Зразки планувальних рішень сакрального ядра

ілюструють широкий спектр сучасних архітектурних прийомів доступних для зодчих.

Окрім того уваги заслуговує *стилістика*, яка в кожному окремому випадку є унікальною та неординарною - від простого аскетичного мінімалізму до ошатної класики. Також спостерігається використання народних мотивів та застосування принципів екологічної архітектури.

Аналіз *містобудівного розташування* наведених зразків дозволив виявити критерії вибору території для проектування духовно-реколекційного центру. Зокрема пріоритетною є наявність сакральних ресурсів на території (місця паломництва, парафіяльні храми, монастирі, природні сакральні об'єкти, цінні пам'ятки храмової архітектури та ін.). Поширеним є розташування даних закладів за межами міста чи у приміській ландшафтно-рекреаційній зоні. Що стосується розташування даних споруд в навколишньому середовищі, то для них, подібно до храмових комплексів та монастирів, обирають найпривабливіші місця, зокрема на підвищенні, в оточенні мальовничих ландшафтів, визначаючи цим духовний зв'язок людини і природи, створеної Богом.

Згідно з вище виявленими тенденціями, на основі проаналізованих архітектурних споруд можна простежити поділ духовно-реколекційних закладів на 3 основні типи: реколекційні, парафіяльні (катехитичні) та паломницькі центри.

1.4.1 Вітчизняний досвід архітектурної організації ДРЦ УГКЦ.

Зі здобуттям Україною незалежності паломництво та релігійний туризм набули активного розвитку, як і духовне життя українців у цілому. ХХІ ст. характеризується появою сучасних ДРЦ, які покликані сповна задовільнити сучасні соціальні, просвітницькі й місіонерські потреби Церкви. Значного розвитку набуває формування релігійно-туристичної інфраструктури, орієнтиром для розвитку якої стали зарубіжні стандарти. З'являються нові типи сакральних будівель, що вже роками існували в країнах Європи - парафіяльні та духовно-просвітницькі центри, реколекційні та паломницькі дома. Змінюється відповідно і структура сучасних храмів, що передбачає розширення номенклатури приміщень соціального, духовно-просвітницького призначення. Існуючі будівлі храмів і монастирів реконструюються та модернізуються з метою розширення спектру їх діяльності.

Однак, суттєві проблеми матеріальної бази релігійного туризму у нашій державі не могли не накладати відбиток на існуючий стан мережі закладів духовного відпочинку та інфраструктури загалом. На даний момент, через брак фінансування усі соціальні процеси Церкви, які мали б проходити у спеціально спроектованих ДРЦ, зосереджуються в ряді закладів чи окремих приміщень, не призначених для реалізації відповідних функцій.

У даному дослідженні детально розглянено ряд архітектурних об'єктів на території областей Західної України, що використовуються на даний час чи є потенційними в майбутньому для виконання функцій ДРЦ. Проведено натурне обстеження даних об'єктів, опитування духовенства та парафіян.

Найпоширенішим на даний момент варіантом реалізації духовно-просвітницьких функцій Церкви є підвальні приміщення церков. Майже усі сучасні проекти храмів передбачають влаштування спеціально обладнаного цокольного поверху для проведення парафіяльних і молодіжних зустрічей, катехизації, парафіяльних свят, конференцій, реколекцій.

Існує практика функціонування ДРЦ на базі приміщень, що мали адміністративне, лікувальне чи житлове призначення. До прикладу, Реколекційно-відпочинковий центр "Світлиця" у Брюховичах, на Львівщині - чотириповерховий

комплекс на 100 місць, реконструйований з колишнього санаторію (рис. 1.4.10). Складається з приміщень необхідних для проведення заходів: каплиці, кімнат для перебування гостей, конференц залу, трапезної, банкетного залу; також з технічних приміщень: кухні з необхідними цехами, складів, пральні та офісів для працівників.

У Галичі, на місці родинного маєтку Блаженнішого Любомира Гузара, планують сформувати реколекційний центр. Маєток Гузарів – один із небагатьох уцілілих після Другої світової війни будівель у центрі Галича - був зруйнований напередодні святкування 1100-ліття міста у 1996 році. Однак, завдяки існуючим фотографіям та обмірним кресленням, його можна відновити у первозданному вигляді. Відновлена споруда реколекційного центру слугуватиме впровадженню ідеї розвитку живої парафії для спільноти Галича та ближніх територій.

Уваги заслуговує реколекційний центр Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ в урочищі Підлюте, Рожнятівського району Івано-Франківської області (рис. 1.4.11). Раніше будівля слугувала популярним закладом відпочинку еліти в урочищі Підлюте, що приваблювало відвідувачів джерелами сірчано-йодистої мінеральної води [28, с. 108]. Тут знаходилася резиденція митрополита Андрея Шептицького та було споруджено два будинки для відпочинку заможних рекреантів під назвою "Кедрові палати", а також відпочинковий павільйон з 31 кімнатою для відвідувачів і різноманітними принадами для рекреантів, такими як стрільниця, купальня, тенісні корти [44]. Вкінці 70-х років резиденція була спалена, а згодом, наприкінці 80-их років заново відновлена косівськими майстрами.

Сьогодні будівля служить реколекційно-відпочинковим центром для 40 осіб. Центральною будівлею залишається колишня "Кедрова палата", реставрована і наближена до оригінального вигляду. Окрім того, збудовано триповерховий реколекційно-відпочинковий дім, з невеликою сучасною каплицею, їдальнею, спортивним майданчиком і відпочинковим павільйоном. Також на території центру збережений старовинний грот (кінця ХІХ ст.), в якому свого часу сповідав сам митрополит Андрей Шептицький. [28, с. 107]. Отже, урочище Підлюте стало важливим осередком духовного відновлення й рекреації. На його території

регулярно проходять християнські табори, духовні реколекції для духовенства та мирян, а також засідання Синоду Єпископів УГКЦ [28, с.110].

Наступним зразком джерела духовності Прикарпаття є Реколекційний центр Преподобної Йосафати Гордашевської у м. Надвірна під проводом сестер Службниць Непорочної Діви Марії (рис. 1.4.9). Історія будинку сягає ще 1929 року, коли спільнота сестер оримала його в подарунок від Преосвященного Владика Григорія Хомишина. Відтоді форми їх соціальної діяльності урізноманітнилися, щоб краще відповідати потребам сучасного суспільства. У 2004 році почали проводитись перші реколекції. На сьогоднішній день центр служить для кількадечних семінарів, конференцій чи реколекцій для молоді, дітей, вчителів, катехитів, подружніх пар та інших груп, які прагнуть утвердитись у своєму християнському покликанні або відновити духовні сили. Територія центру облагороджена та оточена садом, що дає можливість усамітнитись для молитви та духовних роздумів.

Сама будівля є 3-поверховою. На 1 поверсі розташовані каплиця, трапезна, кухня, крамниця з духовною літературою. На 2 поверсі – конференц-зал на 30-35 осіб, одномісні і двомісні номери, санвузли. На 3 поверсі до послуг гостей 1-, 2- і 3-місні номери, санвузли.

Зразком сучасного парафіяльного центру є Парафіяльний Центр Св. Івана Павла II при парафії Святих Кирила і Методія у с. Крихівці на Прикарпатті (рис. 1.4.10). Це потужний духовний осередок не тільки для міста, але й для цілої області. Заклад призначений для проведення реколекцій, активного духовного життя парафіяльної спільноти, катехизації дітей, допомоги безпритульним. Архітектурне вирішення споруди - витончене, лаконічне, виконане в одному стилі з існуючим храмом (арх. Козак О., Генсіровська Г.). Планувальна структура парафіяльного центру включає зал для групових занять молоді, житлові кімнати для реколектантів, їдальню, дитячі кімнати, аудиторії для катехизацій і реколекцій, адміністративні приміщення. Розглядаючи вітчизняні аналоги організації духовно-реколекційних центрів, слід не оминати увагою сучасний парафіяльний центр Отців Оріоністів УГКЦ у Львові, виконаний за проектом відомого швейцарського архітектора Маріо Ботта (рис. 1.4.10).

Отці Оріоністи – згромадження католицької церкви, яке виникло в Італії на рубежі XIX-XX століть. Основою їх діяльності є праця спрямована на виховання та соціальну допомогу молоді. Екстер'єр будівлі характеризується гармонійним поєднанням кераміки, скла та металу. Зручні просторі приміщення, покликані забезпечити потреби монахів та парафіяльної спільноти.

Варто згадати також Реколекційно-відпочинковий дім ім. митр. Андрея Шептицького (м. Яремче) споруджений у 2012 році (рис. 1.4.9). Виникнення даного ДРЦ є цілком закономірним, адже ще з кінця XX ст. на даній території проводились християнські табори для дітей та молоді, а також реколекції. Тоді для цих функцій використовувалась занедбана, не передбачена для цього будівля. Відчуваючи глибоку потребу у праці з молоддю та дітьми, редемптористи неодноразово здійснювали поточні ремонти в будинках, проте це суттєво не міняло ситуацію. Мрією залишалась побудова нової будівлі з капличкою, яка надала б великі можливості у душпастирській праці.

Тому в грудні 2012 р. було прийнято рішення про початок реалізації проекту побудови рекреаційно-реколекційного дому в м. Яремче, а вже 1-го липня 2014 р. відбулось посвячення новозбудованого дому. Відтоді будинок, в якому розміщена капличка, кухня та 19 кімнат використовується для різних потреб: реколекції для дітей та молоді, духовні зустрічі для мирян, просвітницька діяльність.

Зразком сучасного паломницького центру, що перебуває зараз на завершальній стадії спорудження є Паломницький дім у с. Гошеві, Долинського району Івано-Франківської області за проектом О. Микуляка (рис. 1.4.9).

Окремої уваги заслуговує оригінальне архітектурне вирішення паломницько-реколекційного центру. Плавні форми віконних отворів та даху гармонійно вписуються в обриси довколишніх гірських краєвидів і водночас імітують первісні чернечі обителі, витесені в скелях [32, с.425].

Функціональне планування споруди покликане задовольнити усі потреби відвідувачів і реалізувати соціальні функції церкви. Двоповерхова споруда паломницько-реколекційного дому вміщатиме житлові номери, обладнані

санвузлами, адміністративні приміщення з офісами настоятеля та духовенства, конференц зал і рекреаційні приміщення.

Будівлю Гошівського ДРЦ доцільно розглядати у комплексі з ландшафтно-архітектурною організацією всього ансамблю Гошівського паломницького центру (рис. 1.4.13). Зокрема, на даній території, окрім вище згаданого ДРЦ розташована церква, в якій зберігається головна святиня Гошева - Чудотворна ікона з багатолітньою тернистою історією. Нещодавно на території зведено велику скляну ротонду. На даний момент довкола скляної ротонди, на кошти жертводавців ведуться монтажні роботи зі спорудження великих павільйонів, які у спекотну чи дощову погоду забезпечать захист прочан в період багатотисячних прощ.

Величезна конструкція, основу якої складають бетонна колонада з армованим поясом та металеві ферми, зможуть прихистити під своїм навісом близько 3000 прочан (рис. 1.4.12). З чотирьох боків накриття будуть споруджені каплиці [52].

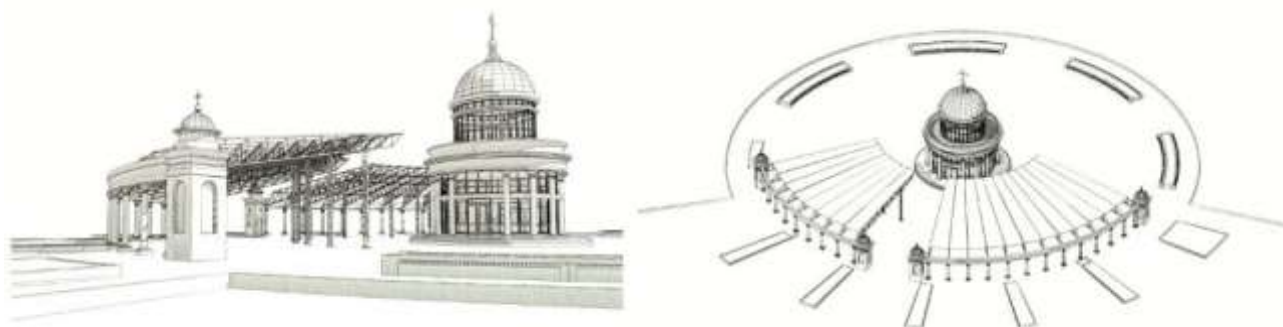


Рис. 1.4.12. Проект тентового накриття довкола ротонди.

Вишуканий архітектурний ансамбль Гошівського паломницького центру гармонійно доповнюють Карпатські краєвиди. В'їзна зона комплексу вміщає великий паркінг і оточується рядом дерев'яних альтанок.

У південній частині Гошева біля підніжжя Ясної гори знаходиться жіночий монастир Згромадження Сестер Пресвятої Родина, який на даний момент також функціонує як реколекційно-відпочинковий центр для різних груп відвідувачів - духовенства, молодих сімей, юнаків та дівчат. Вхід на територію монастирського комплексу обрамлює кам'яна арка, оздоблена мозаїкою із зображенням Богородиці.

Вражає благоустрій та ландшафтне озеленення території паломницького центру. Вся територія комплексу, а особливо вхідна зона перед храмом облагороджена партерними квітниками, альпійськими гірками, рабатками. Вдало підібраний асортимент кущових насаджень та квітів, рідкісних сортів троянд, а також використання вічнозелених насаджень забезпечують ідеальний і квітучий стан території протягом цілого року. Альтанки, дерев'яні перголи й павільйони, скульптури Богородиці та святих, а також лави плавної форми доповнюють ідеально спроектований ансамбль паломницького комплексу [32, с.425].

Молодіжною комісією Івано-Франківської єпархії буде створено молодіжний духовно-реколекційний центр. У даному проекті автором впроваджено наукові положення дисертаційного дослідження (додаток А.2). На земельній ділянці в урочищі «Ровені» села Рибне Тисменицького району Івано-Франківської області, де планується зведення молодіжного центру тривають підготовчі роботи.

Неоцінним потенціалом стати одним з найвизначніших духовно-паломницьких центрів України володіє село Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області. Погоня пишається своєю минувиною, зокрема кількасотлітньою історією Свято-Успенського монастиря, одного із найдавніших монастирів Отців-Василіян на Покутті, який має статус відпустового місця рівня Гошева і Зарваниці [29, с.281].

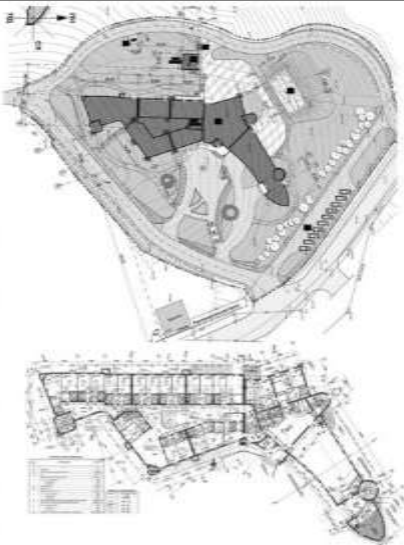
У 2006 році складено проект перетворення Погоні у духовно-паломницький центр Прикарпаття, який буде поетапно реалізовуватись шляхом поступового фінансування та будівництва [13, с. 100]. На першому етапі здійснено прокладання дороги, монтаж літньої сцени та облаштування автостоянки. Окрім того в планах належний благоустрій території, створення комфортних умов для відпочинку прочан, влаштування освітлення території [29, с.282].

паломницький центр

Назва: Гошівський паломницький центр
Архітектор: Микуляк О.
Рік: 2013-дотепер
Місце розташування: с. Гошів, Івано-Франківська обл.



на території значного паломницького осередку біля монастиря та храму



реколекційний центр

Назва: Реколекційно-відпочинковий дім ім. митр. Андрея Шептицького
Рік: 2012-2014
 м. Яремче, Івано-Франківська обл.
Площа: 320 кв.м



на окраїні міста, у підніжжя гори біля монастиря



реколекційний центр

Назва: Реколекційний Дім Сестер Службниць ім. Преподобної Йосафати
Рік: 2004
Місце розташування: м. Надвірна, Івано-Франківська обл.
Площа: 340 кв.м



у центральній частині міста, у структурі монастиря



Рис. 1.4.9.

Вітчизняний досвід архітектурної організації духовно-реколекційних центрів

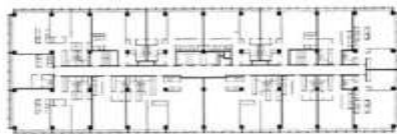
реколекційний центр

Назва: Реколекційно-Відпочинковий Центр "Світлиця"

Місце розташування:
Брюховичі, Львівщина



на окраїні міста



парафіяльний центр

Назва:

Парафіяльний Центр св. Папи
Йоана Павла II

Архітектор:

Генсіровська, Козак

Рік: 2013-2017

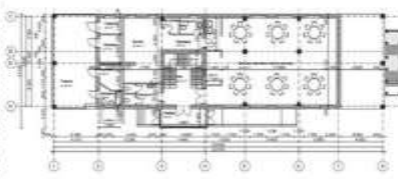
Місце розташування:

с. Крихівці, м. Івано-Франківськ

Площа: 1320 кв.м



на окраїні міста, при церкві
на тер. житлового масиву



парафіяльний центр

Назва: Парафіяльний
центр отців оріоністів

Архітектор:

Маріо Ботта

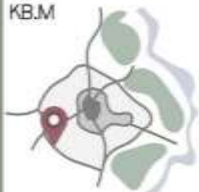
Рік: 2013

Місце розташування:

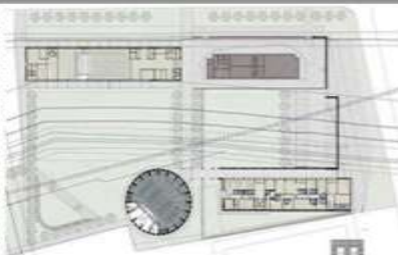
м. Львів

Площа забудови : 370

кв.м



у спальному районі міста,
біля церкви



**Рис.
1.4.10.**

Вітчизняний досвід архітектурної організації духовно-реколекційних центрів

паломницький центр

Назва: Реколекційний центр Івано-франківська Архієпархії
Місце розташування: с. Осмолода, Івано-Франківська обл.



за межами міста,
у рекреаційній зоні

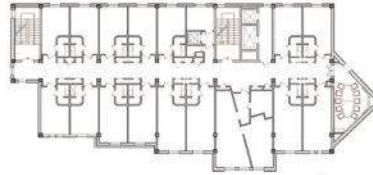


реколекційний центр

Назва: Реколекційний дім бл. Йоана Бейзима
Рік: 2004
Місце розташування: м. Хмельницький
Площа: 410 кв.м



на окраїні міста,
вздовж автомагістралі



реколекційний центр

Назва: Реколекційний центр "Самарянин"
Місце розташування: м. Дрогобич, Львівська обл.

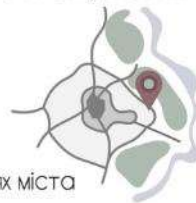


на околицях міста



реколекційний центр

Назва: Молодіжний центр Св. Івана Боско
Місце розташування: м. Львів



на околицях міста



Рис.
1.4.11

Вітчизняний досвід архітектурної організації духовно-реколекційних центрів

Архітектурно-планувальна організація Гошівського паломницького центру

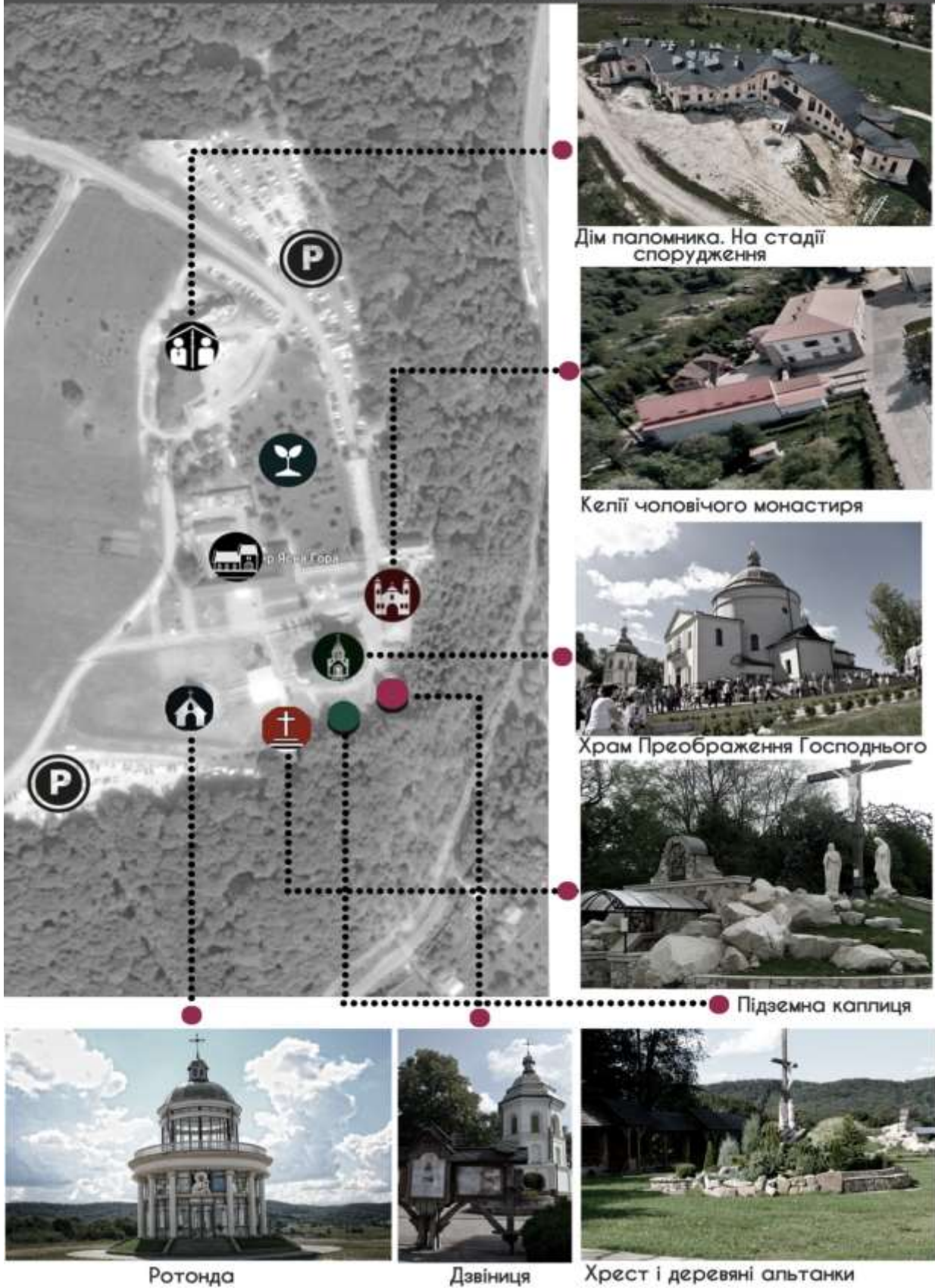


Рис.
1.4.12

Архітектурно-планувальна організація Гошівського паломницького центру

Наступним етапом розбудови паломницького центру стало закладення підвалин величного греко-католицького собору у 2011 році. Будівництво завершено у 2013 році. Сучасний новозбудований дерев'яний храм у стилізованому гуцульському стилі зведено на підвищенні в оточенні лісу, на місці, де колись об'явилась чудотворна ікона. Оригінальність архітектурного рішення храму полягає у двоярусній структурі храму та у зовнішньому опорядженні споруди, що яскраво презентує духовну та історичну спадщину краю. Місце для його зведення обрано не випадково. Саме тут вперше відбулась поява Чудотворної ікони. На одній осі з храмом звели кам'яну каплицю зі статуєю Богородиці.

Завдяки старанням духовенства та прочан, "Цариця Покуття" приваблює десятки тисяч паломників щороку, однак, кількість відвідувачів, зокрема не лише прочан, але й туристів можливо суттєво збільшити, вживши відповідних заходів щодо вдосконалення релігійно-туристичної інфраструктури. Вагомим кроком у цьому напрямку є спорудження духовно-реколекційного центру на території. Проектні пропозиції духовно-реколекційного центру для с. Погоня подано у третьому розділі дисертації (додаток А.1).

Отже, підсумовуючи проведений порівняльний огляд досвіду проектування парафіяльних, паломницьких, реколекційних центрів, сакральних споруд духовно-просвітницького, призначення різних християнських конфесій, варто відмітити суттєві відмінності між закордонною і вітчизняною практикою проектування об'єктів досліджуваного типу (рис. 1.4.13).

Архітектурі закладів духовно-просвітницького призначення Європи притаманні новаторські архітектурні рішення, багатофункціональність, спрощені церковні канони, що без сумніву сприяє зближенню Церкви та суспільства.

Досвід функціонування таких закладів у світі підтверджує їхню популярність та актуальність у сучасному суспільстві. Вітчизняна практика проектування духовно-реколекційних центрів тільки починає свій архітектурний шлях.

Вітчизняні ДРЦ здебільшого проектувались на інтуїтивному рівні, без належної методичної бази і без урахування специфіки усіх процесів, що мали б зосереджуватись у цих будівлях.



Рис. 1.4.13.

Тенденції світового та вітчизняного досвіду проектування духовно-реколекційних центрів

В Україні духовна реколекція ще не оформилась в окремий вид рекреації і тільки набуває свого розвитку й популярності, на відміну від європейських країн, де популярність та необхідність духовно-реколекційних центрів для сучасного суспільства підтверджується багатолітнім успішним досвідом їх функціонування. Поряд з іншими закладами сакрального значення духовно-реколекційні центри єднають суспільство довкола духовних осередків і сприяють зміцненню національної віри та духовному процвітанню нації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

1. Здійснено аналіз і систематизацію наукових праць з різних галузей наук, дотичних до проблематики дослідження та проведено термінологічний аналіз публікацій. Проведений огляд наукових праць свідчить про дефіцит досліджень з проблем багатофункціональної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ. Поза увагою науковців залишаються безліч актуальних проблем, зокрема питання формування термінологічного апарату і підходів до класифікації духовно-реколекційних центрів. Нестача наукових напрацювань з цієї теми зумовила необхідність розроблення комплексного підходу до вирішення проблеми і створення загального дослідження.

2. В процесі аналізу теоретичних матеріалів стосовно виникнення й історичної еволюції ДРЦ УГКЦ, виявлено першочергову роль історичного чинника та виокремлено 6 етапів історичної еволюції духовно-реколекційних центрів, їх поетапне формування від перших духовних шкіл до багатофункціональних духовно-реколекційних центрів.

3. Проведено аналіз існуючого стану сакральної-духовної інфраструктури та архітектурної типології ДРЦ УГКЦ, а також виявлено її особливості, переваги й недоліки з метою формування рекомендацій щодо покращення системи та проектування окремих типів ДРЦ УГКЦ на теренах Західної України. Наведені статистичні дані свідчать про вже сформовану інституційну мережу конфесійно-церковних організацій, які служать для задоволення релігійних потреб віруючих. Однак, залишається недостатньо розвиненою мережа закладів, призначених для реалізації усіх соціальних процесів Церкви.

4. Проведено аналіз світового й вітчизняного досвіду архітектурної організації духовно-реколекційних центрів і визначено тенденції організації закладів даного типу. Досвід функціонування цих закладів у світі підтверджує їхню популярність та актуальність у сучасному суспільстві.

5. Порівняльний аналіз світового й вітчизняного досвіду організації ДРЦ дозволив виявити суттєві відмінності між ними. Головною характерною рисою сучасних сакральних споруд та духовно-реколекційних центрів є їхня

універсальність і багатофункціональність, яка відображається у доповненні сакрального ядра додатковими просторами для різних сфер суспільної діяльності - дозвілля, відпочинок, творчість, навчання, оздоровлення, що в комплексі забезпечує повноцінний духовний розвиток.

б. Суттєві проблеми матеріальної бази у нашій державі не могли не накласти відбиток на існуючий стан мережі закладів духовного відпочинку та інфраструктури загалом. У процесі детального аналізу 10 архітектурних об'єктів, що виконують функції духовно-реколекційних центрів на теренах Західної України, виявлено, що вітчизняна практика проектування закладів духовно-реколекційного призначення, на відміну від зарубіжної, не враховує всього спектру сучасних потреб потенційних відвідувачів, що проявляється у нестачі необхідних приміщень, скутості й примітивності в архітектурно-планувальних рішеннях.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

2.1 Критерії дослідження

Світові тенденції пропагування загальнолюдських цінностей і моральних чеснот, спрямовані на побудову гуманістичного духовно орієнтованого суспільства, вимагають від архітекторів ретельного підходу до створення належного архітектурного середовища, що адекватно задовольняло б духовні запити усіх верств сучасного суспільства. Тому, при формуванні рекомендацій щодо архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів доцільно враховувати ряд важливих аспектів. Дослідження архітектури духовно-реколекційних центрів базується на наступних критеріях:

- релігійно-духовні;
- паломницько-туристичні;
- економічні;
- соціально-психологічні;
- рекреаційно-дозвіллеві;

Дослідження духовно-реколекційних центрів зумовлює потребу у глибокому розумінні специфіки духовної реколекції, врахування вимог духовенства та мирян і ретельного вивчення *релігійно-духовної* складової українського суспільства. Релігія є важливим соціальним ресурсом для формування ціннісних орієнтирів суспільства. Активна діяльність християнських молодіжних організацій по всій країні, повсюдне відкриття нових закладів християнської освіти та виховання, зростання кількості осіб, що визнають себе віруючими, будівництво храмів і монастирів, в яких плекається духовність, свідчать про те, що сучасне суспільство є відкритим до змін, прагне добра, гідності та чистоти і є продуктивною нивою для одуховлення.

Визначальною передумовою появи духовно-реколекційних центрів на теренах України є розвиток та популяризація нового виду християнського відпочинку - духовних реколекцій. З метою створення належного архітектурного середовища ДРЦ важливо ретельно дослідити еволюцію, специфіку, функції та типи *духовних реколекцій*.

Згідно з визначеннями релігієзнавців і богословів під духовними вправами чи *реколекціями* (від лат. recollection - відновлення) розуміються будь-які способи виконання іспиту совісті, медитації (роздумування, розважання), контемпляції (споглядання), молитви та інші духовні дії; це кількадекільні період посвячений духовній віднові через молитву, конференції і сповідь.

Реколекційна функція духовно-реколекційних центрів полягає у духовному зціленні відвідувачів через розмови з духівниками, молитви, духовні вправи.

Найпоширенішою формою духовного навчання і відпочинку є реколекції закладені Св. Ігнатієм Лойолою у 16 ст. Вони передбачають проживання реколектантів у реколекційному домі протягом певного періоду часу (від кількох днів до одного місяця) з метою духовного відновлення й очищення. Таку духовну віднову практикують не лише миряни, а й єпископи, священники, диякони та богопосвячені особи (монашество).

Реколекції мають різну тривалість, тематику, і свої відмінності. Це залежить від священника-реколектанта, який притримується стандартизованих методів чи особистого методу із власного досвіду, або практики якогось із монаших чинів.

Важливо зазначити, що реколекції не є засобом втечі від реальності та життєвих випробувань, а передусім можливістю відшукати шлях духовного зцілення та єднання з Богом, віднайти сенс і духовний провід у житті.

Духовні реколекції виконують ряд важливих функцій:

- відновлення здатності людини до психічної самореалізації;
- возвеличення загальнолюдських цінностей, краси й добра;
- формування духовних орієнтирів і життєвих цілей;
- отримання заряду духовної енергії;
- відновлення особистісних культурно-духовних якостей.

Під час духовних вправ реколекціоніст дає реколектантам духовні науки різної тематики та час на розважання. Окрім того, в часі реколекцій учасники мають приватні розмови з духовними наставниками.

Реколекції у формах свого вираження пройшли еволюцію - від перших аскетичних духовних вправ до сучасних християнських способів відпочинку.

Протягом століть реколекції існували у вигляді довготривалого 4-тижневого усамітнення на території монастиря з метою повної ізоляції від довколишньої суєти та цілковитого перебування у молитві, тиші, роздумах на духовну тематику і призначались переважно для представників духовенства й богопосвячених осіб. Наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. реколекції набули нового статусу й вдосконалення з метою їх пристосування для мирян, практикуючих християн. Найпоширенішою формою реколекцій є 4-денні (скорочена програма 4-тижневих реколекцій) духовні вправи, що є найбільш доступними для мирян.

У зв'язку з швидкими темпами розвитку сучасного світу, зміною людських зацікавлень, сучасні реколекції вже не носять виключно аскетичний характер. В програму реколекцій окрім духовних наук і молитов входять елементи розваг, ігор, співів, походів у гори, релаксації та здорового відпочинку на природі. Така форма реколекцій є особливо привабливою для молодого покоління, дітей і підлітків, які через здоровий християнський відпочинок долучаються до духовних джерел очищення та пізнання християнських правд. У сучасному світі реколекції продовжують свою трансформацію й адаптацію до нових вимог суспільства.

З метою більш цілеспрямованого духовного сприйняття наук, реколектантів ділять на групи за цільовою аудиторією.

Такий поділ на групи дозволяє духовним наставникам націлити науки на конкретну тематику, що є цікавою для тієї чи іншої групи, а також сприяє більш комфортному перебуванню самих реколектантів [27, с. 438].

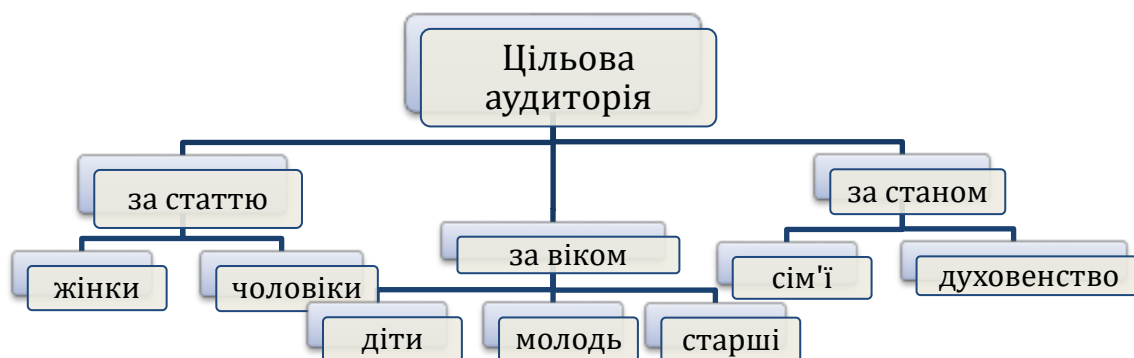


Рисунок 2.1.1. Класифікація груп реколектантів за цільовою аудиторією

Реколекції класифікують за тривалістю - від короткочасних (кілька годин) до довготривалих (місяць чи довше). Найпоширенішими є 4-денні реколекції. Реколекції можуть бути індивідуальними й груповими.

В архітектурно-планувальній організації реколекційна функція знаходить своє відображення у формуванні окремих приміщень для усамітнення, роздумів і молитов, розмовниць - для духовних бесід з духівником і залів для реколекцій. Врахування специфіки реколекцій, їх типології є першочерговим завданням архітектора при проектуванні ДРЦ.

Зростання популярності *релігійно-паломницького туризму* зумовлює ще один вагомий критерій дослідження духовно-реколекційних центрів. Мандрівки об'єктами сакральної спадщини та цінними святими місцями відіграють духовно-просвітницьку функцію та містять у собі потужні комунікаційно-виховні властивості. Паломництво надає його учасникам неоціненну можливість почерпнути знання з географії та історії святих місць, поспілкуватися з богопосвяченими особами й ознайомитися з монашим способом життя, знайти свого духівника. Перспективними для спорудження ДРЦ є території поблизу пам'яток сакральної архітектури, цінних дерев'яних та мурованих храмів, монастирів, які є ключовими об'єктами на перетинах релігійно-туристичних і паломницьких маршрутів.

Ще з дохристиянських часів на території України формувались сотні об'єктів сакрального ландшафту, як рукотворних так і створених природою, які виконували функції перших храмів. Це пов'язано передусім з язичницькими віруваннями й популярністю культури природи. Для природних святилищ обирали найпривабливіші природні ландшафти - пагорби, джерела, береги рік та озер з багатою рослинністю, що підсилювали велич обраної території, створювали відчуття святості та атмосферу молитовності. Окрім того, люди свято вірили (і ця віра збереглась до сьогодні) у цілющі властивості джерел та інших природних об'єктів. І сьогодні не згасає інтерес туристів і паломників до сакральних природних об'єктів. Тому території з наявними цілющими джерелами, печерами, гротами, гаями й іншими сакральними об'єктами природи є перспективними для зведення поблизу них духовно-реколекційних центрів, які б надавали усі необхідні умови для потребуючих зцілення.

Феномен релігійного туризму є важливим фактором духовного збагачення соціуму, підвищення його культурного рівня. Проте, на превеликий жаль, розвиток інфраструктури релігійного туризму в Україні перебуває на дуже низькому рівні. Більша частина сакральних об'єктів і потенційних територій для спорудження ДРЦ діють ізольовано й не організовані для прийому туристів і паломників, що суттєво знижує їхній духовний потенціал, соціальну та споживчу цінність. А це у свою чергу спричинило занедбаність і руйнівний стан цінних історичних культових об'єктів. Як наслідок більша частина даних об'єктів опинилась за межами поля зору туристів через ряд об'єктивних причин - відсутність організованого транспортного під'їзду, втрата історичного значення місця та відсутність облагороджених рекреаційних територій поблизу.

Світовий досвід організації релігійного туризму свідчить про те, що огляд об'єктів туризму займає менше половини часу всієї мандрівки, головний соціальний ефект досягається за рахунок надання додаткових послуг (до прикладу участь у реколекціях). З цією метою варто формувати не тільки рекреаційні об'єкти традиційної структури, але й інноваційні духовні інституції, у яких поєднуються рекреація, дозвілля, лікування і пізнання.

Безперечно формування мережі церковних готелів, виставкових залів сакрального мистецтва, облаштування наметових містечок для паломників і духовно-реколекційних центрів УГКЦ по всій території Західної України стане потужним ривком у піднесенні сфери релігійного туризму на новий рівень. Функціонування таких закладів не тільки притягне нові туристичні потоки вітчизняних та іноземних відвідувачів, але й наповнить зміст релігійно-туристичної галузі України новим духовно-просвітницьким сенсом.

Саме тому врахування даного критерію дослідження та проведення глибокого аналізу стану існуючої релігійно-туристичної інфраструктури є особливо актуальним.

Зі згаданого вище критерію виникає ще один - *економічний*. На сьогодні особливо актуальною залишається проблема фінансування сакральних установ. У

більшості випадків, за браком державного фінансування, єдиними інвесторами виступають парафіяни, паломники й благодійники.

Зрозуміло, що ДРЦ є більше благодійною, аніж прибутковою організацією. Символічна плата за перебування у ДРЦ, благодійні внески жертводавців, прибуток з продажу релігійної літератури, ікон, витворів сакрального мистецтва можуть бути спрямовані лише на утримання закладу.

Цілком закономірно, що створення належної інфраструктури високого європейського рівня на базі ДРЦ довкола паломницьких центрів чи на перетині основних релігійно-туристичних маршрутів привабить туристів - як зарубіжних так і вітчизняних, що, відповідно, потягне за собою нові фінансові потоки, які є необхідними для подальшої розбудови релігійної інфраструктури, відновлення та збереження цінних сакральних об'єктів і створення нових духовно-культурних закладів, на зразок ДРЦ.

Особливу роль у дослідженні ДРЦ відіграє *соціально-психологічний критерій*, що зумовлюється підвищенням духовних потреб населення, зростанням національної самосвідомості. Церква та релігія є важливим та повноцінним сектором життя суспільства і перебуває у нерозривному зв'язку з усією структурою суспільного життя кожної держави та з усіма його сферами. Для сучасного українського соціуму Церква відіграє першочергову роль, що підтверджується тенденцією до зростання кількості релігійних громад, парафій, закладів духовної освіти та інших релігійних інституцій. Така ж тенденція помітна і в зростанні кількості осіб, що вважають себе віруючими (рис. 2.1.2). Згідно з соціологічними опитуваннями їхня кількість в Україні досягла вже понад 70% і продовжує зростати, особливо серед молоді та інтелігенції. З метою полегшення психологічного тиску та навантаження сучасного ритму життя, перед суспільством постає завдання раціональної організації дозвілля молоді, яке на сучасному етапі повинне сприяти розвитку творчих здібностей, талантів, живому спілкуванню. Тому, для сучасної молоді людини є особливо важливим знаходити час для молитви та духовного відновлення. Час духовного відпочинку дає змогу з іншого боку поглянути на

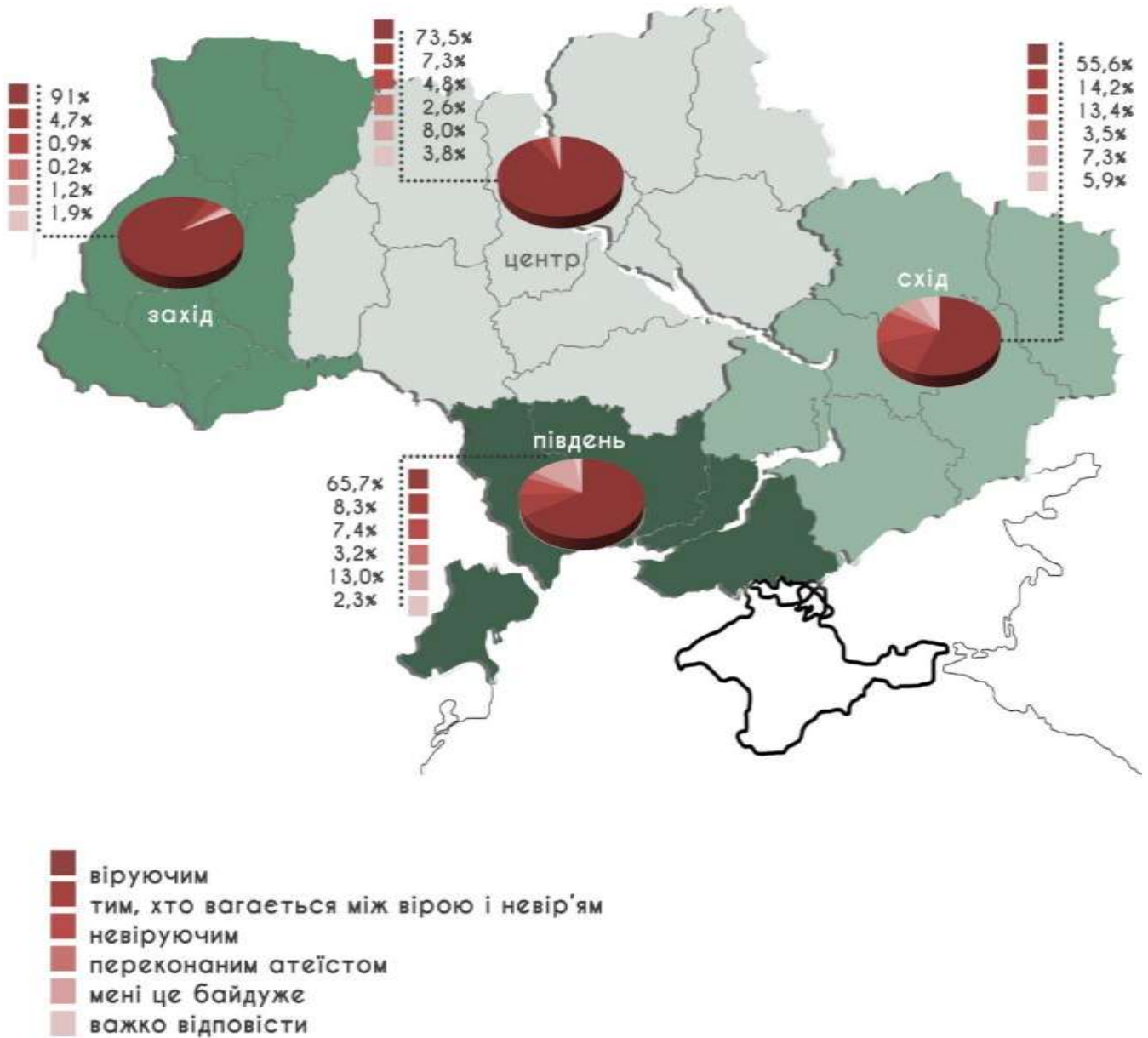
реальність тієї чи іншої проблеми і віднайти раціональні вирішення їх [27, с. 437]. Духовно-реколекційні центри, без сумніву, впораються з цим завданням.

Активні ритми сучасного життя накладають на суспільство важке психологічне навантаження, у зв'язку з яким виникає необхідність в організації *відпочинку та дозвілля*, які б полегшували цей психологічний тиск та надавали суспільству ресурси для самовідновлення та гармонійного розвитку. Все популярнішою стає нова форма організації рекреації та дозвілля - *духовний відпочинок*, який проявляється сьогодні у різноманітних формах - духовні реколекції та медитації, паломницькі подорожі. Питання духовного розвитку та духовної рекреації суспільства на сучасному етапі набуває особливої актуальності. Одним з шляхів розвитку духовного дозвілля та цікавою формою християнської рекреації є релігійні табори, які є найбільш вдалою формою процесу виховання та духовного розвитку молоді. У таких таборах молода людина отримує можливість реалізувати свої прагнення, спілкується з однодумцями, розширює свій кругозір, вчиться жити в гармонії з природою, а найголовніше - здобуває чесноти терпіння, любові та взаємоповаги. У зв'язку з цим зростають вимоги до якості й різноманіття закладів, призначених для задоволення потреб різних соціальних груп у сфері духовного дозвілля й удосконалення матеріальної бази для його проведення, що, власне, обумовлює необхідність спорудження ДРЦ УГКЦ.

У процесі виховання духовної досконалості та моральних чеснот в молодій людині першочерговим фактором є аналіз усіх чинників всебічного розвитку особистості, зокрема таких його складових як дозвілля й вільний час. Гармонійний розвиток особистості ставить перед суспільством завдання раціональної організації дозвілля молоді, яке на сучасному етапі повинне сприяти розвитку творчих здібностей, талантів, живому спілкуванню, а також полегшувати навантаження сучасного ритму життя.

РІВЕНЬ І ХАРАКТЕР РЕЛІГІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Незалежно від того відвідуєте Ви церкву чи ні, ким Ви себе вважаєте?



За даними соціологічного дослідження центру Разумкова "Релігія і Церква в українському суспільстві: соціологічне дослідження-2016.

Рис.2.1.2.

Рівень і характер релігійності українського суспільства

2.2 Загальна методика та етапи дослідження

Аналіз архітектурної організації ДРЦ дозволив виявити ряд проблем для подальшого дослідження. З'ясування причин даних проблем та пропозиції щодо їх вирішення для успішного функціонування ДРЦ УГКЦ на теренах України, потребують залучення методичного апарату, що ґрунтується на базі комплексного функціонально-структурного аналізу та передбачає застосування загальновідомих методів науки, удосконалених та пристосованих до цілі дослідження.

За твердженням П.А. Солобая метою методології є *"поєднання наукових принципів та методів з науковою діяльністю в чітку послідовну систему"* [50, с. 95]. З даного твердження можемо говорити про системний характер методології. Тому, у відповідності зі сформованою метою дослідження, для вирішення даних завдань пропонується застосування методики, що ґрунтується на системному підході, сутність якого полягає в реалізації загальної теорії систем. Згідно даної теорії кожен об'єкт дослідження розглядається в якості складної цілісної системи зі своїми взаємозалежними елементами та зв'язками між ними. Даний підхід ґрунтується на таких основних положеннях:

- *цілісність*, що полягає у розумінні системи як єдиного цілого і водночас як підсистеми вищих рівнів;
- *структуризація*, що передбачає аналіз елементів системи і їх взаємозв'язків в межах відповідної організаційної структури;
- *ієрархічність*, що передбачає розгляд кількох елементів, що сформовані на основі підпорядкування нижчого рівня вищому;
- *системність*, тобто властивість об'єкта володіти всіма ознаками системи [50].

Ліпуга Р.М., досліджуючи православні храми Південно-Західної України, застосовує системний підхід та виокремлює в ньому кілька аспектів (рис.2.2.1):

- *компонентний* - вивчення складу системи з виокремленням компонентів, взаємодія яких забезпечує цілісність системи;
- *структурний* - передбачає вивчення внутрішніх зв'язків елементів системи та виявлення їх функцій;



Рис. 2.2.1.

Аспекти системного підходу (за П.А. Солобасм)

- *функціональний* - дослідження функціональної організації;
- *комунікаційний* - характеризує вивчення системи у взаємодії з довкіллям
- *процесуальний* - розглядає розвиток системи в часі, її зміни та можливі перспективи розвитку [73, с.83].

Системний підхід дозволяє аналізувати духовно-реколекційний центр як цілісну систему з її взаємозалежними та взаємопов'язаними компонентами (функціональне планування, об'ємно-просторове та художньо-стилістичне вирішення) та зв'язками між ними. Кожна складова ДРЦ досліджується у її взаємодії з іншими елементами з метою виявлення особливих властивостей та впливу окремих його частин на досліджуваній об'єкт в цілому.

Методика дослідження архітектурної організації духовно-реколекційних центрів передбачає послідовне виконання наступних *етапів* (рис.2.2.3):

1. Узагальнення стану наукового дослідження та практики проектування досліджуваних об'єктів. Визначення проблеми та обґрунтування її актуальності.
2. Визначення завдань, напрямів та етапів дослідження архітектурної організації ДРЦ і формування методологічного апарату.
3. Дослідження еволюції ДРЦ, існуючого стану мережі сакральних об'єктів, їх типології та принципів організації у світі та в Україні.
4. Обробка інформації та висунення наукової гіпотези.
5. Підведення підсумків та оцінка результатів дослідження. Побудова моделей архітектурно-планувальної структури досліджуваного об'єкту.
6. Формування методичних рекомендацій щодо архітектурної, містобудівної й художньо-композиційної організації ДРЦ УГКЦ на теренах України.

У дослідженні, на кожному його етапі, застосовуються як загальнонаукові, так і спеціалізовані архітектурно-містобудівні методи, які у сукупності формують методологічну основу дослідження (рис. 2.2.2).

Загальнонауковий методичний апарат на різних етапах дослідження передбачає використання двох рівнів пізнання - *теоретичного та емпіричного*, а також застосування *спеціалізованих* архітектурних методів дослідження.

В дослідженні використано наступні *емпіричні* методи:

- натурне обстеження існуючого стану об'єктів (обміри, фотофіксація);
- віртуальне спостереження;
- соціологічне опитування (анкетування, інтерв'ю);
- метод експертних оцінок;

Серед *теоретичних методів*:

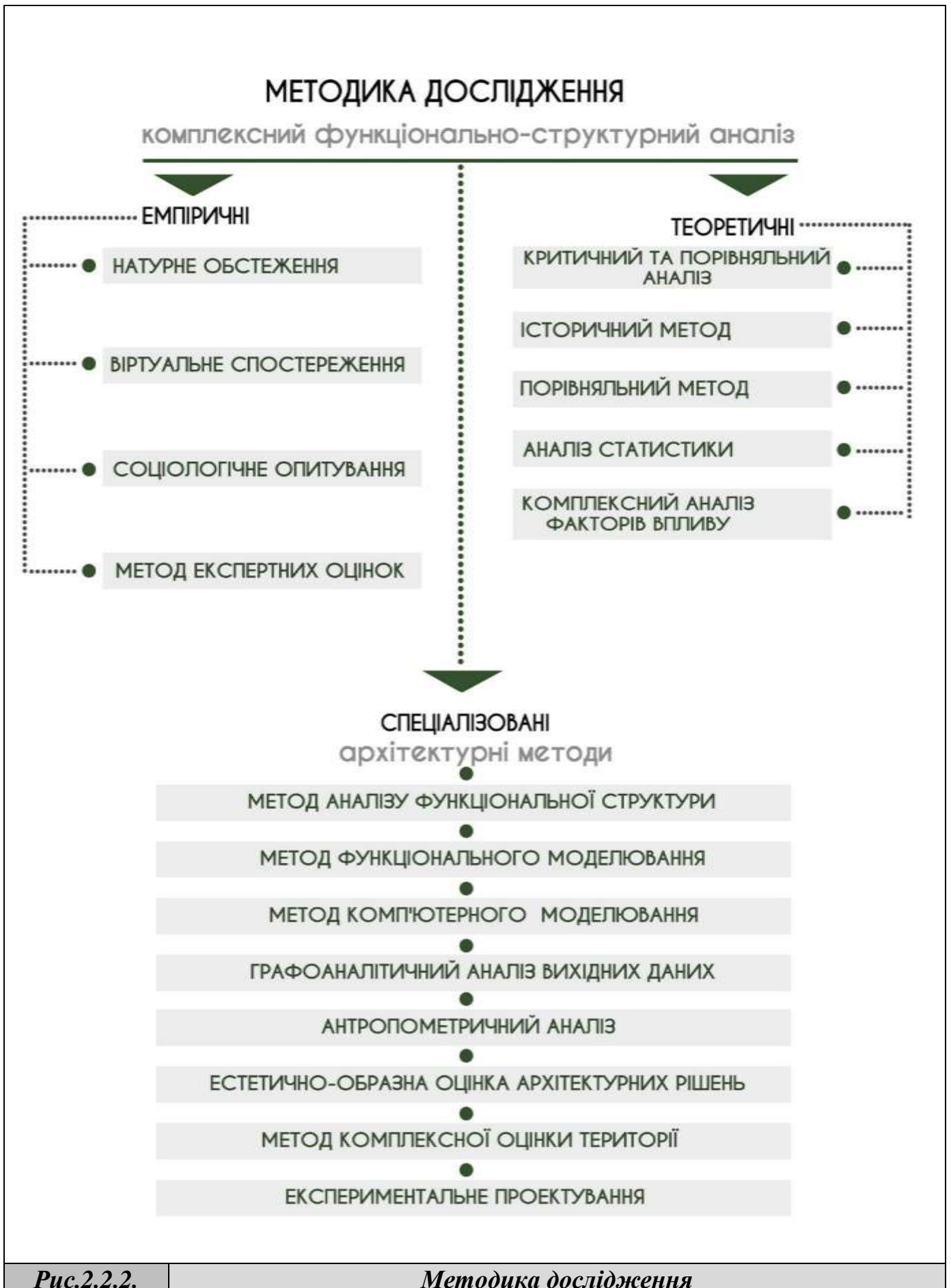
- метод критичного та порівняльного аналізу науково-методичних джерел, світового й вітчизняного досвіду проектування ДРЦ;
- історичний метод;
- порівняльний метод;
- аналіз статистики;
- комплексний аналіз факторів впливу;
- систематизація.

Серед *спеціалізованих архітектурних методів* дослідження в роботі використано (рис. 2.2.6):

- метод аналізу функціональної структури;
- метод функціонального моделювання;
- метод комп'ютерного моделювання;
- графоаналітичний аналіз вихідних даних;
- антропометричний аналіз;
- метод комплексної оцінки території;
- естетично-образна оцінка архітектурних рішень;
- експериментальне проектування.

Дані методи відносяться до вторинної групи методів та передбачають аналіз та обробку зібраних даних.

1. На початковому етапі дослідження застосовано метод *критичного й порівняльного аналізу науково-методичних джерел*, що знайшов своє відображення у першому розділі дослідження, в якому наведений та систематизований контент-аналіз близько 160 наукових праць українських і закордонних науковців з різних галузей знань, які безпосередньо чи дотично висвітлювали процес формування ДРЦ в Україні й світі. Окрім наукових публікацій та інтернет-джерел з досліджуваної



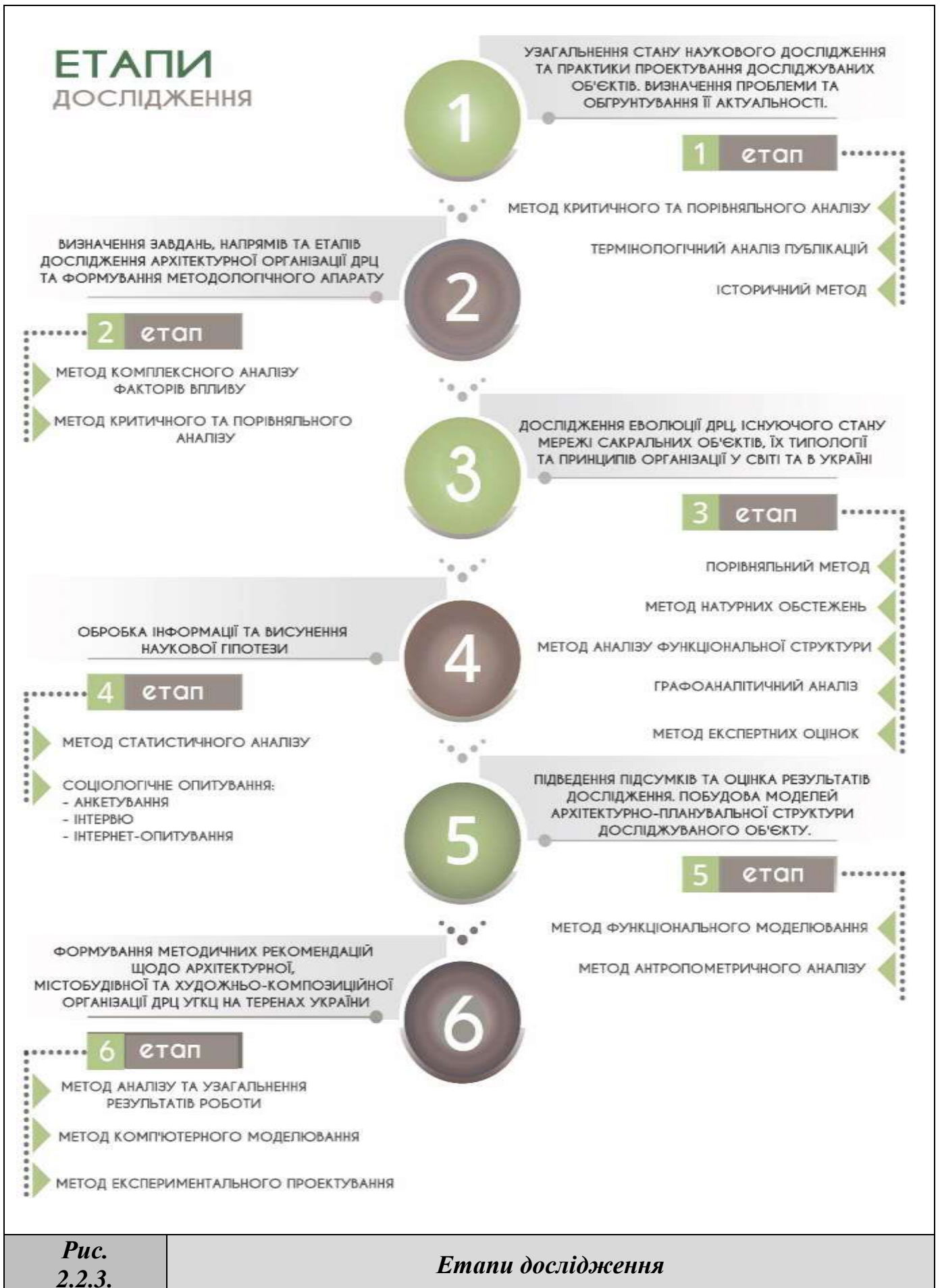


Рис.
2.2.3.

Етапи дослідження

тематики, до уваги брались нормативно-правові документи, архівні й проектні матеріали архітекторів, які працювали у цій сфері. На даному етапі, у зв'язку з розбіжностями у трактуваннях певних визначень і термінів, виникла необхідність у *термінологічному аналізі* наукових публікацій з метою уточнення наукових понять і термінів та виведення відповідного термінологічного апарату.

Історичний метод, що ґрунтується на аналізі історичних та архівних матеріалів, дозволив проаналізувати еволюційні процеси появи ДРЦ на теренах України й виявити етапи їх формотворення, переваги та недоліки. Даний метод зумовив формування наукової гіпотези щодо перспективи подальшого формування і розвитку духовно-реколекційних центрів на теренах України.

2. Другий етап дослідження передбачає застосування аналогічних методів, що в комплексі дозволяють сформулювати мету, завдання та етапність дослідження згідно сформульованої проблеми. На даному етапі важливим є застосування *методу комплексного аналізу факторів впливу*, що дозволяє виявити вплив функціонально-технологічних аспектів і сукупності релігійно-духовних, містобудівних, соціально-демографічних, економічних, історико-культурних, природно-кліматичних та інших чинників на архітектурно-планувальні рішення досліджуваного об'єкту.

3. На третьому етапі дослідження *аналіз світової та вітчизняної практики* проектування закладів даного типу дозволив провести комплексний аналіз факторів, що зумовлюють їх формування, виявити основні тенденції проектування таких закладів і вивести основні техніко-економічні показники. Зіставлення планувальної структури зарубіжних і вітчизняних зразків ДРЦ дало змогу виокремити перелік функціональних груп приміщень, які складають основу їх проектування, а також визначити домінантність сакрального ядра й підпорядкованість інших функціональних зон.

Порівняльний метод дозволив прокласифікувати духовно-реколекційні центри за різними групами критеріїв, виявити їх спільні та відмінні риси.

Методом натурних обстежень проаналізовано існуючий стан і характер функціонування реколекційних, паломницьких і парафіяльних центрів Західної України, а також територій, що володіють потенціалом для розвитку ДРЦ.

Проведено фотофіксацію, обміри, вивчення проектної документації 10 об'єктів та їх візуальну оцінку протягом 2015-2017 рр. За допомогою *віртуального обстеження* (програма Google Earth) здійснено віртуальний огляд ДРЦ на території України та закордоном. В результаті даного методу виявлено основні варіанти розташування ДРЦ у межах населених пунктів, їх об'ємно-планувальні риси, художньо-композиційні та конструктивні рішення. Комплексне дослідження нормативних вимог за допомогою *натурного обстеження* у поєднанні з методом експертних оцінок дозволило визначити, що більша частина існуючих будівель ДРЦ на території України не відповідають нормативним і функціонально-технологічним вимогам, позбавлені функціонального різноманіття, є морально та фізично застарілими.

Метод аналізу функціональної структури допоміг виявити основні структурно-функціональні елементи закладів даного типу, їх параметри та особливості з метою виведення основного переліку приміщень ДРЦ, їх параметрів.

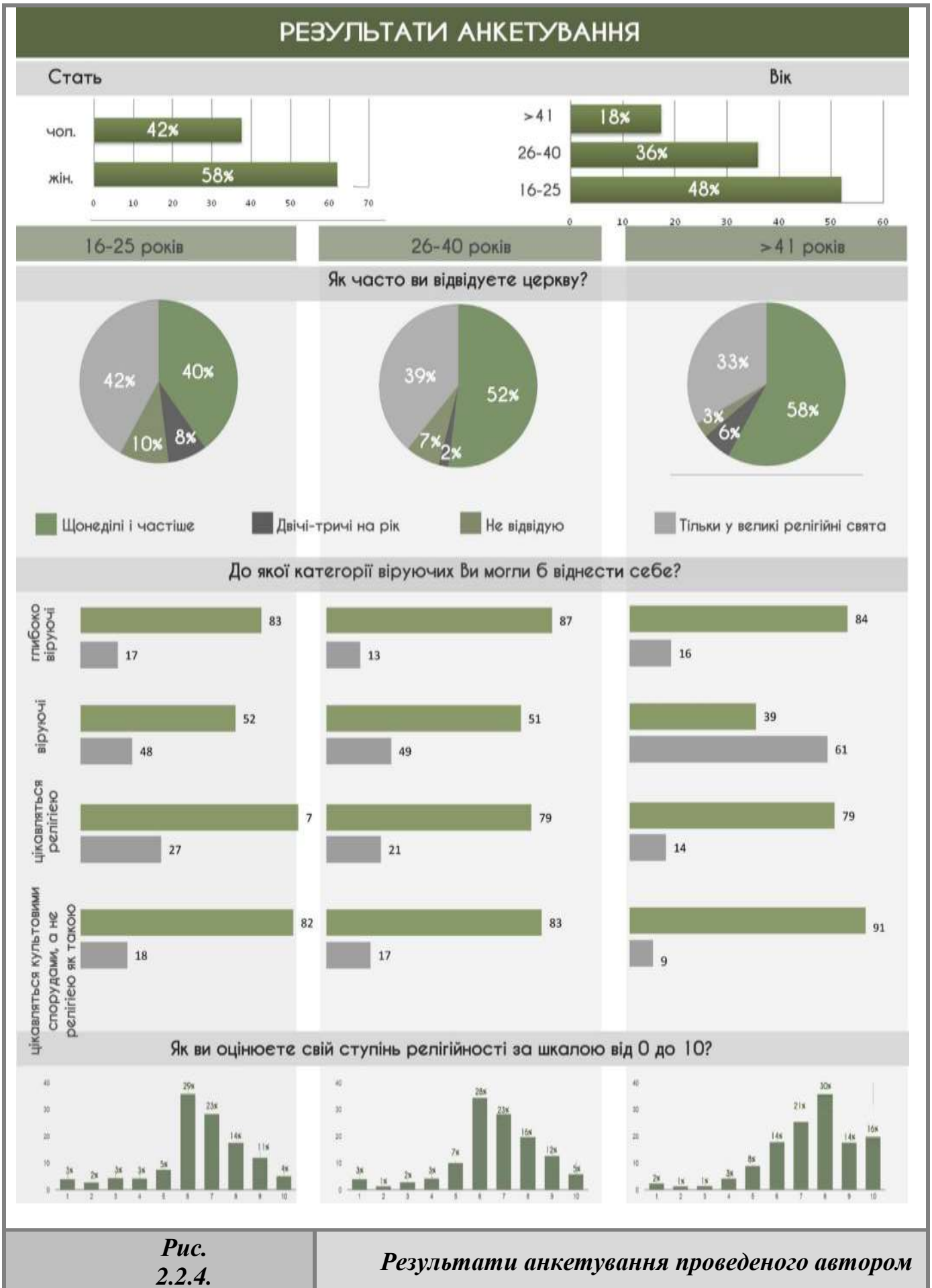
За допомогою *графоаналітичного аналізу* встановлено функціональний склад, інженерно-технічні, конструктивні та художні особливості та закономірності формування духовно-реколекційних центрів, а також, на основі аналізу їхньої структури створено структурну модель споруди.

Метод експертних оцінок (експертами виступили представники духовенства) дозволив проаналізувати існуючі заклади, що виконують функції духовно-реколекційних центрів, провести їх оцінку на відповідність вимогам духовенства та богопосвячених осіб. За словами експертів, проаналізовані центри не пристосовані до повноцінної реалізації усіх функцій Церкви й не враховують специфіки тих процесів (реколекції, катехизації, духовне дозвілля та відпочинок), що зосереджуються в них. *Інтерв'ю* зі священниками, монахами, монахинями, а також практикуючими парафіянами дозволили підтвердити отримані результати та дійти до висновку, що існуючий стан закладів духовно-реколекційного призначення потребує суттєвого реформування і вдосконалення.

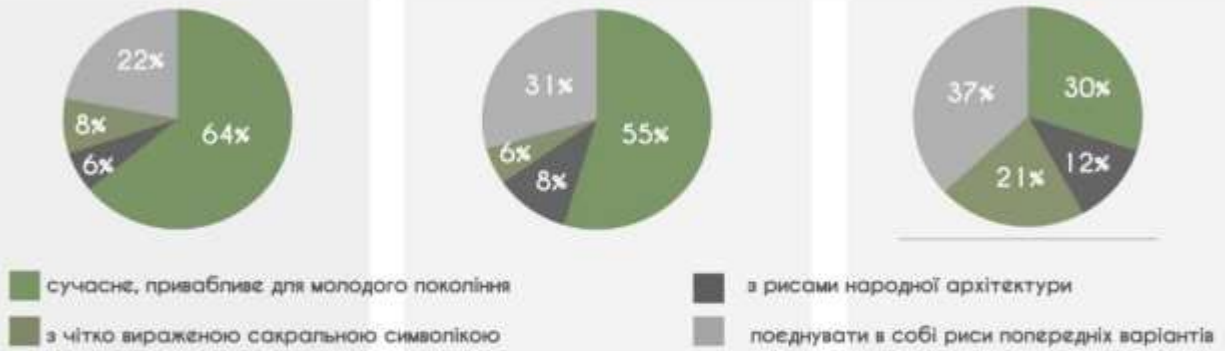
4. На четвертому етапі дослідження *метод статистичного аналізу* дозволив проаналізувати рівень релігійності українців і систематизувати кількісні показники сакральних об'єктів на території України, їх розподіл по регіонах, розташування у

містах і сільських місцевостях, класифікацію та відвідуваність, що допоможе оцінити сучасний стан мережі сакральних об'єктів і виявити найбільш перспективні місця для спорудження ДРЦ УГКЦ. Як свідчить статистика, відвідуваність релігійних установ за останнє десятиліття суттєво зросла, як і загальний рівень релігійності українського населення, що вкотре підтверджує актуальність даного дослідження. За допомогою даного методу також виявлено основні групи контингенту відвідувачів - глибоко-віруючі (духовенство, практикуючі парафіяни, паломники) та туристи.

У рамках дослідження було проведено *анкетування*, та інтернет-опитування за допомогою додатка Google Форма, що ставили за мету визначити необхідність формування духовно-реколекційних центрів на теренах Прикарпаття, вподобання і потреби потенційних відвідувачів (рис.2.2.4, рис. 2.2.5). У соціологічному опитуванні взяло участь понад 250 осіб. Респондентами виступили жителі Прикарпаття віком від 16 до 65 років. Відповіді систематизовано за трьома віковими категоріями: 16-25 років, 26-40 років, 41-65 років. У процесі соціологічного дослідження було виявлено високий ступінь релігійності респондентів трьох вікових категорій та велике бажання долучатись до духовних джерел та брати активну участь у парафіяльному житті. Окрім того, метою опитування було довідатись думку потенційних відвідувачів щодо архітектурного вирішення ДРЦ та їхньої функціональної наповненості. На їхню думку, такий заклад повинен бути сучасним, візуально та функціонально привабливим, а також містити у собі чітко виражену сакральну символіку. Результати опитування у трьох вікових категоріях дещо відрізняються, зокрема у поглядах на архітектурне вирішення потенційного духовно-реколекційного центру. Група молоді (16-25 років) будівлю духовно-реколекційного центру малює в своїй уяві як сучасну, візуально привабливу з максимальним насиченням рекреаційно-дозвілдової функціональної програми. Натомість для старшої вікової категорії важливе максимальне підкреслення сакральної символіки та застосування рис регіональної архітектури у композиційно-образному вирішенні споруди.



Яке архітектурне вирішення, на Вашу думку найбільше підходить для духовно-реколекційного центру?



Чи були Ви коли-небудь у духовно-реколекційних центрах?



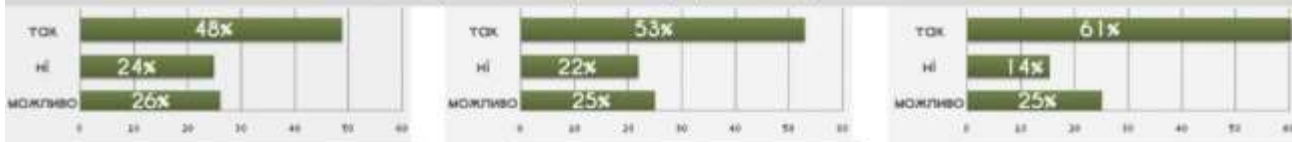
Чи брали Ви участь у духовних вправах (реколекціях)?



Чи вважаєте ви доцільним створення мережі духовно-реколекційних центрів по Україні?



Чи плануєте взяти участь у реклекціях?



Які приміщення та принади, на вашу думку, повинні бути у сучасному духовно-реколекційному центрі?

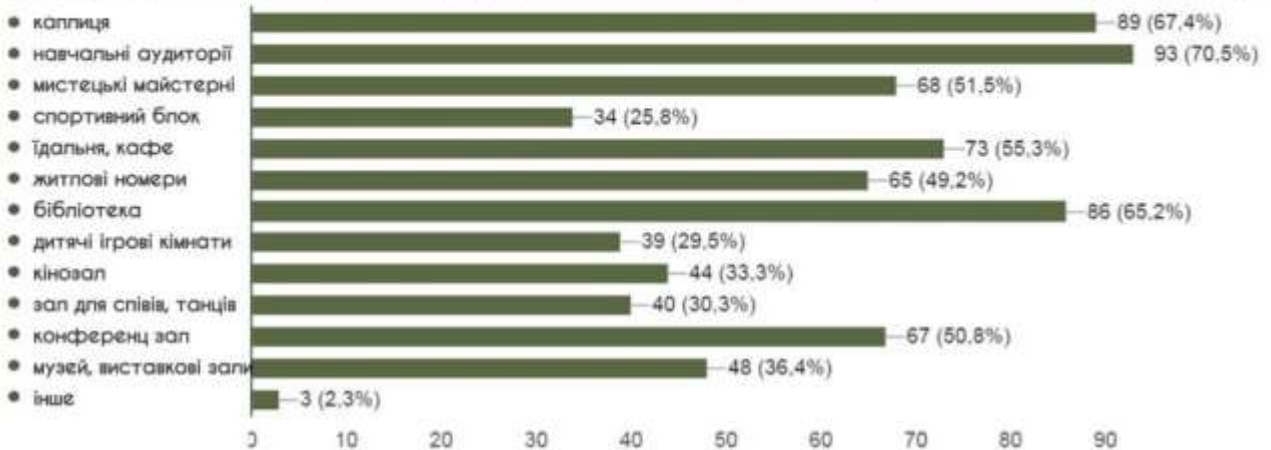
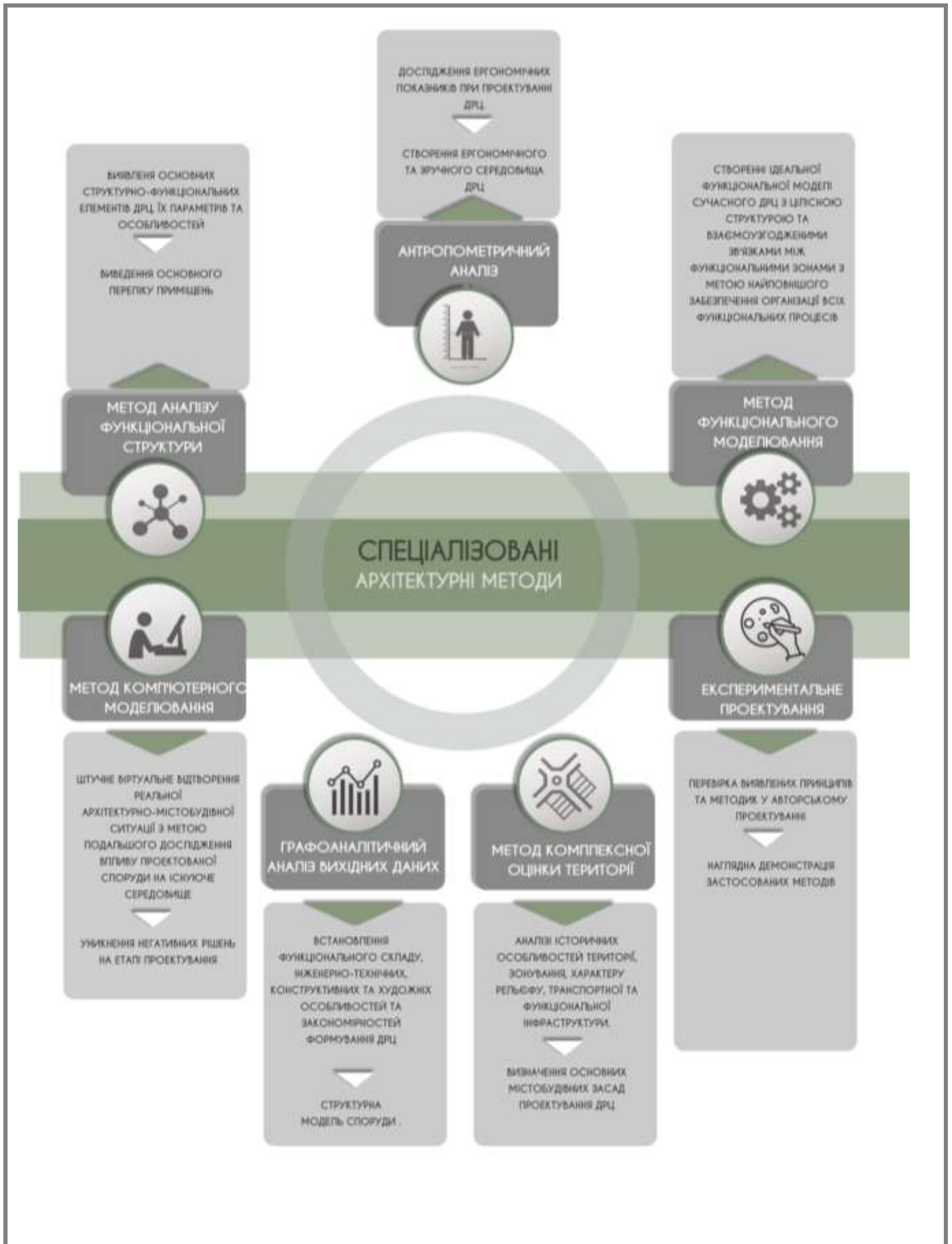


Рис. 2.2.5.

Результати анкетування проведеного автором



**Рис.
2.2.6.**

Спеціалізовані архітектурні методи дослідження

Як свідчать результати опитування досить невисока частка респондентів брали участь у реколекціях. Однак, позитивним є велике бажання представників усіх вікових категорій взяти участь у реколекціях та відвідати духовно-реколекційні центри. Більшість респондентів також підтримують ідею доцільності формування мережі даних споруд на теренах Прикарпаття та інших регіонів України.

Дане соціологічне опитування сприятиме розумінню психології потенційних відвідувачів ДРЦ та встановленню пріоритетності тих чи інших характеристик та особливостей закладів даного типу.

5. Побудова моделей архітектурно-планувальної структури досліджуваного об'єкту ілюструє результати дослідження. *Метод функціонального моделювання*, аналізуючи функціональне зонування досліджуваного об'єкту, допомагає у створенні ідеальної моделі сучасного ДРЦ з цілісною структурою і взаємоузгодженими зв'язками між функціональними зонами з метою найповнішого забезпечення організації всіх процесів. Модель архітектурно-планувальної структури досліджуваного об'єкту дає можливість проведення експериментів задля створення оптимального функціонально-планувального та композиційного рішення [50, с.239]. Даний метод виявив необхідність у застосуванні новітніх вдосконалень у функціональному зонуванні, зокрема введення додаткових універсальних зон багатофункціонального призначення і застосування гнучкого планування.

Метод антропометричного аналізу передбачає дослідження ергономічних показників при проектуванні ДРЦ. Особливу увагу варто приділити врахуванню вимог групи населення з обмеженими можливостями з метою створення ергономічного і зручного середовища.

6. На останньому етапі дослідження, за допомогою *методу аналізу та узагальнення результатів роботи* формуються рекомендації щодо архітектурно-планувальних, містобудівних і композиційних рішень досліджуваного об'єкту. Завдяки розвитку сучасних технологій значного поширення набуває *метод комп'ютерного моделювання*. Даний метод передбачає віртуальне відтворення реальної архітектурно-містобудівної ситуації з метою подальшого дослідження

впливу проектованої споруди на існуюче середовище та уникнення негативних рішень на етапі проектування.

На основі виконаних досліджень використано *метод експериментального проектування*. Виконано проектні пропозиції організації духовно-реколекційного центру в с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області, молодіжного духовно-реколекційного центру у с. Рибне Івано-Франківської області, парафіяльного катехитичного центру по вул. Чорновола у м. Івано-Франківську, які ілюструють отримані результати дослідження та підтверджують отримані висновки.

Застосовані у дослідженні методи є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими складовими єдиного цілого, що обумовлює необхідність їх комплексного застосування. Інтеграція зазначених методів забезпечила всебічне та ґрунтовне дослідження існуючого архітектурного середовища ДРЦ.

Застосування даної методики дослідження дозволило виявити нагальну потребу у розробці методичних рекомендацій і принципів проектування сучасних духовно-реколекційних центрів на теренах України. Наведена вище методика дозволила узагальнити результати дослідження, виявити закономірності розвитку й перспективні тенденції формування ДРЦ, а також сформулювати нові пропозиції для розвитку та подальшого вдосконалення архітектурних рішень у сфері дослідження. Окрім того, дослідження сприяє виявленню широкого спектру завдань архітектурного, містобудівного й художнього характеру, що стоять перед зодчими. Дані принципи та основні положення викладені у третьому розділі дисертації.

2.3 Методи оцінки впливу чинників на архітектурно-планувальні рішення духовно-реколекційних центрів УГКЦ

Як показує аналіз формування архітектури ДРЦ, існує ряд чинників, що визначають їх структуру, функціональну організацію та впливають на формування їх типології. Ці групи чинників є універсальними і визначальними для кожного типу будівель, і, залежно від певних умов, переважає вплив одних чи інших чинників. Зокрема архітектура ДРЦ піддається впливу культурно-географічних, природно-кліматичних, екологічних, соціально-демографічних, економічних, канонічних, містобудівних, архітектурно-планувальних, інженерно-геологічних, архітектурно-художніх і конструктивних чинників (рис. 2.3.1).

У процесі проектування всі групи чинників перебувають у тісному взаємозв'язку, а також не тільки визначають формування об'єкта, але і взаємно впливають один на одного. Структуру взаємозалежних чинників, пропонується розглядати як інструмент розробки архітектурно-проектного рішення об'єкта, тобто як методологічну схему.

Важливу роль для архітектурної організації ДРЦ, їх функціонального планування, зовнішнього і внутрішнього опорядження відіграє *канонічний* чинник, що передбачає дотримання канонів і церковних правил при проектуванні. Вплив даного чинника є першочерговим при формуванні сакрального ядра - каплиці чи молитовного залу, і знаходить своє вираження у конструктивному, архітектурно-планувальному, композиційному та художньо-стилістичному вирішенні всієї будівлі ДРЦ.

Культурно-географічний чинник накладає суттєвий відбиток на архітектурно-композиційні вирішення ДРЦ. Історія, культурні традиції та етнічна приналежність тієї чи іншої території не може залишатись осторонь при проектуванні будь-якого об'єкту. Навіть на сучасному етапі розвитку архітектурної думки існує безліч яскравих прикладів створення будівель з сучасними архітектурними рішеннями, які гармонійно переплітаються і контрастують з рисами регіоналізму та народної архітектури тієї чи іншої місцевості.

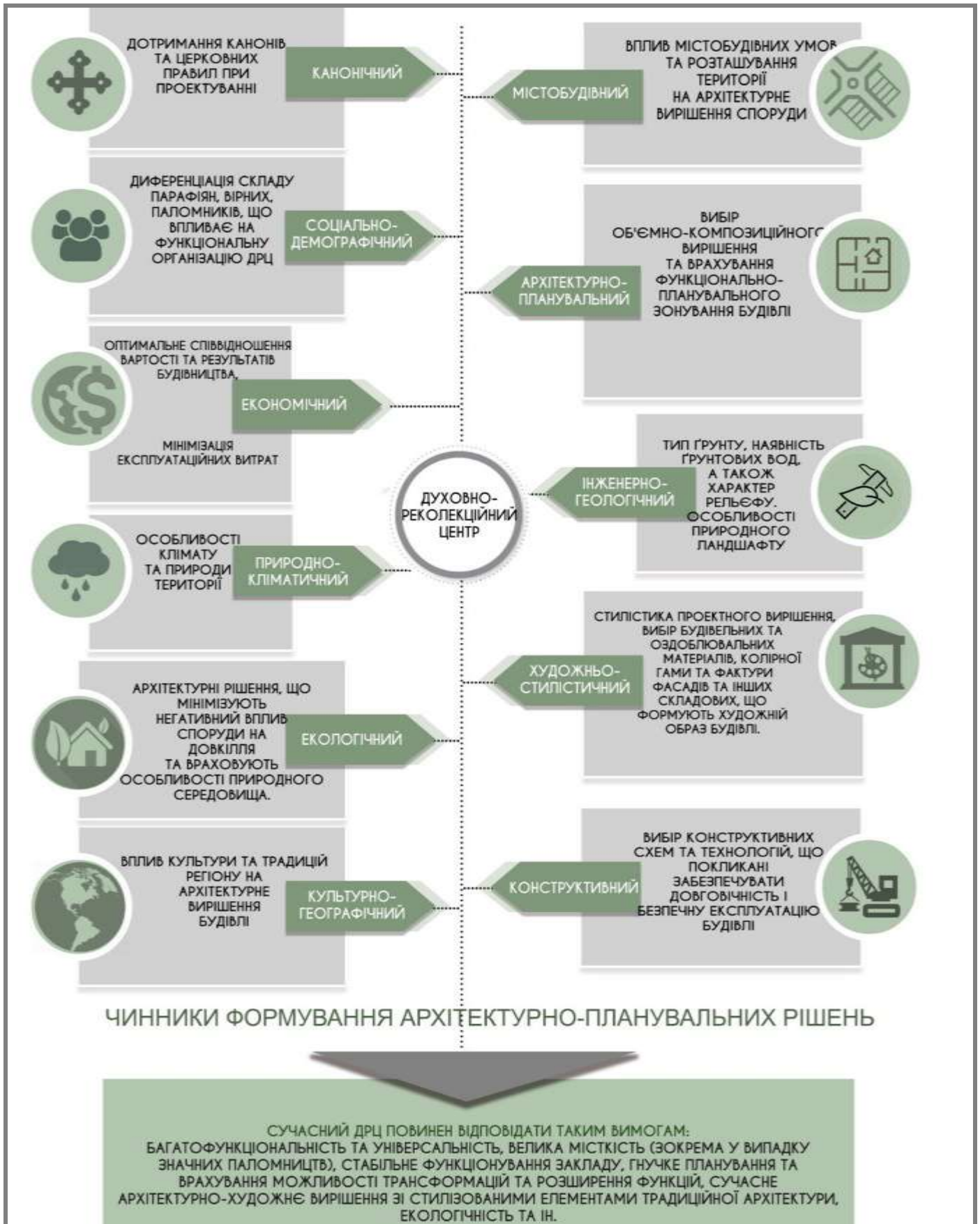


Рис. 2.3.1.

Чинники формування архітектурно-планувальних рішень духовно-реколекційних центрів (розроблено автором)

Такі зразки засвідчують прагнення архітекторів не лише йти в ногу з сучасними конструктивними і технологічними рішеннями, але й свято берегти та передавати нащадкам історію та традиції краю. Неймовірна багатогранність культури та традицій, багатий етнічний склад населення України надають архітекторам широкий спектр художніх прийомів та ідей для втілення їх у своїх проектах. Культурно-географічні чинники також впливають на вибір будівельних матеріалів та конструктивних рішень, типових для того чи іншого регіону.

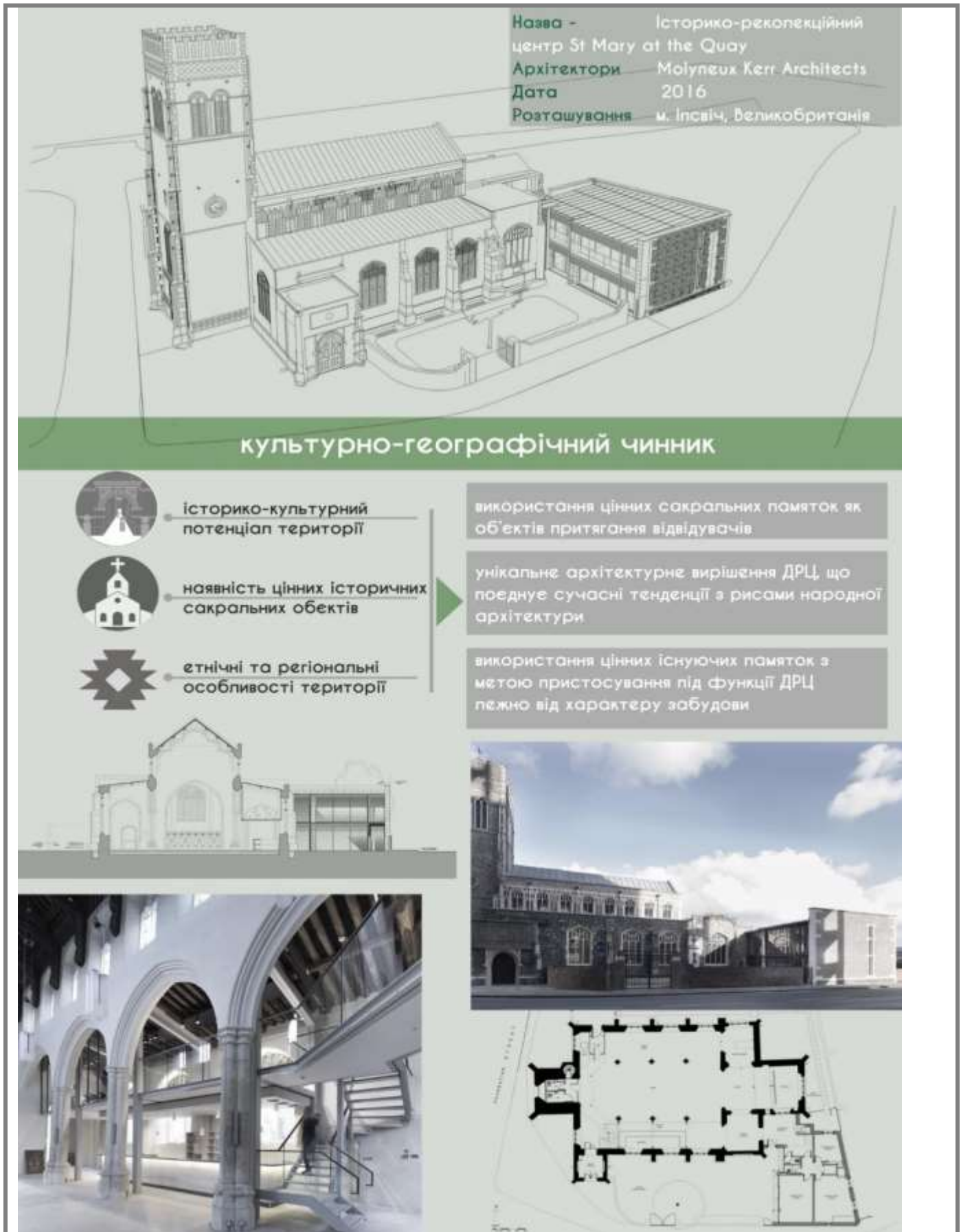
Окрім того, дана група факторів визначає планувальну структуру ДРЦ, їх багатофункціональність. Різні види прихramової діяльності (духовно-просвітницька, рекреаційна та інші) та врахування потреб парафій, що склались історично і збереглись до сьогодні, визначають необхідний набір і параметри приміщень ДРЦ.

Для наглядної демонстрації впливу даної групи чинників варто розглянути деякі зарубіжні зразки організації ДРЦ.

Особливої уваги заслуговує споруда центру St Mary at the Quay у Іпсвічі, Великобританія (рис. 2.3.2). Автори проекту - архітектурне бюро Molyneux Kerr Architects. Концепція проекту передбачала відновлення собору XV ст. та створення громадського простору у вигляді сучасної добудови до об'єму існуючого храму.

Містобудівний чинник відіграє не менш важливу роль (рис. 2.3.3). Архітектурно-планувальна організація ДРЦ значною мірою залежить від його розташування в існуючому контексті та по відношенню до сформованої забудови - в центральній частині населеного пункту, на межі чи поза його межею, поблизу пам'яток історії та архітектури, у рекреаційній парковій зоні чи в центрі житлових кварталів.

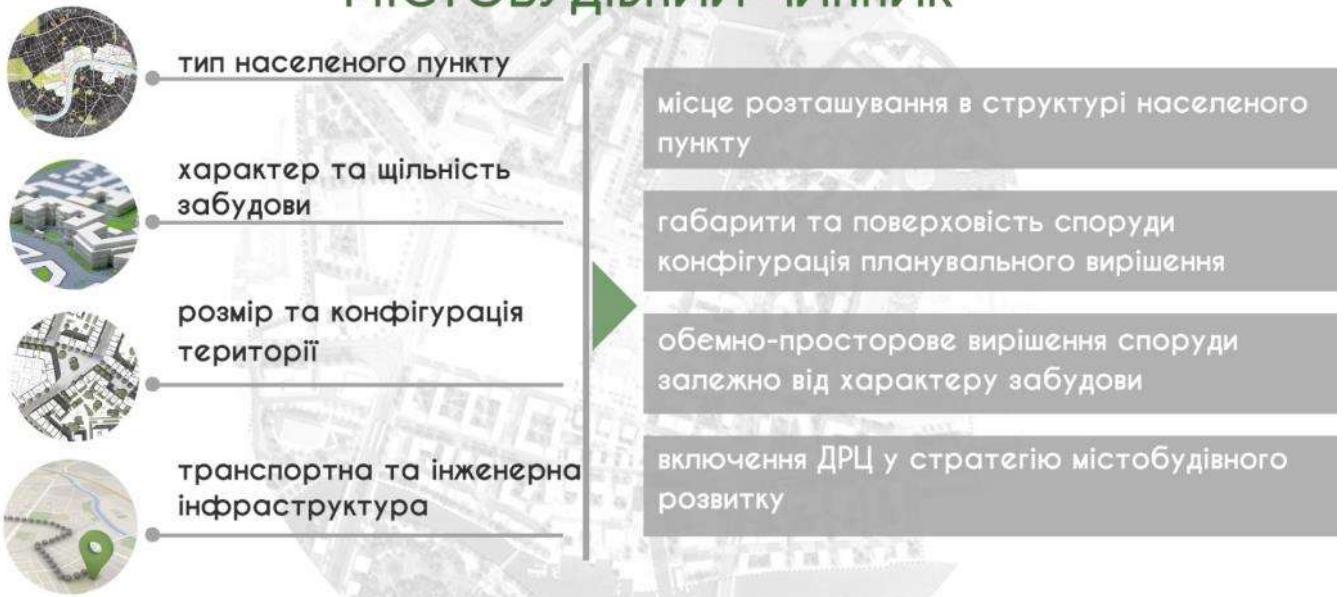
До прикладу, центральна міська забудова обумовлює більш компактні архітектурні форми і водночас, в даному випадку, важливо дотримуватись архітектурного стилю та гармонії з архітектурними ансамблями сусідніх споруд та вулиць. Щільна існуюча забудова також впливає на конфігурацію планувального вирішення споруди, її поверховість. Однак, головною проблемою при виборі центральних районів для спорудження ДРЦ є відсутність призначених для цього територій, оскільки, зазвичай, генеральні плани міст їх не передбачають.



**Рис.
2.3.2.**

Вплив культурно-географічного фактора на архітектурну організацію духовно-реколекційних центрів.

МІСТОБУДІВНИЙ ЧИННИК



ВПЛИВ ОБРАНОЇ ТЕРИТОРІЇ НА АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНЕ РІШЕННЯ ДРЦ



Рис.
2.3.3.

Вплив містобудівного фактора на архітектурну організацію духовно-реколекційних центрів. (розроблено автором)

Тому, вирішенню цих проблем сприяє більш раціональний вибір території для зведення ДРЦ.

Сучасні стратегії розвитку багатьох міст передбачають поліцентричну структуру, тобто утворення кількох нових громадських центрів, кожен з яких є перспективним для спорудження ДРЦ, які безперечно заслуговують на роль осередків культурно-духовного життя населення. Окрім того, практично кожен населений пункт володіє територіальним резервом для спорудження об'єктів різного призначення, прибережних рекреаційних зон. Особливої уваги заслуговує модернізація спальних районів та ревіталізація промислових зон. А зручну доступність до даних територій забезпечує розвинена мережа громадського транспорту [55]. А при виборі заміської території проблеми щільності забудови та обмежень щодо архітектурного вирішення будівлі зникають, однак на перше місце постає проблема транспортної доступності. Перспективними для спорудження ДРЦ є віддалені території монастирів, скитів, пам'яток сакральної архітектури, та паломницьких центрів. У даному випадку важливо забезпечити належну інфраструктуру та доступність до даних територій.

Отже, містобудівний чинник є визначальним при формуванні та розвитку мережі ДРЦ та їх розташування в структурі міста, що залежить від кількох важливих передумов - типу населеного пункту, його планувальної структури, щільності та демографічного складу населення [49].

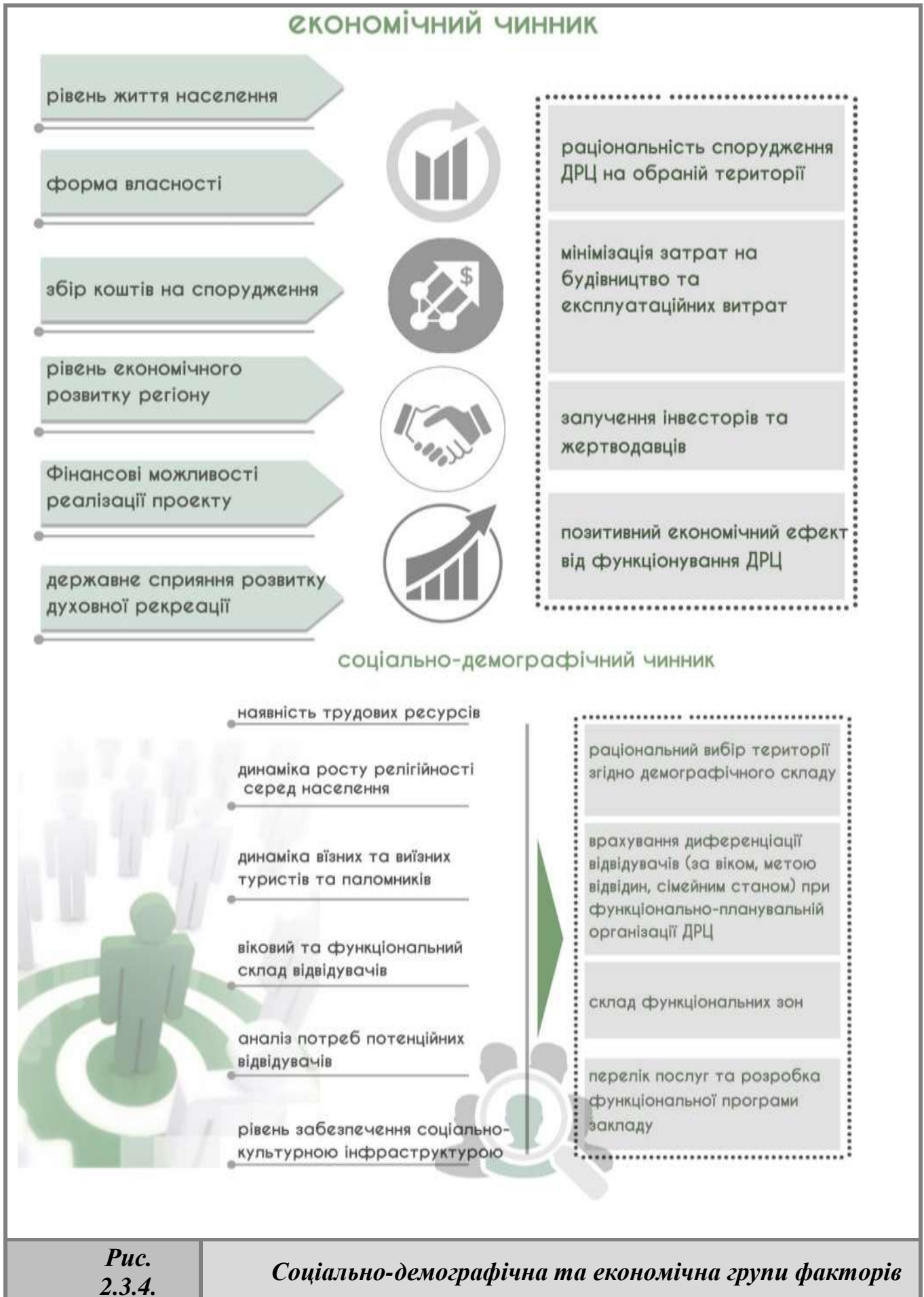
Група *соціально-демографічних* чинників при формуванні ДРЦ зумовлюється тенденцією до росту частки населення, що визнає себе віруючими. Окрім того швидкі та виснажливі ритми сучасного життя, проблеми деморалізованого суспільства спричинили потребу населення у пошуках нових духовних видів дозвілля та рекреації (рис. 2.3.4).

ДРЦ володіють неоціненним потенціалом стати важливими осередками духовного очищення, відновлення працездатності, доброго християнського виховання й дозвілля. Увесь спектр соціальних послуг, які надають ДРЦ (дозвілля молоді, допомога неблагополучним сім'ям, духовні реколекції, просвітництво, здорова християнська рекреація, спілкування з однодумцями) допоможе заповнити

той духовно-моральний вакуум, що утворився у сучасному суспільстві [33, с. 373].

Демографічна складова цієї групи чинників проявляється у диференціації складу парафіян, вірних, паломників, що впливає на функціональну організацію ДРЦ, зокрема на розподіл приміщень по вікових (діти, дорослі, особи літнього віку), статевих (жінки, чоловіки) критеріях. Окрім того, при формуванні відповідних архітектурно-планувальних рішень ДРЦ важливо враховувати ступінь релігійності населення та цілі їхнього перебування у закладах даного типу (освіта, дозвілля, духовний відпочинок, зцілення й інші). Тому, ставлячи за мету забезпечити комфортне перебування та максимально задовольнити весь спектр потреб відвідувачів усіх вікових та соціальних прошарків, а також враховуючи стрімку динаміку релігійного життя населення, важливим завданням є передбачити універсальність ДРЦ, можливість їхнього розширення чи трансформації. Такий підхід у проектуванні забезпечить створення оптимального простору для реалізації усієї багатогранності соціальної діяльності релігійних центрів, парафій і монастирів, забезпечить стабільність у функціонуванні ДРЦ, що, відповідно, підвищить їхню рентабельність [33, с. 374].

Дана група чинників зумовлює наступну, не менш важливу, - групу *економічних* чинників (рис. 2.3.4). Економічні фактори розглядають фінансову сторону спорудження ДРЦ - оптимальне співвідношення вартості та результатів будівництва, мінімізація експлуатаційних витрат. На сьогодні особливо актуальною залишається проблема фінансування сакральних установ. У більшості випадків, за браком державного фінансування, єдиними інвесторами виступають парафіяни, паломники та благодійники. Тому, нестача в коштах для будівництва, відсутність державних програм з розвитку духовно-релігійних установ спричинює скуті архітектурні та стандартні конструктивні рішення, спрощені планування, економію на будматеріалах або ж відмову від спорудження закладів даного типу. Підтвердженням цьому є значний дефіцит ДРЦ УГКЦ в Україні. В той час, як зарубіжні зразки даних споруд вражають сучасними архітектурними рішеннями,



стильними фактурами, простором, ретельно продуманим функціональним плануванням, новітніми конструктивними прийомами та будматеріалами.

Отже, на сучасному етапі надважливою для Церкви є підтримка держави. Впровадження державних програм, спрямованих на розвиток духовно-реколекційної інфраструктури, залучення інвестицій сприятиме розвитку моральних цінностей, популяризації добрих християнських чеснот, милосердя, взаємоповаги, і, як результат, приведе до загального процвітання нації. А врахування сукупності економічних факторів дозволить досягнути оптимального поєднання раціональних функціонально-планувальних та архітектурно-композиційних рішень.

Особливості клімату та природи території для проектування визначають ще одну групу чинників - *природно-кліматичну* (рис. 2.3.5). Природні особливості регіону визначають різні варіанти використання ландшафту при проектуванні ДРЦ.

Наявність рельєфу, водних просторів та інших природних компонентів сприяє збагаченню і підкресленню архітектурних форм. А варіанти об'ємно-планувальних рішень, вибір будівельних матеріалів і конструкцій значною мірою залежать від кліматичних особливостей того чи іншого регіону. Адже стильові риси народної архітектури багатьох регіонів зумовлені саме особливостями клімату.

Кліматичні чинники зумовлюють врахування таких параметрів як інсоляційний режим території, кількість опадів, вітровий і температурно-вологісний режим, що відповідно впливає на форму й орієнтацію споруди, розмір світло-пропускних отворів, а також застосування відповідних архітектурних прийомів, на зразок внутрішніх дворів, літніх майданчиків, озелених терас, сонцезахисних пристроїв та озеленення, з метою забезпечення оптимальних умов функціонування й експлуатації будівлі.

Аналізуючи природно-кліматичні чинники варто розглянути *інженерно-геологічний чинник*, зокрема тип ґрунту, наявність ґрунтових вод, а також характер рельєфу території (рівнинний чи гірський), які також безпосередньо впливають на архітектурне та конструктивне вирішення будівлі (рис. 2.3.5).

природно-кліматичний чинник



інженерно-геологічний чинник

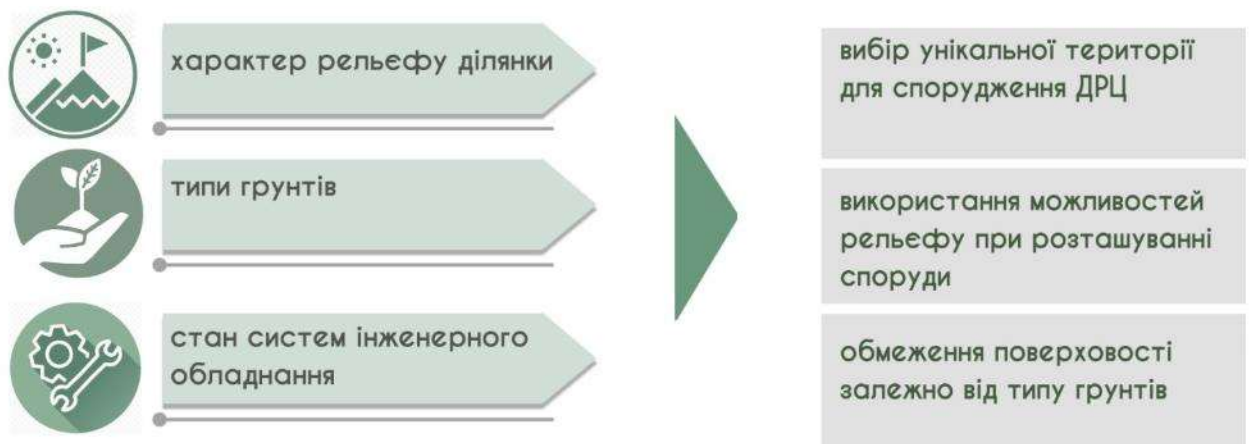


Рис.
2.3.5.

Природно-кліматичні та інженерно-геологічні чинники

Ландшафтна складова даної групи чиників передбачає поєднання архітектурних рішень з особливостями існуючого природного ландшафту. Характер природного ландшафту визначає вибір архітектурних форм. Рівнинний ландшафт забезпечує більш сприятливі умови для будівництва, але водночас вимагає від архітекторів цікавих архітектурних прийомів задля урізноманітнення існуючого оточення. Складні перепади рельєфу навпаки пропонують використовувати терасування, що гармонійно підкреслює його, а також дає можливість організувати привабливі рекреаційні зони. Вибір замиської території в оточенні природних ландшафтів сприяє архітектурним рішенням, що максимально грамоніюють з природним оточенням і доповнюють його.

Для наглядної ілюстрації варто розглянути архітектурну організацію паломницького центру в Роншані архітектора Ренцо П'яно (рис. 2.3.6). Ключовою ідеєю архітектурного рішення будівлі та території було максимальне збереження існуючого ландшафту. Будівлі монастиря і паломницького центру з одного боку скляні, що сприяє візуальному контакту з природою, а з протилежного занурюються в рельєф й обіймають пагорб довкола церкви [26, с.83].

Ще один зразок що заслуговує уваги - парафіяльний центр "Oasis" (x architekten, 2011), розташований у містечку Лінц в Австрії (рис. 2.2.6). Архітектурне вирішення пластикою форм повторює обриси горбистого ландшафту. У будівлі використані новітні конструктивні технології й екологічні будівельні матеріали.

На території України налічуються сотні природних нерукотворних сакральних об'єктів, які мають потенціал для спорудження ДРЦ поблизу них. Святі цілющі джерела, гроти, печери, сакральні скельні комплекси та священні гаї приваблюють споконвіків тисячі паломників і туристів. Тому будівлі ДРЦ в таких місцях повинні підкреслювати велич цих священних об'єктів.

В останні роки *екологічний* тренд проникнув в усі сфери життя та діяльності суспільства (рис. 2.3.7). Найяскравіше це проявляється в сучасній архітектурі і сакральне зодчество не є винятком. І це цілком закономірно, адже новітні "зелені" технології несуть у собі ідеї, напряду пов'язані з релігійним світосприйняттям - ідеї чистоти, гармонії, спорідненості з природою, створеною Творцем, і шанобливого

ставлення до природного середовища. Це проявляється у використанні природних екологічно чистих будівельних матеріалів, новітніх енергозберігаючих технологій, альтернативних джерел енергії та раціональних архітектурно-планувальних рішеннях. Завданням екологічного чинника є врахування навантаження, яке будівля спричиняє на екологічний баланс території, що зумовлює відповідні архітектурні рішення, які б мінімізували негативний вплив на довкілля та враховували особливості природного середовища.

Яскравим зразком екологічного підходу є монастир Божої Мудрості у містечку Медісон, штат Вісконсін, США, збудований у 2009 році. Будівля зведена виключно згідно з принципами екологічної архітектури. Монастир на 100% забезпечує себе відновлюваними джерелами енергії та відповідає найвищим стандартам еко-архітектури США (рис. 2.3.7).

Архітектурно-планувальні чинники передбачають вибір об'ємно-композиційного вирішення та врахування функціонально-планувального зонування будівлі. Що стосується останнього, то, у випадку з ДРЦ, при плануванні важливо враховувати велике різноманіття функцій та приміщень, що будуть зосереджені у закладі, передбачити зручний взаємозв'язок між ними. Вплив функціонально-планувального чинника полягає у необхідності забезпечення й оптимізації всіх функціональних процесів, у передбаченні появи нових, нетипових для даної будівлі, функцій, а також у формуванні зв'язків між функціональними групами приміщень.

Окрім того, основними складовими функціонально-планувального чинника є: організація зручного та компактного розташування основних і технічних груп приміщень, комунікації між ними, зв'язок будівлі із зовнішнім середовищем. Функціонально-планувальний чинник також обумовлює ефективне використання площі, раціональну організацію генерального плану, влаштування вертикальних і горизонтальних комунікацій.

Не менш важливе значення відводиться *архітектурно-художньому чиннику*, який, насамперед, залежить від ідейного задуму автора проекту. Даний чинник визначає стилістику проектного вирішення, підбір будівельних й оздоблювальних



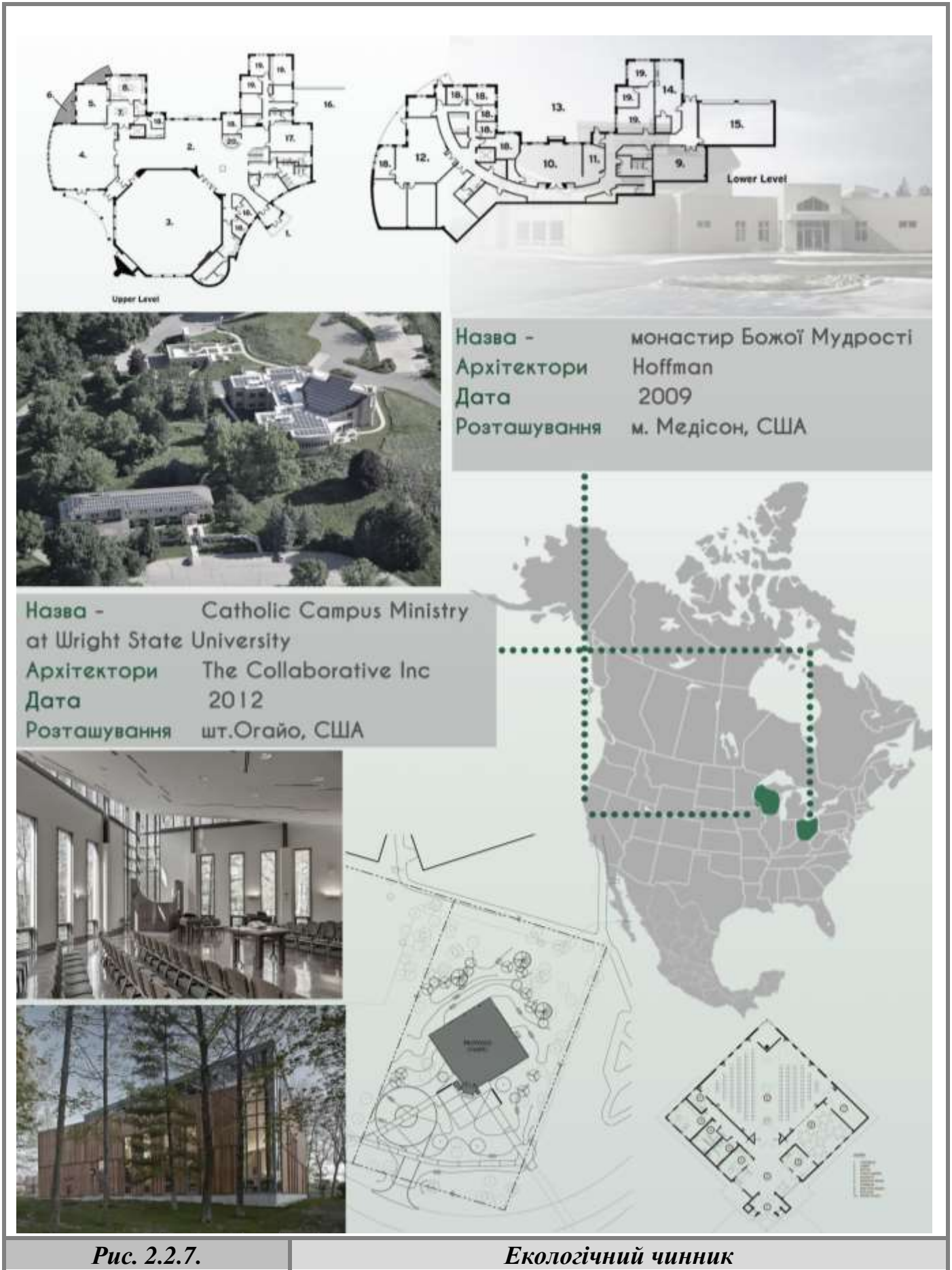


Рис. 2.2.7.

Екологічний чинник

матеріалів, колірну гаму й фактуру фасадів та інших складових, які формують художній образ будівлі. При виборі архітектурно-художнього вирішення та оздоблення фасадів важливо пам'ятати, що архітектура відіграє роль культурно естетичного чинника забудови території, тому важливо, щоб будівля гармоніювала з місцевим архітектурним колоритом і доповнювала його.

Останній, не менш важливий чинник формування архітектурно-планувальних рішень ДРЦ - *конструктивний*, який обумовлює вибір конструктивних схем і технологій, інженерно-технологічне обладнання (рис. 2.3.8). Вибір конструктивної схеми впливає здебільшого з творчого задуму архітектора, а також з інших чинників (економічного, природно-кліматичного, ландшафтного та ін.). Однак, буває, що обрана конструктивна схема навпаки визначає та формує образ усієї будівлі. Конструктивні рішення, окрім створення виразного архітектурного образу, покликані забезпечувати довговічність і безпечну експлуатацію будівлі.

У зв'язку з передбаченням можливості розширення функцій ДРЦ та гнучким плануванням, важливо щоб конструктивні рішення надавали можливості трансформації та перепланування будівлі. Споконвіків архітектура була пов'язаною та залежною від розвитку технологій, а для сакральних будівель, присвячених Богу, завжди обирались найдорожчі й найдовговічніші матеріали та конструкції. Сучасні конструктивні технології, величезний спектр будівельних матеріалів дозволяють втілювати найсміливіші ідеї зодчих.

Інженерно-технологічна складова даного чинника забезпечує комфортне перебування відвідувачів у закладах ДРЦ. Важливо передбачити новітні системи опалення та кондиціонування, вентиляції, пожежної безпеки, газо- і водопостачання, водовідведення, а також інтернет-мережу [55].

Аналізуючи вплив конструктивного чинника, слід підкреслити його прямий взаємозв'язок з екологічним чинником. Адже сучасні ДРЦ повинні слідувати екологічним тенденціям, тому важливо передбачити та застосувати конструктивні рішення, які б забезпечували енергоефективність будівель.

Аналіз наведених груп чинників дозволяє здійснити наступні висновки. Архітектурне проектування ДРЦ - складне та багатofакторне завдання, вирішення

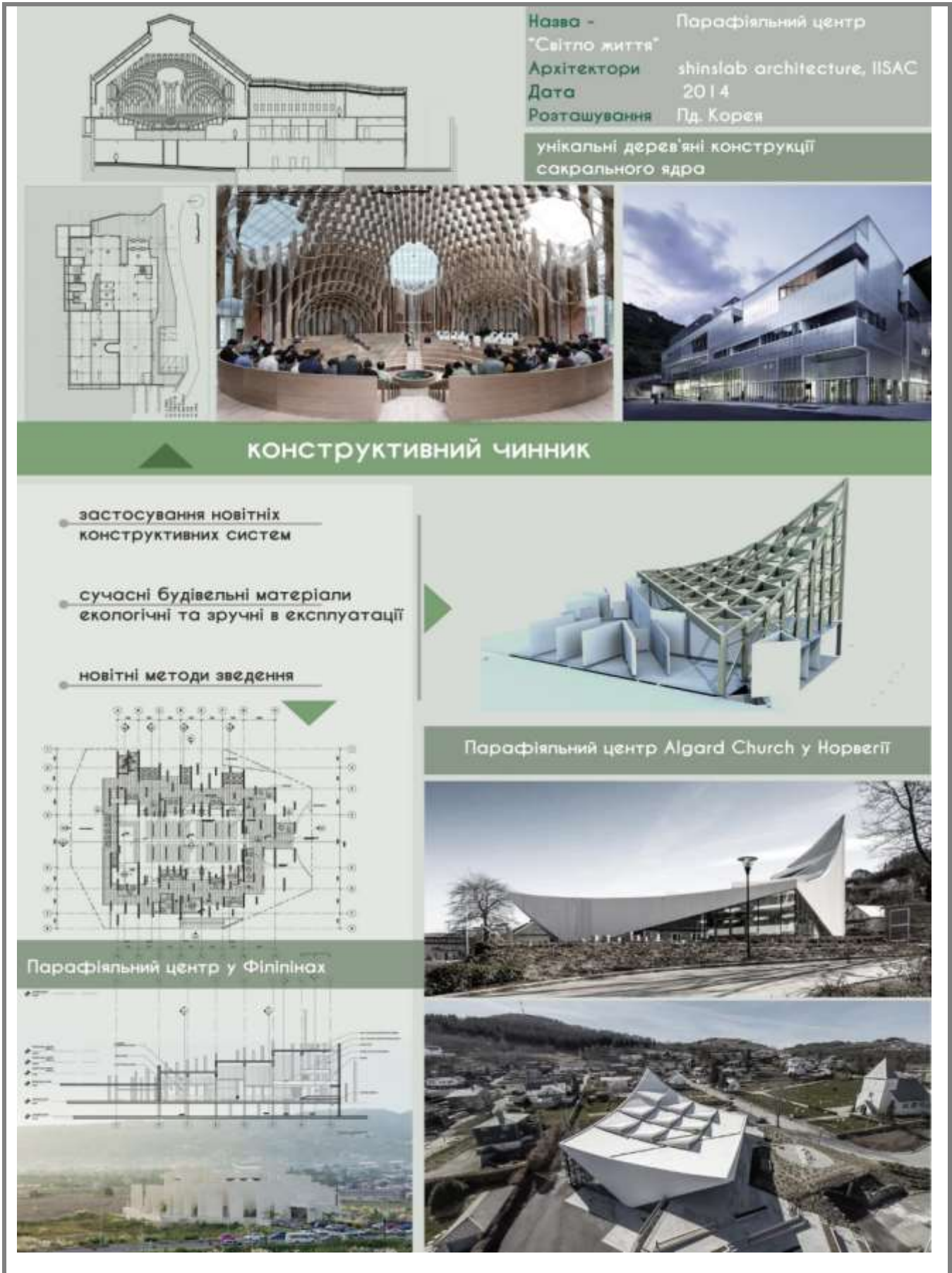


Рис. 2.2.8.

Конструктивний чинник

якого вимагає комплексного підходу. У процесі формування об'ємно-планувальних рішень важливо враховувати всі особливості проектованої території - як природно-кліматичні та ландшафтні, так і містобудівні, що обумовлює унікальність й індивідуальний підхід у кожному окремому випадку.

В процесі аналізу чинників, виявлено, що сучасний ДРЦ повинен відповідати таким вимогам: багатофункціональність та універсальність, стабільне функціонування закладу, гнучке планування і врахування можливості трансформацій та розширення функцій, сучасне архітектурно-художнє вирішення зі стилізованими елементами традиційної архітектури, екологічність та ін.

2.4. Класифікація духовно-реколекційних центрів.

У науковій літературі ретельна класифікація ДРЦ УГКЦ на разі не проводилась. Тому, з метою глибшого розуміння структурної організації ДРЦ і створення ґрунтовних рекомендацій щодо проектування закладів такого типу необхідно звести їх до конкретної класифікаційної системи.

Об'ємно-планувальну структуру ДРЦ і склад необхідних функціональних груп приміщень визначає ряд важливих критеріїв - типологія, функціональне призначення та пріоритетні напрямки діяльності, розміщення в структурі населеного пункту та довкілля, територіальна місткість даного об'єкта, його інфраструктура та тип об'єктів, що вплинули на вибір території (храм, монастир, цілюще джерело чи наявність Чудотворної ікони), містобудівні та архітектурні обмеження. Дані аспекти необхідно враховувати при проектуванні ДРЦ.

Аналітичний огляд сакральних будівель і комплексів різноманітного призначення дозволив виявити типологічні риси основних сакральних утворень, диференціюючи їх відповідно до визначених ознак [17, с.35]. Для формування класифікації ДРЦ був використаний як вітчизняний, так і закордонний досвід організації закладів такого типу.

Пропонується класифікація ДРЦ за наступними критеріями (рис. 2.4.1):

- розташування в структурі населеного пункту та по відношенню до існуючої забудови;
- композиційно-просторова схема;
- домінування функціональної зони;
- композиція сакрального ядра;
- місткість;
- режим експлуатації;
- тип існуючих сакральних ресурсів;
- контингент відвідувачів.

Усі критерії є визначальними при проектуванні і впливають на склад приміщень, функціональне зонування, об'ємно-планувальні схеми, місткість будівлі, можливість її трансформації.

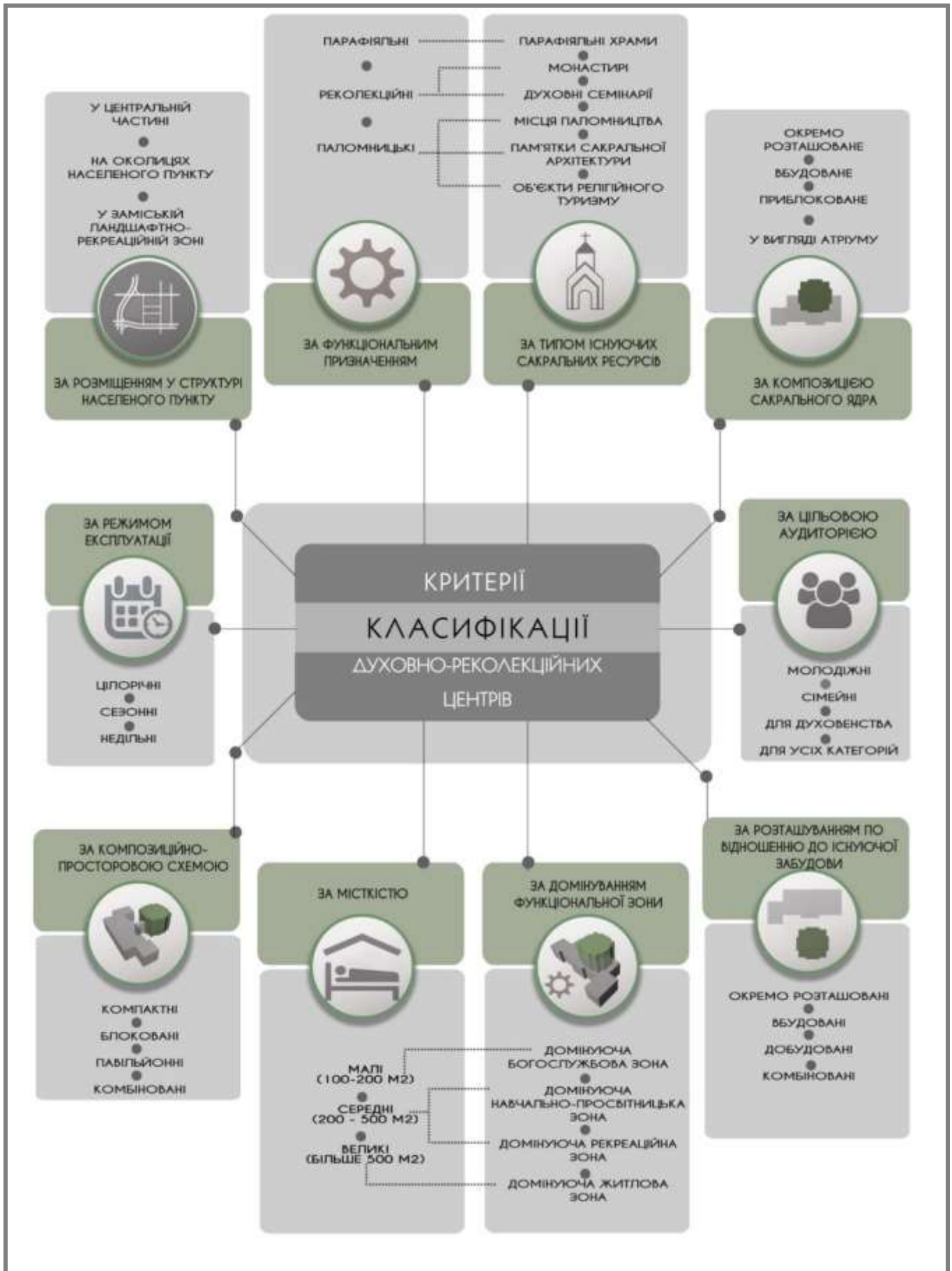
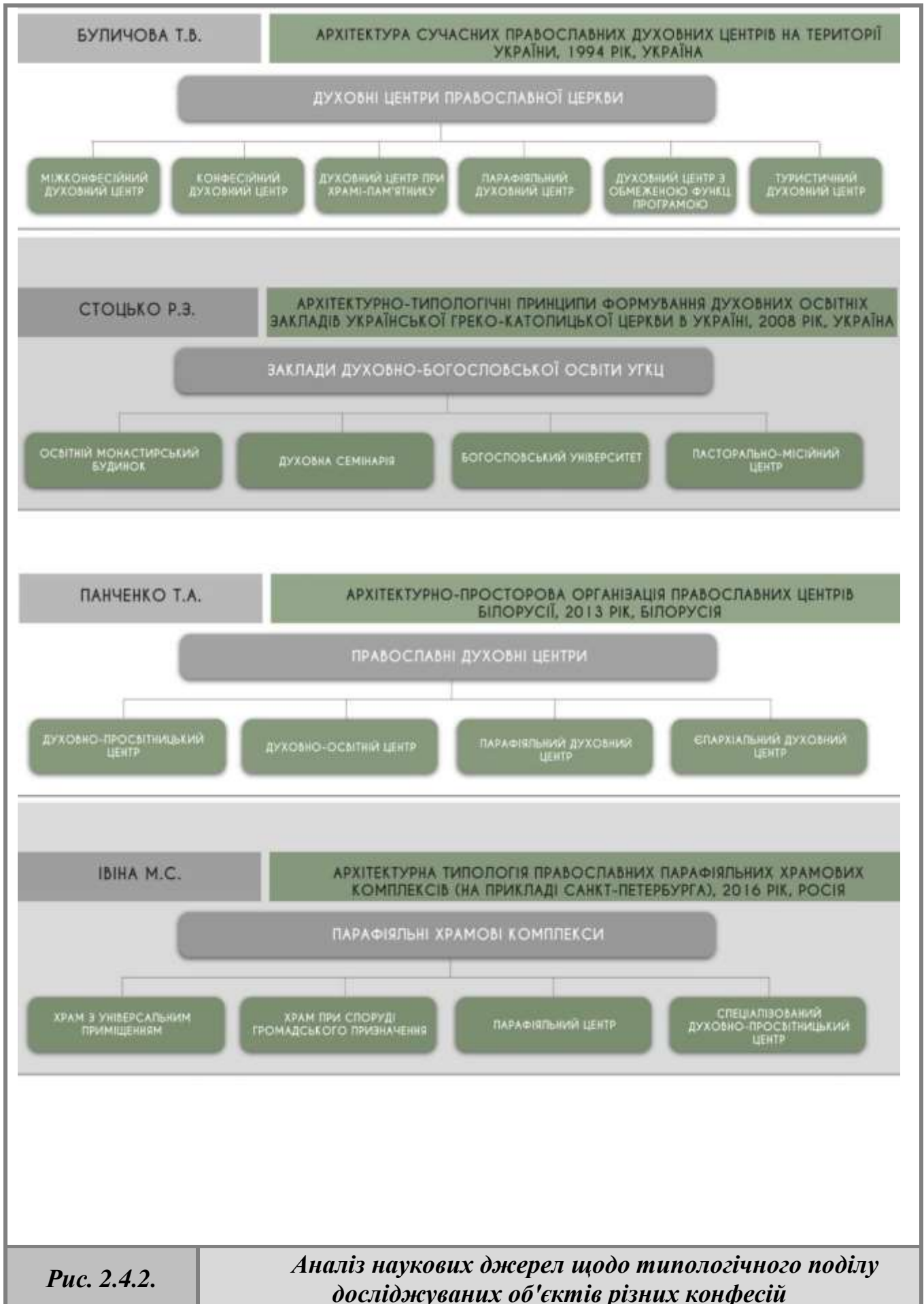


Рис. 2.4.1.

*Класифікація духовно-реколекційних центрів
(розроблено автором)*



Розширення соціальної діяльності Церкви зумовило появу нових архітектурних форм сакрального зодчества, які потребують диференціації за їх призначенням. На основі аналізу наукових досліджень, що ставили за мету класифікацію духовно-просвітницьких, реколекційних, парафіяльних центрів і монастирів різних конфесій, систематизовано варіанти типологічного поділу сакральних будівель, схожих за функціями до ДРЦ (рис. 2.4.2).

Від функціонального призначення ДРЦ значною мірою залежить його розташування у структурі населеного пункту, що зумовлює наступний класифікаційний поділ ДРЦ:

- в центральній частині населеного пункту;
- на його околицях;
- у заміській ландшафтно-рекреаційній зоні.

Аналіз існуючих закладів даного типу показує, що у центральних частинах міст зосереджуються переважно невеликі за розміром парафіяльні катехитичні та духовно-просвітницькі центри, стилістика й архітектурно-планувальне вирішення яких суттєво залежить від існуючої ситуації. А функціональне навантаження у таких центрах зосереджується переважно у більш вузьке коло функцій, зокрема у навчально-просвітницьку, благодійну та богослужбову функції.

Заміська територія, а також рекреаційна паркова зона дають значно більше можливостей і рішень для архітекторів при проектуванні духовно-реколекційних центрів. Будівлі в таких місцевостях зазвичай великі за розміром, харизматичні та оригінальні в архітектурних вирішеннях. Що стосується функціонального наповнення закладів ДРЦ у рекреаційних зонах, то тут домінує багатофункціональність (реколекційна, житлова, паломницька, дозвілєва, відпочинкова та інші функції).

За розміщенням у структурі існуючої забудови ДРЦ є переважно окремо розташованими, однак існують приклади добудови блоку реколекційних та навчально-просвітницьких приміщень до існуючого об'єму монастиря чи храму.

Важливим критерієм класифікації є *контингент відвідувачів (цільова аудиторія)*. Як свідчить світова практика проектування духовно-реколекційних

центрів, найпоширенішим типом є заклади розраховані на широкий контингент відвідувачів - від дітей до осіб літнього віку, для подружжя, чи представників духовенства. Однак, існують також заклади, функціональні програми яких спрямовані на конкретну категорію осіб (молодь, духовенство та ін.).

Місткість будівлі визначає містобудівну роль закладу та його вплив на трансформацію існуючого довкілля. За місткістю будівлі ДРЦ класифікують на [34, с. 38]:

- малої місткості (100-200 м²), розраховані на одночасне перебування до 20 осіб;
- середньої місткості (200 - 500 м²), розраховані на одночасне перебування до 50 осіб;
- великої місткості (більше 500 м²), розраховані на одночасне перебування більше 50 осіб.

Даний критерій класифікації залежить від кількох умов: параметрів приміщень і функціональних блоків, кількості функцій, зосереджених у будівлі та кількісних характеристик потоку майбутніх відвідувачів. Такий поділ здійснений на основі узагальнення світового та вітчизняного досвіду проектування ДРЦ. Слід зауважити, що об'єкти малої та середньої місткості з психологічної точки зору є більш комфортними для відвідувачів та учасників реколекцій, оскільки дають більше можливостей для усамітнення і духовного відпочинку. Окрім того, такі будівлі більш гармонійно зливаються з існуючим ландшафтом і їм легше надати індивідуальності та неповторності. Це підтверджується світовим досвідом проектування ДРЦ, де значної популярності набувають саме малі та середні об'єкти.

Аналіз світового досвіду свідчить про те, що до складу духовно-реколекційних центрів малої місткості окрім сакрального ядра (каплиці) входять приміщення універсального призначення, що, залежно від потреб відвідувачів, можуть набувати відповідних функцій (зал для зібрань парафіян, конференц зал, бенкетний зал для парафіяльних свят, лекторій, кінозал, дитяча ігрова кімната та ін.). Духовно-реколекційні центри середньої та великої місткості налічують значно ширший спектр функціональних зон. На відміну від закладів малої місткості, де домінуючим

за площею є сакральне ядро, у духовно-реколекційних центрах середньої та великої місткості значну площу займають приміщення навчально-просвітницької, рекреаційно-дозвіллевої та житлової зони. Отже ще одним критерієм класифікації можемо виокремити *домінування функціональної зони*:

- домінуюча богослужбова зона;
- домінуюча навчально-просвітницька зона;
- домінуюча рекреаційно-дозвіллева зона;
- домінуюча житлова зона.

За композиційно-просторовою схемою (рис. 2.3.4):

- централізовані (компактні) - всі групи приміщень знаходяться всередині одного об'єму, що розвивається в основному по вертикалі;
- блоковані - групи приміщень розосереджені по окремих блоках, що зв'язані між собою переходами;
- павільйонні - розташування груп приміщень в окремих спорудах на території, розвиток переважно по горизонталі;
- комбіновані - поєднання всіх схем [34, с. 39].

Тип композиційно-просторового рішення здебільшого залежить від усіх вище наведених параметрів - функціонального призначення, місткості, розташування у структурі населеного пункту. Наприклад, для малих та середніх ДРЦ в центральних частинах населених пунктів характерні компактні композиційно-просторові схеми, що зумовлюється високою щільністю забудови, а для великих об'ємів за межами міст та в рекреаційних зонах можливі також блоковані та павільйонні вирішення з відповідним розподілом функцій. Однак, у сучасній проектній практиці дуже часто зустрічається поєднання кількох композиційних рішень, тобто застосування комбінованих схем композиційно-просторової структури.

За методом будівництва ДРЦ виокремлюють:

- нові будівлі;
- пристосовані (реконструкція).



Рис. 2.3.4.

Класифікація духовно-реколекційних центрів за композиційно-просторовою схемою (розроблено автором)

Без сумніву, найбільш вдалим рішенням для духовно-реколекційних центрів є зведення нових будівель, оскільки тільки індивідуальне проектування дає можливість реалізувати все різноманіття складних процесів, що проходять в даних закладах. Однак, існує безліч випадків, коли нестача коштів на будівництво зумовлює використання вже існуючих та їхнє пристосування під нові функції, що не завжди дає найкращі результати. Зокрема, в Україні більшість соціально-культурних видів діяльності Церкви проходить у підвальних приміщеннях храмів чи монастирів, в будинках священиків чи підсобних приміщеннях, що потребують суттєвого технічного переоснащення та реконструкції. А тому особливу увагу варто приділити питанню реконструкції та модернізації існуючих споруд, їх функціонально-планувальній та об'ємно-композиційній організації з метою збереження їх від руйнації та наділення новими функціями. Шляхи реформування та оновлення існуючої бази матимуть позитивний економічний ефект, оскільки витрати на вдосконалення існуючого стану у більшості випадків менші за зведення нової будівлі, що особливо актуально для сьогоденної економічної ситуації в країні.

За режимом експлуатації ДРЦ бувають:

- цілорічні;
- сезонні;
- недільні.

Як показує досвід функціонування багатьох парафій, усі соціальні процеси при Церкві активізуються у неділю та свята, тому більшість таких закладів функціонують тільки один-два рази на тиждень. Сезонні ДРЦ - це переважно паломницькі центри, які діють у часі значних паломництв до тієї чи іншої святині, а також для організації молодіжних християнських таборів чи фестивалів. Однак, найнеобхіднішими для сучасного суспільства без сумніву є ДРЦ цілорічного функціонування, двері яких будуть завжди відчинені для відвідувачів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.

1. У розділі визначено ряд критеріїв, на яких базується дослідження архітектури духовно-реколекційних центрів: релігійно-духовні, паломницько-туристичні, економічні, соціально-психологічні, рекреаційно-дозвілєві.

2. Визначена загальна методика дослідження. Загальнонауковий методичний апарат на різних етапах дослідження передбачає використання двох рівнів пізнання - *теоретичного та емпіричного* і сформований на базі методу комплексного функціонально-структурного аналізу. Серед *спеціалізованих архітектурних методів* дослідження в роботі використано: метод аналізу функціональної структури; метод функціонального моделювання; метод комп'ютерного моделювання; графоаналітичний аналіз вихідних даних; антропометричний аналіз; метод комплексної оцінки території; естетично-образна оцінка архітектурних рішень; експериментальне проектування.

3. На основі проведених досліджень запропоновано методи виявлення впливу чинників на архітектурно-планувальні рішення ДРЦ УГКЦ. В якості основних чинників виокремлено: культурно-географічні, містобудівні, природно-кліматичні, ландшафтно-екологічні, соціально-економічні, архітектурно-планувальні, конструктивні. Аналіз наведених чинників дозволить архітекторам зрозуміти характер процесів, які необхідно врахувати з метою створення комфортного середовища для відвідувачів ДРЦ. Врахування виявлених чинників підвищить архітектурний та соціально-економічний ефект ДРЦ.

4. У процесі аналізу даних чинників, виявлено, що сучасний ДРЦ повинен відповідати таким вимогам: багатофункціональність та універсальність, стабільне функціонування закладу, гнучке планування і врахування можливості трансформацій та розширення функцій, сучасне архітектурно-художнє вирішення зі стилізованими елементами традиційної архітектури, екологічність та ін.

5. З метою глибшого розуміння структурної організації ДРЦ і створення ґрунтовних рекомендацій щодо проектування закладів даного типу, духовно-реколекційні центри, на основі використання як вітчизняного, так і закордонного досвіду, приведено до конкретної класифікаційної системи за критеріями:

функціональне призначення, композиція сакрального ядра, домінування функціональної зони, тип існуючих сакральних ресурсів, композиційно-просторова схема, місткість, розташування в структурі населеного пункту та по відношенню до існуючої забудови, спосіб зведення, режим експлуатації. Всі ці параметри є визначальними при проектуванні та впливають на склад приміщень, функціональне зонування, об'ємно-планувальні схеми та місткість будівлі, можливість її трансформації.

РОЗДІЛ III. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ УГКЦ

3.1. Номенклатура духовно-реколекційних центрів.

Духовно-реколекційні центри покликані забезпечити комфортне перебування і задовольнити весь спектр духовних і соціальних потреб широкого спектру відвідувачів - від глибоко віруючих паломників, практикуючих парафіян до туристів, релігієзнавців, що переслідують виключно пізнавальні цілі, а також забезпечити відповідні умови для збереження існуючих сакральних об'єктів. Зростання кількості та розширення контингенту потенційних відвідувачів ДРЦ, а також підвищення рівня вимог до архітектурно-планувальних рішень і функціонального наповнення закладів даного типу зумовлює доцільність їх диференціації за призначенням.

Аналіз світового та вітчизняного досвіду спорудження ДРЦ, врахування статистичних даних, а також містобудівних, соціально-економічних та інших чинників дали змогу виявити спільні типологічні риси досліджуваних об'єктів та на основі них, виокремити три типи духовно-реколекційних центрів, які доцільно рекомендувати для спорудження на теренах України: *парафіяльні (катехитичні) центри, паломницькі центри та реколекційні центри*. Кожен із зазначених типів ДРЦ володіє рядом специфічних ознак, відрізняється місткістю, тривалістю перебування відвідувачів, особливостями розташування у структурі населеного пункту і наявністю додаткових функцій, що знаходить своє вираження у формуванні функціональних зон та переліку приміщень ДРЦ.

Функціональне призначення є одним з визначальних аспектів, що визначає приналежність будівлі до певного типу ДРЦ. З метою розробки рекомендацій щодо архітектурно-планувальної організації ДРЦ слід детально розглянути ряд традиційних і нових функцій, якими вони наділені (рис. 3.1.1).

1. *Сакральна* функція є першочерговою функцією для усіх ДРЦ і зосереджується переважно у каплицях чи молитовних залах, що формують ядро будівлі. Дана функція полягає у проведенні богослужінь та одуховленні віруючих.

2. *Житлова* функція полягає у створенні умов для ночівлі та короткочасного перебування паломників і реколектантів. Житлову функцію забезпечують келії, кімнати, готельні блоки.

3. *Реколекційна* функція полягає у духовному зціленні відвідувачів через розмови з духівниками, молитви, духовні вправи та реколекції. Першочерговим призначенням ДРЦ є зцілення й реабілітація, відновлення особистісних духовних сил та формування моральних цінностей і життєвих орієнтирів. Дана функція, в більшій чи меншій мірі є притаманною для всієї типології ДРЦ.

4. *Виробнича (творча)* функція проявляється у діяльності ремісничих, іконописних майстерень, в організації творчих гуртків для дітей і молоді, студій хорового співу, видавничій діяльності. ДРЦ можуть стати осередками сакрального мистецтва. До розпорядження відвідувачів можуть бути зали для прослуховування духовної музики й хорового співу, мистецькі аудиторії.

5. *Музейна функція* знаходить своє втілення в діяльності виставкових залів сакрального мистецтва, сприяючи культурному вихованню населення, розвитку його художніх смаків та духовності. Поцінування історико-культурних надбань формує багатий потенціал для сучасного ладу парафіяльного життя. Значна частка потенційних відвідувачів ДРЦ не є практикуючими християнами, а скоріше трактують віру як щось символічне, пов'язане з їх національною ідентичністю, історією та культурою. У зв'язку з цим саме музейна функція може привабити даний контингент відвідувачів і залучити їх до більш глибокого пізнання віри. Збереження історико-культурної спадщини є важливим аспектом сучасного життя української Церкви і набуває особливої актуальності саме сьогодні, коли Церкві повернено її храми та історичні надбання і перед суспільством постає завдання зберегти та відновити рідні реліквії та цінності. Окрім того, ДРЦ з розвиненою музейною функцією відображають прагнення задовольнити сучасні вимоги паломництва та релігійного туризму. Включення ДРЦ у туристичні й паломницькі маршрути підсилює їх соціально-культурну роль.

6. *Господарська функція* ДРЦ перейшла ще з часів появи перших монастирів. Часто при монастирських комплексах розбивали сади, поля для ведення

господарства, якими монахи забезпечували своє проживання. Ведення садівництва, вирощування овочів і фруктів і сьогодні є відмінним способом долучитись до джерел віри через працю.

7. *Комерційна функція* забезпечує існування ДРЦ. Кошти, отримані від ярмарок, продажу духовної літератури, ремісничих виробів, ікон спрямовуються на утримання закладу.

8. *Навчально-просвітницька функція* полягає у забезпеченні всебічного розвитку та духовного зростання особистості шляхом вивчення основ релігії, Біблії. Дана функція отримала яскраве втілення у діяльності недільних шкіл і може бути вдало реалізована в ДРЦ. Навчально-просвітницька діяльність також передбачає організацію різного роду конференцій, навчальних курсів, форумів, семінарів релігійної тематики. Для реалізації даної функції важливо передбачити класи та лекційні аудиторії, конференц зали, бібліотеки й читальні зали, а також спеціально обладнані дитячі кімнати для катехизації найменших відвідувачів.

9. *Дозвіллева функція* зумовлена колосальною потребою одуховлення дітей та молоді. А цікаво організоване дозвілля і відпочинок є найкращим засобом залучення молодого покоління до пізнання правд віри. Сьогодні ця функція реалізовується через діяльність християнських таборів та фестивалів, конференцій і концертів християнської музики. Окрім того, спостерігається поява нових молодіжних організацій що пропагують добре християнське виховання і залучають своїх прихильників цікавими атракціями: перегляд релігійних фільмів, проведення майстер класів, курси іноземних мов і навчання ремесел, організація паломницьких турів та екскурсій, молодіжних балів, фестивалів і спортивних турнірів. Зрозуміло, що реалізація таких заходів і видів діяльності потребує цілого ряду приміщень - аудиторії, мистецькі студії, концертні та виставкові зали, спортзали та ін.

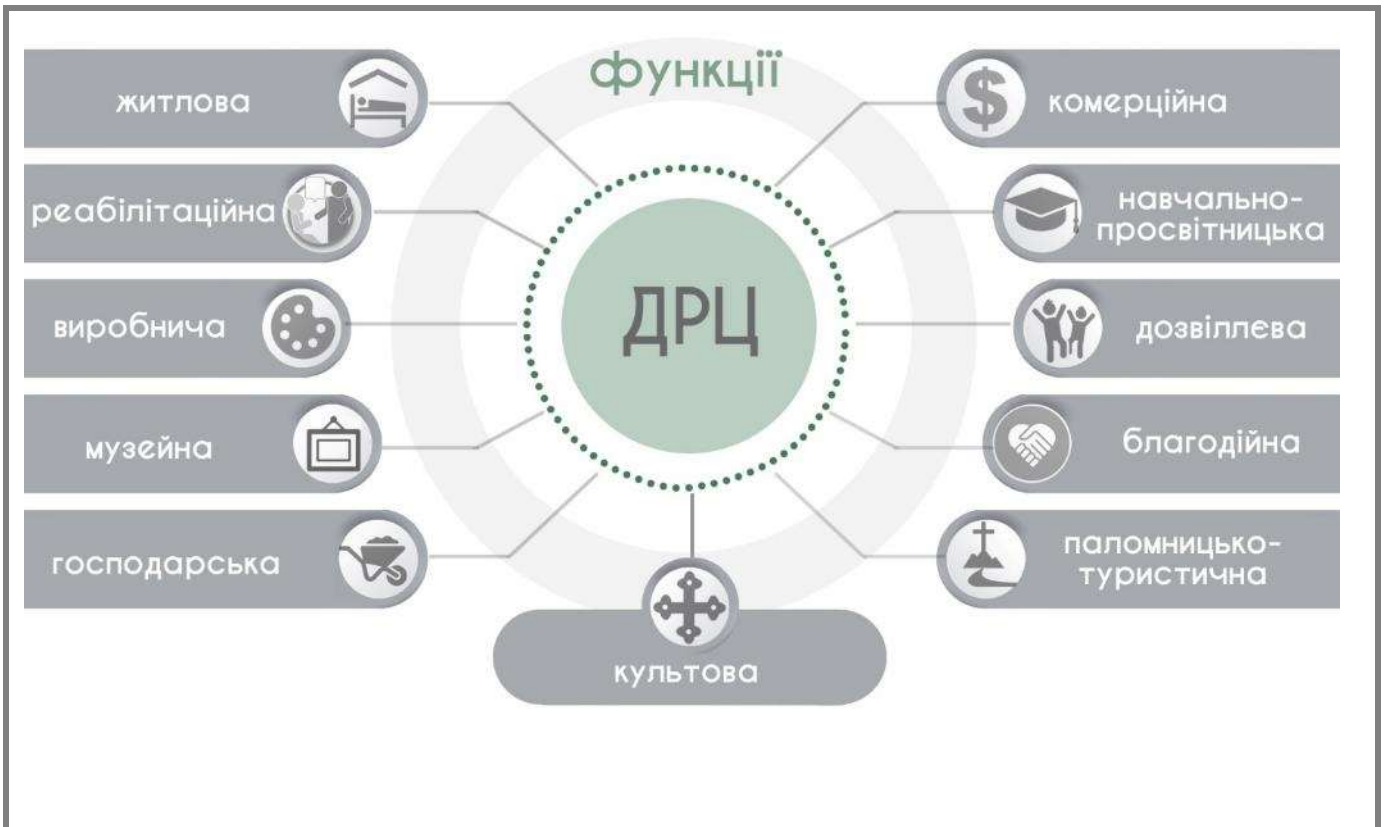
10. *Місіонерська (благодійна) функція* є особливо актуальною для сучасного суспільства зі все зростаючою майновою диференціацією, розповсюдженими випадками безпритульних дітей, наркоманів та осіб, що залишаються за межею бідності. Дана функція полягає у реабілітації і наданні матеріальної та духовної допомоги потребуючим. Благодійна робота при ДРЦ передбачає створення домів

милосердя (до прикладу, Містечко милосердя Св. Миколая при парафії Кирила та Методія, с. Крихівці, Івано-франківська обл.), церковних інтернатів і медпунктів, безкоштовних їдалень. Місіонерство плекає у відвідувачах чесноти співчуття, самопожертвування і доброї волі.

11. Паломницько-туристична функція. Місця паломництва та релігійного туризму є найбільш перспективними для організації поблизу них духовно-реколекційних центрів. В даному аспекті важливо розуміти різницю між паломницьким і релігійно-екскурсійним туризмом з метою задоволення потреб різних груп відвідувачів - як паломників та глибоко віруючих людей, так і туристів, що цікавляться не так релігією, як культурно-історичними аспектами місць. Важливо забезпечити комфортне перебування осіб різного ступеня релігійності. При організації відповідної інфраструктури важливо, окрім існуючих культових споруд, залучати також інші наявні об'єкти поблизу, як, до прикладу, цінні історичні вілли, садиби, адміністративні й освітні споруди, об'єкти археології та інші архітектурні пам'ятки. Важливо враховувати всі історико-культурні особливості територій, що допоможе у створенні різноманітних видів відпочинку та дозвілля, а отже, сприятиме залученню нових потоків туристів [116, с.158].

Наявність і домінування функцій визначають приналежність споруди до конкретного типу духовно-реколекційних центрів - *парафіяльного, реколекційного, паломницького*. Перелік функцій для кожного типу поданий на рис. 3.1.1.

В результаті експериментального проектування закладів такого типу, аналізу вітчизняної та закордонної практики спорудження ДРЦ, соціологічного опитування, анкетування духовенства, паломників і парафіян, аналізу нормативної бази проектування сакральних і громадських будівель різного призначення (навчального, готельного, рекреаційно-дозвілєвого) запропоновано нормативні параметри всіх груп приміщень, встановлено функціональне зонування закладів духовно-реколекційного призначення та запропоновано наступні функціональні групи приміщень: вхідна, сакральна, рекреаційно-дозвілєва, навчально-просвітницька, приміщення харчування, житлова, група допоміжних приміщень, торговельна, адміністративно-побутова, технічна, господарська, експозиційна.



ФУНКЦІЇ	ТИП									
	САКРАЛЬНА	ПРОСВІТНИЦЬКА	МІСІОНЕРСЬКА	РЕКОЛЕКЦІЙНА	ЖИТЛОВА	РЕКРЕАЦІЙНА	ДОЗВІЛЄВА	ЕКСПОЗИЦІЙНА	ГОСПОДАРСЬКА	КОМЕРЦІЙНА
ПАРАФІЯЛЬНИЙ ЦЕНТР	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
РЕКОЛЕКЦІЙНИЙ ЦЕНТР	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
ПАЛОМНИЦЬКИЙ ЦЕНТР	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Рис. 3.1.1.

Функціональне наповнення типології духовно-реколекційних центрів (розроблено автором)

Вхідна група складається з вестибюлю, гардеробних приміщень, гостьових санвузлів, інформаційного пункту (рецепції). Площа вестибюлю береться з розрахунку 0,3 м² на одну людину, однак, повинна становити не менше 20 м². Площа гардеробу та санвузлів вираховується з розрахунку 0,08 м² на одну людину. Дана група приміщень формує загальне враження про заклад, є сполучною ланкою всіх груп приміщень, а також забезпечує розподіл потоків відвідувачів за допомогою вертикальних і горизонтальних комунікацій.

Сакральна (богослужбова) група приміщень складається з сакрального ядра (каплиці, церкви) і допоміжних приміщень (ризниця, паламарня). Що стосується об'ємно-планувального вирішення, то сакральний блок може бути інтегрований в основний об'єм споруди ДРЦ або ж бути окремим об'ємом на території закладу. В обох випадках сакральне ядро має бути візуальною домінантою і формувати унікальність кожного окремого ДРЦ, що досягається різноманітними художньо-композиційними засобами. За площею сакральне ядро займає значну частку від загальної площі закладу. Молитовний зал в умовах обмеженої території може також виконувати функції залу для зібрань, конференц-залу чи лекторію. Площа молитовного залу залежить від загальної місткості закладу та розраховується з розрахунку 1 м² на дві особи.

Адміністративно-побутову групу приміщень становлять приміщення медпункту (кабінет лікаря, приймальня), кабінет настоятеля, духівника чи катехизатора, бухгалтерія, видавничий відділ та адміністративні приміщення. Її доцільно розташовувати одразу поблизу вхідної групи. Кабінети адміністрації та бухгалтерія повинні займати площу не менше 16 м² кожний. Площа кабінету лікаря повинна становити не менше 20 м², а додаткові приміщення - не менше 10 м².

До складу *навчально-просвітницької* групи входять навчальні та катехитичні класи, зали для проведення реколекцій, лекторії, конференц зал з мультимедійним приміщенням, комп'ютерний клас, бібліотека з архівом і читальним залом. Важливим приміщенням є розмовниця - невелика кімната для проведення індивідуальних розмов з духівником.

Групу *рекреаційно-дозвілєвих приміщень* наповнюють ігрові кімнати, танцювальні зали, зали для хорового співу, актовий зал, мистецькі (різьбярні, іконописні) майстерні. Дана група приміщень найбільш різноманітна і зорієнтована переважно на молоде покоління, що прагне проводити своє дозвілля та відпочинок у духовному середовищі. Сьогодні помітна тенденція до активного розвитку та росту популярності молодіжних християнських організацій, націлених на залучення молоді до здорового духовного відпочинку, тому поява та функціонування даної групи приміщень є закономірною [7]. В деяких випадках, при відповідній планувальній організації дану групу приміщень доцільно винести за межі споруди та влаштувати під відкритим небом, облаштувавши її відповідними конструктивними системами (павільйони, альтанки, перголи, оранжереї, тераси, експлуатовані покрівлі), що внесе різноманітність та унікальність загальному архітектурному вирішенню споруди. Площі даних приміщень вираховуються відповідно до завдання на проектування. Однак, кабінети для різного роду гуртків та дискусійних клубів рекомендується проектувати площею не менше ніж 25 м². Дитячі ігрові кімнати доцільно робити просторими, площею не менше 25 м², з належним природним освітленням.

До складу приміщень *харчування* входить обідній зал (їдальня, буфет) і допоміжні приміщення для приготування їжі. Для формування даної зони передбачають переважно перший поверх будівлі. Інколи доцільно харчову зону винести в окремий блок. Частина обіднього залу може влаштовуватись за межами споруди, на терасах, майданчиках, павільйонах.

До групи *житлових* приміщень входять житлові кімнати для паломників і реколектантів (важливо передбачити різний рівень комфортності кімнат для різних груп відвідувачів), келії для духівників і настоятеля. Проектуючи групу житлових приміщень, важливо розмежовувати кімнати духовенства, монахів та монахинь від кімнат мирян, паломників і туристів.

Окрім того, доцільно передбачати окремі приміщення *багатоцільового* призначення, що можуть бути пристосовані до різноманітних потреб і функцій.

Склад приміщень і функціональних блоків більшості ДРЦ подібний, а співвідношення площ залежить від пріоритетних напрямків діяльності закладу [7]. За допомогою різних функціонально-композиційних зв'язків дані групи приміщень можливо поєднати у відповідні архітектурно-планувальні структури.

У таблиці 3.1. подано орієнтовні параметри для кожної групи приміщень для кожного типу ДРЦ. Дані параметри виведені в результаті аналізу світової й вітчизняної практики проектування ДРЦ, на основі опрацьованої методичної та нормативної літератури, зокрема: ДБН В.2.2-3-97 Будинки і споруди. Будинки та споруди навчальних закладів; ДБН В.2.2-9-2009. Будинки і споруди. Громадські будинки та споруди. Основні положення; ДБН В.2.2-16-2005. Будинки і споруди. Культурно-видовищні та дозвіллієві заклади ДБН В.2.2-20:2008 Готелі. До уваги також брались дисертаційні дослідження, навчальні посібники з проектування молодіжних таборів, центрів дозвілля та відпочинкових комплексів [114], які певною мірою варто вважати прототипами ДРЦ. Деякі параметри удосконалені й запропоновані автором.

Для кожного типу ДРЦ визначено конкретний перелік і параметри приміщень та функціональних блоків, а також розроблено архітектурно-планувальні моделі, які залежать від видів соціально-культурної й релігійної діяльності, що розвиватимуться у тому чи іншому закладі (духовний розвиток, навчання, дозвілля, рекреація, благодійність, творчість та ін.). Тип закладу визначається домінуванням функціональних зон відповідно до розроблених моделей.

Парафіяльний (катехитичний) центр є найрозповсюдженішим типом ДРЦ і зосереджує у собі всі види діяльності парафії - від навчально-просвітницької та богослужбової до рекреаційно-дозвіллієвої і благодійної. Головною ціллю такого центру є створення сприятливого середовища для духовного зростання та всебічного розвитку парафіян. Парафіяльні центри формуються переважно при храмах і храмових комплексах, у житлових кварталах. Це невеликі за місткістю багатофункціональні центри, які, окрім духовно-просвітницьких функцій, надають відвідувачам увесь спектр видів християнської діяльності - від духовного відпочинку до навчання. Благодійна роль даних закладів також проявляється у

забезпеченні умов для незахищених груп населення (інвалідів, дітей-сиріт, бездомних і залежних), які можуть займатись господарською діяльністю при таких центрах, отримувати психологічну та матеріальну допомогу.

В умовах України функції парафіяльних центрів часто виконують підвальні приміщення церков. Однак, сьогодні спостерігається активізація будівництва нових парафіяльних центрів у структурі новозбудованих храмових комплексів.

До складу типового парафіяльного центру входять наступні функціональні зони:

- сакральна (молитовний зал (капличка), ризниця, паламарня);
- навчально-просвітницька (аудиторії, конференц зала, лекторії, бібліотека);
- адміністративна (кабінет настоятеля, психолога, офіси благодійних організацій, паломницький відділ);
- житлова (келії та номери для нічлігу);
- господарсько-побутова (майстерні, медпункт, трапезна з приміщеннями кухні, технічні й складські приміщення);
- рекреаційно-дозвіллева (дитячі ігрові кімнати, реколекційні зали, кінозал, зал для співів і танців, спортзал, студії для гуртків та ремесел, музей, виставкові зали);
- комунікаційна (відпочинкові тераси й оранжереї, атриум, багатофункціональні холи та зали);
- торговельна (церковні крамниці та ярмарки).

Зразком сучасного парафіяльного центру є проект Парафіяльного катехитичного центру по вул. Чорновола у м. Івано-Франківську. Проект виконаний автором на замовлення парафії Вознесіння Господнього (додаток А.3).

Типовою тенденцією у планувальній структурі парафіяльних центрів є використання універсальних залів і приміщень, які, за допомогою різноманітних способів просторової трансформації, можуть набувати тих чи інших функцій (молитовного залу, приміщення для парафіяльних зборів, рекреаційного простору для влаштування бенкетів, парафіяльних свят чи перегляду фільмів, лекторію чи конференц залу).

Паломницькі центри набувають особливої популярності у світовій практиці організації релігійно-паломницького туризму. Такі заклади зводять поблизу потужних паломницьких центрів, що приваблюють тисячі паломників і туристів до своїх святинь. Організація відповідного архітектурного простору довкола українських святинь є надзвичайно необхідною для процвітання та розвитку сакральнотуристичної галузі та приваблення нових потоків внутрішніх і зовнішніх туристів.

У планувальну структуру паломницького центру входять наступні функціональні зони:

- богослужбова (капличка, ризниця, паламарня, хресна дорога);
- навчально-просвітницька (аудиторії, конференц зал, лекторії, бібліотека);
- адміністративна (інформаційний пункт, кабінет настоятеля, психолога, офіси благодійних організацій, паломницький відділ);
- житлова (келії та номери для нічлігу);
- господарсько-побутова (медпункт, трапезна з приміщеннями кухні, технічні та складські приміщення, ресторан);
- рекреаційно-дозвіллева (дитячі ігрові кімнати, реколекційні зали, кінозал, зал для співів і танців, музей, виставкові зали);
- комунікаційна (відпочинкові тераси та оранжереї, атриум, багатофункціональні зали);
- торговельна (церковні крамниці та ярмарки);
- літня рекреаційна зона (літні павільйони для проведення релігійних вечірок і фестивалів духовної музики, місце для християнських таборів для дітей і молоді).

При облаштуванні останньої зони, важливо передбачати можливість її трансформації чи демонтажу у випадку масових багатотисячних паломництв.

Для наглядної демонстрації даного типу ДРЦ УГКЦ доцільно ознайомитись з проектом Паломницького ДРЦ у с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області, виконаним автором (додаток А.1).

Виникнення *реколекційних центрів* пов'язане з популяризацією нового виду духовної практики - реколекцій [27с. 437]. Реколекційна функція є профілюючою у даному типі ДРЦ.

Володіючи широким спектром духовно-дозвіллевих принад, реколекційні центри покликані задовольнити духовні потреби широкого кола відвідувачів, що вимагає особливого підходу в архітектурних рішеннях.

В результаті аналізу світового та вітчизняного досвіду архітектурної організації духовно-реколекційних центрів можна простежити типову планувальну схему та функціональне зонування приміщень.

Вхідна зона передбачає приміщення адміністрації, рецепцію. Центральною та найважливішою зоною є сакральна - з каплицею та допоміжними приміщеннями. У рекреаційній зоні зосереджені найрізноманітніші принади для відвідувачів - ігрові кімнати для дітей, зали тихого відпочинку, усамітнення. До навчальної зони входять аудиторії та кімнати для реколекцій та катехизацій, конференц зали, бібліотеки. До житлової групи входять спальні номери, келії, кімнати персоналу чи богопосвячених осіб. У господарській зоні зосереджені складські, технічні й господарські приміщення призначені для обслуговування усіх процесів, що проходять у реколекційному центрі. Експозиційна зона передбачає зали для проведення експозицій сакрального мистецтва [27, с. 438].

Зразком сучасного реколекційного центру може служити проект молодіжного реколекційного центру у с. Рибне, Тисменицького району Івано-Франківської області, виконаний автором на замовлення молодіжної комісії Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ (додаток А.2).

На рис. 3.1.2-3.1.6 представлені розроблені автором моделі й функціонально-планувальні схеми ДРЦ трьох типів - паломницького, реколекційного та парафіяльного.

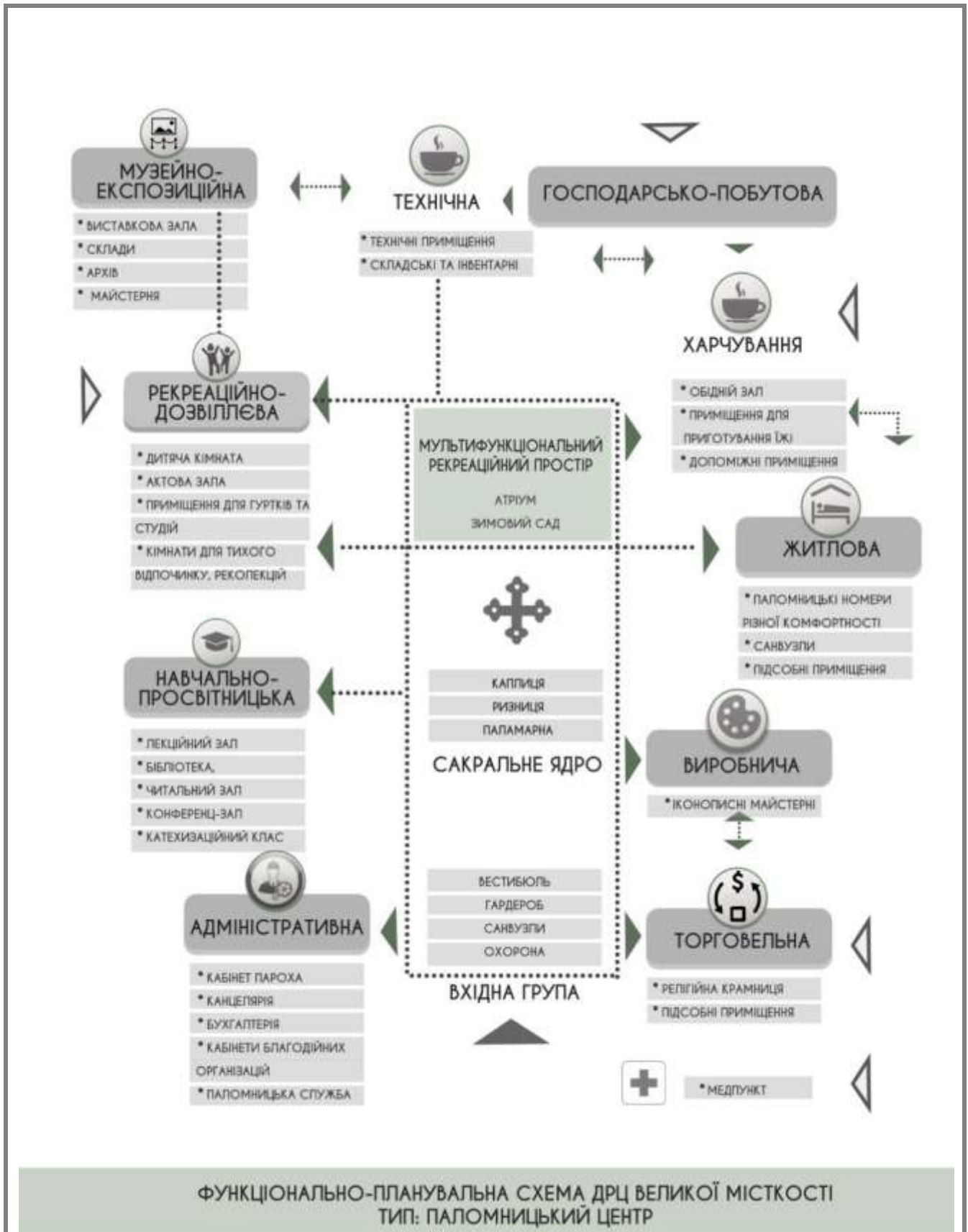
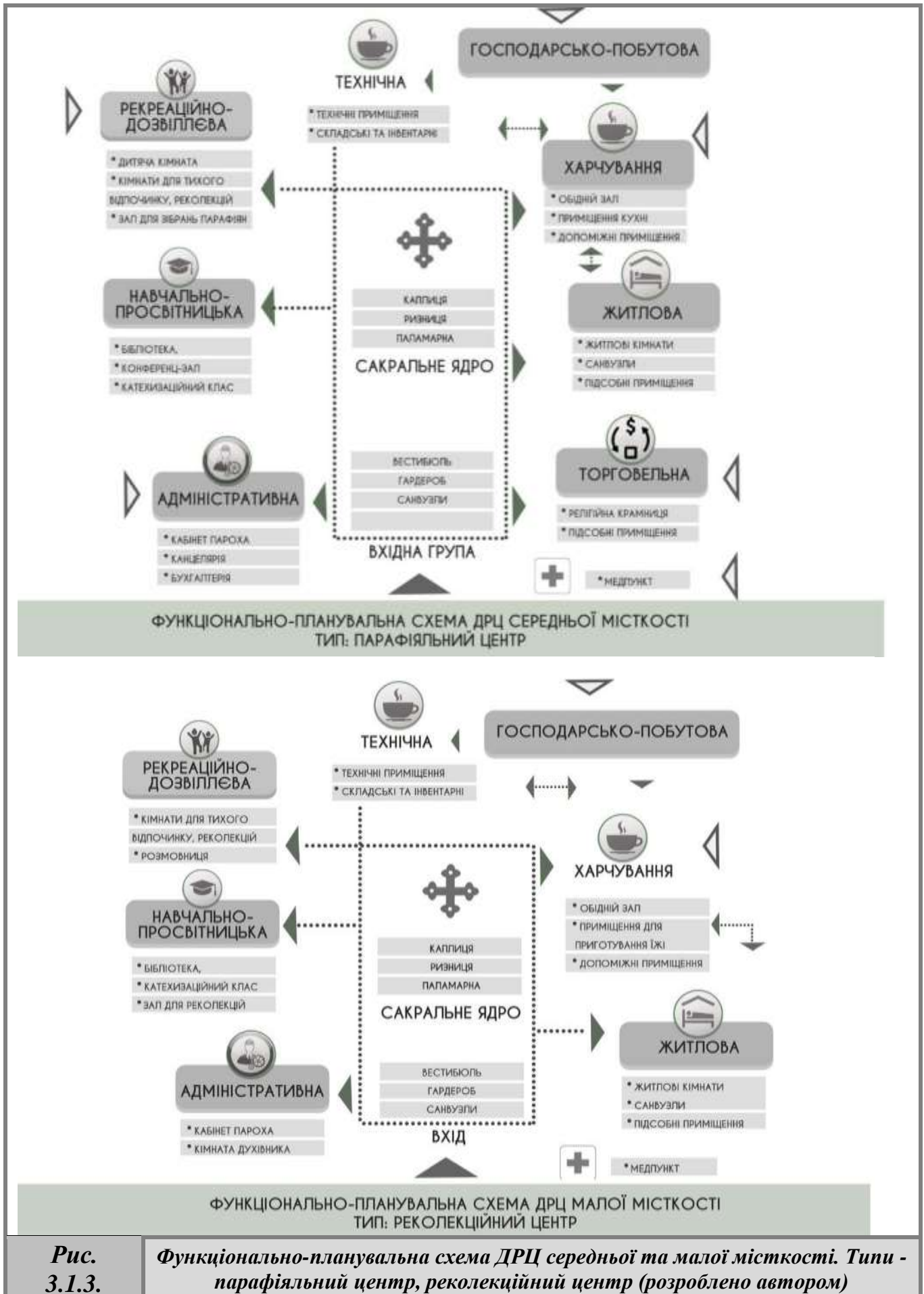


Рис.
3.12.

Функціонально-планувальна схема ДРЦ великої місткості. Тип - паломницький центр (розроблено автором)



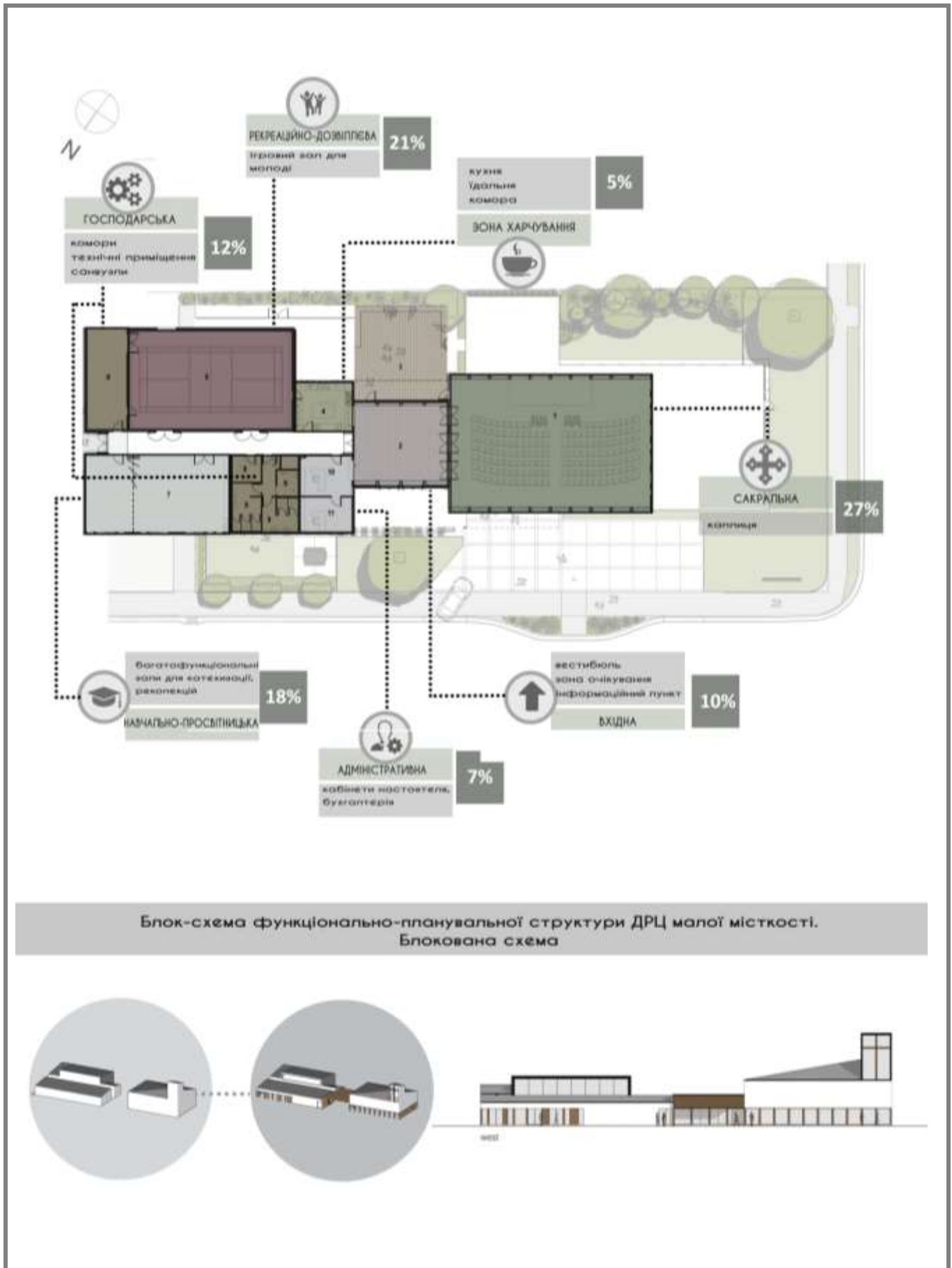
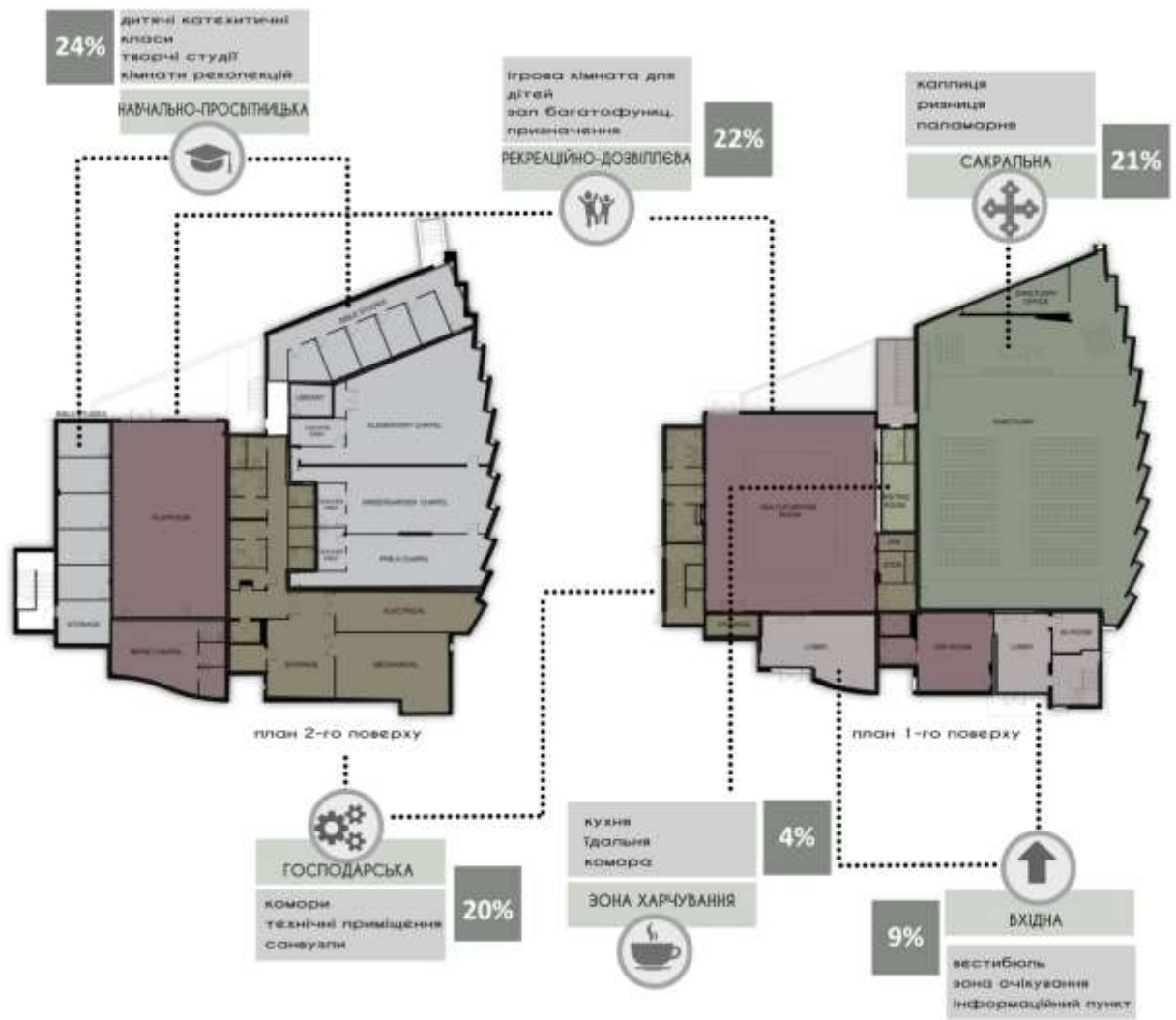


Рис.
3.1.4

Блок-схема функціонально-планувальної структури ДРЦ малої місткості. Блоківана схема(розроблено автором)



Блок-схема функціонально-планувальної структури ДРЦ середньої місткості. Централізована схема



Рис. 3.1.5

Блок-схема функціонально-планувальної структури ДРЦ середньої місткості. Централізована схема (розроблено автором)

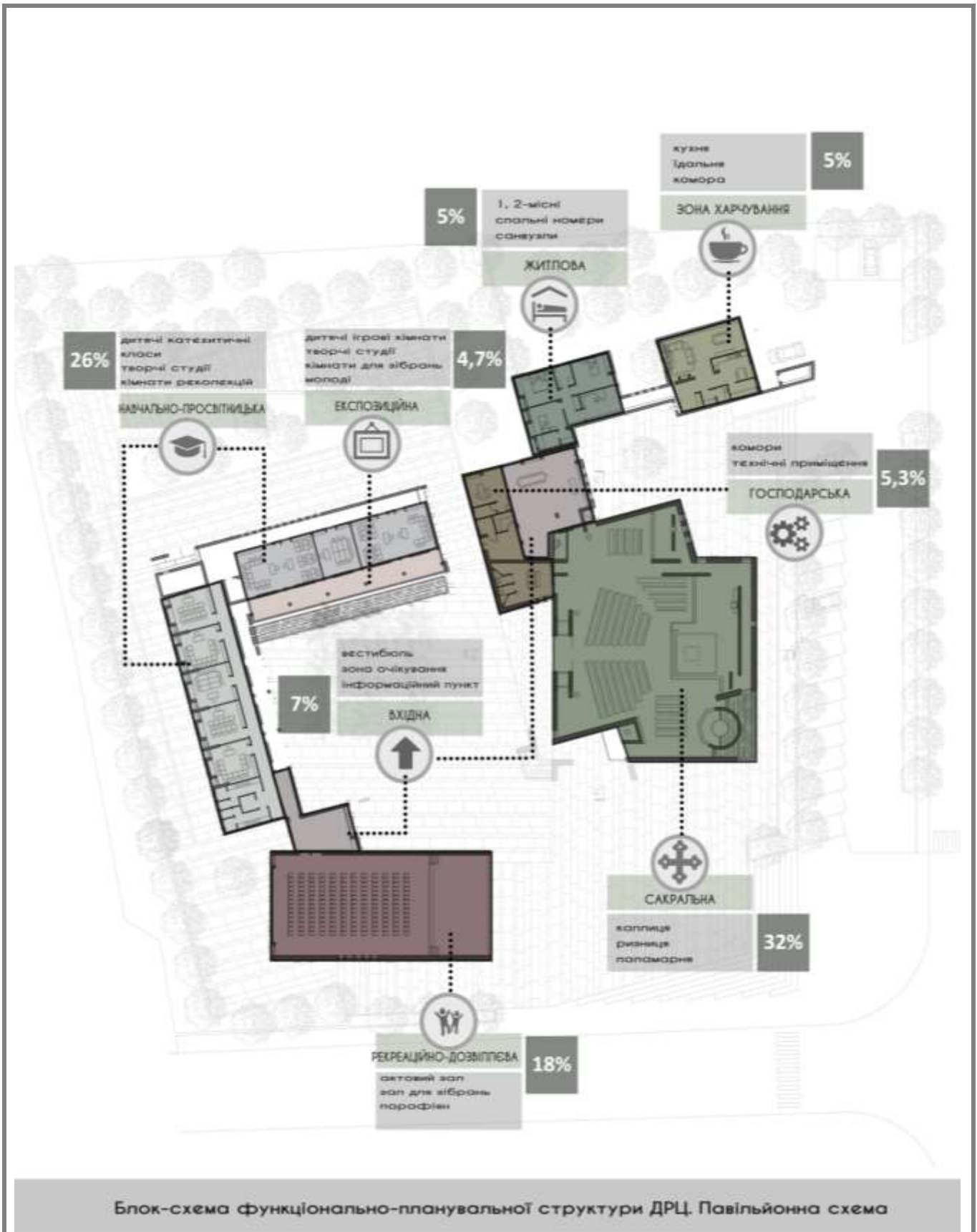


Рис.
3.1.6

Блок-схема функціонально-планувальної структури ДРЦ великої місткості. Павільйонна схема(розроблено автором)

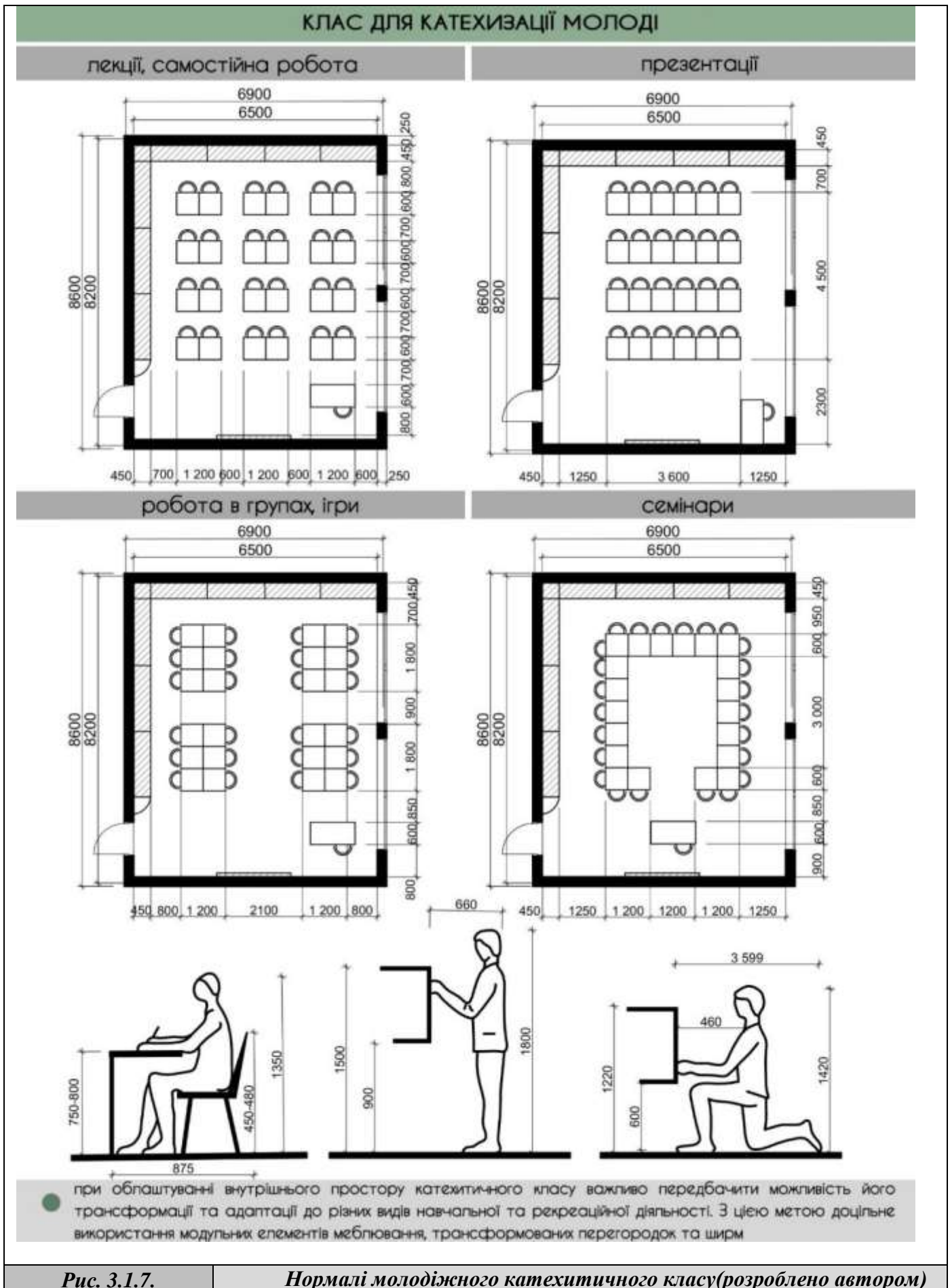
Таблиця 3.2 Номенклатура приміщень ДРЦ

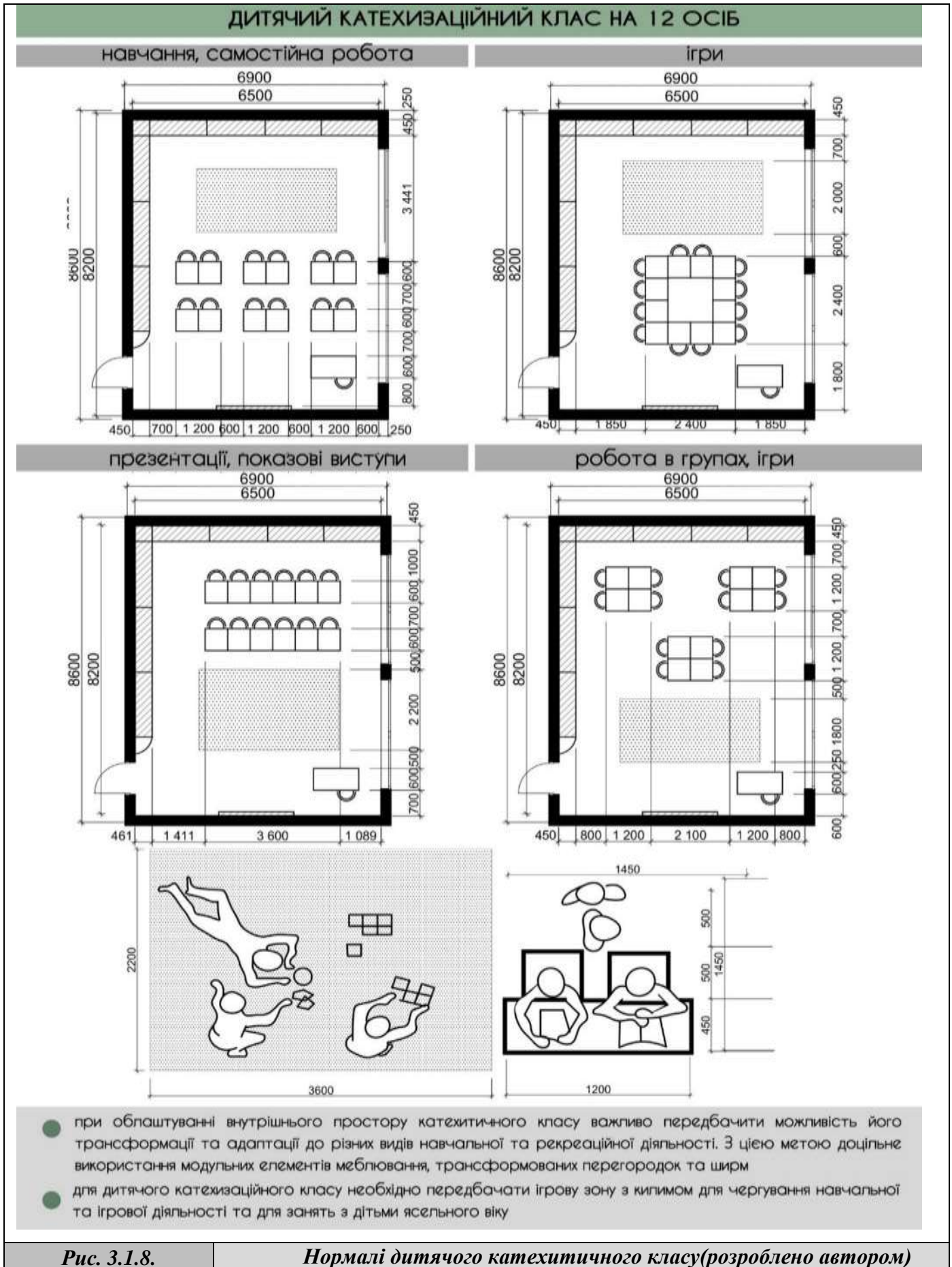
Функціональна зона	Назва приміщення	Тип ДРЦ								
		Парафіяльний, Площа м ²			Реколекційний, Площа м ²			Паломницький, Площа м ²		
		місткість, осіб			місткість, осіб			місткість, осіб		
		<50	50-100	>100	<50	50-100	>100	<50	50-100	>100
Вхідна	Вестибюль	-	36	70	36	70	150	36	70	150
	Гардероб	-	0,08 м ² /1 ос.		-	0,08 м ² /1 ос.		-	0,08 м ² /1 ос.	
	Інформаційний пункт	-	9	12	-	9	12	-	9	12
	Медпункт	-	20	26	-	20	26	-	20	26
	Вбиральні	2 унітази (жіні) та 1 унітаз і 1 пісуар (чол) на 100 осіб								
Сакральна	Каплиця	1 м ² /2 ос.								
	Ризниця	Від 4 до 12 м ² , згідно із завданням на проектування								
	Паламарня	Від 4 до 12 м ² , згідно із завданням на проектування								
Адміністративна	Кабінет пароха	12	16	20	-	16	20	12	16	20
	Кімната духівників	-	16	16	16			-	16	
	Кабінет психолога	-	-	12	-	-	12	-	-	12
	Канцелярія	-	16		-	-	16	-	16	
	Бухгалтерія	-	16		-	-	16	-	16	
	Кабінети благодійних організацій	-	16		-	16		-	16	
	Паломницька служба	-	16		-	-	-	16	24	36
	Крамниця	-	25	36	-	25	36	-	24	36
Навчально-просвітницька	Лекційний зал	-	36	48	-	36	48	-	-	48
	Аудиторії (універсальні)	2,2 м ² /1 ос.			1,5 м ² /1 ос.			1,2 м ² /1 ос.		
	Аудиторії (спеціалізовані)	2,2 м ² /1 ос.			1,5 м ² /1 ос.			1,2 м ² /1 ос.		
	Бібліотека, Читальний зал	0,3 - 0,8 м ² /1 ос								
	Конференц-зал	-	1,65 м ² /1 ос.							
	Катехизаційний клас	2,2 м ² /1 ос.			2,2 м ² /1 ос.			2,2 м ² /1 ос.		
	Реколекційні зали	-	2,2 м ² /1 ос.		2,2 м ² /1 ос.			-	2,2 м ² /1 ос.	
	Розмовниця	12	16	16	12	16	16	12	16	16

Житлова	Житлові кімнати	Від 8 м ² (1-місні); від 12 м ² (2-місні); від 16 м ² (3-місні).								
	Санвузли	Від 4 м ² на кожен номер								
	Підсобні	12	16	20	12	16	20	12	16	20
Рекреаційно-дозвіллєва	Дитяча кімната	2,4 м ² на 1 дитину								
	Більярдна	-	36	36	-	-	36	-	-	36
	Спортзал	-	-	108	-	-	108	-	-	-
	Актова зала	-	-	140	-	-	140	-	-	140
	Кінозал	-	36		-	-	36	-	36	
	Приміщення для гуртків та студій	4 м ² на 1 ос. (для творчих, ремісничих гуртків) 2 м ² на 1 ос. (для усіх інших)								
	Майстерні	20	20	25	20	20	25	20	20	25
	Атріум	Згідно із завданням на проектування								
	Зимовий сад	Згідно із завданням на проектування								
	Виставкова	Виставкова зала	-	0,5 м ² на 1 ос.		-	0,5 м ² на 1 ос.		-	0,5 м ² на 1 ос.
Склади		-	20-36 м ²		-	20-36 м ²		-	20-36 м ²	
Архів		-	-	20м ²	-	-	20м ²	-	-	20м ²
Майстерня		-	-	36м ²	-	-	36м ²	-	-	36м ²
Господарсько-побутова	Обідній зал	-	1,8 м ² /1 ос.		-	1,8 м ² /1 ос.		-	1,8 м ² /1 ос.	
	Буфет	1,4 м ² на 1 ос.								
	Приміщення для приготування їжі	Згідно із завданням на проектування								
	Мийна	-	6		-	6		-	6	
	Кімната персоналу	-	-	12	-	-	12	-	-	12
	С/в персоналу	-	-	4	-	-	4	-	-	4
	Комора	3 розрахунку 3 м ² на 100 осіб, але не менше 3м ²								
	Тех. приміщення	Згідно із завданням на проектування								
	Інвентарні	4-6 м ²								

Обов'язкові приміщення		Необов'язкові але бажані		Приміщення відсутні
------------------------	--	--------------------------	--	---------------------

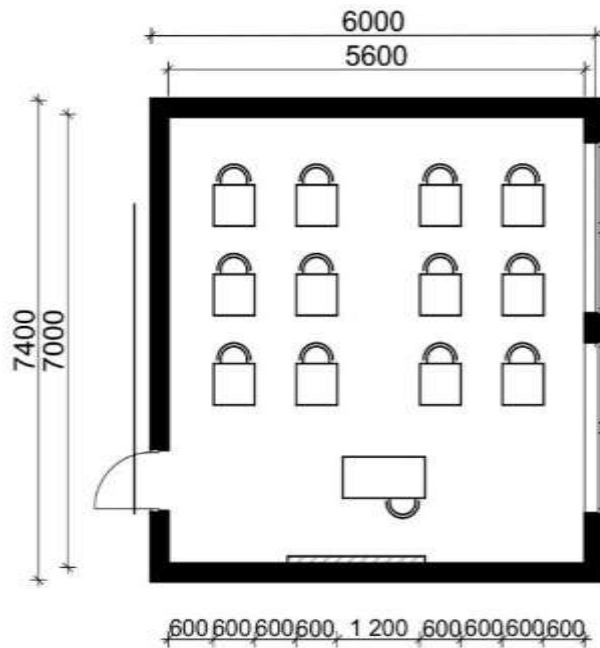
З усього спектру приміщень варто виокремити та детальніше розглянути ряд специфічних, які на сьогодні досі не розглядались науковцями. До цих приміщень, зокрема, варто віднести: зали для реколекцій, розмовниці та катехитичні класи; запропоновано варіанти їх планувальних вирішень з позначенням меблювання та нормалей.



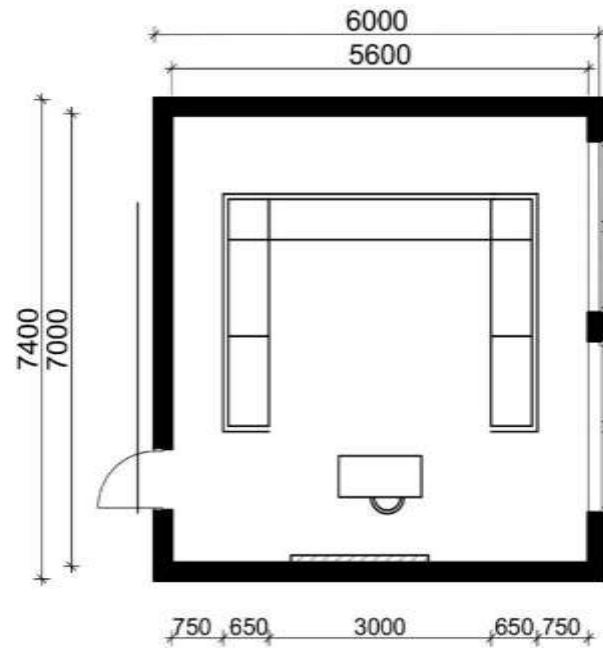


ЗАЛИ ДЛЯ РЕКОЛЕКЦІЙ НА 12 ОСІБ

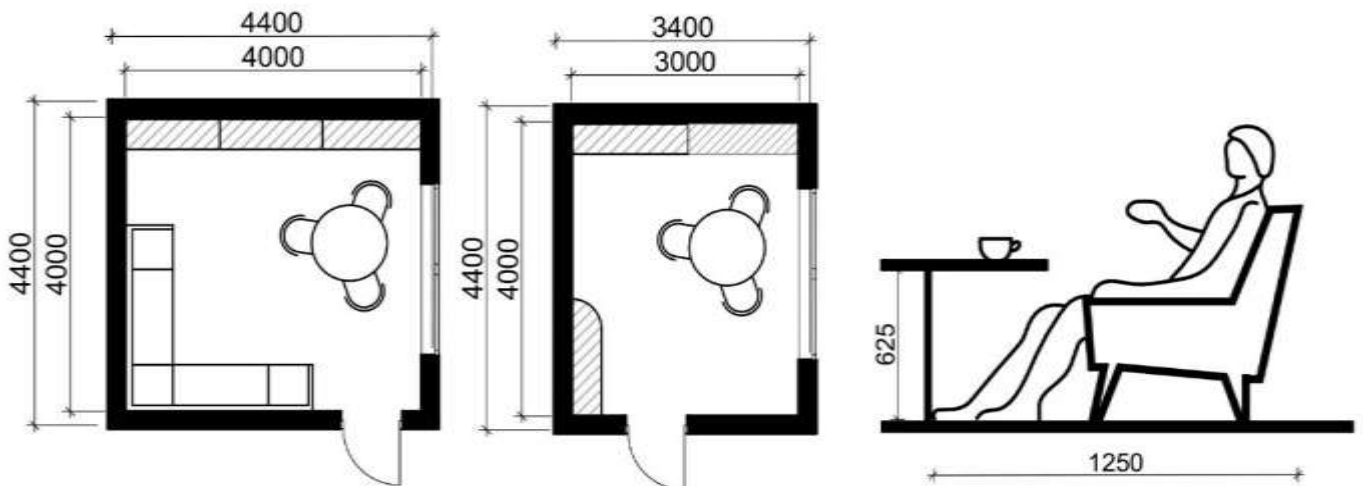
НАВЧАННЯ



духовні бесіди



РОЗМОВНИЦЯ



- при облаштуванні внутрішнього простору рекреаційного залу слід пам'ятати про основні завдання рекреації (духовних вправ) - медитація, духовне навчання та роздуми, для реалізації яких доцільно влаштовувати два види приміщень - навчального типу (з індивідуальними робочими місцями) та рекреаційного типу, для духовних роздумів (з влаштованим зручним сидінням)
- розмовниця передбачена для індивідуальних духовних бесід з духовним наставником. Це зазвичай невелике за розміром приміщення, призначене для спілкування 2-3 осіб.

Рис. 3.1.9

Нормалі рекреаційного залу та розмовниці(розроблено автором)

КАПЛИЦІ ТА МОЛИТОВНІ ЗАЛИ НА 50- 100 ОСІБ

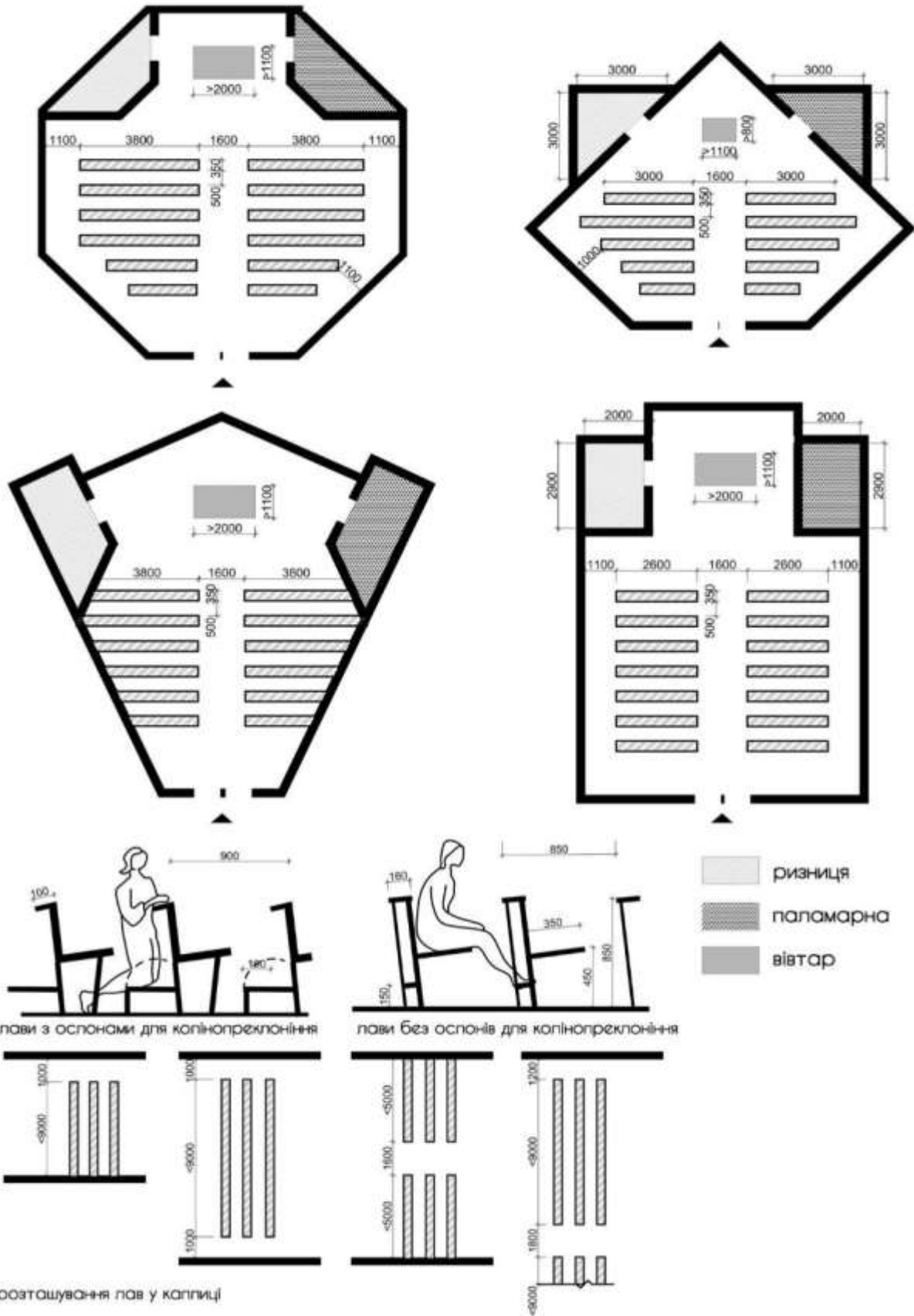


Рис. 3.1.10

Нормалі каплиці

3.2 Містобудівні особливості організації духовно-реколекційних центрів.

Духовно-реколекційний центр, будучи важливою багатофункціональною соціальною інституцією, зумовлює потребу в ретельному підході щодо вибору території для його проектування та розташування у планувальній структурі населеного пункту та в загальній мережі даних закладів. Розташування ДРЦ на території різних планувальних зон визначає, до прикладу, можливість і частоту його відвідування, наповненість його функціональної програми. Аналіз й узагальнення досвіду містобудівного розташування ДРЦ необхідні для виявлення принципів їх розташування в існуючому контексті та розробки пропозицій щодо формування мережі таких центрів на території областей Західної України.

Існує ряд факторів, що тією чи іншою мірою впливають на вибір території для спорудження закладу (рис. 3.1.1):

1. Рішення керівництва адміністративно-територіальних структур УГКЦ (архієпархій) про доцільність будівництва ДРЦ, що зумовлюється важливістю ДРЦ не лише для парафіян, але й для представників духовенства та монахів, з метою поглиблення їх духовної освіти, проведення богословських конференцій, церковних зібрань, прийому, відпочинку і проживання зазначених осіб.

2. Архітектурно-містобудівні - структура населеного пункту, взаємозв'язок з мережею закладів даного типу, необхідна форма та площа ділянки під проектування, що виходить з проектного рішення, необхідної місткості та величини споруди.

3. Природно-екологічні - екологічний стан та комфорт території (чисте повітря, задовільні санітарно-гігієнічні та інсоляційні норми). З цією метою беруть до уваги спеціально розроблені карти екологічного стану територій.

4. Історико-архітектурний і сакральний контекст (наявність певної ресурсної бази для формування закладу, сакрального ядра території - храму, монастиря, каплиці, чудотворного джерела чи ікони).

5. Ландшафтно-геоморфологічні - характер існуючого рельєфу, наявність водних (ріки, джерела, озера) і природних (лісові насадження) компонентів.



б. Фактор інженерних комунікацій - наявність доступу або можливість прокладання важливих інженерних комунікацій (водопостачання, газ, електрика, каналізація, засоби телефонних й інтернет-комунікацій).

Важливою передумовою для вибору території для проектування ДРЦ в структурі населеного пункту є тип (паломницький, парафіяльний, реколекційний центр) і функціональне призначення будівлі (рис. 3.2.1). До прикладу, паломницькі центри доцільно споруджувати поблизу значних місць паломництва, з наявними цінними реліквіями, мощами святих, Чудотворними Іконами чи цілющими джерелами. Реколекційні центри варто формувати при монастирях, храмах, у віддалених районах з природним оточенням, подалі від міського гамору, парафіяльні (катехитичні) центри - при парафіяльних храмах, а також у центральних частинах населених пунктів, важливих функціональних вузлах міст, при парафіях, поблизу духовних осередків (монастирів).

Функціональна програма і призначення ДРЦ значною мірою визначаються його розташуванням у структурі населеного пункту.

Аналіз існуючих закладів показує, що у центральних частинах міст, а також у спальних районах зосереджуються переважно невеликі за розміром парафіяльні центри, стилістика й архітектурно-планувальне вирішення яких суттєво залежить від існуючої ситуації. Окрім того, для даних об'єктів характерна невелика площа території, узгодженість просторового вирішення будівлі з містобудівними умовами його розташування [79]. А функціональне навантаження у таких центрах зосереджується переважно у більш вузьке коло функцій, зокрема це навчально-просвітницька, благодійна та богослужбова функції. Центральні райони населених пунктів є дуже перспективними для розміщення ДРЦ. Однак, на жаль, у сформованій забудові зведенняш8ш таких центрів не було передбачене планами розвитку населеного пункту, і, як наслідок, ДРЦ здебільшого не набувають відповідного соціально-культурного та містобудівного значення. Генеральні плани більшості населених пунктів не передбачають врахування даного завдання, а отже, заклади даного типу споруджуються по залишковому принципу, на не передбачених для них територіях.

При розташуванні ДРЦ в центральних частинах населених пунктів рекомендується обирати територію поблизу сакральних осередків зі зручною мережею громадського транспорту й оптимальними умовами культурно-побутового обслуговування [50]. Завдяки їх багатoproфільності та насиченості функціональної програми, ДРЦ покликані стати центрами притягання населення, невід'ємними компонентами всієї інфраструктури населеного пункту.

При проектуванні ДРЦ на периферійних планувальних зонах населених пунктів, будівля закладу вже має значно більшу номенклатуру приміщень. У таких умовах важливого значення набувають природно-ландшафтні умови (близькість лісо-паркових масивів, водних систем), що не тільки збагачує його візуальне сприйняття, але й створює необхідні умови для його ізоляції, усамітнення, які сприятимуть реалізації функціональної програми ДРЦ, зокрема проведення реколекцій і духовних розважань.

Заміська територія, а також рекреаційна паркова зона дають значно більше можливостей та рішень для архітекторів при проектуванні духовно-реколекційних центрів. Будівлі в таких місцевостях зазвичай великі за розміром, харизматичні та оригінальні в архітектурних рішеннях. Що стосується функціонального наповнення закладів ДРЦ в рекреаційних зонах, то тут домінує багатофункціональність (реколекційна, житлова, паломницька, дозвіллева, відпочинкова та інші функції). Однак, у даному випадку постає питання щодо їх транспортної й пішохідної доступності.

Тому, компромісним рішенням є зведення ДРЦ на межі ландшафтно-паркових рекреаційних зон. У таких випадках ДРЦ не порушують сформовану структуру житлових кварталів, знаходяться у зручній транспортній досяжності.

Загалом, варто зазначити, що при розташуванні ДРЦ на межі, чи поза межею населеного пункту, важливу роль відіграє природна складова. Розташування споруди в неповторному природному оточенні, використання наявних культурних ресурсів передмістя дають можливість підвищення привабливості не тільки самого ДРЦ, але й цілого регіону.

За розміщенням у структурі існуючої забудови споруди ДРЦ є переважно окремо стоячими, однак існують приклади добудови блоку з реколекційними та навчально-просвітницькими приміщеннями до існуючого об'єму монастиря чи храму. Яскравим прикладом такого рішення є Парафіяльний центр Сан Мартіно у Бергамо, Італія. Будівля демонструє сучасне архітектурне вирішення парафіяльного центру що чітко протирічить існуючому храму і водночас вдало доповнює його (рис. 3.2.2).

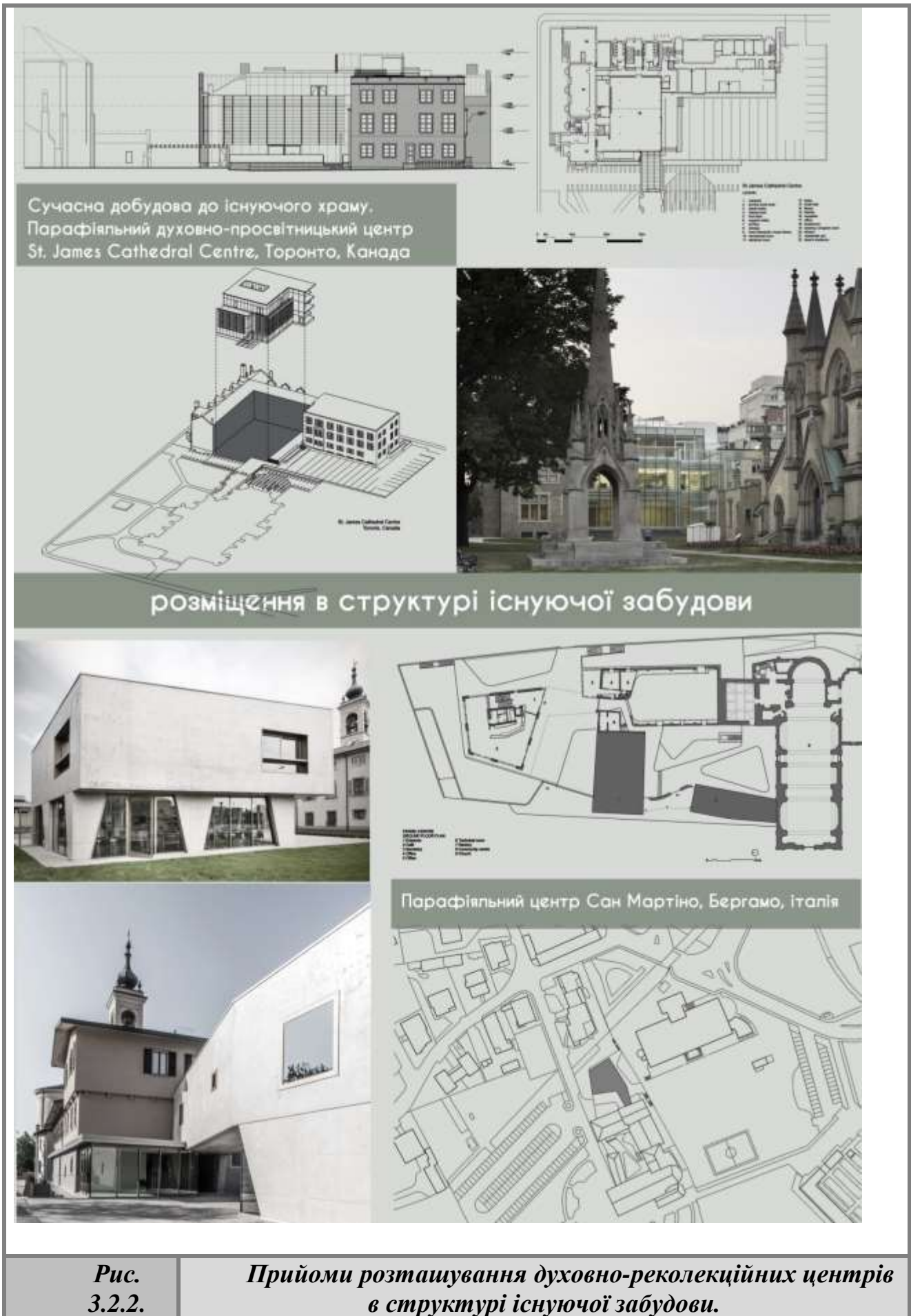
Вибір ділянки під проектування ДРЦ є надзвичайно важливим та складним завданням, оскільки саме раціональний вибір території вплине не тільки на майбутню відвідуваність закладу та його процвітання, але й на перспективний розвиток всього населеного пункту.

Значна частина ДРЦ мають потенціал для розташування поблизу чи безпосередньо на територіях храмів, що належать до пам'яток архітектури.

Не зважаючи на дискусійне ставлення фахівців щодо включення історичних пам'яток до процесу проектування сучасних ДРЦ, особливий статус храму чи його території не є перешкодою для функціонування духовно-реколекційного центру [7].

Тенденція гармонійного розташування новітніх ДРЦ на історично сформованих територіях, зокрема в країнах Європи є досить поширеною і такі приклади констатують можливість вдалого застосування цього прийому. Зрозуміло, що в даній ситуації проектантам слід дотримуватись максимальної толерантності стосовно існуючої історичної спадщини, як у планувальних рішеннях, так і у виборі засобів художньої виразності. Переваги є в даній ситуації для обох сторін. Для цінної історичної пам'ятки - підвищення її соціального статусу, а для сучасного ДРЦ - збільшення кількості потенційних відвідувачів.

Жовква О. пропонує розглядати проблему розташування духовних навчальних закладів (а до них певною мірою можна віднести і духовно-реколекційні центри) через призму сакральної архітектури, адже функціональне призначення цих закладів завжди мало сакральне підґрунтя [50]. А тому, при виборі потенційного місця розташування ДРЦ, варто брати до уваги наявність сакрального ядра або передбачати можливість його створення на території. Отже, першочерговим кроком



у створенні мережі ДРЦ є комплексний аналіз існуючого стану храмових і монастирських комплексів, паломницьких центрів, духовних навчальних закладів, що формували б основну духовну домінанту в майбутньому комплексі ДРЦ.

В даному контексті перспективними об'єктами для створення поблизу них ДРЦ можуть стати не лише цінні історичні пам'ятки сакрального зодчества, але й звичайні *парафіяльні храми*, які покликані стати осередками духовного-просвітництва, єднання та християнського дозвілля. Доповнення парафіяльних храмів будівлями ДРЦ без сумніву матиме позитивний ефект, адже приверне увагу молоді до участі у парафіяльному житті. Саме сакральне значення ДРЦ диктує вибір найкращих мальовничих місць в природному оточенні - на живописному узгір'ї, на березі природних водних структур, на зелених галявинах, оточених лісом, чи гірському рельєфі. Таке фонове оточення покликане гармонійно підкреслювати й доповнювати художньо-композиційний задум будівлі [50].

Розглядаючи містобудівні аспекти функціональної організації території ДРЦ, варто зазначити, що потреби сучасного суспільства характеризується багатовекторністю та поєднанням широкого спектру соціальних процесів, що повинно знайти своє відображення у функціональному наповненні території ДРЦ. До того ж, не варто забувати про ритми сучасного життя, виникнення нових соціальних процесів, тому вирішення території ДРЦ повинне передбачати можливості розширення, гнучкого планування та подальшого розвитку [30, с.5].

Отже, можемо сформулювати рекомендації щодо містобудівних особливостей розташування ДРЦ та організації території:

- формування зручної пішохідної і транспортної доступності до території;
- забезпечення гармонійного зв'язку проектованої території з існуючим підґрунтям, збереження балансу існуючих територій;
- модернізація непривабливих елементів території з одночасним максимальним збереженням історично важливих фрагментів і цінних природно-ландшафтних компонентів;
- передбачення можливості подальшого розвитку території ДРЦ;

- місце розташування ДРЦ зумовлюється місцем найкращого сприйняття або ж у точці перетину композиційних осей чи функціональних потоків [56, с. 122].

3.2.1. Перспективи створення мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ на теренах Західної України

ДРЦ відіграють першочергову роль у повноцінному формуванні особистості та покликані задовольнити духовні потреби дозвілля сучасної людини і стати культурно-духовними оазисами кожного містобудівного утворення. Все актуальнішою стає потреба формування мережі закладів духовного відпочинку у загальній системі духовно-культурних і дозвіллевих закладів, що безумовно зумовить розширення та вдосконалення існуючої релігійної інфраструктури.

Аналіз існуючого стану мережі ДРЦ УГКЦ дозволив виявити суттєві недоліки:

1. Дефіцит чи повна відсутність закладів даного типу у потенційно важливих місцях (території паломницьких центрів, ключові пункти релігійно-туристичних маршрутів та ін.)
2. Нерівномірне та диспропорційне розташування ДРЦ УГКЦ у загальній мережі.
3. Відсутність загальної містобудівної концепції щодо створення мережі ДРЦ УГКЦ на теренах Західної України.

Для оптимізації й удосконалення існуючого стану мережі ДРЦ УГКЦ необхідна комплексна співпраця фахівців різних галузей - архітекторів, туризмознавців, маркетологів і, в першу чергу, представників духовенства.

Федорова Ю.С. визначає ряд принципів, що лежать в основі створення мережі туристичних об'єктів, які можуть бути застосовані для створення мережі ДРЦ (рис. 3.2.3). Отож, при формуванні мережі ДРЦ доцільно керуватися наступними принципами:

- відповідності - заклади розташовуються відповідно до концентрації сакрально-туристичних ресурсів;
- вибірковості - мережа формується на базі історико-архітектурної й сакральної спадщини;

- спеціалізації - заклади ДРЦ розглядаються в системі сакральньо-туристичних маршрутів із залученням характерних для даної території культурних і духовних традицій;

- етапності - поступове наповнення території духовним змістом.

Ці принципи мають на меті створення мережі ДРЦ на основі сучасних тенденцій розвитку релігійного туризму та духовного життя суспільства, що спроможне існувати в нових економічних умовах і приваблювати постійний потік відвідувачів [117, с.76].

О. Жовква, при дослідженні містобудівних особливостей розташування духовних навчальних закладів, визначає кілька сучасних прийомів щодо їх розташування у структурі населених пунктів. Деякі з них можемо пристосувати до організації ДРЦ (рис. 3.2.3).

Зокрема прийом "*укрупнення*", який особливо актуальний у випадках великих міст з обмеженими територіями, передбачає використання наявних культових об'єктів як основи для майбутньої добудови чи нового будівництва ДРЦ на прилеглих територіях.

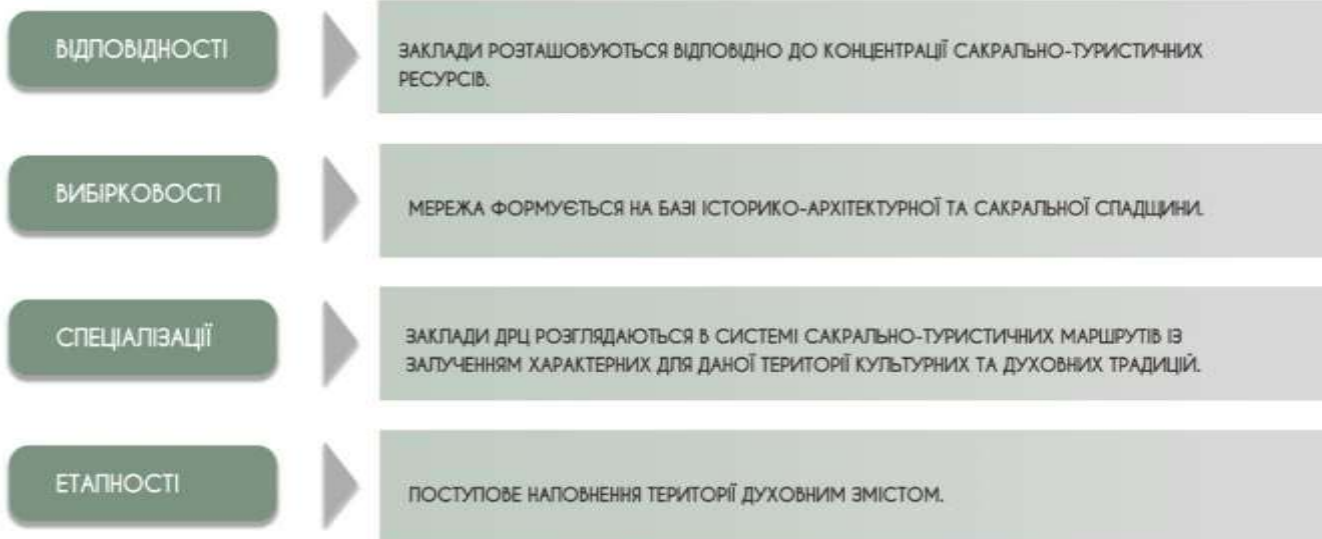
Використання зруйнованих історичних територій і сакральних об'єктів в цілях їх відновлення й доповнення новими просвітницькими, рекреаційними функціями передбачається прийомом "*історичної спадкоємності*".

Прийом "*формування відкритої структури*" передбачає загальнодоступність та відкритість споруд ДРЦ, їхню інтегрованість у міське середовище на відміну від аскетичних монастирських будівель.

Прийом "*підпорядкованості*" підкреслює вже згадану вище домінантність сакрального ядра в загальному комплексі будівель духовно-реколекційного призначення.

Прийом "*врахування природного оточення*", про що вже згадувалось раніше передбачає гармонійний взаємозв'язок архітектурного вирішення ДРЦ з існуючим природним оточенням. Сам характер існуючого рельєфу може сформувати ідею композиційного вирішення фасадів [50].

ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ МЕРЕЖІ ДРЦ (ЗА ФЕДОРОВОЮ Ю.С.)



СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗТАШУВАННЯ ДРЦ В СТРУКТУРІ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ (ЗА ЖОВКВОЮ О.І.)

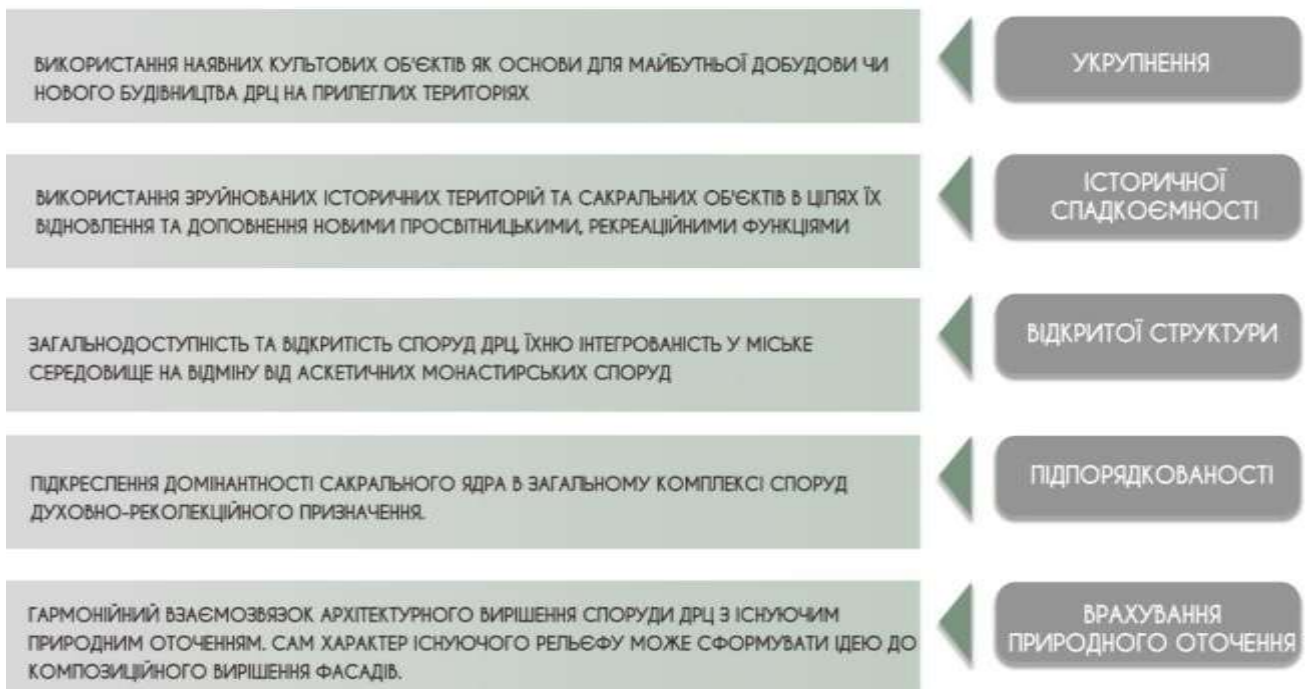


Рис. 3.2.3.

Містобудівні аспекти організації ДРЦ (за дослідженнями Жовкви О.І. та Федорової Ю.С.)

До прикладу, гірський характер рельєфу значної частини Івано-Франківської області створює безліч можливостей для оригінальних архітектурних вирішень. Популярними сьогодні є прийоми терасування та вписування в рельєф.

Для демонстрації основних містобудівних засад формування мережі ДРЦ сформовано пропозиції щодо формування мережі ДРЦ УГКЦ на теренах областей Західної України. Перспективність організації мережі духовно-реколекційних центрів та розвитку сакральнo-туристичної галузі на теренах Західної України ґрунтується на таких основних передумовах, як:

- високий рівень духовності місцевого населення;
- наявність багатої історико-культурної та архітектурної спадщини;
- зручне географічне розташування;
- значна частка екологічно чистих територій;
- самобутня культура (звичаї, традиції, обряди) і промисли [64, с.58].

На схемі подано три варіанти перспективного розташування духовно-реколекційних центрів УГКЦ за типами - парафіяльні (катехитичні) центри, реколекційні центри та паломницькі центри (рис. 3.2.4).

Дані схематичні варіанти розташування ДРЦ УГКЦ сформовані на основі аналізу статистичних даних, карт розташування греко-католицьких святинь на території Західної України.

Аналіз сакральної спадщини Західної України дозволив встановити основні напрямки раціоналізації її використання:

- проведення заходів щодо збереження та відновлення сакральних об'єктів, їх реставрації;
- збереження традицій і привернення уваги молодого покоління через проведення релігійних фестивалів;
- збагачення атрактивної програми об'єктів паломницького туризму традиційними промислами;
- розробка та реалізація державних програм з розвитку паломницького туризму досліджуваного регіону;

- організація рекламної кампанії і просування населених пунктів Західної України як важливих духовних центрів.

Залучення храмів, монастирів, місць паломництва у туристичну інфраструктуру, без сумніву, наповнить її багатим духовним змістом. На території Західної України знаходяться сотні унікальних дерев'яних церков, зведених у своєрідному стилі, що несе у собі всю повноту традицій нашого краю. Проте, на превеликий жаль, кількість таких храмів кожного року зменшується, вони руйнуються під впливом згубних погодних умов та людської байдужості. Цінні автентичні будівельні матеріали, якщо не знищуються повністю, то замінюються сучасними. Можливо популяризація дерев'яних храмів серед туристів, їх включення в структуру комплексів духовно-реколекційного призначення стане шляхом до їхнього порятунку і збереження для наступних поколінь.

Значну потребу в організації духовно-реколекційних центрів мають і звичайні парафіяльні храми та комплекси, яким необхідне відповідне архітектурне середовище для реалізації усіх соціальних процесів парафії. Зі статистичних даних очевидним є зростання кількості сакральних і духовно-просвітницьких об'єктів на території Західної України і збільшення штату парафіяльних священиків та духовенства. За останні десять років кількість діючих храмів і ДРЦ збільшилася майже в півтори рази. Що стосується територіального розподілу даних об'єктів на теренах областей Західної України, варто зауважити їх нерівномірний розподіл - концентрація закладів істотно збільшується в міру наближення до обласних центрів. Окрім того, значна частина житлових масивів, зокрема сільських територій знаходиться за межею доступності до храмів, не говорячи вже про самі ДРЦ.

Оскільки саме релігійно-пізнавальна й екскурсійна складова релігійно-паломницького туризму є перспективною для збільшення кількості туристичних потоків, важливо, щоб самі об'єкти релігійно-паломницького туризму подбали про забезпечення належних умов та відповідної інфраструктури для прийняття такого типу рекреантів, що, на відміну від паломників, потребують значно комфортніших умов перебування та сервісу. Найкращим варіантом в даному контексті є створення відповідних ДРЦ при монастирях, храмах, паломницьких центрах, популярних

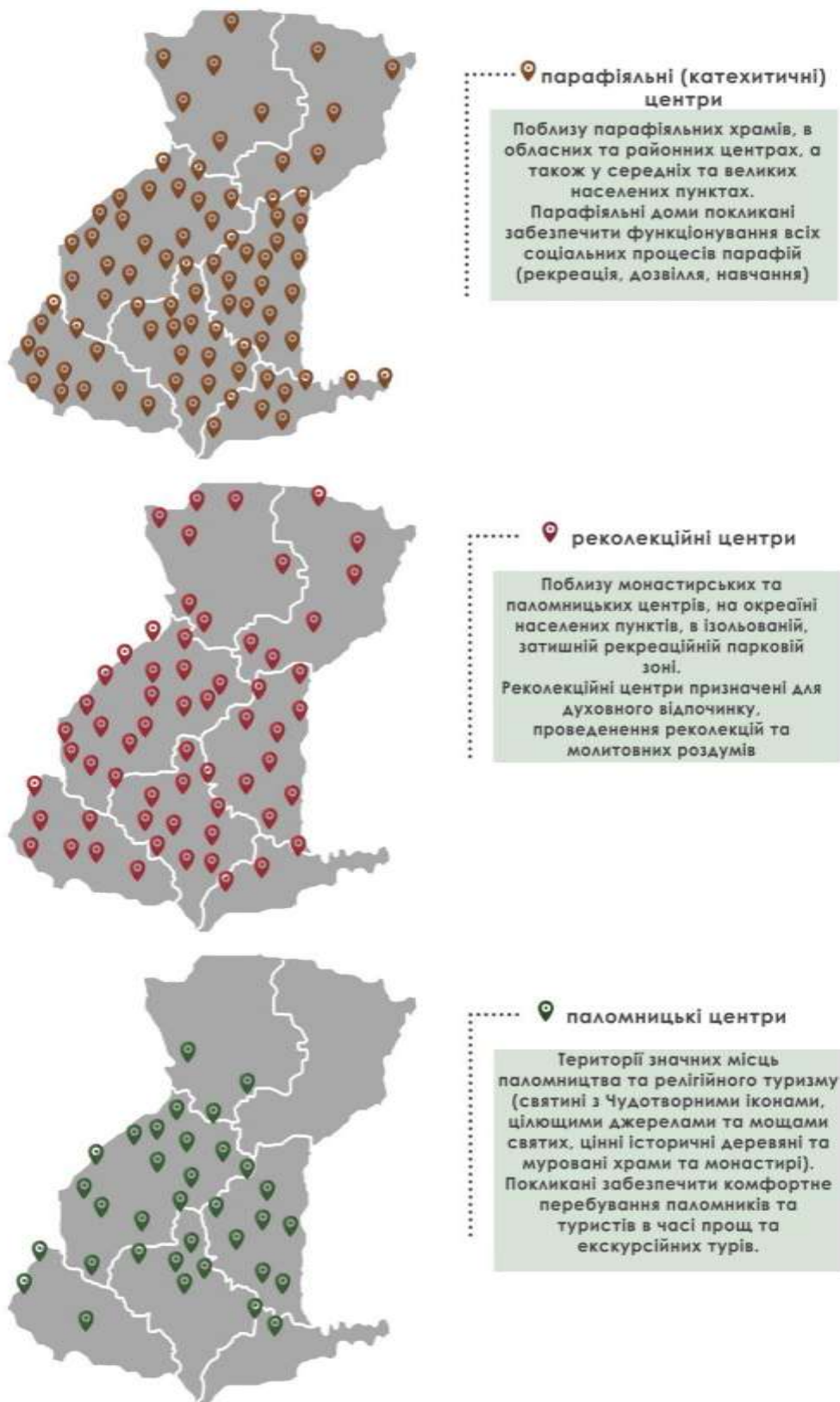


Рис. 3.2.4.

**Перспективні місця розташування трьох типів ДРЦ
УГКЦ (на прикладі областей Західної України)
(розроблено автором)**

пунктах релігійно-туристичних маршрутів, а також впровадження у функціональну програму даних закладів різноманітних атрактивних заходів (тематичних та музичних релігійних вечорів, майстер класів сакрального мистецтва, християнських фестивалів та вернісажів) [18, с. 42].

Одним зі шляхів розвитку релігійно-паломницької сфери на території Західної України є формування мережі нових перспективних туристичних маршрутів по важливих пунктах паломництва та значних пам'ятках сакральної архітектури. Найбільшою популярністю користуються дводенні автобусні тури (тривалість від 8 до 36 годин), що надають туристам можливість взяти участь у Службі Божій, відвідати кілька монастирів та святих об'єктів за досить короткий час.

Ключові точки та перехрестя таких туристичних маршрутів і є перспективними територіями для формування ДРЦ, які б надавали туристам і паломникам місце для ночівлі, а також можливість духовного розвитку, відпочинку та навчання.

3.2.2. Рекомендації щодо організації генерального плану території.

Складним і надважливим завданням є проектування території ДРЦ. Територія повинна сприяти повноцінній реалізації всіх функціональних процесів ДРЦ. З цією метою при проектуванні варто керуватись наступними рекомендаціями (рис. 3.2.5):

- врахування багатofункціональності та універсальності використання території ДРЦ;
- передбачити можливість реалізації багатолюдних заходів, святкувань, прощ;
- розташування об'єктів із врахуванням взаємозв'язку груп приміщень [56];
- врахування атрактивності будівлі ДРЦ та влаштування відповідних тематичних зон;
- зручний пішохідний зв'язок між різними структурними елементами території;
- розмежування господарських і технічних потоків з рухом відвідувачів.

При розробці генерального плану важливим завданням є вдале чітке функціональне зонування території. У випадку з ДРЦ функціональне зонування територій може певним чином змінюватись залежно від типу, величини закладу та вибору ділянки.

Повний набір функціональних зон включає наступні зони (рис. 3.2.6):

- вхідна;
- сакрального ядра (храм, каплиця чи інший домінуючий сакральний об'єкт).

Часто сакральне ядро входить в планувальну структуру самої будівлі центру;

- ландшафтно-паркова;
- експозиційна;
- рекреаційно-дозвілєва (для різних вікових груп);
- житлова;
- видовищна (для проведення святкувань, фестивалів, концертів і прощ);
- тиха реколекційна;
- господарсько-побутова (господарський двір, город, сміттєзбірник);
- зона обслуговування (майстерні, котельні та інші технічні приміщення);
- паркінг;

Варто детальніше розглянути особливості кожної зони.

Вхідна зона є візитною карткою будь-якого закладу і вимагає відповідного естетичного облаштування. У цій зоні варто передбачити зручний презентативний вхід та заїзд на територію, відпочинково-очікувальну зону та інформаційний пункт.

Зоні сакрального ядра варто відвести чільне місце в загальній організації території, підкреслити її значущість різноманітними ландшафтно-композиційними та художніми засобами.

Видовищна зона передбачає створення необхідних елементів для проведення парафіяльних свят, бенкетів, концертів і фестивалів. Для цих цілей передбачають літні сцени, природні терасовані амфітеатри, співочі поля.

Експозиційна зона сакрального мистецтва здебільшого входить у структуру самої будівлі у вигляді музеїв, виставкових залів. Однак, сьогодні є популярною практика влаштування експозицій під відкритим небом. Для цих цілей монтують тимчасові павільйони чи перголи для захисту експозиції від атмосферних опадів.

У *господарській зоні* слід передбачити влаштування окремого зручного під'їзду для вантажного транспорту, складські та підсобні території, господарський двір, зокрема з боку організації господарських приміщень кухні.

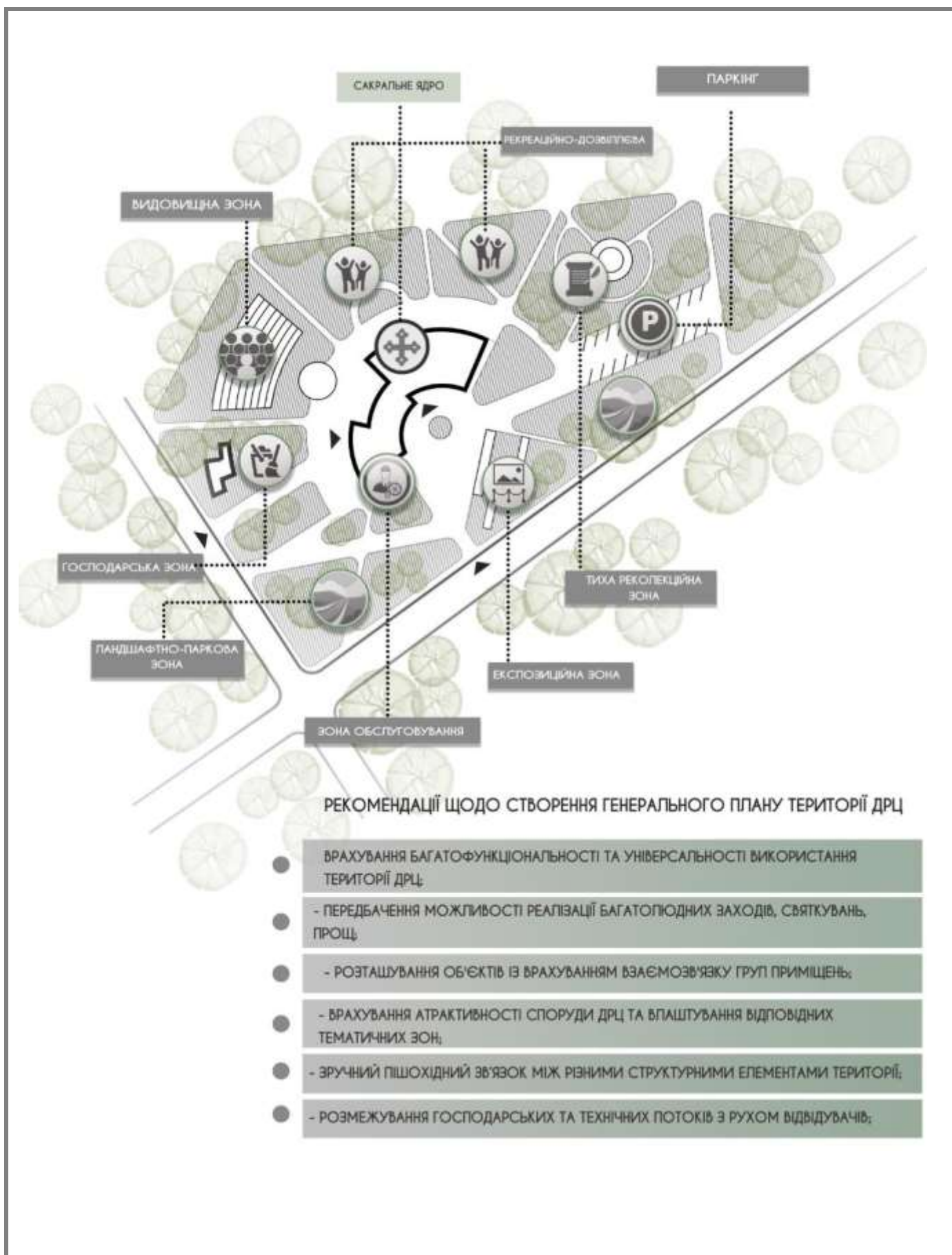


Рис.
3.2.5

Рекомендації щодо формування генерального плану території духовно-реколекційного центру УГКЦ (розроблено автором)

Господарська зона повинна становити 8-10% від загальної площі території [50]. Важливо передбачити проектні рішення, як б відмежовували непривабливу господарську зону від решти території. Візуальної ізоляції можна досягнути за рахунок створення живих огорож з кущових насаджень або, влаштувавши частину господарських і складських приміщень у підземному рівні.

Зону обслуговування часто проектують в єдиному комплексі з господарською зоною.

Зоні паркінгу варто приділити особливу увагу. Доцільно передбачити невеличку тимчасову стоянку для відвідувачів і персоналу поблизу закладу і підземний чи наземний паркінг зі зручним в'їздом та виїздом.

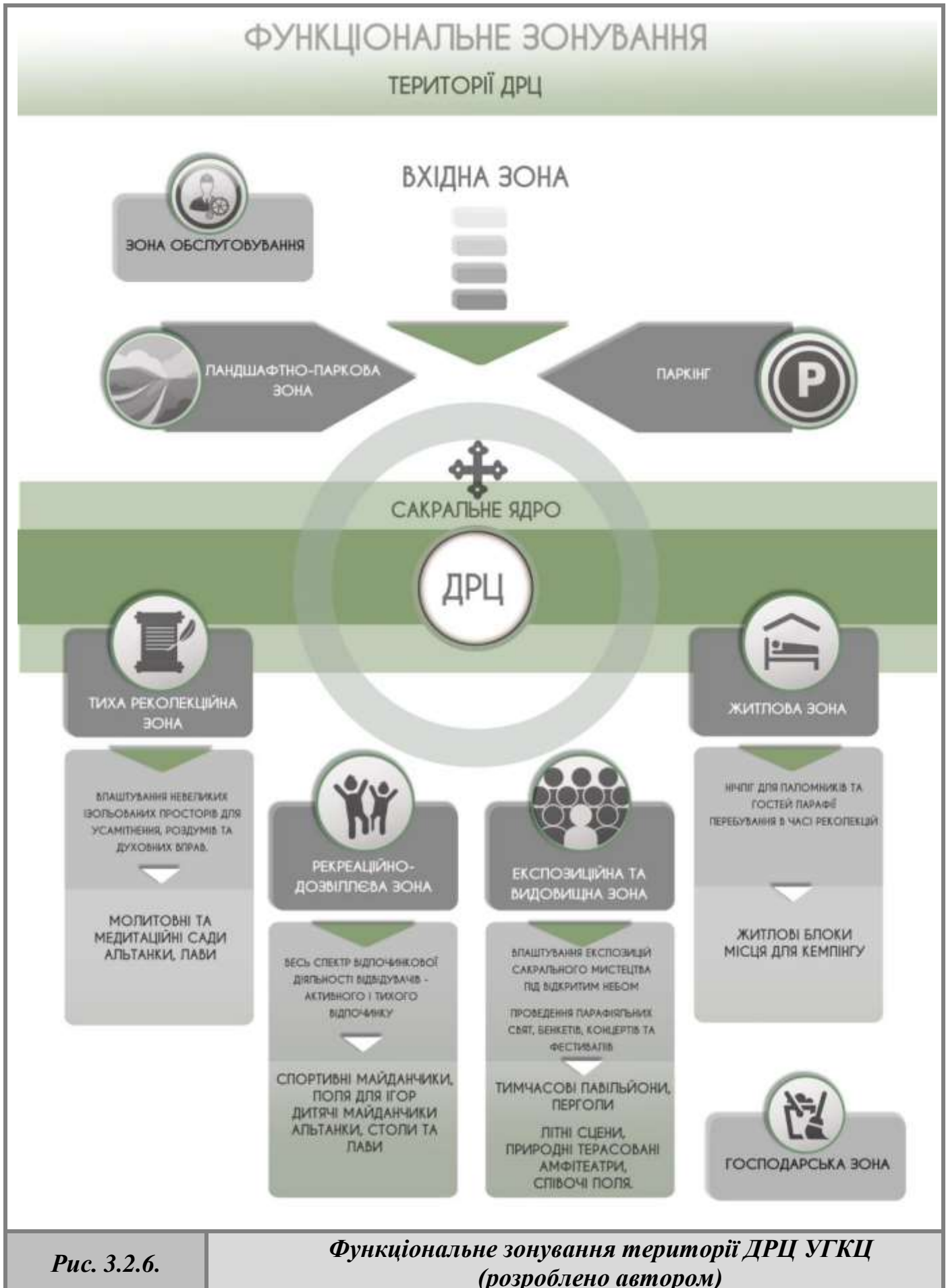
Рекреаційно-дозвілєва зона охоплює увесь спектр відпочинкової діяльності відвідувачів - активного і тихого відпочинку. У зв'язку з цим варто розмежувати ці дві підзони для забезпечення їх комфортного функціонування. *Зону активного відпочинку*, наповнюють спортивні майданчики, поля для ігор (гольф, волейбол, баскетбол та ін.) дитячі ігрові майданчики. Наявність таких елементів облаштування території безперечно буде привабливою для молодого покоління відвідувачів.

Тиху дозвілєву зону варто наповнити спеціально обладнаними майданчиками та альтанками для настільних ігор чи бесід, лавами для читання, облагородивши її кущовими композиціями, клумбами, рабатками, штучними водоймами.

Тиха реколекційна зона передбачає влаштування невеликих ізольованих просторів (альтанок, до прикладу), молитовних садів для усамітнення, роздумів і духовних вправ (рис. 3.2.6). Часто цю зону влаштовують безпосередньо у структурі самої споруди ДРЦ у вигляді атриумів, зимових садів, терас чи експлуатованих покрівель.

В закордонному досвіді поширена практика створення медитаційних садів, які характеризуються закритим садовим простором з центральним акцентом у вигляді невеликої каплиці, скульптури чи водного компоненту [30, с.6].

Окремого розгляду потребує ландшафтний благоустрій території ДРЦ. *Ландшафтно-паркова зона* сьогодні є невід'ємним елементом облагородження



території кожної громадської споруди. У випадку з ДРЦ здебільшого ця зона вже є створена природою, оскільки значна частина потенційних територій для спорудження ДРЦ, зокрема паломницькі центри, розташовані у екологічно-чистих незайманих природних місцях. Завданням архітекторів у даному випадку є лише підкреслити красу природного оточення, створивши необхідні елементи інфраструктури (лави, альтанки, водні структури, стежкову мережу, квітники). В інших випадках, зокрема при виборі території в міській забудові ландшафтно-паркову зону необхідно створити. Використання прийомів ландшафтно-архітектури дозволяє у найбільш природний, ненав'язливий спосіб відокремити небажаний перетин шляхів, та ізолювати господарські чи технічні зони від відпочинкових територій. Ландшафтні дизайнери володіють широким спектром прийомів благоустрою:

- створення гармонійних кушових композицій, работок, посадка газону;
- підбір матеріалів для якісного покриття доріжок і майданчиків;
- ретельно продумана система функціонального та декоративного освітлення;
- створення сучасних водних компонентів - ставків, каналів, фонтанів;
- проектування МАФ (альтанок, лав, павільйонів та ін.);
- прийоми пластики рельєфу (підпірні стінки, терасування, альпійські гірки);
- інженерно-технічні аспекти - водовідведення (вертикальне планування, дренаж), система автополиву та ряд інших прийомів.

Однак, необхідно пам'ятати про головну ціль - максимальне збереження природності та недоторканості території.

Загалом, варто зауважити, що для територій духовно-реколекційних центрів характерна висока частка озелених територій. Влаштування розкішних парків і садів, озелених терас уособлює створення "райського саду" на землі. Ще одним цікавим світовим трендом є створення так званих біблійних садів з висадженими рослинами, що згадуються в Біблії (рис. 3.2.7). Однак, значна частина даних рослин не пристосовані до помірно-континентального клімату нашої країни, а тому для їх посадки варто влаштовувати оранжереї, зимові сади. Біблійний сад вже кілька років функціонує в с. Маріямпіль, Галицького району Івано-Франківської області. Це

село, на рівні з іншими відомими паломницькими центрами, має потенціал стати відомим духовним осередком Західної України.

Території ДРЦ доцільно доповнювати елементами для здійснення релігійних обрядів - водосвячень, хресної дороги, молитов на вервиці та ін. (рис. 3.2.7).

Важливо передбачити можливість під'їзду та об'їзду довкола основних будівель пожежних машин. Для наглядної демонстрації вище наведених принципів формування генерального плану території пропонується розглянути проектну пропозицію духовно-реколекційного центру в с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області (додаток А.1). Територія паломницького центру с. Погоня розташована в екологічно-чистій зоні, з трьох сторін оточена лісом, а з південно-західного боку розташований невеликий житловий масив малоповерхових будівель та сільськогосподарські угіддя. Будівлю духовно-реколекційного центру пропонується звести у північній стороні території, на підвищенні.

У проекті передбачено чіткий поділ території на функціональні зони - вхідна, ландшафтно-рекреаційна паркова, сакральна, зона наметового містечка, паркінг, господарська зона.

Головна в'їзна зона розташована з південно-західного боку території. При в'їзді пропонується влаштувати підземний паркінг, а також інформаційний пункт.

Сакральну зону становлять: територія монастирського комплексу, кладовища й територія церкви. На даний момент у південній стороні території дисгармонійно та розкидано на пагорбі знаходяться: невеличкий монастир, трапезна, котельня та інші господарські приміщення. Пропонується натомість трапезну й монастир об'єднати у єдиний монастирський комплекс з церковними майстернями, келіями та іншими необхідними приміщеннями, а господарські та складські приміщення винести південніше з боку монастиря й відокремити їх зеленою огорожею з живоплоту. На розчищеній від складських приміщень території пропонується організувати монастирський сад більш аскетичного характеру з відокремленими затишними зонами для молитов та реколекцій [78]. У західній частині території пропонується організація спеціально відведеної території під наметове містечко, яке буде функціонувати під час багатотисячних прощ та молодіжних християнських таборів.

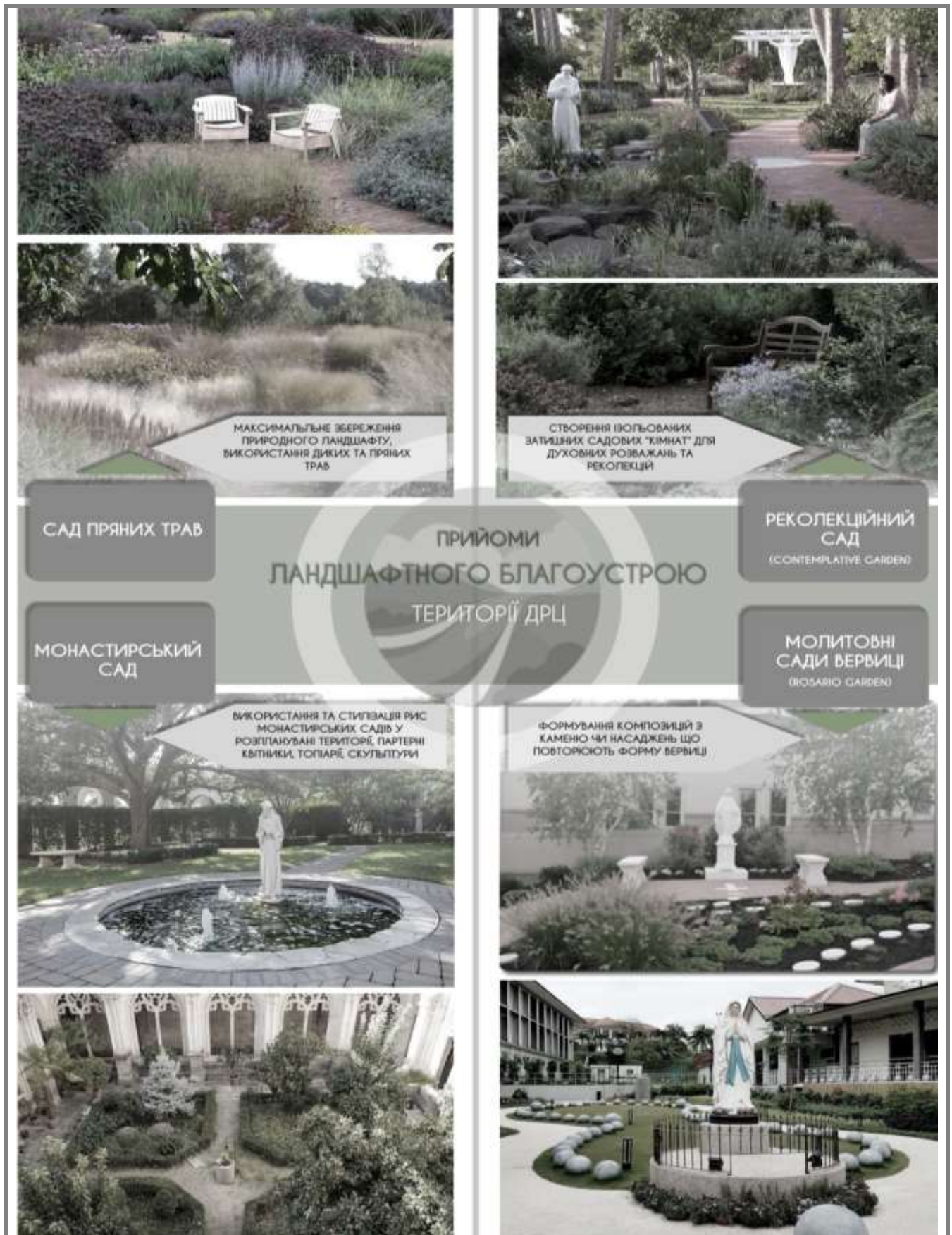


Рис. 3.2.7.

Прийоми ландшафтного благоустрою території духовно-реколекційних центрів (розроблено автором)

Особливої уваги заслуговує ландшафтний дизайн і благоустрій території, що покликані забезпечити комфортне перебування відвідувачів. Існуючий стан території, на жаль є досить занедбаним. На території знаходиться невелике озеро, яке потребує очищення та відновлення його глибини. Вся територія подекуди поросла чагарниками, тому слід провести оцінку зелених насаджень, залишивши на території тільки цінні зразки [78].

Рельєф території здебільшого горбистий. Озеро може стати привабливою домінантою території, тому пропонується надати йому особливих акцентів, облагородити його, влаштувавши живописні квітники, кущові композиції, лави й інші елементи благоустрою. Окрім декоративного значення, озеру планується надати сакрального характеру, зокрема для здійснення водосвячень та йорданських купань. Тому, на березі озера доцільно встановити невеличку ротонду. Перепад рельєфу пропонується підкреслити зеленими терасами, які виконуватимуть роль своєрідного природного амфітеатру. Такі тераси сьогодні широко застосовуються у світовій практиці ландшафтного дизайну [78].

Всю територію пропонується оперезати зручною системою пішохідних шляхів, облагородити партерними квітниками з прямими травами, лавами, фонтанами та затишними відпочинковими зонами, де можна усамітнитись для молитви чи роздумів.

Обов'язковою умовою є створення тихих зон для молитовного усамітнення, реколекцій і роздумів. Такі зони пропонується вирішити у вигляді альтанок ізольованих кущовими композиціями.

3.3. Принципи архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів.

В результаті проведеного дослідження автором сформульовано принципи, якими доцільно користуватись проєктантам духовно-реколекційних центрів (рис. 3.3.1):

- принцип символізації сакральної складової;
- принцип диференціації за контингентом відвідувачів (за цільовою аудиторією);
- принцип взаємозв'язку території проєктування та функціонального призначення будівлі;
- принцип пріоритетності сакральних ресурсів при виборі території для проєктування ДРЦ;
- принцип інтеграції ДРЦ в існуючі будівлі;
- принцип міжконфесійної толерантності.

Принцип символізації сакральної складової. Особливий зміст і специфіка духовних реколекцій вимагає від зодчих дотримання певних канонів і правил при організації архітектурного простору ДРЦ. Загальна стилістика ДРЦ безперечно носить *сакральний характер*, який формується в першу чергу через присутність сакрального ядра, поблизу або ж у структурі самого закладу. Тому процес пошуку архітектурного рішення будівлі повинен відштовхуватися від особливостей саме сакральної складової, її тектонічних, конструктивних, об'ємно-просторових рис, які визначатимуть кінцевий зовнішній вигляд закладу.

Зокрема, даний підхід передбачає застосування сакральної символіки у зовнішньому та внутрішньому опорядженні будівлі з метою одуховлення середовища та створення належної атмосфери та максимальної передачі специфіки духовних реколекцій (рис. 3.3.3). В даному аспекті варто розглянути монастирські комплекси, на територіях яких формувались вишукані регулярні монастирські сади з партерними квітниками та затишними зонами для молитовного усамітнення. Територію ДРЦ доцільно облагороджувати в подібному стилі з використанням стилізованих осучаснених особливостей монастирських садів, передбачати

можливість влаштування молитовних та реколекційних садів, садів вервиці. В благоустрої території доцільно застосовувати культову атрибутику, скульптури, малі архітектурні форми. Загалом, формування архітектурного середовища закладу (починаючи від житлової кімнати, рекреаційних та дозвіллевих зон і завершуючи ландшафтним благоустроєм території) необхідно вести комплексно з ціллю передачі відвідувачам специфічних особливостей даного виду відпочинку, приділяючи особливу увагу його духовній складовій. Даний принцип направлений на створення раціонального, осмисленого простору, що задовольняє не тільки фізичні потреби людини, але й духовні.

Пропонується детальніше розглянути дію даного принципу на прикладі проекту молодіжного реколекційного центру у с. Рибне, Тисменицького району Івано-Франківської області, виконаному автором на замовлення молодіжної комісії Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ (додаток А.2). Територія розташована у затишній замиській зоні, подалі від міського гамору. Споруда призначена для проведення реколекцій, християнських молодіжних таборів, катехизації і здорового християнського дозвілля та рекреації дітей і молоді Івано-Франківської області.

Специфіка духовно-реколекційного та сакрального аспекту знаходить своє відображення в усіх складових проекту - благоустрій території (зони для реколекцій, молитовні сади), інтер'єр (велична каплиця зі скляними вставками у куполі, що символізують єднання з небом, з Творцем; сакральна символіка у реколекційних і катехитичних класах) і в екстер'єрному вирішенні (присутність сакральної символіки над входом у будівлю, тектонічне, художнє та конструктивне підкреслення сакрального ядра високим куполом з хрестом).

Принцип диференціації за контингентом відвідувачів. У зв'язку з певними особливостями функціонування ДРЦ, важливо враховувати специфіку різних категорій потенційних відвідувачів - від глибоко віруючих паломників та практикуючих парафіян, духовенства, ціллю яких є культурно-пізнавальний аспект та духовне збагачення та просвітництво до туристів та релігієзнавців, що переслідують виключно пізнавальні та рекреаційні цілі. Останні висувають досить високі вимоги до сервісу та комфортного перебування. Для них важлива не стільки

духовна складова, скільки наповненість функціональної програми, наявність різноманітних рекреаційних атракцій, музеїв, екскурсій та повноцінна розвинена інфраструктура.

Першу категорію зазвичай становлять особи з невеликим статком, які не завжди можуть дозволити собі користуватись комфортом високого класу. Тому, для задоволення їхніх духовних потреб необхідна особлива інфраструктура, ціль якої не прибуток, а сприяння у досягненні духоної мети відвідувача. Тобто, для цієї категорії осіб важливі насамперед не комфортні умови перебування, а духовна атмосфера, дотримання церковних канонів, можливість усамітнитись, долучитись до місіонерської діяльності, поговорити з духівником та отримати духовне зцілення. Отже, в даному випадку важливо забезпечити відповідний мікроклімат, який би сприяв духовним розважанням, молитві та реколекціям [53, с. 8].

Даний принцип знаходить своє відображення і в необхідності відокремлення зон перебування богопосвячених осіб (монахів та монахинь) від світських. Тому, з метою задоволення потреб усіх категорій відвідувачів варто диференціювати архітектурне середовище та передбачити комфортні умови перебування усіх груп.

Взаємозв'язок території проектування та функціонального призначення будівлі. Цілком закономірно, що вибір території для спорудження ДРЦ (поблизу історичної сакральної пам'ятки, на території паломницького центру за межами міста чи біля парафіяльного храму в центральній частині населеного пункту) визначає тип ДРЦ, його функції та напрямок діяльності. Тому, маючи відповідну територію, перед початком проектування слід ретельно проаналізувати цілий ряд факторів - від контингенту потенційних відвідувачів до функцій, якими слід наділити майбутній заклад. Даний принцип також визначає характер форм будівлі, його об'ємно-композиційну структуру. Адже архітектурне вирішення ДРЦ в центральних частинах міст, в структурі вуличної забудови має підпорядковуватись відповідній стилістиці існуючого стану. Планувальне вирішення також підпорядковується компактним існуючим умовам. А в ДРЦ за межами міст чинником, що визначає його образ є саме природне оточення, характер рельєфу, що надає зодчим значно більше можливостей застосування оригінальних архітектурних прийомів.

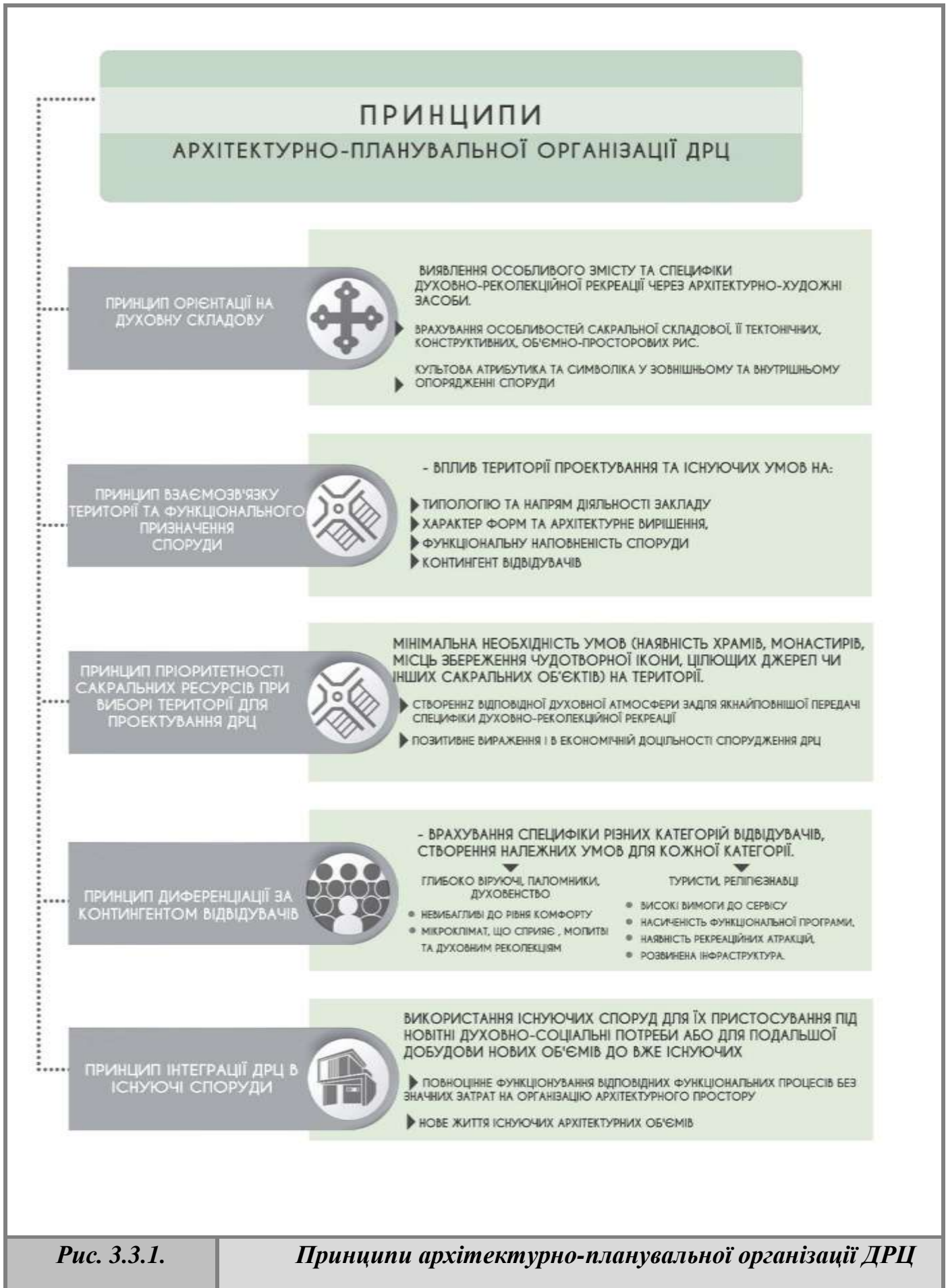


Рис. 3.3.1.

Принципи архітектурно-планувальної організації ДРЦ

Дію даного принципу продемонстровано у проекті паломницького ДРЦ у с. Погоня, Тисменицького району, Івано-Франківської області, виконаному автором.

Погінський паломницький центр, зберігаючи Чудотворну ікону, щороку притягує сотні тисяч прочан, які, не зважаючи на погодні умови чи відсутність належної інфраструктури, зі щирими намірами й відкритими серцями прибувають до цього величного святого місця.

На даний момент на території паломницького центру знаходиться новозбудована дерев'яна церква (за проектом архітектора Пилипіва І.П.), церква-трапезна, монастир і господарські приміщення. Вся територія являє собою неповторний природний ансамбль та володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом. Автором запропоновані проектні пропозиції щодо організації паломницького ДРЦ на даній території. Вплив вище зазначеного принципу полягає в тому, що сама територія (у даному випадку значне місце паломництва) зумовлює вибір паломницького типу ДРЦ для спорудження.

Що стосується архітектурного вирішення даної споруди, то воно є гармонійним з існуючим природним та архітектурним ансамблем, підпорядковується йому. Така гармонія досягається за рахунок використання автентичних будівельних матеріалів, засобів оздоблення фасадів, колірної гами що використана у споруді вже існуючого на території храму. Окрім того, споруда центру поєднує в собі риси сучасної архітектури і тим самим викликатиме зацікавлення у молодого покоління. Існуючий природний ансамбль, великі площі зелених галявин та лісів доповнюють споруду, перетікають в неї [29, с.280].

Із зазначеним вище принципом тісно пов'язаний *принцип пріоритетності сакральних ресурсів при виборі території для проектування ДРЦ*, який визначає мінімальну необхідність умов (наявність храмів, монастирів, місць збереження Чудотворної ікони, цілющих джерел чи інших сакральних об'єктів) на території. Наявність тих чи інших сакральних ресурсів визначає вибір типу ДРЦ - паломницького, парафіяльного, реколекційного.

Розташування ДРЦ поблизу цінних природних чи архітектурних сакральних об'єктів є позитивним у кількох аспектах. По-перше, наявність сакрального об'єкту

сприятиме створенню відповідної духовної атмосфери задля якнайповнішої передачі усієї специфіки духовно-реколекційної рекреації, а також сприятиме більшому інтересу відвідувачів, а отже, даний принцип знаходить своє позитивне вираження і в економічній доцільності зведення ДРЦ. Окрім того, наявність храму, монастиря, паломницького готелю чи каплиці на території може суттєво заощадити кошти на спорудження подібних приміщень у структурі самого ДРЦ.

Принцип інтеграції ДРЦ в існуючі будівлі. Зі здобуттям Україною незалежності, основні зусилля Греко-Католицької церкви були спрямовані на повернення церковних будівель та конфіскованого майна, їх реставрацію, а також будівництво нових культових споруд. Однак, у зв'язку з містобудівними змінами, у значній частки парафіяльних храмів немає територіального ресурсу для розміщення парафіяльних та духовно-реколекційних центрів. До того ж, обмеження на розвиток забудови церковних ділянок, поряд з обмеженнями, пов'язаними з розташуванням в історичному центрі міста, накладає статус храмів, як пам'яток архітектури [7]. Виходом у даній ситуації може стати інтеграція ДРЦ у існуючі будівлі, що мають інше призначення, їх перепрофілювання та адаптація до нових функцій.

У зв'язку з нестачею належного фінансування, вітчизняна практика рясніє прикладами використання існуючих будівель для їх пристосування під новітні духовно-соціальні потреби або для подальшої добудови нових об'ємів до вже існуючих. Такий прийом забезпечує майже повноцінне функціонування відповідних функціональних процесів без значних затрат на організацію архітектурного простору, а також забезпечує нове життя існуючим архітектурним об'ємам.

Принцип інтеграції знайшов своє відображення у проекті парафіяльного катехитичного центру по вул. Чорновола у м. Івано-Франківську, виконаному автором на замовлення парафії Вознесіння Христового (додаток А.3). Проектом передбачено реконструкцію існуючої громадської будівлі, її добудову та перепрофілювання під катехитичний парафіяльний центр. В існуючій будівлі на першому поверсі розташовується зал для зібрань парафіян, санвузли та кухня. На другому - житлові кімнати для реколектантів чи гостей парафії, санвузли. У добудованому трьохповерховому блоці передбачені молодіжний ігровий зал,

конференц зал та зал для реколекцій. Архітектурно-композиційне вирішення будівлі, підбір оздоблювальних і будівельних матеріалів виконані в одній стилістиці з існуючим новозбудованим храмом, формуючи з ним єдиний ансамбль.

Використання існуючої будівлі з добудовою нового блоку духовно-просвітницького та рекреаційного призначення дозволяє суттєво знизити затрати на спорудження. Даний центр покликаний стати потужним осередком парафіяльного життя, навчання й рекреації парафії Вознесіння Христового та ближніх парафій у м. Івано-Франківську.

Принцип міжконфесійної толерантності у формуванні архітектурного середовища є особливо актуальним на сучасному етапі, коли гостро постає проблема примирення представників різних конфесій та подолання міжконфесійних конфліктів. В останні роки в Україні все відчутнішою стає тенденція екуменічного руху, започаткованого представниками духовенства УГКЦ, яка активно підтримується широкими верствами населення і націлена на повернення первинної єдності християнства [50, с.297].

Зразки духовно-реколекційних центрів екуменічного типу, де об'єднавчим базисом є вчення про загальнолюдські цінності, без прив'язки до тієї чи іншої конфесії, демонструють позитивний соціальний ефект від функціонування закладів даного типу. В архітектурному вирішенні даний принцип знаходить своє відображення у створенні нейтральних конфесійно-толерантних зон, без нав'язування тих чи інших канонів та традицій.

Окрім вище зазначених принципів, виявлених автором у процесі дослідження, безперечно, доцільно користуватися і рядом універсальних принципів, що застосовуються при проектуванні усіх громадських споруд і можуть бути успішно адаптовані до духовно-реколекційних центрів. До даної групи принципів слід віднести наступні:

- принцип універсальності;
- принцип функціональної доцільності
- принцип збереження історичного середовища
- принцип застосування прийомів екологічної архітектури

- принцип економічної доцільності

Принцип універсальності. Архітектурну організацію ДРЦ пропонується здійснювати з огляду на багатофункціональність закладу, що приведе не тільки до збільшення привабливості даної споруди серед широкого кола відвідувачів, але й забезпечить умови для комфортного перебування людей різного рівня релігійності. Такий багатофункціональний підхід дозволить суттєво розширити культурно-дозвілльєвий аспект рекреації та привабити відвідувачів з різними цілями та інтересами [118, с. 112]. Даний принцип передбачає створення універсальних приміщень, які за допомогою відповідних конструктивних і композиційних засобів (мобільні перегородки, ширми) можна пристосувати до різноманітних процесів. Основною метою гнучкості та трансформації є забезпечення адаптації будівлі до нових потреб суспільства. Таке гнучке планування та можливості трансформації простору є особливо популярними у світовому досвіді організації громадських будівель. І, як показує практика, такий досвід є успішний, оскільки надає архітекторам і дизайнерам широкий спектр можливостей для втілення найоригінальніших дизайнерських рішень внутрішньої організації простору.

Функціональна доцільність будь-якої громадської будівлі полягає у максимальному задоволенні спорудою всіх вимог сучасного суспільства. У даному випадку споруда ДРЦ покликана задовольнити не лише потреби духовного спрямування, але стати осередком здорового християнського відпочинку, дозвілля, спілкування, яке особливо необхідне в сучасному деморалізованому суспільстві. Окрім того, варто зауважити, що заклади даного типу часто відвідуються людьми з обмеженими можливостями. Саме тому важливо забезпечити безперешкодні шляхи їх пересування (пандуси, спеціально обладнані санвузли, ліфти тощо).

Збереження цінного історичного середовища. В багатьох випадках потенційними територіями для спорудження ДРЦ є території поблизу цінних сакральних пам'яток та сакральних будівель (рис. 3.3.2). Такий підхід має безліч переваг, як для успішного функціонування ДРЦ, так і для збереження існуючої сакральної спадщини. Архітектурна організація ДРЦ на базі цінних сакральних

пам'яток забезпечить включення пам'ятки в духовно-культурне життя суспільства, що дозволить залучити фінансування для її збереження та відновлення.

Реалізація даного принципу дозволить удосконалити існуюче середовище пам'ятки та розширити і ефективно організувати архітектурний простір для перебування різних категорій відвідувачів, а також підкреслити неповторний духовний та культурно-пізнавальний контекст місця. Однак, в даному випадку надважливо притримуватись всіх норм та правил, не порушуючи межу охоронної зони пам'ятки. Даний принцип знайшов своє відображення у багатьох світових зразках духовно-реколекційних центрів.

Застосування прийомів екологічної архітектури. Прийоми екологічної архітектури допомагають мінімізувати згубний вплив людського фактора на довкілля та заощадити природні ресурси, які зараз перебувають у виснаженому стані. Даний принцип повинен знаходити своє відображення на всіх етапах - від стадії проектування (вибору раціональних енергозберігаючих форм) до реалізації (застосування новітніх енергозберігаючих технологій та конструктивних рішень, підбір екологічних будівельних матеріалів та відповідного обладнання) та подальшої експлуатації споруди. Використання даного принципу повинне знаходити підтримку та заохочуватись на державному рівні, у зв'язку з високими цінами на обладнання, що продукує альтернативну енергетику. Застосування даного підходу без сумніву матиме позитивний ефект не тільки для природного оточення та самих відвідувачів закладу, але й допоможе досягнути позитивного економічного ефекту на заощадженні коштів від споживання електроенергії.

Максимальний екологічний ефект досягається при комплексному застосуванні всього спектру принципів екологічної архітектури:

- оптимізація об'ємно-планувального рішення споруди;
- влаштування зелених дахів, оранжерей, озеленених внутрішніх дворів, атриумів;
- вертикальне озеленення стін (як в екстер'єрі так і в інтер'єрі);
- використання екологічних будівельних матеріалів та технологій;

- забезпечення природної вентиляції та освітлення приміщень, використання ефективних інженерних систем;
- використання екологічно чистих, відновлюваних джерел енергії;
- гармонійне поєднання з формами природного ландшафту, включення природної складової в архітектурне вирішення будівлі тощо.

Економічна доцільність. Даний принцип є особливо актуальним для сакральних споруд та духовно-реколекційних центрів. Адже в більшості випадків такі будівлі зводяться за благодійні внески парафіян і паломників. Інколи, при повній відсутності державного фінансування, процес збору коштів займає десятки років. А тому слід передбачити оптимальні архітектурні рішення, які б забезпечили зниження затрат на будівництво та майбутню експлуатацію будівлі з метою її швидкої окупності.

Вивчення принципів формування духовно-реколекційних центрів є важливим етапом для успішного проектування чи реконструкції існуючих будівель для виконання функції ДРЦ.

3.4 Архітектурно-композиційні прийоми формування духовно-реколекційних центрів.

Запорукою успішного функціонування будь-якої будівлі є гармонійно поєднаний комплекс усіх структурних елементів архітектурного середовища - об'ємно-просторового рішення, ландшафтного благоустрою та облаштування внутрішнього простору будівлі.

Визначальним чинником, що зумовлює популярність та відвідуваність будь-якої будівлі є її візуальне сприйняття. Світова сакральна архітектура демонструє неповторні та оригінальні рішення, що стають своєрідними візитними картками для своїх місцевостей. На відміну від храмової архітектури, що все ж таки підпорядковується певним канонам, архітектура ДРЦ дає зодчим значно більше можливостей для фантазії та експериментів, якими безумовно варто скористатись. Завданням архітектора є створення цілісного твору з гармонійним поєднанням внутрішнього функціонального наповнення та зовнішньої оболонки.

Духовно-реколекційні центри в силу своєї специфіки та призначення повинні володіти високою інформативністю, виразністю та архітектурною репрезентативністю. Естетична інформація, яку несе будівля ДРЦ, визначає емоційну оцінку глядачем форми, ритміки, пропорційності, кольору об'єкта, його художні характеристики. Основу сприйняття архітектурної інформації формують сенсорно-психологічні універсалиї людини (зокрема зоровий аналізатор), які необхідно враховувати при проектуванні [17]. Для створення гармонійної, довершеної архітектурної композиції ДРЦ рекомендується застосовувати ряд архітектурно-композиційних прийомів (рис. 3.4.1):

- віддзеркалення логіки функціонального планування у тектонічному вираженні та композиційному вирішенні об'єкту;
- символізація домінуючої функції в архітектурному вирішенні об'єкту (підкреслення сакральної складової);
- гармонія форм та архітектурно-художня єдність через застосування основних засобів композиції (пропорція, масштаб, ритм, тектоніка та ін.);

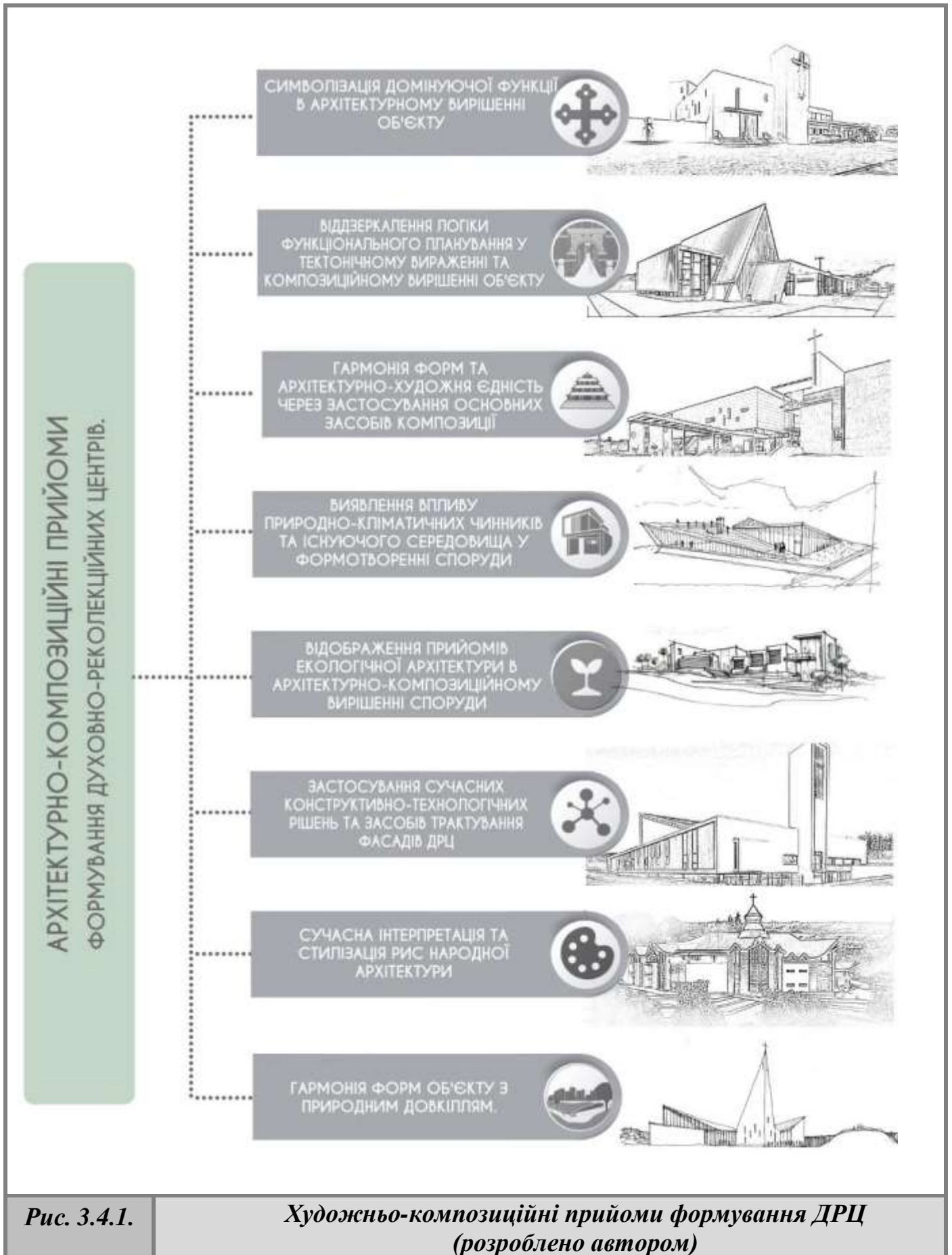


Рис. 3.4.1.

*Художньо-композиційні прийоми формування ДРЦ
(розроблено автором)*

- виявлення впливу природно-кліматичних чинників та існуючого середовища у формотворенні споруди;
- відображення прийомів екологічної архітектури в архітектурно-композиційному вирішенні будівлі;
- застосування сучасних конструктивно-технологічних рішень та засобів трактування фасадів ДРЦ;
- гармонія форм об'єкту з природним довкіллям;
- сучасна інтерпретація та стилізація рис народної архітектури.

Врахування даних прийомів створить цілісну гармонійну структуру та забезпечить позитивне естетичне сприйняття та емоційне навантаження на відвідувача.

Форми будівлі диктуються в першу чергу *логікою функціонального планування*. Саме функціональне призначення та характер ДРЦ свідчить про нерозривний зв'язок даного типу будівель із сакральною складовою (храми, монастирі, паломницькі центри), що відповідним чином повинно відображатися в зовнішньому та внутрішньому опорядженні. Тому загальна стилістика ДРЦ безперечно носить *духовний, сакральний характер*, який формується в першу чергу через присутність сакрального ядра, поблизу або ж у структурі самого закладу.

Сакральне ядро, тобто каплиця чи молитовний зал, займаючи велику площу та об'єм в загальній структурі будівлі, пред'являє до архітектора найбільшу кількість специфічних вимог конструктивного, функціонального та канонічного характеру (тридільна структура храмової зони, хрестоподібна форма плану, симетрія тощо). Проектування сакрального ядра в структурі духовно-реколекційного центру вимагає від архітектора глибокого розуміння символізму сакрального простору та специфіки духовних процесів (богослужіння, молитви та інші духовні дії), що проходять у даній будівлі.

Як свідчить світовий досвід проектування закладів духовно-реколекційного призначення, сакральне ядро здебільшого є не окремо стоячим об'ємом, а інтегрується у цілісному архітектурно-композиційному ансамблі. Групи приміщень позабогослужбового призначення можуть набувати різноманітного об'ємно-

просторового трактування і сприяти створенню вільної пластичної виразності архітектурної форми [56, с.116].

Сучасна практика проектування сакральних будівель демонструє унікальні підходи до формування сакрального ядра, що проявляється різними нетиповими конфігураціями плану та підкресленням сакрального ядра в об'ємно-просторовому вирішенні об'єкту. До розпорядження зодчих надається широкий спектр можливостей влаштування сакрального ядра у структурі духовно-реколекційного центру (рис 3.4.2):

- сакральне ядро в окремій будівлі і формує єдиний архітектурний ансамбль з блоком приміщень інших функціональних груп за рахунок єдиного стилістичного й архітектурно-композиційного задуму;

- сакральне ядро окремо розташоване на території і поєднується з блоком навчально-просвітницьких, адміністративних, рекреаційних та інших приміщень за допомогою критого переходу;

- сакральне ядро вбудоване чи прибудоване до блоку приміщень ДРЦ;

- сакральне ядро формує атриум, довкола якого зосереджуються інші функціональні групи приміщень ДРЦ.

У будь-якому випадку, сакральне ядро як в ідеологічному значенні, так і з архітектурно-планувальної точки зору формує візуальну домінанту будівлі.

Отже, при формуванні сакрального ядра важливо враховувати традиції християнського формотворення та планування, однак задля гармонійного взаємоперетікання традиційних архітектурних форм храмового зодчества та новітніх архітектурних тенденцій, доцільно застосовувати асоціативні зв'язки, що відображають узагальнені образи та риси, оскільки точне цитування образів минулого позбавить архітектуру різноманіття і новаторства [56, с.117].

Навчально-просвітницька, рекреаційно-дозвіллева, житлова, експозиційна зони в свою чергу суттєво впливають на формотворення та зовнішній вигляд будівлі,

КОМПОЗИЦІЙНІ РІШЕННЯ САКРАЛЬНОГО ЯДРА В СТРУКТУРІ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНОГО ЦЕНТРУ			
ТИП	ПЛАНИВАЛЬНА СХЕМА	ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВА СХЕМА	ЗРАЗОК
СКІЄМО РОТАЦІОНАЛНЕ			<p>ПАРАБЕЛЬНИЙ ЦЕНТР У М. ВАНО-ФРАНКСБУРГ (ПРОЕКТ АВТОРА)</p>
ВБУДОВАНЕ ЧИ ПРИБУДОВАНЕ			<p>РЕКОНСТРУКЦІЙНИЙ ЦЕНТР В ВАНО-ФРАНКСБУРГІ (ПРОЕКТ АВТОРА)</p>
ЗДІЛАНІ ПЕРЕХОДОМ			<p>ПАРАБЕЛЬНИЙ ЦЕНТР САА МАЛТВО У СІТІ АНД. ПАТЕН (АРХ. ДІАНАТІА ДЖЕЛІТІНИ)</p>
У ВИТІЛІ АТРИУМУ			<p>ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИЙ ЦЕНТР У АКОРІ (АРХ. САЛА СКОТ)</p>

Рис. 3.4.2.

Композиційні рішення сакрального ядра у структурі духовно-реколекційного центру

визначаючи кількість зашкленних поверхонь, особливості конструктивних рішень, пропорції та тектоніку будівлі.

Вхідна зона, в якості візитної картки закладу, подібно до сакральної, повинна чітко виділятися із загального фону будівлі, а також носити певну сакральну символіку. Архітектура та форми ДРЦ призначені демонструвати її суспільні функції, візуальну доступність та відкритість на протипагу аскетичним глухим стінам, що характерні для багатьох сучасних об'єктів.

Житловий блок приміщень чітко простежується у зовнішній структурі будівлі через ритмічну повторюваність віконних отворів, балконів. В даному випадку доцільно фрагментарно розбивати цю ритмічну одноманітність відповідними конструктивними чи опоряджувальними засобами.

Рекреаційно-дозвілєву зону доцільно доповнювати відкритими просторами, влаштовувати озеленені тераси та дахи, зимові сади, відкриті лоджії, з метою організації відпочинку та дозвілля у безпосередньому єднанні з природою, що суттєво розширить функціональну програму закладу. Такий підхід особливо стане в пригоді при проведенні на території ДРЦ молодіжних і дитячих християнських таборів.

Наявність актового та конференц залу чи інших великопрогінних приміщень зумовлює пошуки цікавих конструктивних рішень, що так само можуть збагачувати зовнішній вигляд будівлі. До таких новітніх конструктивних прийомів належать: використання металевих ферм, сітчастих та мембранних оболонок, кесонів, куполів тощо. Оригінальність та неповторність архітектурних рішень досягається використанням новітніх систем влаштування верхнього та бічного природного освітлення: суцільне скління фасадів, що забезпечує неперервний зв'язок з природним оточенням; влаштування світлових ліхтарів для верхнього освітлення тощо.

Нівелювання не завжди привабливої господарської та технічної зон досягається різноманітними дизайнерськими прийомами, на кшталт вертикальних садів, які можуть стати навіть своєрідною "родзинкою" будівлі.

Гармонія форм й архітектурно-художня єдність будь-якої будівлі досягається

грамотним оперуванням важливих композиційних засобів - масштабу, пропорцій, контрасту, нюансу, ритму, які забезпечують архітектурну цілісність і довершеність.

Свої корективи у формотворення вносить і *природно-кліматичний чинник*, що зумовлює необхідність врахування кліматичних особливостей того чи іншого регіону при виборі конструктивних рішень, зокрема форма даху та площа скління. До прикладу, Прикарпаття з тривалими сніговими покривами обмежує, хоч і не унеможлиблює (завдяки сучасним системам підігріву даху) використання плоскої покрівлі.

При виборі архітектурно-композиційного вирішення особливо важливо враховувати існуючий контекст території. Карасьова О.М. пропонує ряд прийомів, що допомагають досягти максимальної гармонії та взаємозв'язку будівлі з існуючим ландшафтом:

- розосереджений розподіл блоків по території;
- заглиблення частини будівлі в ґрунт;
- обмеження поверховості;
- максимальна компактність об'ємів;
- поступове зростання будівель по висоті (застосування терасного планування);
- пластика архітектурних форм, що імітують силует ландшафту;
- озеленення будівлі (зелений дах, терасовані та вертикальні сади) [61].

Прийоми екологічної архітектури все частіше знаходять своє відображення в архітектурно-композиційних вирішеннях будівель, їх формотворенні та вирішенні фасадів.

Прийоми "зеленої" архітектури доцільно використовувати в зовнішньому та внутрішньому опорядженні ДРЦ: вертикальне озеленення, зелені дахи, тераси, озеленені атріуми тощо. Застосування таких прийомів надає ще більшої органічності та гармонії будівлі, покращує мікрокліматичні показники і, як наслідок, створює сприятливий вплив на організм людини.

Застосування сучасних конструктивно-технологічних рішень і засобів трактування фасадів ДРЦ дозволяє досягнути естетичної унікальності й оригінальності архітектурних рішень.

Для сакральних будівель споконвіків обирали найбільш довершені та найскладніші конструктивні технології, унікальні дорогі фактури та колірні поєднання, що відображало ставлення суспільства до питань віри та духовності. На сучасному етапі до вибору зодчих надається широкий спектр будівельних матеріалів та технологій, що пропонуються будівельною індустрією. При виборі матеріалів важливо надавати перевагу легким в експлуатації, безпечним та максимально екологічним матеріалам для забезпечення здорової та комфортної атмосфери. Обираючи колірну гаму зовнішнього та внутрішнього опорядження ДРЦ важливо уникати яскравих, неприродних кольорів, що створюють складний візуальний і психологічний тиск, а надавати перевагу природним, спокійним, пастельним тонам, що сприятимуть умиротворенню, спокою, молитві.

Сучасні експерименти зодчих з фактурами, кольорами, світлом і пластикою форм сформували ряд новаторських архітектурних і дизайнерських прийомів вираження сакрального. Еволюція духовних та матеріальних потреб суспільства, науково-технічний прогрес здійснюють постійний вплив на архітектуру й зумовлюють появу в ній інновацій [56].

Споруда ДРЦ повинна поєднувати у собі найсучасніші *новаторські архітектурні рішення*, що викликать захоплення й інтерес у відвідувачів, і водночас підпорядковуватись та гармоніювати з уже існуючим комплексом сакральних будівель та природного ансамблю, підкреслювати його цілісність. Цього можна досягнути шляхом використання автентичних будівельних матеріалів, інтерпретованих традиційних форм та конструкцій народної архітектури (стрімкі гуцульські дахи, стилізовані зрубні конструкції), схожих засобів оздоблення фасаду та елементів національного колориту, кольорової гами вже існуючих будівель, що забезпечать вдалу адаптацію до існуючих умов. В даному аспекті важливо віднайти *гармонійне співвідношення традиційних та новаторських прийомів*.

3.4.1. Основні засади архітектурної організації внутрішнього простору духовно-реколекційних центрів.

Будівля духовно-реколекційного центру, акумулюючи у собі широкий спектр соціальних функцій, покликана забезпечити комфортне перебування відвідувачів і безперешкодну реалізацію всіх функціональних процесів. Важливу роль у даному аспекті відіграє саме внутрішня організація простору. Інтер'єр є завершальним доповненням у створенні гармонійного та цілісного архітектурного образу.

Аналіз українського досвіду функціонування ДРЦ УГКЦ свідчить про суттєві недоліки та проблеми в даній сфері, що спричинені насамперед недостатнім фінансуванням релігійно-духовної сфери в Україні. Переважна більшість соціальних процесів Церкви зосереджується у непередбачених для цього приміщеннях - підвальні приміщення храмів, окремі приміщення монастирів чи перепрофільовані споруди, внутрішнє середовище яких є непривабливим для цільової аудиторії - а особливо для молодого покоління та не призначене для навчально-просвітницької чи рекреаційно-дозвілєвої діяльності Церкви. Натомість зарубіжна практика проектування ДРЦ демонструє унікальні дизайнерські рішення, сучасні фактури, вдало скомпоновані прийоми світлового рішення, умеблювання та декору приміщень.

Тому, в результаті детального аналізу основних світових тенденцій даної сфери, запропоновано ряд рекомендацій щодо архітектурно-композиційної організації внутрішнього простору ДРЦ, його опорядження та предметного наповнення (рис. 3.4.3).

Будівлі духовно-реколекційних центрів зосереджують у собі ряд важливих процесів - відпочинок, комунікація, навчання, дозвілля, богослужіння, харчування, нічліг, господарсько-побутові та технологічні процеси, які зумовлюють формування відповідних функціональних груп приміщень, кожна з яких потребує окремо підібраних прийомів дизайну внутрішнього середовища.

Характерною особливістю організації не лише духовно-реколекційних центрів, але й усіх будівель громадського призначення є тісний *взаємозв'язок функціональної організації будівлі з об'ємно-просторовою організацією внутрішнього середовища*. В

даному аспекті інтер'єрне вирішення повинне відштовхуватись від характеру функціональних процесів, що проходять в тих чи інших приміщеннях.

Внутрішній простір та його предметне наповнення (обладнання, меблі, засоби мистецтва та ландшафту) чітко пов'язані з призначенням будівлі, створюючи при цьому необхідний рівень естетично-психологічного комфорту.

Першочергову роль у даному аспекті слід приділяти засобам *символізації сакрального простору* задля передачі особливої специфіки усіх процесів, що проходять у ДРЦ (молитви, реколекції, духовні вправи, катехизація тощо) та підкреслення домінування сакральної складової.

Обов'язковою рисою інтер'єру приміщень духовно-реколекційного центру є *орієнтація на духовну складову*. Загальна стилістика ДРЦ безперечно носить *духовний, сакральний характер*, який формується насамперед через присутність, поблизу або ж у структурі самого закладу, сакрального ядра. Сакральне ядро, тобто каплиця чи молитовний зал, займаючи велику площу та об'єм в загальній структурі будівлі, пред'являє до архітектора найбільшу кількість специфічних вимог конструктивного, функціонального й канонічного характеру. Сакральне ядро доцільно облаштовувати згідно церковних канонів і з використанням сакральних мистецьких засобів опорядження (стилізовані фрески, сучасні вітражі тощо).

Загалом, формування архітектурного середовища закладу (починаючи від житлової кімнати, рекреаційних і дозвіллевих зон, і завершуючи ландшафтним благоустроєм території) необхідно вести комплексно з метою передачі відвідувачам специфічних особливостей даного виду відпочинку, приділяючи особливу увагу його духовній складовій. Це робиться задля виявлення особливого змісту та специфіки духовних реколекцій.

Характерною особливістю інтер'єру сучасного духовно-реколекційного центру є *гармонія внутрішнього середовища та зовнішнього довкілля*, що взаємоперетікають одне в одного, наповнюючи інтер'єр повітрям і світлом за допомогою сучасних конструктивно-технічних рішень. Дана особливість підкреслюються за рахунок створення атриумів, зимових садів, використання фрагментів озеленення та водних компонентів в організації внутрішнього простору.

Окрім того, заклади такого типу часто відвідуються особами з обмеженими можливостями, тому важливо забезпечити безперешкодні шляхи їх пересування (пандуси, спеціально обладнані санвузли, ліфти тощо).

Ще однією характерною рисою внутрішньої організації духовно-реколекційного центру є *забезпечення можливостей гнучкого планування*. Це передбачає створення універсальних приміщень, які, за допомогою відповідних конструктивних і композиційних засобів (мобільні перегородки, ширми), можна пристосувати до різноманітних процесів. Основною метою гнучкості та трансформації є забезпечення адаптації архітектурно-планувальної організації до нових потреб суспільства. Таке гнучке планування та можливості трансформації простору є особливо популярними у світовому досвіді організації громадських будівель. І, як показує практика, такий досвід є успішний, оскільки надає архітекторам і дизайнерам широкий спектр можливостей для втілення найоригінальніших дизайнерських рішень внутрішньої організації простору.

В контексті формування рекомендацій щодо внутрішньої організації ДРЦ, слід не оминати увагою дизайнерський аспект, що передбачає підбір засобів опорядження інтер'єру, його предметного наповнення, що у комплексі відіграють особливу роль у створенні емоційного навантаження на відвідувача.

Важливу роль у даному аспекті відіграє *підбір колірної гами*. Колір є одним з найважливіших композиційних і психологічних засобів, який володіє особливими емоційними властивостями, які впливають на настрій, психологію та самопочуття відвідувача [105].

Кожна функціональна група приміщень потребує ретельно підбраної колірної гами. Рекреаційно-дозвілєву зону доцільно вирішувати у яскравих барвах (помаранчеві, зелені, жовті відтінки). Навчальні приміщення варто робити світлими та пастельними. В оздобленні сакрального ядра (каплиці) варто стримуватись від яскравих поєднань і надавати перевагу природним фактурам (дерево, камінь, бетон, скло) та світлим кольорам (білий, сірий бежевий), що сприятимуть умиротворенню, спокою, молитві. Кімнати для проведення реколекцій повинні бути світлими,

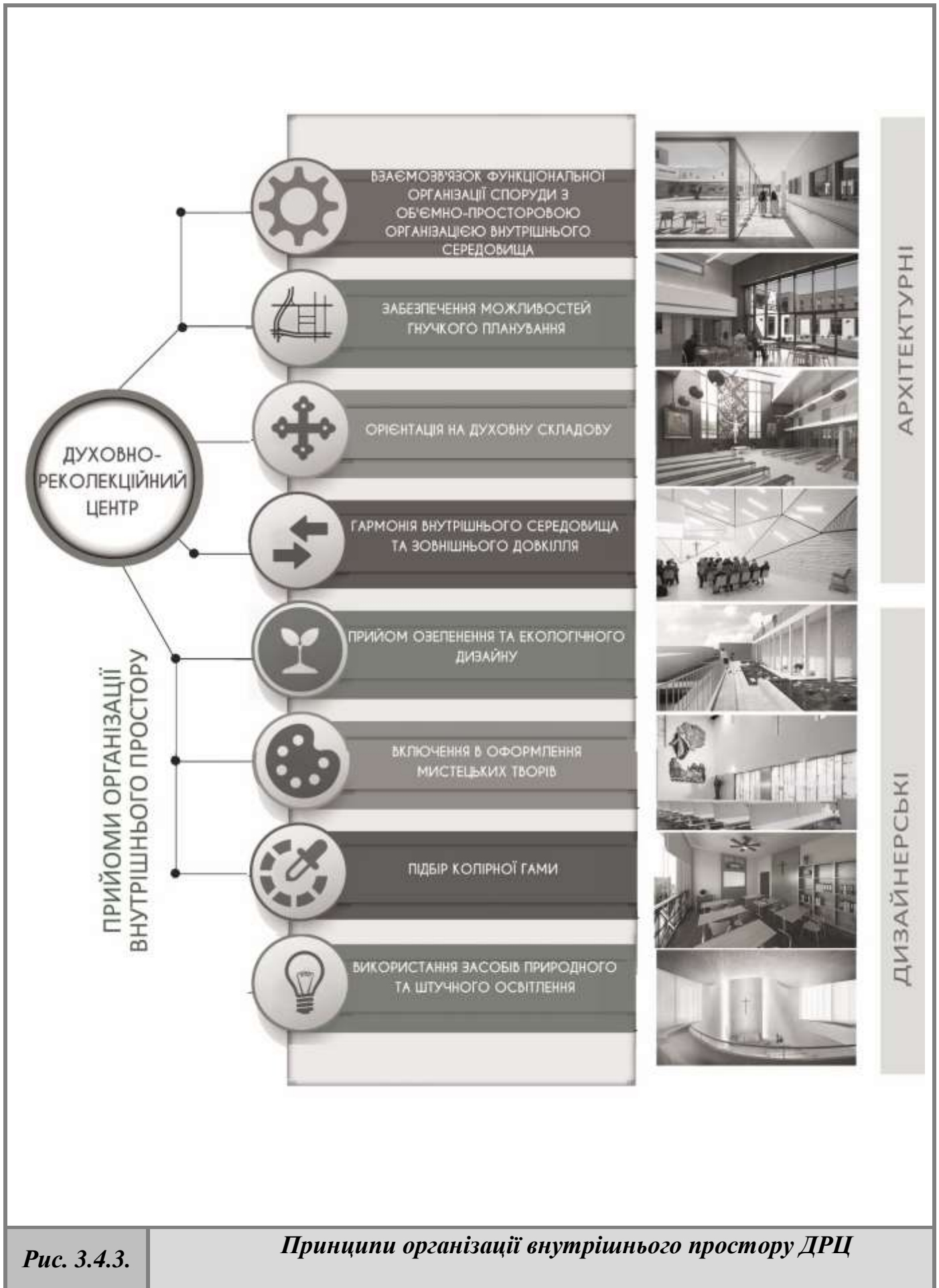
простими, без зайвого декору й оздоблення, задля сприяння більшому зосередженню та створенню молитовної атмосфери.

Унікальні фактури та колірні поєднання досягаються широким спектром будівельних матеріалів і технологій, що пропонуються будівельною індустрією. При виборі матеріалів важливо надавати перевагу легким в експлуатації, безпечним і максимально екологічним матеріалам для забезпечення здорової та комфортної атмосфери в будівлі та для досягнення природних фактур.

Одним з найважливіших дизайнерських прийомів в облаштуванні внутрішнього простору приміщень, є *використання засобів природного й штучного освітлення*. Сучасний досвід організації внутрішнього простору сакрального ядра демонструє оригінальні дизайнерські прийоми використання природного та штучного освітлення для досягнення різноманітних ефектів: підкреслення сакральної символіки (світловий отвір у вигляді хреста), створення особливої духовної атмосфери (гра світла-тіні, використання вітражів), розподіл простору, унікальні декоративні елементи (ажурні орнаментовані вставки на ліхтарях верхнього світла) тощо.

Не менш ретельно при виборі систем освітлення потрібно розглядати їх відповідність функціональному процесу що проходитиме в тому чи іншому приміщенні. Зокрема, приміщення навчально-просвітницької та рекреаційної зони потребують великої кількості природного освітлення.

Значну популярність у сучасних вирішеннях інтер'єрів громадських будівель здобуває *прийом озеленення та екологічного дизайну*. Даний прийом передбачає використання природних фактур і матеріалів, необроблених поверхонь, елементів озеленення та водних компонентів. Єдність з природою, внутрішній спокій і гармонія, що досягається завдяки даному прийому є особливо актуальними і для внутрішнього простору духовно-реколекційних центрів. Кімнати для реколекцій і молитов доцільно оформлювати великими віконними отворами з виглядом на природні пейзажі. Такі прийоми візуально розширюють простір, підвищують рівень комфорту та розмивають межі між архітектурою і природою.



Унікальності інтер'єру надає дизайнерське рішення, що ґрунтується на *включенні в оформлення мистецьких творів*. Гармонія мистецтва й архітектури створює неповторний ефект. Даний прийом до того ж задовольняє потребу суспільства у духовно-естетичному вихованні.

Серед художніх засобів, які залучаються при формуванні внутрішнього середовища закладів громадського обслуговування, особливе місце займають твори й вироби декоративно-прикладного мистецтва. Декоративно-прикладне мистецтво є однією з найдавніших галузей художньої діяльності людини, адже людство здавна оточувало себе виробами з кераміки, текстилю, дерева. Саме їхній художній рівень відображав рівень культури того чи іншого народу і був тісно пов'язаний зі звичаями, національними й етнічними особливостями [121].

Сучасне українське декоративно-прикладне мистецтво у своїй самобутності та яскраво вираженій національній своєрідності, володіє високими естетичними якостями і, зберігаючи зв'язок із традиціями народної творчості минулого, сучасне декоративне мистецтво набуває нового змісту та властивостей.

Отже, інтер'єр сучасного духовно-реколекційного центру повинен відповідати низці *вимог*: економічних, функціонально-технологічних, екологічних, естетичних, соціально-демографічних, ергономічних [121].

Економічні вимоги передбачають застосування раціональних архітектурних рішень, конструктивних технологій, матеріалів, які забезпечать зниження вартості зведення й експлуатації будівлі.

Враховання *функціонально-технологічних* вимог полягає у створенні відповідних функціонально-планувальних умов, що враховували б перебіг нових технологічних процесів, а також передбачали можливість перепланування, трансформації та адаптації будівлі до нових функцій.

Суть *ергономічних* вимог полягає у створенні комфортних психофізіологічних та належних санітарно-гігієнічних умов для відвідувачів, що ґрунтуються на нормативних вимогах орієнтації, інсоляції, шумозахисту тощо [121].

Екологічні вимоги базуються на активному застосуванні прийомів екологічної архітектури, а саме використання екологічних будівельних матеріалів,

впровадження відновлювальних джерел енергії, використання засобів озеленення в інтер'єрі, що в сукупності забезпечать сприятливий і комфортний мікроклімат приміщень.

Сучасна індустрія будівельних матеріалів і технологій надає архітекторам і дизайнерам широкий спектр можливостей для реалізації найоригінальніших ідей опорядження внутрішнього простору та створення єдиної стилістично-композиційної гармонії задля задоволення *естетичних* вимог суспільства. В останні роки помітною є тенденція до використання стилізованих етнічних та культурних особливостей тієї чи іншої території для декоративного оформлення інтер'єру. Для опорядження внутрішнього простору духовно-реколекційного центру доцільно використовувати елементи та твори українського декоративно-прикладного мистецтва. Такі елементи декору та предметного наповнення, безумовно, будуть привабливими та цікавими для відвідувачів.

Для демонстрації вище окреслених прийомів і засобів художньої виразності інтер'єру духовно-реколекційних центрів, пропонується детальніше розглянути проектну пропозицію духовно-реколекційного центру в с. Погоня Івано-Франківської області (додаток А.1).

Оскільки на території паломницького центру вже є новозбудована дерев'яна церква, то будівлю пропонується виконати у сучасному стилі з використанням дерева в оздобленні фасадів, яке є близьким по фактурі до матеріалу церкви.

Споруда комплексу має виразну форму, в якій вдало перегукуються сучасне і традиції. Гармонійна та ненав'язлива форма будівлі ніби впливає з рельєфу, стає підпорядкованою і одночасно незалежною. Вибір стилістики, матеріалів і кольорового вирішення інтер'єру здійснений на основі створення гармонійного перегукування з існуючим природним та архітектурним оточенням, зокрема з новозбудованою дерев'яною церквою, що займає домінуючу позицію на території [78].

При цьому колір дерев'яного оздоблення та використання орнаментованих вітражів ніби відсилає нас до витоків традиційної дерев'яної архітектури й водночас сучасні елементи опорядження фасадів, а саме велика кількість скління та

вертикальних бетонних вставок створюють своєрідний міст між традиціями та сучасністю. Колірне вирішення фасадів гармонійно розчиняється у природному оточенні завдяки використанню білих і теракотових відтінків. Додаткових фарб з оточуючого середовища - небо, зелень, вода, будівлі додасть прозоре скло з легким дзеркальним ефектом [78].

Увесь комплекс поділений на два блоки, з'єднані між собою скляним вестибюлем. В інтер'єрі переважає прагнення до геометричності. Сакральності та величності будівлі надають вертикальні кольорові вітражі. Сонячне світло, що пробивається крізь вітражі різнокольоровими променями створює феєричний ефект усередині приміщень [78].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

1. Сформовані пропозиції щодо типологічного поділу духовно-реколекційних центрів на три типи - парафіяльні, реколекційні та паломницькі центри, як найбільш перспективні для формування та теренах України.

2. Сформульовані рекомендації щодо номенклатури та параметрів ключових груп приміщень, їх функціональних взаємозв'язків, пріоритетності введення в структуру закладу для різних типів духовно-реколекційних центрів. Для кожного типу розроблено теоретичні моделі їх функціонально-планувальної організації.

3. З усього спектру приміщень духовно-реколекційних центрів виокремлено та детальніше розглянено ряд специфічних, що на даному етапі не розглядались науковцями (зали для реколекцій, розмовниці й катехитичні класи), запропоновано варіанти планувальних вирішень даних приміщень з позначеним меблюванням і нормальними.

4. Визначені основні містобудівні засади формування ДРЦ УГКЦ, прийоми їх розташування в існуючому контексті. Сформовано пропозиції щодо вибору території для проектування духовно-реколекційного центру залежно від типу (реколекційний, парафіяльний чи паломницький центр) та функціонального призначення будівлі, а також рекомендації щодо формування мережі духовно-реколекційних центрів на теренах Західної України. Сформовані рекомендації щодо організації генерального плану території, яка повинна сприяти повноцінній реалізації всіх функціональних процесів ДРЦ.

5. В результаті аналізу світового та вітчизняного досвіду архітектурної організації закладів даного типу виявлено основні тенденції та принципи, якими доцільно користуватись проектантам духовно-реколекційних центрів: принцип символізації сакральної складової; принцип диференціації за цільовою аудиторією; принцип взаємозв'язку території проектування та функціонального призначення споруди; принцип інтеграції, принцип пріоритетності сакральних ресурсів при виборі території для проектування ДРЦ, принцип міжконфесійної толерантності.

6. Розроблені проектні пропозиції духовно-реколекційних центрів (молодіжного реколекційного центру у с. Рибне, паломницького центру у с. Погоня

Івано-Франківської області, парафіяльного катехитичного центру у м. Івано-Франківську) відображають номенклатуру, що отримана в результаті наукового дослідження та демонструють широкий спектр та потенціал ідей для реалізації при проектуванні об'єктів даного спрямування.

7. Духовно-реколекційні центри в силу своєї специфіки та призначення повинні володіти високою інформативністю, виразністю та архітектурною репрезентативністю. Для створення гармонійної довершеної архітектурної композиції ДРЦ запропоновано ряд архітектурно-композиційних прийомів: врахування сакральної складової; естетична унікальність та оригінальність архітектурних рішень; сучасна інтерпретація та стилізація рис народної архітектури; використання новітніх будівельних матеріалів та конструкцій; орієнтація на екологічну архітектуру; застосування основних засобів композиції (пропорція, масштаб, ритм, тектоніка та ін.); унікальні поєднання кольорів та фактур в опорядженні фасадів; гармонія з природним довкіллям.

8. Врахування даних прийомів створить цілісну гармонійну структуру та забезпечить позитивне естетичне сприйняття та емоційне навантаження споруди на відвідувача. Споруда духовно-реколекційного центру, акумулюючи у собі широкий спектр соціальних функцій, покликана забезпечити комфортне перебування відвідувачів та безперешкодну реалізацію всіх функціональних процесів. Важливу роль в даному аспекті відіграє саме внутрішня організація простору. Подані рекомендації щодо організації внутрішнього простору споруди ДРЦ з метою створення гармонійного та цілісного художньо-композиційного образу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що, не зважаючи на значну потенційну популярність і затребуваність сучасним суспільством духовно-реколекційних центрів, стан дослідженості проблем формування їх архітектурно-планувальної структури, як основи для масштабного проектування та будівництва в Україні, і в західних областях зокрема, на даний момент недостатній, і це повинно актуалізувати проведення спеціальних досліджень у цій сфері знань.

2. Доведено, що, на відміну від вітчизняного, головною характерною ознакою світового досвіду проектування сучасних сакральних споруд і духовно-реколекційних центрів є їх універсальність та багатофункціональність, яка відображається у доповненні сакрального ядра додатковими просторами для різних сфер суспільної діяльності - дозвілля, відпочинок, творчість, навчання, оздоровлення, а в комплексі забезпечує повноцінний духовний розвиток людини, суспільства та сприяє реалізації релігійно-туристичного потенціалу територій.

3. Виявлено основні чинники, які забезпечують оптимальне функціонування духовно-реколекційних центрів та обумовлюють їхні архітектурно-планувальні вирішення, спрямовані на забезпечення комфортного середовища для відвідувачів: канонічні, культурно-географічні, містобудівні, природно-кліматичні, ландшафтно-екологічні, соціально-економічні, конструктивні.

4. Розроблено класифікацію духовно-реколекційних центрів, згідно з якою ДРЦ поділяються за:

- функціональним призначенням – паломницькі, реколекційні та парафіяльні;
- композиційно-просторовими схемами – компактні, блоковані, павільйонні та змішані;
- композицією сакрального ядра - окремо розташоване, вбудоване, приблоковане, у вигляді атриуму;
- місткістю – малої місткості (до 200 м² - розраховані на одночасне перебування до 20 осіб) - близько 50% площі відводиться зоні сакрального ядра та залам багатофункціонального призначення; середньої місткості (200-500 м² - розраховані на одночасне перебування до 50 осіб) - значну частку займає навчально-

просвітницька й рекреаційна зони; великої місткості (понад 500 м² - розраховані на одночасне перебування більше 50 осіб) - значна частина площі відводиться житловій зоні;

- домінуванням функціональної зони - домінуюча богослужбова зона (малі ДРЦ); домінуюча навчально-просвітницька зона; домінуюча рекреаційна зона (середні та великі ДРЦ); домінуюча житлова зона (великі ДРЦ);

- розташуванням у структурі населеного пункту - розташовані в центральній частині населеного пункту; на його околицях чи в заміській ландшафтно-рекреаційній зоні;

- розташуванням по відношенню до існуючої забудови – окремо розташовані, вбудовані, добудовані та комбіновані;

- контингентом відвідувачів – молодіжні, сімейні, для духовенства та для усіх категорій відвідувачів;

- режимом експлуатації – круглорічні, сезонні та недільні.

5. Запропоновано типологію духовно-реколекційних центрів:

- парафіяльні (катехитичні) - найрозповсюдженіший тип (пропонована частка 57 %), зосереджує в собі всі види діяльності парафії - від навчально-просвітницької й богослужбової до рекреаційно-дозвілєвої та благодійної. Переважно є малими й середніми за місткістю, з круглорічним чи недільним режимом експлуатації. Головна їх мета - створення сприятливого середовища для духовного зростання та всебічного розвитку парафіян. Парафіяльні центри формуються зазвичай при храмах та храмових комплексах, у центральних частинах населених пунктів чи у житлових кварталах;

- паломницькі - зводяться поблизу потужних місць паломництва, приваблюючи тисячі паломників і туристів до святинь. Пропонована їх частка в загальній мережі ДРЦ УГКЦ на території Західної України становить 25%. Покликані забезпечити не лише проживання паломників, а й створити ряд атракцій і принад для культурно-просвітницької й рекреаційної діяльності відвідувачів. За місткістю здебільшого є великими, розраховані для усіх категорій відвідувачів, цілорічного функціонування;

- реколекційні - найменш розповсюджений тип (пропонована частка в загальній мережі ДРЦ УГКЦ на території Західної України складає 18%), реколекційна функція є профілюючою і передбачає створення особливого простору для духовного усамітнення, роздумів та відпочинку. Будівлі переважно малі та середні за місткістю, функціональна структура таких центрів часто зосереджується у вужчому колі функцій (богослужбовій, навчально-просвітницькій, житловій). Специфіка реколекцій зумовлює ретельний вибір розташування об'єктів у структурі поселень. Доцільно обирати замські території, в ландшафтно-рекреаційних зонах, поблизу монастирів.

6. Сформульовано рекомендації щодо номенклатури й параметрів ключових груп приміщень (сакральної, адміністративної, навчально-просвітницької, рекреаційно-дозвілєвої, житлової, виставкової, господарсько-побутової), визначено функціональні взаємозв'язки і пріоритетність введення в структуру закладу для різних типів духовно-реколекційних центрів. Розроблено теоретичні моделі функціонально-планувальної організації для кожного типу.

7. Встановлено основні чинники впливу на вибір території для спорудження ДРЦ УГКЦ:

- архітектурно-містобудівні;
- природно-екологічні;
- історико-архітектурний і сакральний контекст;
- ландшафтно-геоморфологічні;
- інженерних комунікацій;
- рішення керівництва адміністративно-територіальних структур УГКЦ (архієпархій) щодо доцільності будівництва ДРЦ.

8. Обґрунтовано містобудівні засади розташування ДРЦ у структурі поселень та в існуючому контексті:

- у центральних частинах населених пунктів - характерна невелика площа території й узгодженість просторового вирішення споруди з містобудівними умовами розташування;

- на периферійних планувальних зонах населених пунктів - споруда закладу охоплює значно більшу номенклатуру приміщень, важливого значення набувають природно-ландшафтні умови;

- у заміській, рекреаційно-парковій зоні - великі за розміром, харизматичні та оригінальні в архітектурних рішеннях споруди з розширеною функціональною структурою.

Встановлено засади формування мережі ДРЦ: розташовуються відповідно до концентрації сакрально-туристичних ресурсів; на базі історико-архітектурної та сакральної спадщини; заклади розглядаються в системі сакрально-туристичних маршрутів із залученням характерних для певної території культурних та духовних традицій; поступове наповнення території духовним змістом.

Сформовано рекомендації щодо розпланування та функціонального устрою території духовно-реколекційних центрів.

9. Сформульовано принципи архітектурно-планувальної організації ДРЦ:

- символізації сакральної складової - виявлення особливого змісту й специфіки духовних реколекцій через архітектурно-художні засоби;

- взаємозв'язку території проектування та функціонального призначення споруди - вплив території проектування й існуючих умов на типологію та напрям діяльності закладу, характер форм і архітектурне вирішення, функціональну наповненість;

- пріоритетності сакральних ресурсів - мінімальна необхідність умов (наявність храмів, монастирів, місць збереження Чудотворної ікони, цілющих джерел чи інших сакральних об'єктів) на території;

- диференціації за контингентом відвідувачів - урахування специфіки різних категорій відвідувачів, створення належних умов для кожної категорії (духовенство, паломники, туристи, релігієзнавці);

- інтеграції ДРЦ в існуючі будівлі - використання існуючих будівель для їх пристосування під новітні духовно-соціальні потреби або для подальшої добудови нових об'ємів до вже існуючих;

- принцип міжконфесійної толерантності.

10. Розроблено пропозиції щодо художньо-композиційної й об'ємно-просторової організації різних типів ДРЦ з урахуванням прийомів: віддзеркалення логіки функціонального планування в тектонічному вираженні та композиційному вирішенні об'єкту; символізація домінуючої функції в архітектурному вирішенні об'єкта (підкреслення сакральної складової); гармонія форм і архітектурно-художня єдність через застосування основних засобів композиції (пропорція, масштаб, ритм, тектоніка тощо); виявлення впливу природно-кліматичних чинників та існуючого середовища на формотворення будівлі; відображення прийомів екологічної архітектури в архітектурно-композиційному вирішенні споруди; застосування сучасних конструктивно-технологічних рішень і засобів трактування фасадів ДРЦ; гармонія форм об'єкта з природним довкіллям; сучасна інтерпретація та стилізація рис народної архітектури.

Результати дисертаційного дослідження можуть стати основою для рекомендацій стосовно коригування чинних чи створення нових норм проектування сакральних, навчальних, культурно-дозвіллевих та духовно-реколекційних споруд. Напрямок подальших досліджень на основі даної дисертації може стати вивчення аналогічних споруд інших конфесій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Я.В. Наши воскресные школы: Их прошлое и настоящее. СПб., 1900. 351 с.
2. Агеева А.В. Церковно-приходские воскресные школы: история возникновения и тенденции развития. Вестник ПСТГУ. IV: Педагогика. Психология. 2010. Вип. 4 (19). С. 43–55.
3. Андрухів І. Цариця Карпатського краю: Нарис. 2-е вид. доп. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. 160 с.
4. Атаманюк Я. Д, Чехович Н. Л. Перспективи паломницького туризму в Івано-Франківській області. Геотуризм: практика і досвід. Матеріали міжнародної наукової конференції. Львів: НВФ «Карти і атласи», 2014. 127-131 с.
5. Барановский М.И. Комплексы отдыха и туризма. Киев: Будівельник, 1985. 105 с.
6. Барановский М.И. Туристские базы, принципы проектирования и предложения по нормативам: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. арх. Киев, 1972.
7. Баранцева Е. В. Особенности объемно-планировочных решений и функциональной структуры духовно-просветительских центров. Архитектон: известия вузов / Architecton: Proceeding of Higher Education, 2012. Вип.3(39). Режим доступа: <http://archvuz.ru/>.
8. Безродный П.П. Дома молодежи. Основные принципы проектирования: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. арх. Киев, 1970. 27 с.
9. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії. Київ: Палітра, 1997. 130 с.
10. Белоярская И. К. Монастырские комплексы Вологодской области. Принципы современной реабилитации: дис. ... канд. арх.: 18.00.04 . С-Пб., 2002. 205 с.
11. Бембель И. Православный храм XXI века: Капитель, 2010. Вип 1. С. 14–26.

12. Благовидова Н. Г. Духовно-просветительские комплексы в структуре города: Наука, образование и экспериментальное проектирование в МАРХИ, 2011. С. 72
13. Босчко Ю.Ф. Чуда з Погоні. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2014. 160 с.
14. Божук Т. Поняття, функції та завдання релігійного туризму. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2010. Вип. 38. С. 37-44.
15. Божук, Т. І. Релігійний туризм і паломництво: спільні та відмінні риси. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Чернівці: ЧНУ, 2009. Вип. 480/481: Географія. С. 112-115.
16. Бондаренко В. Релігійне життя в сучасній Україні: стан, тенденції та проблеми розвитку. Людина і світ. 2003. Вип. 12. С. 36-39.
17. Буличова Т.В. Архітектура православних духовних центрів на території України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт. Київ, 1994. 16с.
18. Великочий В. Розвиток релігійного туризму в Галичині: сучасний стан і перспективи. Карпати: людина, етнос, цивілізація. 2011. Вип. 3. С. 40-46.
19. Вечерський В. В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. Київ: НДІТІАМ, 2002. 592 с
20. Вовк Л.П. Громадсько-педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості). Київ: ТОВ "МФА", 1997. 178 с.
21. Водотика О.Ю. Архітектурно-типологічні основи формування православних храмів України (на прикладі Центрального регіону): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт. Київ, 2004. 20с.
22. Возняк, Е. Р. Архитектура православных храмов на примере храмов Санкт-Петербурга: учеб. пособ. СПб., 2010. 80 с.
23. Воскресные школы: полтора века истории и новые перспективы. Официальный сайт Московского Патриархата: веб-сайт. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/294573.html> (дата звернення: 12.10.2017).
24. Гнідець Р. Церковна архітектура України як середник формування духовно-сакрального простору. Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Львів : Логос. Львівський музей історії релігій, 2009. Кн. 2. С. 393– 404.

25. Гнатюк Л.Р., Моїсеєв Г.П. Особливості дизайну середовища реколекційних центрів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – Київ: КНУБА. 2010. Вип. 24. С. 23-31.
26. Голубчак К.Т. . Особливості архітектурної організації духовно-реколекційних центрів у Європі. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник. К.: КНУБА. 2017. Вип. 63. С. 77-87.
27. Голубчак К. Т. Духовні реколекції в системі освіти молоді та визначення їх місця в архітектурному просторі. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 11-12. С. 436-447.
28. Голубчак К.Т. Ретроспективний аналіз рекреаційних об'єктів гірської частини Івано-Франківської області. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА. 2016. Вип. 43. С. 103-114.
29. Голубчак К.Т. Архітектурний потенціал Погінського паломницького центру в сакральньо-туристичному просторі Прикарпаття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА. 2017. Вип. 49. С. 275-284.
30. Голубчак К.Т. Містобудівні засади організації духовно-реколекційних центрів. Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 2014. Вип. 68. С. 3–8.
31. Голубчак .Т. Принципи формування мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ (на прикладі Західної України). Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник. К.: ЦП "Компринт", 2017. Вип. 3 (19). 49-60 с.
32. Голубчак К. Т. Гошів як центр паломництва. Проблеми та шляхи реформування і розвитку. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 13. С.423-434
33. Голубчак К.Т. Соціально-економічні аспекти формування духовно-реколекційних центрів. Молодий вчений. 2017. Вип. 10. С. 370-376.
34. Голубчак К. Т. Принципи класифікації духовно-реколекційних центрів. "International Trends in Science and Technology": Proceedings of the International Scientific Conference. Warsaw, Poland, 2017.vol. 1. p. 34-41.

35. Голубчак К.Т. Історичні передумови формування духовно-реколекційних центрів на території України. Актуальные научные исследования в современном мире: XXV Междунар. научн. конф., 26-27 мая 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. Сб. научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 5(25). 6 - 12 с.

36. Голубева, Е. П. Принципы формирования архитектуры рекреационно-досуговых комплексов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. архитектуры : 18.00.02. Н. Новгород, 2006. 24 с.

37. Горбик О.О. Сильові риси архітектури провінційного католицького барокового храму (на прикладі костьолів Київщини і Волині): Дис. на соиск. ученой степени канд. архит.: 18.00.01. К.: КНУБА, 2003. 20 с.

38. Гошів – «гора ясна, де прекрасна діва сяє...»: веб-сайт. URL: : <http://pilgrimage.in.ua/hoshiv-hora-yasna-de-prekrasna-diva-syae/> (дата звернення 23.05.2017 р).

39. Депутат М. До питання про історичні особливості освоєння рекреаційно-туристичного потенціалу в гірських районах Івано-Франківської області. Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. Тернопіль, 2012. Вип. 26. С. 35-47.

40. Державні будівельні норми України «Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів» ДБН В.2.2-4-97. [Введ. 01.01.98]. К.: Держбуд України, 1999. 24 с.

41. Державні будівельні норми України «Будинки та споруди навчальних закладів» ДБН В.2.2-3-97. К.: Держбуд України, 2012. 39 с.

42. Державні будівельні норми України «Громадські будівлі та споруди. Основні положення» ДБН В.2.2-9-2009. [Введ. 01.01.00]. К.: Держбуд України, 2009. 94 с.

43. Диба Ю. Р. Архітектура українських храмів-ротонд другої половини Х — першої половини XVI століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: 18.00.01. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2000. 20 с.

44. Дмитренко Є., Дмитренко Я. Історичний розвиток рекреаційної інфраструктури українських Карпат. Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2014. 340 с.
45. Драбчук І. Чудотворні ікони Прикарпаття: Історичні. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. 47 с.
46. Духовні справи святого Ігнатія Лойоли: веб-сайт. URL: <http://www.s.oleh-sj.com/> (дата звернення 23.09.2016 р).
47. Жаровська О. Паломницькі святині / О. Жаровська: вид. 2-ге, випр. Львів: Свічадо, 2011. 224 с.
48. Жебровская Л.Б. Формирование домов творчества, досуга и спорта учащейся молодежи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: Київ., 1989. 21с.
49. Жовква О.І. Принципи архітектурно-планувальних рішень православних духовних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: КНУБА. К, 2008. 18с.
50. Жовква, О. І. Типологічні основи архітектурно-планувальної організації духовних навчальних закладів автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра архітектури: 18.00.02 - архітектура будівель та споруд. К. : Київський нац. ун-т буд-ва і архітектури, 2017. 39 с.
51. Жук Р. Ритмічні особливості української церковної архітектури. Пам'ятки архітектури, 1991. Вип. 4. С. 38–45.
52. З історії Гошівського монастиря веб-сайт. URL: <http://www.carpathians.eu/karpataskii-narod/> (дата звернення 23.05.2017 р).
53. Зеленова Е.В. Модель организации православного паломничества. Туризм: право и экономика. М.: Юрист, 2013, Вип. 1. С. 7-10
54. Зеленюк Ю.О. Релігійний туризм як комунікаційний засіб виховання людської особистості. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Психологія і педагогіка. 2013. Вип. 23. С. 88-95.

55. Ивина, М.С. Факторы, влияющие на типологию православных приходских храмовых комплексов в условиях Санкт-Петербурга. Архитектура, градостроительство и дизайн. 2016. Вып. 8. С.83-89.
56. Ивина М.С. Объемно-планировочные решения современных православных приходских храмовых комплексов в условиях крупнейшего города. Современные проблемы науки и образования. 2014. Вып. 3; веб-сайт URL: <http://www.science-education.ru/117-13051>. (дата звернення 23.05.2017 р).
57. Ильвицкая С. В. Закономерности формирования архитектуры православных монастырских комплексов (на примере балканских стран): дис. ... д-ра. арх.: 18.00.02/ М., 2005. 396 с.
58. Івашко Ю.В. Досвід комплексного вивчення дерев'яних церков Київщини: дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: 18.00. 01. К., 1997. 26 с.
59. Канаев И.П. Архитектура современных православных малых храмов и часовен: дис. на здобуття наук. ступеня канд. архитектуры: 18.00.02. М. 2002. 25 с.
60. Кара-Васильева Т. В., Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках “великого стилю”: розвиток декоратив. мистецтва. Київ, 2005. 280 с.
61. Карасьова О.М. Архітектурно-планувальна організація малих готелів в умовах природних комплексів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт: 18.00.02. К., 2009. 214 с.
62. Качала Т.В. Возрождение приходских социально-педагогических учреждений при московских храмах в конце XX века. Кадашевские чтения. Сборник докладов конференции. Вып 9. М.: Кадашевская слобода. 2011. С. 36-39.
63. Кеслер М.Ю. Православные храмы. Православные храмы и комплексы: Пособие по проектированию и строительству (к СП 31-103-99). М.: Архитектурно-художественный центр Московской Патриархии АХЦ«Арххрам», 2003. 2 т.
64. Кіндрачук Н. Історико–культурна спадщина Карпатського регіону України: сучасний стан та перспективи використання в туризмі. Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму. Збірник

матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів: Манускрипт, 2014. С. 116.

65. Колодний А. Актуальні проблеми релігійного життя нинішньої України. Українське релігієзнавство. 2008. Вип. 46. С. 5-11.

66. Криворучко Ю.І. Джерела і тенденції розвитку сакральної архітектури України. Записки наукового товариства ім. Шевченка. Т. ССХІІ. Праці Комісії архітектури та містобудування. Львів. 2001. С.65-84

67. Крыжановская Н.Я. Методические основы градостроительного проектирования рекреационной среды для детей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора архіт. Київський держ. техн. унів-т буд. і архіт. К., 1996. 38с.

68. Куцевич В.В. Архитектура современных храмов и городская среда. Жилищное строительство. 2001, Вип. 11. С.14-17.

69. Куцевич В.В. Культові будинки і споруди різних конфесій. Посібник з проектування. 2-ге видання перероблене і доповнене. К. : КиївЗНДІЕП, 2009. 122 с.

70. Лазоришин І. Монастир на ясній горі. Галичина. 2008. 16 серпня

71. Лесик О.В Проблеми реставрації та пристосування пам'яток архітектури України для сучасних функцій. Зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Етнотрадиції у дизайні та архітектурі Полтава: ПНПУ, 2015. С. 37–44.

72. Лесик О.В. Формування закладів відпочинку і туризму в історико-архітектурному середовищі України : дис. докт. архітектури. К., 1993. 320 с.

73. Липуга Р. Н. Архитектурно-планировочная организация православных храмов Юго-Восточной Украины с учётом их исторического развития: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. архитектуры : 05.23.21. Макеевка, 2015. 22 с.

74. Любіцева О. О. Паломництво та релігійний туризм: Навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2011. 416 с.

75. Медвідь Л. І. Релігійний туризм як один з напрямів розвитку туристичної галузі Закарпатської області. Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи: мат. Міжнар. Наук. Конф. "Туризм і розвиток

регіону” (19 – 21 жовтня 2011 р., м. Івано-Франківськ ; м. Яремче). Вип. 3. Івано-Франківськ : Фоліант, 2011. С. 361.

76. Мірошник Н.С. Православні монастирські комплекси України (Принципи функціональної і естетичної реабілітації): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.:18.00.01. Академія образотворчого мист. і архіт. Київ, 1999. 20с.

77. Михайлишин О. Л. Римо-католицькі костьоли міжвоєнного періоду в сучасному архітектурному пейзажі Волині. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2010. Вип. 674 : Архітектура. С. 378–385.

78. Негрич К.Т. Духовно-реколекційний центр у с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської обл.: пояснювальна записка до дипломного проекту спеціаліста; ІФНТУНГ. Івано-Франківськ, 2014. 77 с.

79. Панченко Т.А. Архітектурно – просторовна організація православних центрів Беларусі : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. арх.: 05.23.23. Минск: 2013. 27 с.

80. Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура: монографія. Київ: Логос, 2009. 175 с.

81. Паломницькі місця. Довідник / автори-упорядники І. Голота, М. Влад, М. Гузіль, В. Гіщинський. Львів: «Карти і Атласи», 2011. 178 с.

82. Плахотна Н.А. Принципи формування православного храму південно-західного регіону України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: 18.00.02. Київ, 2005. 20с.

83. Попович Я. М. Феномен паломництва в католицизмі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.11. Житомир, 2015. 16 с.

84. Постройки и проекты: веб-сайт URL: <http://archi.ru/projects> (дата звернення 23.09.2016 р).

85. Прибега Л. В. Дерев'яні храми Українських Карпат. Київ: Техніка, 2007. 168 с.

86. Прикарпаття: спадщина віків : Історико-культурологічне видання. За ред. М.В. Кугутяка. Львів: Манускрипт, 2006. С.164–186.

87. Проскураков В.І., Стоцько Р.З. Архітектурно-планувальні та соціальні принципи формування центрів вищої богословської освіти УГКЦ в Україні. Вісник НУ „Львівська політехніка”. Вип. 585, “Архітектура”, Львів, 2007, с. 133-140.

88. Релігійний туризм: термінологічний словник-довідник / автор-упор. Т. Божук. Львів: Укр. Бестселер, 2010. – 152 с.

89. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2017 р.). веб-сайт URL: <https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2017/67269/> (дата звернення 22.12.2017 р).

90. Ричков П. А. Михайлишин О. Л. Храмова архітектура міжвоєнної Волині і культурно-історичний контекст. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. 2010. Вип. 10. С. 126-135.

91. Рудницький Л.І. Тисячоліття християнства в Україні. Бюлетень Товариства українців католиків св. Софія, США. 1988. Ч. 10-11. С. 12-18.

92. Рягузов М.В. Современные тенденции проектирования многофункциональных христианских комплексов. Храмостроительство в России. Традиции и современность. М., 1996. С. 28-36.

93. Сапелкіна З. П.. Релігієзнавчий туризм в Україні: веб-сайт URL: <http://www.tourlib.columb.net.ua/> (дата звернення 23.09.2016 р).

94. Саратовская, Ю.Э. Оазис в современном городе: храм как духовно-культурный комплекс. Мир Божий. 1999. Вип. 4. С. 56-61.

95. Саратовская, Ю.Э. Размещение и композиционная роль церковных комплексов в современных градостроительных условиях (на примере Москвы и городов Московской области): дисс. на соиск. учен. степ. канд. арх.: 18.00.04. Москва. 2000. 160 с.

96. Семенова Т.Ю. Гошівський монастир як один з центрів розвитку релігійного туризму на Івано-Франківщині: значення та перспективи. Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи: Мат. міжнар. наук. конф. «Туризм і розвиток регіону» (Івано-Франківськ – 2013 р.) ПНУ імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. С. 239.

97. Сенин В. С. Организация международного туризма: учебник. М.: Финансы и статистика, 2009. 400 с.
98. Силантьева М.В. Духовный смысл православного паломничества в эпоху глобализации. Паломничество и религиозный туризм: многообразие интерпретаций. Сборник научных статей. Владимир: Издательство ВлГУ, 2012. С. 150 –173.
99. Слепцов О. С. Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів: Підруч. для ВНЗ. К.: А+С, 2014. 272 с.
100. Слепцов О.С. Архитектура православного храма: от замысла к воплощению. К.:Издательский дом А+С,2012.-552с.
101. Слепцов О. С. Храмы украинской православной церкви. Альбом проектов и построек. К.: ИД А+С, 2009 - 48 с.
102. Смадич І.П. Архітектурна організація об'єктів сучасної рекреації у Карпатському регіоні України: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів, 2017. 27 с.
103. Соченко В. Церква Богородиці Десятинна в Києві. Київ: Мистецтво, 2014. 224 с.
104. Соченко В.І. Освіта і віра: архітектура віросповідань при навчальних закладах України. Українська культура, 2000. Вип. 11. С.13.
105. Стармер А. Цвет. Энциклопедия. Советы по цветовому оформлению интерьера вашего дома /пер. с англ. Е. Г. Лейтес, И. А. Лейтес. Москва, 2005. 256 с.
106. Степанова І.В. Особливості принципів формування багатофункціональних духовно-просвітницьких центрів. Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2014. Вип. 1. С. 379-383.
107. Стоцько Р. З. Архітектурно-типологічні принципи формування духовних освітніх закладів Української Греко-Католицької Церкви в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт. Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів, 2008. 20 с.
108. Субтельний О. Україна. Історія. -К.: Либідь, 1992.-509с.

109. Суханова А.Г. Культовая архитектура - традиции и новаторство. Десятые уральские академические чтения. Интеграция образования, науки и практики. Екатеринбург. 2005. С. 176-181.
110. Тарас Я.М. Церковна дерев'яна архітектура українців Карпат у системі традиційно-побутової культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : 07.00.05. НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. Л., 2011. 33 с.
111. Тарас В.Я. Формування ландшафтного та планувально-композиційного укладу монастирських садів Галичини (X – середина XIX ст.): Автореф. дис. ...канд. архітектури: 18.00.01. Л., 2001. 20 с..
112. Токман В. В. Релігійний чинник у контексті європейського поступу України : труднощі поточного моменту. Стратегічні пріоритети. К: НІСД, 2007. №2(3). С. 147 - 152.
113. Топорков В.Г. Оценка вариантов проектных решений клубных зданий: на примере сельских клубов: дисс. на соиск. учен. степ. канд. арх.: 18.00.02. Киев, 1989. 155 с.
114. Топуз В.Г. Учреждения туризма для молодежи. М.: ЦНТИ по гражданскому строительству и архитектуре, 1974. 40 с.
115. Ухналев А.Е. Храмовая архитектура в обретении стиля. История Санкт-Петербургской епархии. Храмостроительство и приходская жизнь. СПб., 1999. С. 35-46.
116. Усманов М. С. Функционально-планировочная организация учреждений досуга молодежи в крупнейших городах. дис. на соиск. учен. степ. канд. арх. Ташкент 1985.
117. Федорова Ю.С. Типология туристских объектов на основе использования исторического архитектурного наследия: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. арх. М, 1998.
118. Федотова Л. А. Рекреационная среда паломнического туризма. Строительство - формирование среды жизнедеятельности. Сборник трудов. 14-ая Международная межвузовская научно-практическая конференция. 2011. С. 208.

119. Христов Т.Т. Религиозный туризм. Учебное пособие, Издательство: Academia, 2009. 288 с.
120. Церква, суспільство, держава у протистоянні викликам і загрозам сьогодення (інформаційні матеріали) веб-сайт URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_Religiya.pdf (дата звернення 22.12.2017 р).
121. Чернявський В.Г. Архітектурно-художні основи формування внутрішнього середовища громадських будівель. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт. КНУБА. К., 2017. 425 с.
122. Черкес Б. С. Традиція та ідентичність в новій українській церковній архітектурі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Архітектура». 2003. Вип. 486. С. 71–91.
123. Шикеринець В. В. Релігійний туризм як один із напрямків розвитку туристичної галузі Івано-Франківської області. Ефективність державного управління: зб. Наук. Праць. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. Вип. 30. С. 241-246.
124. Шулдан Л.О. Принципи архітектурно-типологічного вдосконалення шкільних будівель з врахуванням енергозаощаджування: автореф. дис ... канд. архіт. Нац. ун-т "Львівська політехніка". Львів, 2007. 20 с.
125. Юрчишин Г. М., К. Т. Голубчак. Релігійний туризм, як передумова розвитку духовно-реколекційних центрів Прикарпаття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2015. Вип. 38. С. 359-368.
126. Cindy Allen. Best of Hospitality Architecture and Design Volume II, 2015. - 256 p.
127. David Collins New Hotel: Architecture and Design. Conran Octopus, 2001. – 224 p.
128. Drew Plunkett. Detail in Contemporary Hotel Design, 2013.- 192 p.
129. Eileen Barish. The Guide to Lodging in Italy's Monasteries, 1999. - 576 p.
130. Jack Kelly. Sanctuaries: The Complete United States-A Guide to Lodgings in Monasteries, Abbeys, and Retreats, 1996. - 336 p.
131. Jane E. Vennard. Be Still: Designing and Leading Contemplative Retreats, 2000. - 126 p.

132. Jane Rubietta. *Resting Place: A Personal Guide to Spiritual Retreats*, 2006. - 206 p.
133. Jean Wise. *Spiritual Retreats: A Guide to Slowing Down to be with God*, 2016. - 54 p.
134. Kilde, J. H. *Sacred power, sacred space: an introduction to Christian architecture and worship* / J. H. Kilde. – New York : Oxford Univ. Press, 2008. – 245 p.
135. M. Shackley, *Managing Sacred Sites; service provision and visitor experience*, Continuum Press, - London, 2001.
136. M. Robert Mulholland. *Invitation to a Journey: A Road Map for Spiritual Formation (Transforming Center Set)*, 2016. - 208 p.
137. Manfred Ronstedt. *Hotel Buildings: Construction and Design Manual*. 2014. - 304 p.
138. Nolan, M. L., & Nolan, S. (1989). *Christian pilgrimage in modern Western Europe*. The University of North Carolina Press: Chapel Hill.
139. Nolan, M. L., & Nolan, S. (1992). *Religious sites as tourism attractions in Europe*. *Annals of Tourism Research*, 19, 68–78.
140. Richard H. Penner. *Hotel Design, Planning, and Development*, 2012. - 420p.
141. Richard Kieckhefer. *Theology in Stone: Church Architecture From Byzantium to Berkeley* - Oxford University Press., 2004 - 372 p.
142. Richardson, P. *New spiritual architecture* / P. Richardson. – New York :Abbeville Press, 2004. – 224 p.
143. Rinschede, G. (1992). *Forms of religious tourism*. *Annals of Tourism Research*, 19, 51–67.
144. Robert J. Regalbuto. *A Guide to Monastic Guest Houses*, 1998. - 257 p.
145. Ronald Rolheiser. *The Holy Longing: The Search for a Christian Spirituality* 2009. - 304 p.
146. Rudolf Stegers *Sacred Buildings: A Design Manual*, Springer Science & Business Media, 2008 - 247 p.

147. Sacred Architecture Journal [Electronic resource] : offic. page of the Inst. for Sacred Architecture. – Mode of access: <http://www.sacredarchitecture.org>. –Date of access: 27.09.2016.
148. St. Ignatius of LoyolaThe Spiritual Exercises of Saint Ignatius: Saint Ignatius' Profound Precepts of Mystical Theology (Image Classics), 1964. - 208 p.
149. Stegers, R. Sacred buildings : a design man. / R. Stegers. – Berlin : Springer, 2008. – 247 p.
150. Timothy Jones. A Place for God: A Guide to Spiritual Retreats and Retreat Centers Paperback, 2000. - 480 p.
151. Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (Eds.). (2006). Tourism, religion and spiritual journeys. London and New York: Routledge.
152. Trish Clark. Good Night and God Bless: A Guide to Convent & Monastery Accommodation in Europe: Austria, Czech Republic, Italy, 2009. - 264 p.
153. Torgerson, M. A. An architecture of immanence: architecture for worship and ministry today / M. Torgerson. – Chicago : Wm. B. Eerdmans Publ. Co., 2007. – 313 p.
154. Turner, V., & Turner, E. (1978). Image and pilgrimage in Christian culture. New York: Colombia University Press.
155. William A. Barry The Practice of Spiritual Direction, 2009. - 240 p.
156. Wright, Kevin J. Europe's Monastery and Convent Guesthouses: A Pilgrim's Travel Guide, 2001. - 256 p.

Посилання на використаний ілюстративний матеріал:

Рис. 1.3.4. Карта святинь Західної України. Монастирі та храми УГКЦ

1. Інтерактивна карта Української Греко-Католицької Церкви [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://map.ugcc.ua/> – Дата звернення: 6.11.2016 р.
2. Дерев'яні храми Львова у фотооб'єктиві [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://velychlviv.com/derevyani-hramy-lvova-u-fotoob-yektyvi/> – Дата звернення: 26.12.2016 р.
3. Церкви України [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://pilgrimage.in.ua/5-ukrajinskyh-derevyanyh-tserkov-u-spadschyni-yunesko/> – Дата звернення: 22.02.2017 р.
4. УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА. Монастирі та чернечі згромадження [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: https://risu.org.ua/ua/index/resources/webcatalog/ugcc_web-catalog
5. Монастир і Церква Успіння Пресвятої Богородиці у Тернополі [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://pilgrimage.in.ua/category/monastyri-uhkts/> – Дата звернення: 21.12.2017

Рис. 1.3.5. Карта святинь Західної України. Чудотворні ікони

1. Паломницькі місця УГКЦ [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://pilgrimage.in.ua/category/palomnytski-mistsya/> – Дата звернення: 6.11.2016 р.
2. Всеукраїнська проща до Марійського духовного центру Зарваниця [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://pilgrimage.in.ua/vseukrajinska-proscha-do-marijskoho-duhovnoho-tsentru-zarvanytsya/>
3. Унів – святе місце, що кличе повернутися [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://pilgrimage.in.ua/svyatouspenska-univska-lavra/> – Дата звернення: 6.11.2016 р.

4. НЕГОРДЕЛИВА ВЕЛИЧ ДАВНИНИ – Крилос. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://pilgrimage.in.ua/nehordelyva-velych-davnyny-krylos/> – Дата звернення: 6.11.2016 р.

5. ГОШІВ – «ГОРА ЯСНА, ДЕ ПРЕКРАСНА ДІВА СЯЄ...» [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://pilgrimage.in.ua/hoshiv-hora-yasna-de-prekrasna-diva-syae/> – Дата звернення: 6.12.2017 р.

Рис. 1.4.1. - 1.4.5. Світовий досвід архітектурної організації ДРЦ

1. First Unitarian Society Meeting House / ТКWA. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL:

<https://www.archdaily.com/133819/first-unitarian-society-meeting-house-tkwa> . Дата звернення: 16.12.2017 р.

2. Holy Wisdom Monastery. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://benedictinewomen.org/> Дата звернення: 16.12.2017 р.

3. Abbaie cistercienne Val Notre-Dame. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: https://www.archicontemporaine.org/RMA/p-8-lg0-Abbaie-cistercienne-Val-Notre-Dame.htm?fiche_id=3544 . Дата звернення: 16.12.2017 р.

4. Angular formed church of knarvik by reiulf ramstad opens in norway. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.designboom.com/architecture/reiulf-ramstad-architects-community-church-knarvik-12-02-2014/> Дата звернення: 17.02.2016 р.

5. Ronchamp Tomorrow by Renzo Piano [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.dezeen.com/2011/09/26/ronchamp-tomorrow-by-renzo-piano/> Дата звернення: 17.02.2016 р.

6. LOOKING FOR PADRE PIO IN RENZO PIANO'S PILGRIMAGE CHURCH. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: http://www.sacredarchitecture.org/articles/lost_between_sea_and_sky. Дата звернення: 17.02.2016 р.

7. Froeyland Orstad Church / LINK Arkitektur AS. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <https://www.archdaily.com/386223/froeyland-orstad-church-link-arkitektur-as>. Дата звернення: 27.06.2017 р.

8. Centro Parroquial / Gianluca Gelmini [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL:

<https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/02-346460/centro-parroquial-gianluca-gelmini> Дата звернення: 27.06.2017 р.

9. Stanbrook Abbey / Feilden Clegg Bradley Studios [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <https://www.archdaily.com/792317/stanbrook-abbey-feilden-clegg-bradley-studios>. Дата звернення: 27.06.2017 р.

10. Mei Li Zhou Church / Tsushima Design Studio [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <https://www.archdaily.com/298147/mei-li-zhou-church-tsushima-design-studio>. Дата звернення: 27.06.2017 р.

11. Catholic Leadership Centre / Woods Bagot. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL:

<https://www.archdaily.com/508613/catholic-leadership-centre-woods-bagot>. Дата звернення: 17.02.2016 р.

12. Carmelite Monastery by Austin-Smith:Lord designed to be "calm, ordered and uplifting". [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <https://www.dezeen.com/2014/09/10/austin-smith-lord-carmelite-monastery-liverpool-brick/>. Дата звернення: 17.02.2016 р.

13. Szentkút Pilgrim Center / Tamas Nagy. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <https://www.archdaily.com/775673/szentkut-pilgrim-center-tamas-nagy>. Дата звернення: 19.02.2016 р.

14. Przez Jana Pawła II do Miłosierdzia Bożego. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <http://www.janpawel2.pl/projekt/Polski/Koncepcja.html> . Дата звернення: 27.06.2017 р.

15. Funktion der Bauten. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <https://www.dioezese-linz.at/pfarre/4303/diepfarre/article/24247.html>. Дата звернення: 19.02.2016 р.

16. Light of Life Church / shinslab architecture + IISAC. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/577516/light-of-life-church-shinslab-architecture-iisac>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

Рис. 1.4.7. - 1.4.9. Вітчизняний досвід архітектурної організації ДРЦ

1. У мережі з'явилися неймовірно красиві фото Гошівського монастиря з висоти пташиного польоту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://mi100.info/2017/05/30/u-merezhi-zyavylys-nejmovirno-krasyvi-foto-hoshivskogo-monastyrua-z-vysoty-ptashynogo-polotu/> Дата звернення: 25.07.2017 р.

2. Реколекційно-Відпочинковий Центр Львівської Архиепархії Української Греко-Католицької Церкви. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://svitlycia.org.ua/> Дата звернення: 25.07.2017 р.

3. МАРІО БОТТА ЯК ЧАСТИНА ЛЬВІВСЬКОГО АРХІТЕКТУРНОГО ДОСВІДУ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <HTTP://ZUAP.ORG/EXCLUSIVE/MARIO-BOTTA-YAK-CHASTYNA-LVIVSKOGO-ARHITEKTURNOGO-DOSVIDU>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

Рис. 2.3.2. Вплив культурно-географічного фактора на архітектурну організацію ДРЦ.

1. St Mary at the Quay / Molyneux Kerr Architects. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/798740/st-mary-at-the-quay-molyneux-kerr-architects>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

Рис. 2.3.6. Вплив інженерно-геологічного фактору

1. Ronchamp Tomorrow by Renzo Piano [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.dezeen.com/2011/09/26/ronchamp-tomorrow-by-renzo-piano/> Дата звернення: 17.02.2016 р.

2. Oasis - Pastoral Care Voestalpine / x architekten. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/190472/oasis-pastoral-care-voestalpine-x-architekten>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

Рис. 2.3.7. Екологічний фактор

1. Holy Wisdom Monastery. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://benedictinewomen.org/> Дата звернення: 16.12.2017 р.

2. Catholic Campus Ministry at Wright State University / The Collaborative Inc. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/394166/catholic-campus-ministry-at-wright-state-university-the-collaborative-inc>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

Рис. 2.3.8. Конструктивний фактор.

1. Light of Life Church / shinslab architecture + IISAC. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL:

<https://www.archdaily.com/577516/light-of-life-church-shinslab-architecture-iisac>.

Дата звернення: 29.09.2017 р.

2. Algard Church / Link Arkitektur. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/630439/algard-church-link-arkitektur>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

Рис. 2.4.4. Класифікація ДРЦ за композиційно-просторовою схемою

1. Neulsam Church / Lee Eunseok, К.О.М.А. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/478765/neulsam-church-lee-eunseok-k-o-m-a>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

2. Christchurch North Methodist Church / Dalman Architecture. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/782846/christchurch-north-methodist-church-dalman-architecture>. Дата звернення: 29.09.2017 р.

3. Padre Rubinos / Elsa Urquijo Arquitectos. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/627503/padre-rubinos-elsa-urquijo-arquitectos>. Дата звернення: 24.05.2017 р.

4. MAPFRE Complex / TSM Asociados. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/524321/mapfre-complex-tsm-asociados>. Дата звернення: 24.05.2017 р.

Рис. 3.2.2. Прийоми розташування ДРЦ в структурі існуючої забудови.

1. St. James Cathedral Centre / architects Alliance. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/485573/st-james-cathedral-centre-architectsalliance>. Дата звернення: 24.05.2017 р.

2. Centro Parroquial / Gianluca Gelmini [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/02-346460/centro-parroquial-gianluca-gelmini> Дата звернення: 27.06.2017 р.

Рис. 3.2.6. Прийоми ландшафтного благоустрою території ДРЦ.

1. A walk through the old Toledo. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://covetotop.wordpress.com/2013/02/24/a-walk-through-the-old-toledo/>ю Дата звернення: 24.05.2017 р.

2. Rosary - Mary's Garden. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://sfxcathedralgb.com/MarysGarden>. Дата звернення: 24.05.2017 р.

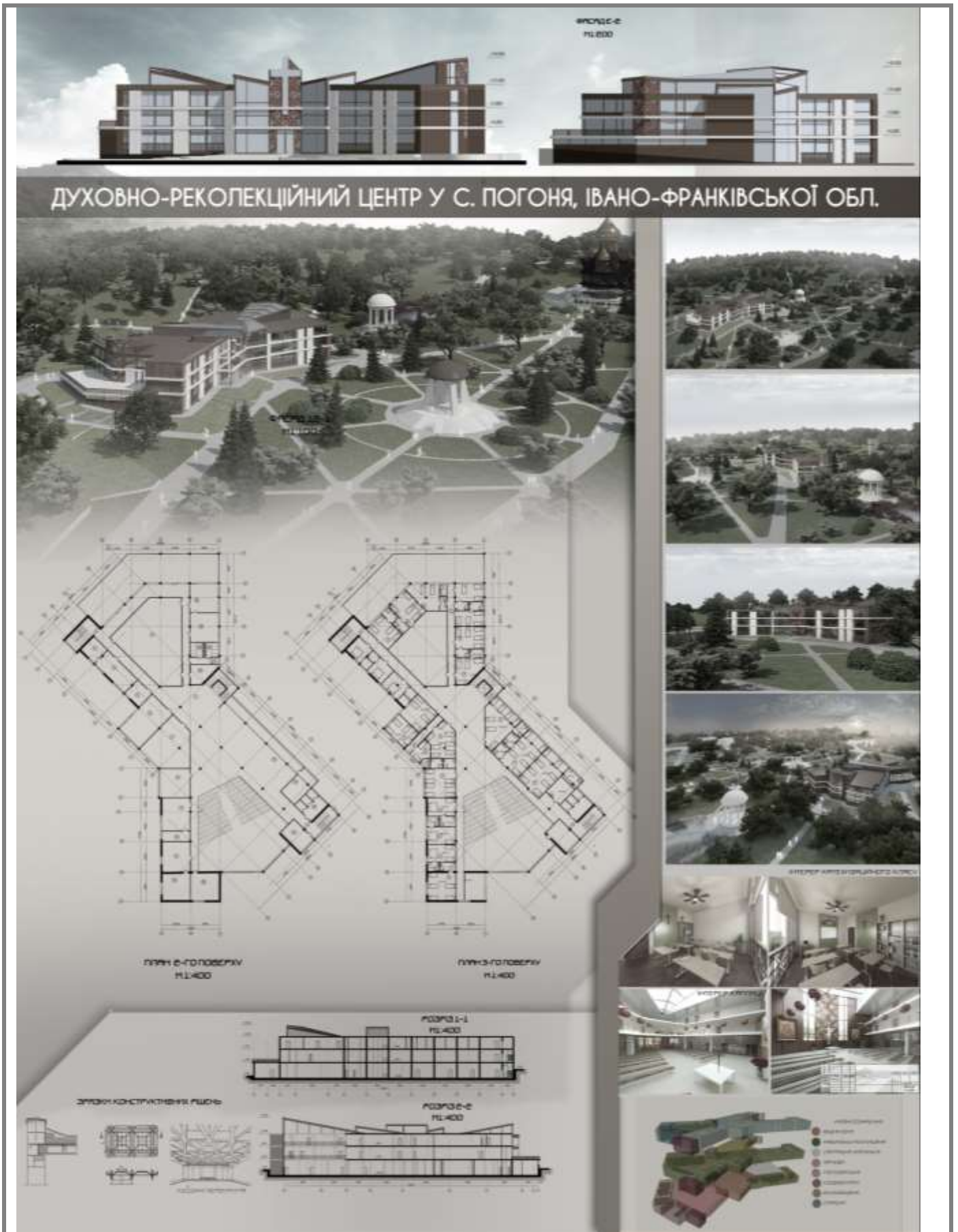
3. 14 best rosary garden images on Pinterest [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.pinterest.com/cjonesprovenzan/rosary-garden/?lp=true>. Дата звернення: 24.05.2017 р.

4. COLUMBARIUM & PRAYER GARDEN. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: http://olssnmb.com/?page_id=910. Дата звернення: 24.05.2017 р.

Рис. 3.3.2. Принцип збереження цінного історичного середовища

1. St. James Cathedral Centre / architectsAlliance. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://www.archdaily.com/485573/st-james-cathedral-centre-architectsalliance>. Дата звернення: 24.05.2017 р.

ДОДАТОК А
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДОСЛІДЖЕННЯ



Додаток А.1

Проектна пропозиція паломницького духовно-реколекційного центру у с. Погоня. (арх. Негрич К.Т. (Голубчак К.Т.))





Додаток А.3

Проектна пропозиція катехитичного парафіяльного центру у м. Івано-Франківську (арх. Голубчак К.Т.)

ДОДАТОК Б
АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДОСЛІДЖЕННЯ



ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ АРХІТЕКТОРІВ УКРАЇНИ

А К Т про впровадження результатів дисертаційної роботи

Даний акт складений про те, що основні висновки та рекомендації дисертаційного дослідження Голубчак К.Т. впроваджені при формуванні пропозицій щодо вдосконалення зонування та функціонально-планувальної організації території паломницького центру у с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області та розробці перспективного проекту розвитку паломницького духовно-реколекційного центру.

Проведений К.Т. Голубчак аналіз дозволить скорегувати генеральний план території паломницького центру, доповнивши його важливими структурними елементами (монастирський сад, тиха реколекційна зона, наметове містечко, літній амфітеатр, паркінг та ін.).

Акт складений для подання до спеціалізованої Ради за місцем захисту дисертації.

Голова Івано-Франківської
обласної організації Національної
спілки архітекторів України



Микола Капак



УКРАЇНА

УПРАВЛІННЯ МІСТОБУДУВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРИ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ДЕРЖАВНЕ НАУКОВО-РЕСТАВРАЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ

76000 м. Івано-Франківськ, вул. Шашкевича, 2
 тел: (0342) 75-23-99, 75-23-47, 2-41-26

01.12.2017 № 17/04-18
 на № _____ від _____

Затверджую:

Начальник державного
 науково-реставраційного управління
 в Івано-Франківській області
 П. Лисаківський

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Даний акт складений про те, що основні висновки та методичні рекомендації дисертаційного дослідження Голубчак Катерини Тарасівни зі спеціальності 18.00.02 "Архітектура будівель і споруд", яке присвячене дослідженню архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ, впроваджені в проекті реконструкції парафіяльного катехитичного центру парафії Вознесіння Господнього по вул. Чорновола 136, а у м. Івано-Франківську

Використання результатів дисертаційного дослідження Голубчак К. Т. дозволить удосконалити функціонально-планувальну структуру реконструйованого об'єкту та розширити спектр його функціональної програми завдяки збільшенню кількості приміщень рекреаційно-дозвіллевого та навчально-просвітницького призначення з метою ефективнішого функціонування споруди та її відповідності сучасним тенденціям у проектуванні будівель даного типу.

Акт складений для подання до спеціалізованої Ради за місцем захисту дисертації

Начальник управління, ГАП

П. Лисаківський

АКТ
про впровадження результатів дисертаційної роботи

Даний акт складений про те, що наукові висновки та результати дисертаційного дослідження Голубчак К. Т. на тему "Архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів УГКЦ" впроваджені при розробці проекту молодіжного духовно-реколекційного центру у с. Рибне Тисменицького району Івано-Франківської області.

Ефективність впровадження рекомендацій наукового дослідження полягає в:

- удосконаленні архітектурно-планувальних та об'ємно-просторових рішень об'єкту;
- створенні інноваційного архітектурного образу об'єкту, з метою приваблення молодого покоління;
- виборі оптимальної орієнтації об'єкту, що сприяє покращенню мікроклімату приміщень;
- скорегуванні генерального плану території з включенням у його структуру нових елементів (літня сцена, ігрові та спортивні майданчики, літній амфітеатр та ін.) та сучасному благоустрою території.

У проекті виконаному Голубчак К. Т. були запропоновані сучасні прийоми та засоби архітектурно-художньої виразності зі стилізацією рис регіональної архітектури Прикарпаття.

Акт складений для подання до спеціалізованої Ради за місцем захисту дисертації

Головний архітектор проекту



О. Микуляк

Українська Греко-Католицька Церква
Івано-Франківська Архієпархія
Парафія Вознесіння Господнього

вул. Чорновола, 136а, м. Івано-Франківськ
Україна 76000
тел. 0342 731746 моб. 094 9224746
факс 0342 547375 svitlo_pravdy@ukr.net
<http://kom.if.ua/uk/parafiji/vg>



Ukrainian Greek Catholic Church
Archeparchy of Ivano-Frankivsk
Parish of the Ascension of Our Lord

136 a, Chornovil str., Ivano-Frankivsk
Ukraine 76000
tel. 0342 731746 tel. 094 9224746
fax 0342 547375 svitlo_pravdy@ukr.net
<http://kom.if.ua/uk/parafiji/vg>

06.12.2017

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Наукові висновки та результати дисертаційного дослідження Голубчак Катерини Тарасівни на тему "Архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів УГКЦ" впроваджені в проєкті реконструкції парафіяльного катехитичного центру парафії Вознесіння Господнього по вул. Чорновола 136, а у м. Івано-Франківську

Використання результатів дисертаційного дослідження Голубчак К. Т. дозволило розширити спектр функціональної програми парафіяльного центру за рахунок доповненню його планувальної структури новими приміщеннями навчального та рекреаційного характеру. Парафіяльний катехитичний центр за проєктом Катерини Голубчак покликаний стати духовним центром єднанням членів парафії Вознесіння Господнього.

Акт складений для подання до спеціалізованої Ради за місцем захисту дисертації



[Signature]
о. Іван Сас
парох

Українська Греко-Католицька Церква
Івано-Франківська Архієпархія
Молодіжна комісія

вул. Василянوک, 64 каб.104 Івано-Франківськ
Україна 76019
тел. 0342 731746 моб. 094 9224746
факс 0342 547375 svitlo_pravdy@ukr.net
www.kom.if.ua



Ukrainian Greek Catholic Church
Archeparchy of Ivano-Frankivsk
Youth commission

64, Vasylianok str., apt. 104 Ivano-Frankivsk
Ukraine 76019
tel. 0342 731746 tel. 094 9224746
fax 0342 547375 svitlo_pravdy@ukr.net
www.kom.if.ua

Р/р №26006060831269 МФО 336677 ЄДРПОУ 25789939 ПриватБанк

06.12.2017

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Даний акт засвідчує, що теоретичні положення дисертаційного дослідження Голубчак К. Т. на тему "Архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів УГКЦ" впроваджені при розробці проекту молодіжного духовно-реколекційного центру у с. Рибне Тисменицького району Івано-Франківської області.

Духовно-реколекційний центр за проектом, виконаним Голубчак К.Т. на замовлення Молодіжної комісії Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ, володіє значним потенціалом стати потужним духовним осередком для гуртування християнської молоді Івано-Франківської області.

Акт складений для подання до спеціалізованої Ради за місцем захисту дисертації.



o. Ivan Sac
о. Іван Сас

Голова Молодіжної комісії
Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи
доктор технічних наук, професор

Мандрик О.М.

2018 р.

**АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ**

результатів дисертаційного дослідження Голубчак Катерини Тарасівни на тему "Архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів УГКЦ", представленого на здобуття вченого ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 - архітектура будівель та споруд, в навчальний процес.

Результати та рекомендації дисертаційного дослідження були впроваджені в навчальний процес у 2015-2018 рр., а саме, в наступних навчальних програмах і курсах:

- у практичному курсі дисципліни "Регіональна архітектура та мистецтво Прикарпаття" для студентів IV курсу спеціальності "191 Архітектура та містобудування"
- у курсовому проектуванні з дисципліни: "Архітектурне проектування" для студентів III курсу спеціальності "191 Архітектура та містобудування";
- у дипломному проектуванні студентів спеціальності "191 Архітектура та містобудування";

Результати дисертації були використані під час підготовки завдань зі згаданих дисциплін, дипломних та курсових проектів, сприяли набуттю теоретичних та практичних навиків студентів та створенню методичного забезпечення навчального процесу у підготовці фахівців за спеціальністю "191 Архітектура та містобудування".

Акт складений для подання у спеціалізовану вчену раду Д 35.052.11 при Національному університеті "Львівська політехніка"

Директор Інституту архітектури,
будівництва і туризму ІФНТУНГ,
канд. т.н., професор

Василишина Я.В.

Завідувач кафедри архітектурного
проектування ІФНТУНГ,
канд. архітектури, доцент

Лукомська З.В.

ДОДАТОК В

Текст анкети соціологічного опитування

АНКЕТА

Шановні пані та панове! Запрошую Вас взяти участь в соціальному опитуванні, з метою врахування Ваших побажань при формуванні архітектурного середовища для християнського відпочинку і дозвілля населення.

Результати анкетування будуть використані тільки в узагальненому вигляді.

Відповідаючи на питання анкети, позначте відповідь чи допишіть свій варіант.

ПІБ (за бажанням) _____

1. Вік _____ **2. Стать:** чоловіча жіноча

3. Як ви оцінюєте свій ступінь релігійності за шкалою від 0 до 10? _____

4. До якої категорії віруючих Ви могли б віднести себе?

- глибоко віруючі (паломники, активні парафіяни, ченці, священники та ін.);
- віруючі
- які цікавляться релігією
- які цікавляться культовими спорудами, а не релігією як такою

5. Як часто ви відвідуєте церкву?

- Щонеділі і частіше
- Тільки у великі релігійні свята
- Двічі-тричі на рік
- Не відвідную

6. Чи впливає релігія на вашу поведінку та спосіб життя?

- Так, я завжди живу згідно своїх релігійних принципів.
- Намагаюсь відповідати релігійним та етичним нормам.
- Мій спосіб життя не залежить від релігійних переконань

7. Чи брали Ви участь у духовних вправах (реколекціях)?

- так
- ні

8. Чи плануєте взяти участь у реколекціях?

- так
- ні
- можливо

9. Чи були Ви коли-небудь у духовно-реколекційних центрах?

- так
- ні

Додаток Г. Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. **Голубчак К.Т.** Особливості архітектурної організації духовно-реколекційних центрів у Європі. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник. К.: КНУБА. 2017. Вип. 63. С. 77-87.
2. **Голубчак К. Т.** Духовні реколекції в системі освіти молоді та визначення їх місця в архітектурному просторі. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 11-12. С. 436-447
3. Юрчишин Г. М., **Голубчак К. Т.** Релігійний туризм, як передумова розвитку духовно-реколекційних центрів Прикарпаття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2015. Вип. 38. С. 359-368.
4. **Голубчак К.Т.** Архітектурний потенціал Погінського паломницького центру в сакральнo-туристичному просторі Прикарпаття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА. 2017. Вип. 49. – С. 275-284.
5. **Holubchak K.** Fundamental Principles Of Architectural Internal Arrangements Of Space Of Spiritual-Retreat Centre. Architectural Studies - Архітектурні дослідження : [науковий журнал] Lviv Polytechnic National University. Lviv: Lviv Politechnic Publishing House, 2017. Volume 3, number 1. P. 25-32.
6. **Голубчак К.Т.** Принципи формування мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ (на прикладі Західної України). Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник. К.: ЦП "Компринт", 2017. Вип. 3 (19). 49-60 с.
7. **Голубчак К. Т.** Гошів як центр паломництва. Проблеми та шляхи реформування і розвитку. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 13. С.423-434
8. **Голубчак К. Т.** Світовий досвід архітектурної організації духовно-реколекційних центрів для практики України. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. 2018. Вип. 18. С. 232-239.
9. **Голубчак, К. Т.** Художньо-композиційні основи формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ. [Електронний ресурс]. Современное промышленное

и гражданское строительство. 2018. Том 14, № 1. С. 33-40. Режим доступа : http://donnasa.ru/publish_house/journals/spgs/2018-1/04_holubchak.pdf

Статті в іноземних наукових виданнях:

10. **Holubchak K.** Principles of architectural planning arrangements of spiritual retreat centres. Space & Form: scientific journal. Szczecin: Polish Academy of Sciences, 2017. № 31. P. 127-134

Статті у виданнях, включених до наукометричних баз:

11. **Голубчак К. Т.** Соціально-економічні аспекти формування духовно-реколекційних центрів. Молодий вчений. 2017. №10. С. 370-376

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. **Holubchak K.** Spiritual retreat centers as a new type of recreational structure and its influence on the spiritual growth of the nation. Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference (December 8, 2016, Opole – Berdyansk – Slavyansk), 2016. P. 336-340

13. **Голубчак К.Т.** Аналіз впливу культурно-географічного фактору на архітектурно-планувальну організацію духовно-реколекційних центрів. Актуальні питання сучасної науки. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 7-8 липня 2017 року). У 2-х частинах. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Ч. 1 С.7-10

14. **Голубчак К.Т.** Екологічні засади формування духовно-реколекційних центрів. Архітектура: естетика+екологія+економіка: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Architecture: Aesthetic+Ecology+Economics: International Scientific Practical Conference Proceedings. Полт. національн. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка – Полтава: ПолтНТУ, 2017. С. 77-78.

15. **Голубчак К.Т.** Архітектурна організація духовно-реколекційних центрів як шлях до збереження пам'яток сакральної архітектури. Експлуатація та реконструкція будівель і споруд: матеріали II Міжнародної конференції. Одеська державна академія будівництва та архітектури . Одеса: ОДАБА, 2017. С. 25-28.

16. **Голубчак К. Т.** Принципи класифікації духовно-реколекційних центрів / К.Т. Голубчак // "International Trends in Science and Technology": Proceedings of the International Scientific Conference/ Warsaw, Poland, 2017. - vol. 1. p. 34-41.

17. **Голубчак К.Т.** Історичні передумови формування духовно-реколекційних центрів на території України. Актуальные научные исследования в современном мире: XXV Междунар. научн. конф., 26-27 мая 2017 г., Переяслав-Хмельницький. // Сб. научных трудов - Переяслав- Хмельницький, 2017. Вып. 5(25).С. 6 – 12.

18. **Голубчак К.Т.** Основні засади архітектурної організації внутрішнього простору духовно-реколекційних центрів. Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування: Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції (Харків Листопад 2017 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 174-175.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

19. **Голубчак К.Т.** Ретроспективний аналіз рекреаційних об'єктів гірської частини Івано-Франківської області. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА. 2016. Вип. 43. С. 103-114.

20. **Голубчак К.Т.** Містобудівні засади організації духовно-реколекційних центрів. Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 2017. Вип. 68. С. 3–8.